

Лисенко Ч.В., Кирста Ч.Р.

У ПЕДАГОГІКА УКРАЇНСЬКОГО ДОШКІЛЛЯ

Частина I

Лисенко Н.В., Кирста Н.Р.

Педагогіка українського дошкілля

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчально-методичний посібник для студентів вищих
закладів освіти, спеціальності "Дошкільне виховання"*

71 8929 7

НБ ПНУС

718929

Івано-Франківськ 2001
"Глай"

ББК 74.10я73

Л-63

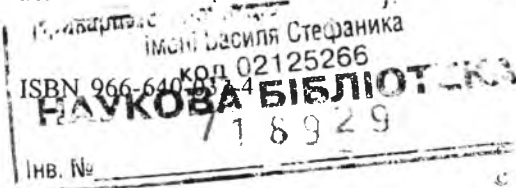
Лисенко Н.В., Кирста Н.Р. Педагогіка українського дошкілля: Навчально-методичний посібник. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 208 с.

У навчально-методичному посібнику висвітлено ретроспективний аспект педагогіки українського дошкілля та актуальні проблеми функціонування сучасних дошкільних закладів освіти в Україні, їх конституційно-правове забезпечення державними та міжнародними актами й угодами. Аналізуються освітні програми, їх відповідне використання на сучасному етапі в навчально-виховному процесі дошкільних закладів різного типу. Значна увага приділяється практичній роботі студентів за тематикою, що охоплює визначальні чинники формування особистості та організаційно-педагогічні умови діяльності закладів дошкільної освіти в Україні.

Для студентів вищих закладів освіти, які навчаються за спеціальністю “Дошкільне виховання.”

Рецензенти: Л.В. Артемова, доктор педагогічних наук,
професор
Д.І. Бородій, кандидат педагогічних наук,
доцент

Рекомендовано до друку Вченою радою Прикарпатського університету імені Василя Стефаника

ББК 74.10я73

Н.В. Лисенко. 2001
Н.Р. Кирста. 2001

Видавництво “Плай”
Прикарпатського університету
ім. Василя Стефаника. 2001
76025, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Глибоко гуманістична система виховання і освіти населення праукраїнців уже в IV-III тисячоліттях до Різдва Христового була найбільш прогресивною порівняно з будь-якими цивілізованими країнами тогочасного світу (1), віддзеркалюючи народну педагогічну мудрість, вона заклала основи національного виховання дітей з дошкільного віку.

Сьогодні особливо зріс інтерес до української народної педагогіки, витоків національного дошкілля, праць тих вчених, життєписи яких довго замовчувались, а педагогічні здобутки нівелювалися і вихолощувалися.

Прилучення студентів, майбутніх спеціалістів дошкільного виховання до глибокого вивчення витоків української дошкільної педагогіки через призму діяльності культурно-освітніх товариств і товариств Жіночого руху допоможе їм усвідомити виховне значення народної педагогіки й українознавства у створенні українського національного дошкілля, пізнати сутність національного виховання.

Специфіка фахової діяльності вихователя вимагає від нього глибоких знань про розмаїття підходів до виховання дітей у дошкільних закладах освіти різних типів у їх історичному розвитку.

Майбутній педагог повинен вміти збагачувати свої теоретичні знання, практичні вміння і навички шляхом глибокого вивчення перших українських підручників з дошкільної педагогіки. Це допоможе йому плекати історичну пам'ять майбутніх поколінь, краще пізнати минуле, щоб збагнути сучасне й передбачити майбутнє, воскресити й далі розвивати автентичну педагогічну думку на Україні, забезпечуючи єдність, наступність і спадкоємність поколінь.

Перші підручники, написані С.Русовою, Ю.Дзеровичем, А.Животком ввібрали в себе не тільки те найкраще, що створила світова педагогічна думка на межі XIX-XX століть, а й окреслили нові, ширші обрії національного виховання з урахуванням самобутніх ознак української національної системи виховання і культурно-історичних традицій, чим сприяли оригінальності навчально-виховного процесу з дитьми дошкільного віку. Проте їхні здобутки ще не покладаються сьогодні належним чином в основу сучасних психолого-педагогічних досліджень, хоч їхні надбання є предметом національної гордості українців.

Такий підхід до вивчення традицій українського дошкілля, за умов якого майбутній вихователь глибоко проникає у сутність педагогічних концептів, наукових праць, порадників, які вирізнялись в історії педагогічної думки України передовим, демократичним світоглядом і прагненням слугувати своєму народові, справі його освіти і соціального та культурного прогресу, спонукатиме студентів до постійного творчого пошуку, формуватиме вміння аналізувати, зіставляти, знаходити найефективніші й найраціональніші шляхи оновлення змісту, засобів і форм організації національного виховання дітей на сучасному етапі.

Мета посібника – сформувати в майбутніх вихователів глибоку переконаність у цілковитій оригінальності української національної системи виховання дошкільнят, яка відповідає національній вдачі української дитини й побудована на засадах мудрості народної педагогіки, європеїзму, кращих здобутків педагогічної науки, прищепити навички та вміння роботи з історичними матеріалами, творчо його застосовувати в практиці сучасного дитячого садка.

Задля цього передбачається включення студентів в активну навчально-пізнавальну діяльність, яка охоплює пошукову роботу з архівними матеріалами, пресою, літературними текстами і практично-

перетворюючи (написання текстів консультацій, складання анотованої бібліографії, сценаріїв свят і вечорів з нагоди урочистостей в житті діячів національного дошкілля тощо).

Матеріали посібника розміщено в трьох розділах і в додатках: I – Витоки дошкільного виховання в Україні; II – Програми навчання та виховання дітей в дошкільних закладах освіти України; III – Практичні й семінарські заняття з курсу «Дошкільна педагогіка» для студентів денної та дистанційних форм навчання.

Кожна тема практичного курсу і спецкурсу містить:

- питання для обговорення;
- практичні завдання для індивідуальної та самостійної роботи студентів;

- завдання на педагогічну практику;
- дослідницьку діяльність;
- роботу з текстовими матеріалами.

Матеріали посібника орієнтують викладачів і студентів на різні форми навчальної роботи: лекції, семінарські, практичні заняття, науково-практичні конференції, диспути, круглі столи, міждисциплінарні семінари, екскурсії, педагогічну практику. Подається список використаної й рекомендованої літератури для викладачів та студентів.

Викладання «Дошкільної педагогіки» передбачає широке використання наочно-дидактичного, ілюстративного матеріалу та ТЗН (архівних матеріалів, посібників, програм виховання, записи спогадів сучасників видатних діячів і активних учасників творення національного дошкілля тощо).

Студенти до означених навчальним планом форм контролю успішності на завершення повинні мати певний методичний арсенал: сценарії вечорів і дозвіл, конспекти занять, тексти консультацій, інформаційних бюлетенів, бібліотечку картотеки, тлумачні словнички регіональних термінів, добір літератури і листівок.

РОЗДІЛ I. ВИТОКИ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

I. 1. Перші кроки українського національного дошкілля

Народ - вихователь, народ - педагог... Завдання виростити свою зміну розумною, доброю, працелюбною життя ставить не лише перед нами, а й ставило вже перед дідами наших дідів. Віками й тисячоліттями вирішувались завдання усвідомлення, збереження й передачі наступним поколінням того загального, на чому тримається все людство і часткового, що становить неповторне явище українського етносу.

Основи української національної педагогіки сягають своїми витокami дофеодалного періоду. Вдосконалення військової техніки, розвиток релігійного культу з його обрядами, як результати духовної діяльності, вже не могли передаватися нащадкам лише шляхом наслідування, тому актуальним стає систематичне навчання. Починаючи з цього часу, можемо говорити про виховання, як об'єктивну національну функцію. Народнопедagogічна термінологія, яка вже почасті виокремилась на той час із побутової термінології і набула педагогічного значення, досвід родинного виховання, розвиток гри та поліфункціональність іграшки, казки, загадки, прислів'я і приказки, досвід систематичного навчання в будинках молоді, обряди і звичаї - дозволяють говорити про притаманну в наших пращурів народну педагогіку, яка ґрунтувалась на слов'янській основі. Виникло й підґрунтя для адекватного сприйняття високої на той час візантійської культури, в тому числі, і педагогічної думки, з якими вступали в контакти слов'янство. Ці першоумови, підвалини східнослов'янської культури міцніли, розвивались, викристалізовувались у стійкі традиції епохи Київської Русі.

Педагогічний ідеал, сформований у наших пращурів у докиївський період - ідеал людини-колективіста, працюючої, чесної, сміливої, фізично загартованої і хороброї, гуманної і гостинної - в епоху Київської Русі доповнюється новими рисами. Він передбачає цілеспрямоване розумове виховання з усвідомленим ставленням до знань і освіти, як до необхідних умов духовного збагачення людини.

Гуманістичне начало давньоруської народної педагогіки позначилося і на тодішній офіційній педагогічній думці, влилось життєдайним струменем у "Повчання Володимира Мономаха дітям" (початок XII ст.). Це - чи не перший вітчизняний педагогічний твір з яскраво вираженим патріотичним характером, із закликом до виховання мужності, відваги, з турботою про людей, особливо про сиріт і вдів, з вимогою поваги до старших і ввічливого ставлення до рівних собі. Весь твір проймає почуттям глибокого гуманізму і прагнення до освіти, яке, на думку В. Мономаха, є одним з головних засобів виховання дітей: "Не забувайте того хорошого, що ви вмієте, а що не вмієте - навчіться... Якщо почнете забувати це, то часто перечитуйте: і мені не буде соромно, і вам буде добре" (2).

Педагогічна думка притаманна для всієї культурної скарбниці у народній творчості, живописі, співочому мистецтві, побутових традиціях, звичаях, обрядах. І хоча ми не можемо ще говорити про дитячу літературу, музику, книжну графіку, загальна культура українського народу була у вищій формі педагогічною. Відтак у перших педагогічних творах і в народній педагогіці великого значення надається вихованню таких моральних чеснот, як правдивості, миролюбності, працелюбності.

чесності, доброти, поваги до дорослих з чітким опертям на засади християнської моралі.

Історія становлення і розвитку суспільного дошкільного виховання на західноукраїнських землях є неподільною за своїм змістом, формами й спрямуванням із загальнонаціональною культурою українців. Водночас на ній очевидно відбилась і діяльність західноукраїнських жіночих організацій.

Так, скажімо, ще у XVIII ст. німецький пастор Фрідріх Оберлін заснував перші заборонки для дітей. І лише у 1891 р. з ініціативи жіноцтва Галичини цю ідею вперше вдалося реалізувати Наталії Озаркевич-Кобринській. На жіночому вічі в Стрию вона оприлюднила свій задум. Ідею Н. Кобринської втілює у життя і Кирило Сілецький, який у 1892 р. за власні кошти відкрив першу українську заборонку в селі Жужелі Сокальського району (повіту). Зауважу, що і Н. Кобринська, і К. Сілецький поширювали свою ініціативу здебільшого в селах. І тільки через десять років уперше така заборонка була організована в м. Львові. Нею керувала М. Грушевська. У цьому ж 1902 р. українські жінки, що гуртувались при "Клубі Русинів" заснували товариство "Руська охоронка".

У його Статуті досить переконливо сформульовані стратегії для подальшої діяльності:

§1. Ціль товариства.

Товариство має ціль закладати по цій Галичині охоронки для дітей, що не ходять до школи, приймати їх в охоронку під догляд і опіку призначених на те відділом товариства жінок, котрі мають тих цілий день відповідно даному їм розпорядку наглядати і дбати про їх умисловий розвій та давати відповідні віку заняття.

§2. Місце перебування

Місцем перебування товариства є Львів... (3).

Чимало важив для налагодження справи виховання маленьких галичан і оприлюднений в 1910 році "Зазив до руського жіноцтва", в якому йшлося про те, що "... виділ Товариства "Жіноча громада" на засіданні 29 червня ц.р. вирішив поробити заходи, щоби на наступне літо, т.е. на рік 1911 позакладати бодай кілька заборонок по наших селах. В цій цілі відзивалось до руського жіноцтва, особливо нашого товариства, щоби вони під час свого вакаційного побуту по селах позбирали відомості, де такі заборонки можна би вигідніше заложити..."

Заборонки ці думались уложити на весь час спільних робіт, значить від половини цвітня до кінця вересня" (4).

Перші заборонки працювали за методом Ф. Фребеля. Відтак у них діти гралися, пізнавали основи наук, працювали тощо. Згодом збільшувалось число батьків, які давали своїх дітей в такі заклади. Однак своїх коштів заборонки не мали, отож існували на пожертви багатих осіб, почасті за рахунок податків чи влаштованих забав, лотерей, вистав, а також за рахунок пожертви від церков і окремої підмоги Американського об'єднання українців, передусім, через Горожанський Український комітет, а надалі й через староство.

Під час світової війни 1914 р., на відміну від шкіл, заборонки не припиняли свого існування й продовжували роботу з дітьми. Це дало помітні результати. Зокрема на 1934 рік Товариство утримувало вже сім переддошкіль у Львові, в які приймали дітей віком від трьох до шести років. Малят там перебували з дев'ятої години ранку до третьої дня. На цей час значно покращилися харчування дітей, стан гігієнічних умов у закладах, цікавіше і змістовніше діти стали проводити свій час. А

кваліфіковані вихователі слідували за тим, щоб у них були відповідні вирізки, малюнки, аби вони не лише забавлялись, співали, а й вчилися й тренувались.

Сьогодні ми досить зацікавлено сприймаємо напрацьовані піонерами галицького дошкільця і "Вказівки для тих, хто береться засновувати заборонку". Розуміємо, що це були перші і оцінюються як досить вдалі спроби закласти інструктивно-нормативні підвалини для поліфункціональної діяльності таких установ у Галичині. Читаємо, що "Українська заборонка у Львові... може на основі свого статуту закладати заборонку по цілому краю. Те саме право має також УПТ... Якщо в якій громаді нема ще досі ні зав'язку згаданих вище організацій, там треба просто зложити гурток людей доброї волі, рухливих і проворних, які проведуть усі підготовчу працю і дальші формальності.

А піді оточка праця ось в чому:

1. Вишукати на приміщення заборонки бодай одну ясну, суху, чисту й простору кімнату з кухнею по можності також з подвір'ям або городом, де діти могли би літом побавитися.

2. Постаратися, о малі лавочки... для дітей, о крісло й столик для учительки, о забавки і матеріял до праць дитячих, о вішалки на річі о шафу, де б ховати шкільні прибори.

3. Закупити кухонне начиння.

4. Умовитися з родичами дітей, що мають ходити до заборонки, яку оплату можуть вони складати місячно за свою дитину...

5. Вишукати провідницю заборонки.

6. Прийняти помічницю до ведення кухні й удержання порядку в заборонці. Якщо всі ті підготовчі роботи довершені, комітет основателів... вносить подання до своєї шкільної влади... о дозвіл на відкриття заборонки.

Кожна заборонка повинна також подбати про книжки підручні для учительки. З українських підручників подаємо слідуєчі: "Нові дороги в навчання". Видання УПТ.- Львів, 1918. "Українській дитині". - Збірник статей на різні виховавчі теми. Видання Львівської філії Крайового Товариства охорони дітей, Львів, 1921.

Працювали заборонки під керівництвом "Рідної школи" і в 1934 р. узагальнено вже виховували понад чотириста дітей. Відрадно, що незаможні сім'ї звільнялись від оплати. Водночас із заборонками на Україні з 1905 р. започатковано й Вакаційні оселі, які відкривались у Львові членами "Товариства охорони дітей", в Остодарі - "Філією української державної гімназії", в Ямній - українською державною гімназією, в Шешорах - "Українським Гігієнічним Товариством", у Сокалі і Коршеві - "Товариством Вакаційних осель" [2]. Окрім цього, "Українська заборонка" зніціювала початок створення вакаційних півосель, якими керували фахівці, а українське "Товариство Вакаційних осель" заснувало "Товариство Пань" під покровом Пречистої Діви у Львові. Опікувався ними митрополит Аудрей Шептицький.

Життя дітей організовувалось у відповідності зі встановленим розпорядком дня: вставали о 7-й ранку, спільно молилися, після цього - снідали. Харчування було п'ятиразовим і на обід завжди (крім пісних днів) було м'ясо. Цілий день діти мандрували, подорожували, організовували забави, співу, ручну працю, роботу в природі. Вихователі пильно стежили за здоров'ям дітей, відтак зранку по приїзді і перед від'їздом додому їх зважували і давали батькам поради.

Проілюструємо зроблені нами узагальнення за "Правильником

дитячого садка" (сьогодні – розпорядком дня):

1. год 7–8 рано: збірка дітей;	6. год 12.00–13.00: відпочинок;
2. год 9 рано: перше снідання;	7. год 14.00–15.00: загальний відпочинок;
3. год 9.30–10.30: забави;	8. год 15.00–16.00: прогулянка на майдан;
4. год 10.30–12.00: загальна забава;	9. год 18.00–19.00: санітарна перевірка;
5. год 12.00–13.00: спільний обід;	10. год 19.00–20.00: підвечірок.

На відміну від захоронок, під час війни 1914–1918 рр. Вакаційні оселі припинили своє існування, втративши обладнання і майно. І вже згодом у 1918–1922 рр. знову почали створюватись подекуди невеличкі оселі, а з 1925–1926 рр. започаткували збір обладнання і відродження змісту роботи.

В 1931 р. завдяки "Сільському господареві" [3] відкрито в Коршеві дівочу оселю (починаючи з 1927 р. організовується два типи осель: дівоча і хлоп'яча) при господарській школі "Сільського господаря".

Для того, щоб підтримати справу національного виховання 23-27 червня 1934 р. у Станіславові на Конгресі Українського жіноцтва за відповідними рефератами на теми дошкільного виховання конгрес ухвалив такі резолюції: 1) поширити в усіх містах і селах мережу дошкільних установ (ясла для немовлят, дитячі садки, захоронки, дошкілля, вакаційні оселі та півоселі), які б давали змогу користуватися ними всім українським дітям; 2) подбати, щоб дошкільні установи відповідали вимогам сучасної педагогіки та гігієни.

У зв'язку з цим Конгрес Українського жіноцтва висунув вимогу і до "Рідної школи" про заснування семінарій для підготовки фахівців дошкільників-садівничок. Відтак з початку ХХ століття за 1913–1938 роками можемо простежити динаміку розвитку українських захоронок в системі дошкілля Галичини, кількість яких зросла від 10% (1913 р.) до 23% (1938 р.), а також українських сезонних дитячих садків у Східній Галичині: з 5 (де виховувались 205 дітей в 1924 р.) до 605 (де виховувались 22094 дітей в 1938 році).

Отож, пройшовши шлях від перших примітивних захоронок до організованих дошкілля, від елементарної фізичної опіки та найпростіших виховних ініціатив до формування національної самосвідомості в найменших, західноукраїнське дошкілля на кінець 30-х років увібрало в себе традиції народної педагогіки і стало консолідуючою ланкою між українською родиною і національною школою.

Сьогодні особливий інтерес викликають і окремі положення резолюцій та постанов Першого Українського Педагогічного Конгресу (Львів, 1935р.). Зокрема в позиції "Шкільна політика" досить однозначно сформульовано вимогу Верховного політичного проводу українського народу до польського уряду щодо структури шкільної системи, в якій вказано, що її необхідно створювати, починаючи з установ дошкільного виховання і завершувати університетами і школами академічного рівня. З нашого погляду є всі підстави вважати, що саме ці заклики, які і наполягання Конгресу на розширенні (а в окремих населених пунктах і на створенні) мережі закладів дошкільного виховання на базі чинних

виховних, освітніх і господарських установ, укладались, у подальшому, в цілісну систему поглядів про структурно-функціональні та освітні потенції дитячих садків. Стосовно того, що окремі положення такої системи розглядалися побіжно і лише в контексті всієї шкільної політики в Західній Україні, нагадаємо, що на це були причини історичного характеру. Водночас важливо зауважити, що започаткована методологія в освітній галузі періоду 30–40-х рр. на терені західноукраїнських земель в усій повноті може бути використана і сьогодні, коли реформи в освіті набирають стрімких темпів.

Певні зрушення спостерігаємо в тодішній практиці підготовки спеціалістів дошкільного виховання. Аналіз джерельної бази вказаного періоду свідчить, що особливо активно ця підготовка здійснювалась за визначеними в тодішній Європейській освітній школі методами Фрідріха Фребеля та Марії Монтессорі. Сприяли цій справі кошти товариства "Рідна школа", які використовувались особливо для створення постійно діючих педагогічних курсів. Цікавим з нашого погляду є і той факт, що "садівнички" (вихователки) ґрунтовно вивчали психологію дошкільного виховання, методику релігійного та фізичного виховання, гігієну і ручну працю на тих курсах, які створювались "Комісією для дошкільного виховання" при "Рідній школі". Згодом це стало надійним підґрунтям для першого в Західній Україні часопису – фахового журналу з проблем виховання "Українське дошкілля". На його сторінках упродовж 1938–1939 рр. обговорено досить широкий спектр організаційно-інструктивних і теоретико-методичних питань щодо навчання й виховання дошкільнят.

Світ побачили й перші підручники для дітей та для вихователів і батьків. Передусім це "Руська читанка для вищих клас середніх шкіл" О. Барвінського (1870 р.), «Руська читанка для гімназій і учительських семінарій» О. Партицького (1866 р.), «Перша читанка (Буквар) для народних шкіл» А. Крушельницького (1918 р.), «Рухові забави й гри з мелодіями й примовками» (Львів, 1924), "Світ дитини", "Альманах для дітей. Річник ХУІ" (Львів, 1935).

Загалом слід відмітити – усталене бачення дошкілля, як спеціального інституту формування національно свідомої особистості, представника української нації наприкінці 40-х рр. у Західній Україні хоча і вирізнялося певним консерватизмом, за змістом свого цілепокладання було однозначно прогресивним, перспективним і зорієнтованим на європейську освітню систему. Незважаючи на те, що дошкілля не набуло ще масового характеру, а навчання й виховання здійснювались лише на опікунському, благочинному та релігійному рівнях, заснування дитячих дошкільних закладів, як і підготовка для них педагогічних кадрів сприяли зародженню й розвитку національної теорії і практики в царині дитинства. Ціла плеяда педагогів – А. Животко, С. Русова, С. Сірополько, Ю. Дзерович та ін. активно розробляли методологію національної системи дошкілля. Отож, матеріали, які були ними нагромаджені, сьогодні необхідно розглядати як дороговказ, який слугує сучасним педагогам за вищідні положення для національної концепції дошкільного виховання в Україні.

Такий підхід до використання спадщини уможливлується ще й тим, що в освітніх ідеях західноукраїнських педагогів знаходимо досить яскраве віддзеркалення не лише західноєвропейських традицій, а й теоретичних положень учених східних областей України. Таким чином, синтезуючи загальнолюдське й національне українське дошкілля тяжіло до прогресивних інтеграційних тенденцій розвитку.

Однак українська система дошкільної освіти з кінця 40-х на початку

50-х рр. зрівноважилася на основі єдиноусталених засад педагогіки марксизму-ленінізму. Тобто в класичному українському варіанті вона проіснувала зовсім недовго: у західних областях України - до 1939 р., а в східних - до 1930 р. (5; 6).

З утворенням Української Народної Республіки створився і департамент дошкільної роботи, який очолила С.Ф.Русова. Вона започаткувала українізацію існуючих тогочасних дошкільних закладів та сприяла бурхливому розвитку мережі національних дитячих закладів в Україні.

Однак, з 1922-23 навчального року дитячі садки Радянської України розпочинають вже свою роботу згідно спеціального "Положення про роботу дитячого садка", яке розробив Наркомос УРСР, а незабаром єдину, нову для всього СРСР систему педагогічної освіти було затверджено на Другій партійній нараді в квітні 1930 р. і запроваджено в Україні як обов'язкову на підставі відповідної постанови Раднаркому УРСР від 11 травня 1930 р. "Про реорганізацію мережі і системи педагогічної освіти" (6).

Отже, можемо говорити, що фактично до кінця 30-рр. ще не було визначено сутності змісту дошкільної освіти й напрямів спеціальної підготовки фахівців для дошкільних закладів у східних областях України, а вже з початку 40-х рр. Наркомос УРСР цілком підпорядкувався Наркомосу СРСР, втративши, відтак, національний зміст і форми самовираження.

Завершальний акорд припадає на 1939 рік - на рік возз'єднання українських земель в одну адміністративно-територіальну одиницю - в Українську Радянську Соціалістичну Республіку з остаточною ухвалою сталих для п'ятнадцяти республік теоретичних, організаційних і методичних основ діяльності закладів дошкільної освіти на наступних п'ятдесят років. Остаточно закріплено і функції суспільного дошкільного виховання, як першої та обов'язкової ланки системи народної освіти.

На заклади дошкільної освіти, які організовувались, утримувались і керувались виключно державними органами, покладалась відповідальність за всебічний та гармонійний розвиток дітей, їхню підготовку до навчання в школі. Безперечно, сьогодні можна по-різному аналізувати дошкілля України радянського періоду. Водночас необхідно визнати, що саме в цей час було створено типові проекти дошкільних закладів, розроблено документи щодо їхньої діяльності, укладено нову єдину типову програму виховання дітей переддошкільного і дошкільного віку, яка пройшла в Україні широку і досить успішну апробацію і вже з 1962 р. її зміст перманентно вдосконалювався, а програма перевидавалась.

Необхідно наголосити й на позитивних зрушеннях у кількісній характеристиці закладів дошкільної освіти не лише в Україні, а й на Прикарпатті. Вона вражає як на фоні порівнянь з даними 30-40-х років, так і впродовж 60-80-х, адже щорічно їх кількість збільшувалась на 40-45%. Статистичні зведення цього періоду свідчать, що з 16,5 тис. закладів дошкільної освіти України в 1970 р. їх кількість зросла до 23,1 тис. у 1987 р., до 24 тис. у 1990 році. Відчутний прогрес бачимо і на прикладі нашого краю: упродовж 1951-1990 рр. кількість закладів дошкільної освіти зросла з 6.560 до 9.179.

Найпоширенішим типом стали дитячі ясла-садки з різним терміном перебування дітей, а визначальним стилем їх діяльності стало комплексне вирішення освітніх завдань у єдності з родиною, зі школою

та з громадськістю. Спрямованість дошкілля визнавалась Конституцією України, чинним законодавством, Конвенцією ООН про права дитини і Декларацією прав людини.

Зрозуміло, що головні завдання дошкільного виховного закладу впродовж 40-90-х років полягали в реалізації політики тодішньої держави в галузі освіти.

Сучасний етап суспільного та економічного розвитку України, як самостійної держави передбачає докорінно відмінний підхід до освіти. Відтак вона стає справою народу України і спрямовується на відтворення його інтелектуального і духовного потенціалу, етнічної пам'яті. Реформування системи освіти в нашому краї розпочалося з дошкільного виховання. І як зазначено в Законі України "Про освіту" (1991 р.) "Дошкільне виховання здійснюється в сім'ї, дошкільних дитячих закладах у взаємодії з сім'єю і має на меті забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей, їх повноцінний розвиток, набуття життєвого досвіду, вироблення умінь, навичок, необхідних для навчання в школі" (7, с. 2-3).

Цілком закономірно, що сучасний етап потребує і створення нових програм, адекватних до вимог часу, перегляду і вдосконалення навчальних планів підготовки фахівців дошкільного профілю з чіткою орієнтацією їх змісту на природну, історико-культурну й національну своєрідність, а також на здобутки світової практики в царині дошкілля.

Логічним продовженням загальнодержавної політики в галузі освіти стала "Концепція національного дошкільного виховання" (1993) (8), в якій чітко окреслено, що "Дошкільне виховання є вихідною ланкою в системі безперервної освіти, ставлення й розвитку особистості". Відтак воно ґрунтується на засадах родинного виховання, народної педагогіки, національної культури, надбань світового педагогічного досвіду.

Сьогодні для галичан, як і для кожного українця, незмінними стають визначальні засади розвитку й виховання своєї дитини, що ініціюються, як пише "Концепція..." "суверенним правом кожного народу дбати про своє майбутнє та своє відтворення" (8). Отож, актуалізується формування гармонійно розвиненої особистості завдяки прищепленню їй змалку загально-людських морально-етичних цінностей та шляхом розвитку її індивідуальних задатків і нахилів.

За такого підходу реально реформувати сучасне українське дошкілля й домогтись того, щоб, як зазначено в Національній програмі "Освіта. Україна XXI ст.", "духовність дитини стала її домінуючим началом, а інтеграція родинного та суспільного дошкільного виховання спрямовувалась на вдосконалення навчально-виховного процесу й забезпечення розвитку обдарованих дітей" (7, с. 2-3).

Інтеграція європейської школи, в т. ч. й української в світову, неодмінно зніжить в недалекому майбутньому різноманітність концептуальних засад створення на Прикарпатті дитячих садків самотніх типів.

Сьогодні на українській землі живуть представники понад 121 національності, а тому вкрай актуальною проблемою є відродження культури кожного народу, як основи духовності нащадків. В умовах демократизації суспільних відносин, утвердження суверенітету України визрівають можливості для створення власних програмних документів на концептуальній основі вироблених у республіці стосовно економічних, культурних, етнографічних особливостей.

Не новина: нинішня складна соціальна обстановка, зачіпаючи всі сфери життя, не обминає і практику суспільного виховання.

актуалізуючи таким чином один з найважливіших принципів дошкільної педагогіки, а саме - тісний зв'язок виховання з сучасністю. Педагог дошкільного закладу не може обійти увагою, не пояснити дітям суспільні події, про які вони дізнаються із засобів масової інформації та притаманні практично в кожному домі. Тож услід за школою дитячі садки також звертаються, насамперед, до національних скарбів - рідної мови, етнопедагогіки, народної медицини.

Загалом вони мають принципове значення для будь-якого національного дитячого садка, коли особи певної національності у місцях компактного проживання створюють такий заклад. Подані нижче концептуальні положення за змістом стосуються корінної - української нації.

Отже, провідними засадами діяльності сучасного національного дошкільного закладу є: національна психологія, культура, історія; загальнолюдські духовні надбання, новітні здобутки культури та науково-технічного прогресу. Розуміння психології народу, яка складалась упродовж століть, дає змогу найбільш адекватно формувати особистість. Так, українцям від природи властиві доброта, гостинність, щедрість, мудрість, ліризм, почуття гумору. А значить, відповідні моральні категорії повинні знайти належне місце у виховній роботі педагогів з дошкільниками.

Становлення людської особистості успішно здійснюється на ґрунті генетичних національних якостей. Джерелом пізнання цих якостей виступає національна культура, адже саме в ній відображені інтереси, мрії, уподобання народу, його трудове, політичне, духовне життя. Будучи найбільш адекватною психологічним особливостям дитини, вона може підсвідомо імпонувати природним нахилам, сприяти своєчасному їх розвитку. Людство виробило спільну для всіх форму духовності - національну культуру. Одухотворена особистість пробуджується в дитині разом із відкриттям культурної спадщини рідного народу.

Сьогодні природної міжпоколінневої трансмісії фольклору практично не існує. У переважній більшості сімей втрачені національні традиції, звичаї, смаки, тож для багатьох малюків дитячий садок стає першим осередком прилучення до духовних скарбів своєї нації. Національний садок забезпечує етнізацію особистості, тобто природне входження дитини в духовний світ і традиційне життя рідного народу, у загальнолюдську культуру. Він є дітищем того народу, якому належить, виплеканий його руками й розумом на ґрунті гуманізму і демократизму, органічного взаємозв'язку народного й національного, неухалимого збереження як національних, так і загальнолюдських духовних цінностей.

Українська культура, як і кожна інша - це певна система, всі складові якої взаємопов'язані і формують у свідомості людини цілісну картину світу. Тому помилково було б виховувати дитину, використовуючи лише окремі компоненти /хай нібито й «усе найкраще»/ рідної культури. Так формується еклектичне світобачення, що стає на заваді гармонійному розвитку внутрішнього світу особистості.

У цьому, звичайно, не слід відходити від контексту світових культурних надбань і, передусім, близькоспоріднених - російської та білоруської культур. Прилучення до них можливе на основі української, а з практичним відродженням роль цих та інших культур у вихованні дітей повинна зростати.

Саме тому творення для дитини національно означеної картини світу не веде за собою формування національної обмеженості.

Розвиненість фольклорного мислення на основі засвоєної культурної спадщини свого народу тільки сприятиме пізнанню надбань інших народів, які також ґрунтуються на фольклорному світогляді.

Таким чином, специфіку українського національного дитячого садка на сучасному етапі вбачаємо у виразній перевазі в системі виховання і розвитку дітей власне українського: мови, фольклору, художньої літератури, образотворчого мистецтва, музики, народних звичаїв, форм і способів поведінки. Це творитиме для них: національну картину світу, формуватиме національну психологію, самосвідомість і національну гордість - обов'язкові чинники духовно багатой особистості.

Розширення обріїв народної культури в дитини, а це є запорукою успадкування традицій, передбачає обов'язковість контактів з творчістю дорослих. За відсутності такої традиції в сім'ї, в найближчому оточенні /умови міста/ певний вихід пропонує самодіяльна ініціатива працівників дитячих садків, їхня участь у фольклорно-етнографічних святах і дійствах /ними підготовлених/, а залучення до цього небайдужих батьків забезпечує безпосередність та емоційність таких заходів.

Творчі спроби практичних працівників наближають надбання української культури до дітей: у садках уже обладнано кімнати національного побуту, музеї - віконця в історію рідного народу, які зрозуміло і правдиво ілюструють як жили, трудилися наші предки: дітям кортить торкнутися череп'яної ринки, глечика, грубо тканого килима. Надалі це допомагає зрозуміти, як можна зварити борщ чи спекти хліб у великій і загадковій печі, якщо поратися з роґачами та горщиками. Пізнання дітьми народного побуту доречно здійснювати, організовуючи їхню практичну діяльність з характерними предметами. Для цього потрібні не лише народні іграшки-забави, а й реальні речі вжитку такого розміру й гатунку, з якими б малі гралися, відтворювали те, що дізналися про народний побут. Цьому сприяють цікаві фольклорні свята, як-то «Веснянки», «Свято Івана Купала», «Обжинки» тощо.

Гра у широкому її розумінні є чудовим засобом прилучення дошкільника до національних традицій, адже будь-який народний обряд заснований на ігровому дійстві. Тут доречні й соковитий гумор, загадки, прислів'я і приказки, потішки і небилиці. Зрозумілими і близькими стають дитині народні пісні, хороводи, у її активний словник: входять призабуті слова і вирази, які доносять думки, мрії і сподівання попередніх поколінь.

Формування духовності передбачає становлення національної самосвідомості особистості, як основи патріотизму, запоруки формування інтернаціоналізму. Як же розглядається це стосовно суспільного виховання? Народне - це детермінація дошкільного виховання буттям і свідомістю народу; національне зумовлюється життям нації, своєрідністю пройденого нею історичного шляху; інтернаціональне синтезує внесок багатьох націй у загальнолюдську культуру. Народне, національне й інтернаціональне у педагогіці є конкретно-історичними формами втілення у ній загальнолюдського. Вони ж, власне, і є провідними факторами виховання національної свідомості та інтернаціональних почуттів у дошкільників. Головний механізм їх реалізації у єдності й органічній взаємодії усіх цих факторів. Без народного, національного виховання не може бути виховання інтернаціонального, бо інтернаціоналізм - це вищий ступінь вияву національного почуття і національної свідомості, вищий щабель людського прогресу.

Забезпечення синтезу національного з народним, загально-людським дає змогу взяти для дошкільного виховання те цінне у нашій

культури, що має послідовно гуманістичний характер, велике духовне та пізнавальне значення. Створений на таких засадах дитячий заклад формус не абстрактну людину, а представника української нації, носія народної моралі і національної культури, майбутнього творця народовладдя, громадянина суверенної демократичної держави.

Старші дошкільники цілком спроможні сприйняти певні «історичні знання». У період відродження національної самосвідомості доречно сягнути з ними витоків стародавньої Русі - часу заснування Київської держави русичів, пращурів українців: перегорнути сторінки історії багатостраждальної України - боротьби проти татаро-монгольського поневолення, національно-визвольного Руху українського козацтва, трагедії січових стрільців, українського селянства, інтелігенції тощо.

Доступні розповіді про доленосні віхи на шляху розвитку рідного народу, про його боротьбу, спроби відродитися й стати у рівень з іншими народами викличуть інтерес у дошкільників, будуть сприйняті з розумінням. Адже коли кобзарі співали про сиву бувальщину, то слухати їх сходилися і малі, і старі, й зерна народної мудрості падали на благодатний ґрунт дитячої душі. Як розвиток цих подій можуть сприйматися і минулі революційні, і сучасні соціальні процеси. Так з'явиться логічний зв'язок між історією та сучасністю, виявиться ще один вагомий аспект суспільних подій, про які зараз полемізують. В органічній єдності з історією народу стануть зрозумілими образи деяких історичних осіб, які відіграли принципову роль у долі українців. Історичний підхід зумовить також потребу ознайомлення дітей з національною символікою.

Психолого-педагогічні передумови виховання патріотичних та інтернаціональних почуттів у дітей дошкільного віку визначаються і сензитивністю малят до сприймання рідної мови, їхнім інтересом до малих форм усної народної творчості, здатністю до моральних переживань, прагненням прилучитися до сучасних суспільних подій, до трудової діяльності дорослих, цікавістю до історичного минулого своєї Батьківщини. Рідна мова - найяскравіший вияв національного буття народу, його головна духовна скарбниця. Вона концентрує культурно-історичний шлях нації, є могутнім природним засобом об'єднання людей.

Мова - наша жива історія. Через мову можемо проаналізувати наш віковичний шлях: у ній збереглися слова та вирази, які з глибини віків доносять думки і сподівання, злети й падіння, пережиті українською нацією під впливом різних чинників. Саме завдяки мові сприймаємо усну народну творчість, осягаємо сутність творів прикладного мистецтва, історію їхнього творення, побутове призначення. Отже, мова відбиває й етнічну культуру народу - його побут, звичаї, а значить, є засобом виховання національної самосвідомості, основ громадянськості, патріотичних почуттів.

Перше слово дитина має почути і сказати рідною мовою. Рідна мова обумовлює її психічний розвиток, формує усвідомлення себе як представника української нації. Любов до мови свого народу можна сформувати, використовуючи її у безпосередньому повсякденному довірчому спілкуванні дитини з рідними у сім'ї, з близькими шанованими людьми у дитячому садку. Тепло взаємин з цими дорослими сприяє прилученню малюка до їхніх духовних цінностей, спонукає наслідувати їхню мову, ставлення до навколишнього. У малих формах усної творчості українського народу - потішках, забавлянках, піснях та ін. - втілюється дбайливе, чуйне ставлення дорослих до дітей.

Очевидно, народна педагогіка, цей синтез любові і мудрості старших поколінь стосовно молодших, і породила особливо захоплюючу форму збагачення життєвого досвіду дитини - гру. Полегшуючи у такий спосіб оволодіння рідним словом, традиціями, що склались історично, народна педагогіка легко й природно дає змогу ввести гру у повсякдення дітей, зробити її життєво необхідною. Нині лише це живе джерело доступно донесе до малят мелодику української мови, елементи історії, етнографії. Його допомога особливо цінна на початковому етапі соціального виховання.

На ґрунті любові й поваги до рідного слова, до мудрості, творчості свого народу розвиватимуться інтернаціональні почуття, формуватиметься розуміння інтересів і потреб інших народів, шанобливе ставлення до їхньої мови, культури, розвиток національної самосвідомості знову відкриває незаслужено забуту впродовж останніх десятиріч можливість використання з виховною метою найближчого оточення дошкільників - повсякденного спілкування у кожній віковій групі дітей кількох національностей. Саме це слід робити на другому етапі формування в дітей справді інтернаціональних взаємин. І лише на третьому етапі варто підводити їх до таких відкриттів як життя, побут, праця, деякі особливості інших народів нашої країни. Очевидно, й вибір конкретних /двох-трьох/ національностей для ознайомлення з ними дошкільників слід пов'язувати з представниками тих із них, які є в дитячому садку або працюють у ньому.

Завдання і запитання

1. Охарактеризуйте основи української національної педагогіки
2. З якими творами зі спадщини офіційної педагогічної думки України пов'язане гуманістичне начало народної педагогіки?
3. Опишіть діяльність "Руської охоронки".
4. Для чого потрібне сьогодні вивчення "Вказівок для тих, хто береться засновувати захоронку"?
5. Охарактеризуйте вплив Конгресу українського жіноцтва на українське дошкільня.
6. У чому полягає принципова відмінність українського національного дошкільня і практики дошкільного виховання в Україні за радянських часів?
7. Охарактеризуйте сучасний національний дитячий садок в Україні.

І. 2 Українське національне дошкільня : вчора , сьогодні , завтра

Необхідною умовою успішної підготовки спеціалістів дошкільного профілю до роботи в закладах дошкільної освіти на сучасному етапі є продумане і зважене використання здобутків педагогів минулих років. Спецкурс розроблено нами з метою якомога повнішої реалізації прогресивних ідей національного дошкільня впродовж вивчення курсу «Дошкільна педагогіка». Долучення запропонованих тем сприятиме ґрунтовному ознайомленню студентів з витоками українського дошкільня, з його теоретико-методологічними засадами, історією, а також, зосередженістю на національній ідеї у вихованні дітей, як на найважливішому пріоритеті формування справжнього громадянина України.

Спецкурс рекомендуємо викладати на денному і заочному відділеннях у традиційних формах навчання.

Орієнтовний розподіл годин за темами програми спецкурсу

№ п/п	Зміст курсу	Всього годин	Лекції	Практичні
1.	Роль "Союзу українок" у підвищенні освітнього рівня населення Галичини та створення українського національного дошкілля	4	2	2
2.	Діяльність товариств "Просвіта" і "Рідна школа" в боротьбі за національне дошкілля в кінці XIX на початку XX століття	6	2	4
3.	Педагогічні ідеї С.Ф.Русової	8	2	6
4.	Педагогічні концепції Ю.Дзєровича	4	2	2
5.	Педагогічні концепції А.Животка	4	2	2
	Всього:	26	10	16

ПРОГРАМА

Тема 1. Роль "Союзу українок" у підвищенні освітнього рівня населення Галичини та створення українського національного дошкілля.

Поняття і чинники національного виховання дітей в діяльності Жіночого руху і жіночих Товариств України кінця XIX початку XX століття. Н.Кобринська – сподвижниця і організатор жіночого руху в Галичині. Ідеї національного виховання у літературній видавничій діяльності Н.Кобринської. Організація перших дошкільних установ, особливості матеріального й методичного оснащення навчально-виховної роботи. Сучасні принципи і напрями розбудови національного дошкілля за державною програмою "Освіта".

Основні поняття: народ, народність, етнос, нація, народний, національний, етнічний, національна свідомість, національна самосвідомість, національні ідеали, національний дух, сади ангелів, захоронки, передшкілля, дошкілля, охоронка, прихисток, захист, світличка, дитячий огородець.

Міжпредметні зв'язки.

Історія України. Темі: "Київська Русь", "Культура Київської Русі", "Розвиток культури", "Україна в першій половині XIX століття", "Розвиток культури в другій половині XIX століття".

Педагогіка. Темі: "Принципи виховання", "Принципи навчання", "Методи наукового дослідження".

Історія педагогіки. Темі: "Дохристиянський період", "Виховання, школа і педагогічна думка з найдавніших часів і в період феодалізму", "Освітні реформи на початку XVIII століття", "Школа і педагогіка в період 60-х-90-х рр. XIX століття".

Семінарське заняття.

1. Жіночий рух в Україні – організована суспільна активність жіноцтва кінця XIX початку XX століття. Історичні віхи жіночого руху.

2. Жіночий рух на Західних Українських землях.
3. Основні педагогічні ідеї і напрями діяльності жіночих товариств і "Союзу українок" на ниві національного дошкілля.
4. Чинники національного виховання дітей. Основні принципи і напрями розбудови національного дошкілля в Україні за сучасною державною програмою "Освіта".

Тема 2. Діяльність товариств "Просвіта" і "Рідна школа" в боротьбі за національне дошкілля в кінці XIX на початку XX століття.

Активізація і загострення боротьби за національне українське дошкілля. Ідеї національного дошкілля в діяльності товариства "Просвіта". Його популяризація просвітньою секцією товариства – "Вказівки, як основувати захоронки для дітей у переддошкільному віці" (Львів, 1927) – перші практичні поради для українського дошкілля. Внесок К.Малицької, М.Грушевської, Н.Кобринської, Г.Шухевич в розвиток національного дошкілля. Перші підручники О.Барвінського, О.Партицького, А.Крушельницького. Дитячі клуби "Просвіти" і основні напрями утвердження національного виховання дошкільнят. Підготовка провідниць і садівниць для клубів, дитячих садків і захоронок. Об'єктивні і суб'єктивні перешкоди на шляху створення цілісної системи дошкільного національного виховання на Україні. Видавнича діяльність "Рідної школи". Перший підручник з дошкільної педагогіки "Українське дошкілля" (Львів, 1936).

Міжпредметні зв'язки.

Історія педагогіки. Темі: "Педагогічні ідеї Г.Сковороди", "Педагогічні погляди Т.Г.Шевченка", "Педагогічна діяльність О.В.Духновича", "Педагогічні ідеї І.Я.Франка", "Український педагог С.Русова", "Педагогічні погляди М.Грушевського", "Народна педагогіка як праматір теорії і практики дошкільного виховання".

Семінарське заняття 1.

1. Активізація боротьби за національне українське дошкілля і діяльності товариств "Просвіта" і "Рідна школа".

2. Основні напрями діяльності товариств "Просвіта" і "Рідна школа". Статут товариства "Просвіта" про створення дитячих "захоронок" і "огородів" для дітей дошкільного віку.

3. Видавнича і методична діяльність товариства "Рідна школа". Популяризація ідей національного виховання.

4. Ідеї національного виховання дітей дошкільного віку у спадщині Л.Ясінчук, І.Блажекевич, Н.Селезінкової, П.Біланюка та ін.

Семінарське заняття 2.

1. Організація закладів дошкільного виховання на основі "Вказівки, як основувати захоронки для дітей у переддошкільному віці" (Львів, 1927).

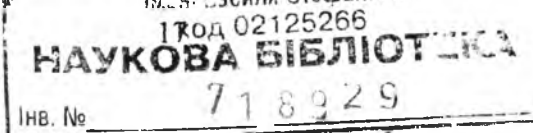
2. Зміст і основні напрями діяльності дошкільних установ різного типу з національного виховання дітей.

3. Підручник "Українське дошкілля" (Львів, 1936). Доцільність і підпорядкованість його структури і змісту ідеям національного виховання.

4. Перший український конгрес (Львів, 1935) і визначення суті "національного дошкілля" у працях Я.Кузьміва, В.Пачовського, П.Холодного та ін.

Завдання для індивідуальної роботи.

1. Скласти картотеку праць та методичної літератури виданих до 1939 року з питань українського національного дошкілля.

2. Скласти анотацію на працю Я.Кузьміва "Напрявні національного виховання".
3. Зробити стислі анотації на праці П.Холодного, Т.Лубенця про національну освіту, її структуру і управління в Україні.

Тема 3. Педагогічні ідеї С.Ф.Русової.

Роль С.Ф.Русової в розвитку педагогічної освіти Західної України, її погляди на теорію і практику дошкільного виховання. Популяризація національного дошкільного виховання у працях "Націоналізація дошкільного виховання", "Дошкільне виховання", "Теорія і практика дошкільного виховання", "Нові методи дошкільного виховання".

Погляди С.Ф.Русової на дошкільний ступінь навчання і виховання, значення дошкільного виховання для педагогічної корекції особистості дитини. Внесок С.Ф.Русової в розвиток практики дошкільного виховання через призму синтезу здобутків вітчизняної та зарубіжної педагогіки про індивідуалізацію та диференціацію навчання. Основні принципи організації і керівництва українським національним дитячим садком. Напрявні зближення суспільного і родинного виховання у спадщині С.Ф.Русової.

Концепція підготовки кадрів для національного дошкільля С.Ф.Русової. Актуальність її професіограми дошкільного спеціаліста на сучасному етапі; структура кваліфікаційної характеристики дошкільного працівника С.Русової і перспективи профпідготовки кадрів у програмі "Освіта".

Педагогічна, видавнича і літературна діяльність С.Ф.Русової; С.Ф.Русова – організатор українського національного дошкільля.

Міжпредметні зв'язки.

Педагогіка. Теми: "Принципи навчання", "Принципи виховання".

Історія педагогіки. Теми: "Український педагог С.Ф.Русова", "Народна педагогіка, як праматір теорії і практики дошкільного виховання", "Прогресивні діячі педагогіки кінця XIX початку XX століття" та ін.

Семінарське заняття 1.

1. Основні напрямні створення українського національного дошкільля у працях С.Русової "Націоналізація дошкільного виховання", "Теорія і практика дошкільного виховання", "Дошкільне виховання".
2. Система принципів організації і керівництва українським дитячим садком С.Русової.
3. Умови організації навчально-виховного процесу національного дитячого садка в психолого-методичній реформі дошкільного виховання С.Русової.
4. Засоби навчання і виховання дітей. Основні вимоги С.Русової до їх змісту і форм використання.

Семінарське заняття 2.

1. Значення дошкільного ступеня навчання і виховання для педагогічної корекції особистості дитини.
2. Принципи індивідуалізації та диференціації змісту навчання дошкільників у працях С.Русової.
3. Поняття соціалізації дошкільника у педагогічній спадщині С.Русової.
4. Основні вимоги до змісту різних видів діяльності дітей у працях

«Нові методи дошкільного виховання», «Дошкільне виховання».

Семінарське заняття 3.

1. Актуальність концепції підготовки кадрів для національного дитячого садка С.Русової в світлі сучасної програми України «Освіта».
  2. Питання професійної підготовки працівників системи дошкільного виховання у праці «Нові методи дошкільного виховання» (посібник для тих, хто здобуває професію дошкільного працівника).
  3. Програма С.Русової в галузі підготовки кадрів. Кваліфікаційна характеристика дошкільного працівника С.Русової.
  4. Значення педагогічної і видавничої діяльності С.Русової для підвищення рівня підготовки спеціалістів дошкільного виховання. Завдання для індивідуальної роботи.
1. Скласти картотеку праць С.Русової з проблем українського національного дошкільля.
  2. Зробити стислі анотації на праці С.Русової «Дошкільне виховання», «Нова школа соціального виховання», «Український буквар. По підручнику 0.Потєбні уложила С.Русова».
  3. Скласти картотеку праць про життя і діяльність С.Русової.

Тема 4. Педагогічні концепції о.Ю.Дзєровича. Ідеї виховання особистості з дошкільного віку у педагогічній спадщині Ю.Дзєровича. Принципи народності, демократичності, гуманізації та етнізації в педагогіці Ю.Дзєровича. Популяризація ідей національного дошкільля у праці «Педагогіка» (Львів, 1937).

Проблеми духовності і реабілітації душі людини як всеохоплюючої інстанції в поясненні її особистості; індивідуалізації та диференціації педагогічного впливу; двосторонності процесу виховання та впливу його чинників у працях Ю.Дзєровича.

Ю.Дзєрович про особу педагога: професіограма дошкільного спеціаліста і основні вимоги до підготовки кадрів для українського національного дошкільля.

Семінарське заняття.

- 1.Оригінальність положень концепції Ю.Дзєровича про формування особистості з дошкільного віку.
  2. Принципи народності, демократичності, гуманізації та етнізації у спадщині Ю.Дзєровича.
  3. Зміст і основні чинники навчально-виховного процесу українського національного дошкільного закладу.
  4. Проблеми підготовки спеціалістів у праці «Педагогіка». Актуальність професіограми вихователя в світлі сучасної програми «Освіта».
- Завдання для індивідуальної роботи.
1. Скласти картотеку праць Ю.Дзєровича.
  2. Скласти анотацію на працю Ю.Дзєровича «Педагогіка».
  3. Зробити порівняльний аналіз положень сучасної професіограми вихователя з професіограмою Ю.Дзєровича.

Тема 5. Педагогічні концепції А.Животка.

А.Животко - організатор дошкільного виховання на Україні. Теоретичне обґрунтування доцільності створення дошкільних закладів різного типу у працях «Освітнє діло на Україні» та «Два моменти, які

характеризують освітнє діло».

Ідея єдності і неподільності процесів навчання і виховання. Види і зміст спеціально організованої діяльності дітей у закладах дошкільного виховання. Актуальність оригінальної концепції педагогічного процесу національного дошкілля А. Животка на сучасному етапі.

Підготовка кадрів для дошкільних закладів у праці А. Животка «Дошкільна педагогіка» (Прага, 1926). Народні етнопедагогічні основи навчання і професійної підготовки спеціалістів.

Семінарське заняття.

1. А. Животко - організатор дошкільного виховання на Україні. Будинки дитячих розваг, денні притулки, добові притулки, їх призначення і зміст роботи.

2. Принципи демократичності, народності і етнізації змісту роботи дошкільних закладів різного типу.

3. Основні умови організації навчально-виховного процесу у національному дошкільному закладі.

4. Засоби формування національної свідомості особистості у праці «Дошкільне виховання».

5. А. Животко про підготовку спеціалістів для дошкільних закладів. Завдання для індивідуальної роботи.

І. Скласти картотеку праць А. Животка.

2. Зробити стислі анотації на праці А. Животка «Освітнє діло на Україні» і «Два моменти, які характеризують освітнє діло» (Львів. 1923-1925 рр.).

3. Зробити порівняльний аналіз типів дошкільних закладів А. Животка з практикою сучасного дошкілля.

Тематика рефератів

1. Історико-педагогічні аспекти розвитку дошкільного виховання на Україні.

2. Становлення педагогічної думки в діяльності громадських жіночих товариств України кінця XIX початку XX століття.

3. Педагогічні погляди Наталії Озаркевич-Кобринської, їх творчий розвиток в сучасній концепції про національний дошкільний заклад.

4. Діяльність «Товариства руських жінок», «Жіночої громади», «Клубу русинок», «Кружка українських дівчат» та «Руської захоронки» у боротьбі за утвердження ідеї про українське національне дошкілля.

5. Діяльність «Союзу українок» на освітянській ниві.

6. Внесок М. Білецької, О. Кобилянської, У. Кравченко, М. Рудницької у розвиток національного дошкілля на Україні.

7. Перші українські підручники О. Барвінського та А. Крушельницького про виховання у дітей національної гідності і свідомості.

8. Роль товариства «Просвіта» у розвитку національного дошкілля.

9. Вплив діяльності товариства «Рідна школа» на організацію українського національного дошкілля.

10. «Українське дошкілля» - перший підручник з дошкільної педагогіки на Україні.

11. У. Стешенко - виразник прагнень прогресивних діячів українського дошкілля у праці «Про українську національну школу».

12. Вплив Першого Українського Конгресу на створення українського

національного дошкілля.

13. Педагогічні погляди Я. Кузьміва, В. Пачовського. Творчий розвиток їх ідей про напрямні національного виховання у сучасній програмі «Освіта»

14. С. Русова про значення дошкільного віку для формування особистості.

15. Український дитячий садок у педагогічній концепції С. Русової.

16. С. Русова про родинне виховання.

17. С. Русова про вплив жінки - матері на формування духовності дитини.

18. Проблеми української ментальності в психолого-педагогічних концептах С. Русової.

19. Всебічне виховання особистості в педагогічній спадщині С. Русової.

20. Естетична творчість народу як цільний засіб навчання і виховання національної свідомості дітей.

21. Особа вихователя в працях С. Русової.

22. «Нічого так не потребує дитина, як можливість вільно гратися» - С. Русова.

23. «Прийдіть, будемо жити задля наших дітей» - С. Русова.

24. Ю. Дзєрович про основні ідеї виховання особистості.

25. Оригінальна концепція національного виховання дітей Ю. Дзєровича.

26. Етичні норми виховання дошкільнят у педагогіці Ю. Дзєровича.

Тема І. Роль «Союзу українок» в підвищенні освітнього рівня населення Галичини та створення українського національного дошкілля.

Практичні завдання для самостійного опрацювання. І. Прочитайте подані нижче самобутні назви різноманітних установ для дітей дошкільного віку. Як у них, на вашу думку, відзеркалюються зміст і спрямованість навчально-виховної роботи?

- сади ангелів; захоронки; переддошкілля; дошкілля; охоронка; прихисток; захист; світличка; дитячий притулок; дитячий огородець тощо.

2. Доведіть, що оригінальність українського національного дошкілля цілком відповідає національній вдачі української дитини й побудована на засадах мудрості народної педагогіки та європеїзму за допомогою власних термінів - означень професії педагога дошкільної установи: «садівничка», «провідничка», «виховник», «учителька», «наставниця» та ін.

3. Прочитайте подані нижче визначення поняття «національне виховання». Яке з цих визначень, на вашу думку, є вичерпнішим? Чому?

«Головне гасло української педагогіки - національне виховання» (Дорошкевич О. Огляд життя середньої школи // Вільна українська школа, - 1918. - № 5-6, с. 48).

«Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли його творчі сили не будуть покалічені, а навпаки, дадуть нові, оригінальні, самобутні скарби задля вселюдського поступу: воно через пошану до свого народу виховає в дітей пошану до других народів і тим самим приведе нас не до вузького відокремлення, а до широкого єднання й світового порозуміння між народами і націями» (Русова С. Ф. Дошкільне виховання - Українське видавництво в Катеринославі. 1918, с. 13).

«Сучасне українське життя відкриває тільки очі дивитись тепер на національне виховання. як на щось дійсно святе для нашого народу та його синів, завданням якого є дійсно врятувати незалежність українського генія від різного бруду перевертнів і зайдів» (Невеселий І. Для себе і через себе // Вільна Українська школа - 1918.- № 2, с.73-74).

«Національне виховання таке ж старе, як старе поняття нація. Для існування нації необхідні три головні засоби, які треба підтримувати й розвивати, а саме: мова, культура, державність. Мова - знаряддя духа. Дух же нації виявляється в її культурі, яку захищає нація... Прийняття через школу рідної культури - це не тільки освіта, але й виховання».

«Не візьмемося ми за національне виховання нашого народу, виховують його чужі люди, але на користь не Україні, а собі. Національне виховання народу - це наше право і наш обов'язок» (Островський Б. Національне виховання // Вільна українська школа. - 1918-1919.- № 3, с.139-141).

Яке визначення даного поняття, з вашого погляду, має посісти чільне місце в концепції відродження національного виховання?

3. Які чинники, окрім наведених нижче, варто включити у зміст інтегрованого поняття «національне виховання»: національна свідомість, національна самосвідомість, національні ідеали, національних дух...

4. Прочитайте фрагмент із збірника концепцій «Основи національного виховання» виданої Міністерством освіти України:

«Національне виховання - це виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій виховній мудрості, духовності. Національне виховання є конкретно-історичним виявом загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання. Таке виховання забезпечує етнізацію дітей, як необхідний складник їх соціалізації» (Основи національного виховання/ За загальною редакцією В.Г.Кузя, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчук, - Умань, 1993, с.64).

Яким принципам та напрямкам розбудови дошкілля в Україні за державною програмою «Освіта» співзвучні основні положення приведенного фрагменту?

Випишіть з програми «Освіта» основні положення, у яких реалізуються основні чинники національного виховання.

5. Порівняйте і проаналізуйте визначення «національного виховання» у жіночій пресі, яка постала на Україні з потреб жіночого руху (альманахи «Перший вінок» 1887, Львів; «Наша доля» 1893, 1895, 1396. Стрий; «Мета» 1908, Львів; «Наше діло» 1912, Львів; «Жіночий вісник» 1921, Львів; «Жіноча Доля» 1925, Коломия;

«Жіноча Воля» 1932, «Нова хата» 1925-1939, Львів) з аналогічними визначеннями сучасної педагогічної літератури.

Назвіть суттєві ознаки поняття «національне виховання», які покладались в основу його визначень. Які із визначень, на ваш погляд, є вичерпнішими? Чому? Спробуйте сформулювати своє визначення поняття «українське національне дошкілля».

6. У чому полягає етимологічна різниця понять: народ, народність, етнос, нація, народний, національний, етнічний? Випишіть визначення цих понять з тлумачних словників.

7. Чи є різниця у тлумаченні понять «український дитячий садок» та «національний дитячий садок»? Визначіть суттєві ознаки кожного з

них понять. Задля цього використайте уривки із статті академіка МІ Стельмаховича:

«... Головна суть нашого концептуального підходу до вирішення проблеми створення національної дошкільної установи полягає в тому, що традиційну родинну педагогіку розглядаємо як першоджерело збагачення сучасної наукової теорії і практики дошкільного виховання, без використання якої неможливо отримати повноцінної наукової знання про виховання дошкільнят ...

Це означає, що наукова теорія і практика дитсадовського виховання лише тоді буде по-справжньому сприйматися батьківською громадськістю і стане дійовим інструментом формування справжньої людини, коли його ідеї будуть поєднуватися з ідеями сімейної етнопедагогіки, коли в дошкільній професійній педагогіці будуть реалізовані принципи історизму й втілені близькі народові думки, адекватні його емпіричним уявленням про виховання, погляди про життя загалом.

Національним є той дитячий садок, що забезпечує етнічну соціалізацію особистості, тобто природне входження дитиною в світ духовності, в традиційне життя рідного народу, нації, в культуру людства, завдяки чому кожен батько й мати, кожен народ відтворює і продовжує себе в своїх дітях. (Стельмахович М.Г. Український дитсадок. - Поліття, №24-25-серпень 1993р., с.2).

8. Серед методів дослідження, якими послуговується історія педагогіки зазначені методи (перелічіть їх).

Завдання на педагогічну практику.

1. Складіть картотеку педагогічної літератури, в якій подається визначення поняття «національне виховання».

2. Визначіть питому вагу національного фактору в оформленні інтер'єру дошкільного закладу. Опишіть оформлення основних приміщень життєдіяльності дітей.

Визначіть питому вагу національного фактору у змісті навчально-виховних заходів на один квартал у дошкільному закладі за такою схемою:

№ п/п	Вікова група	Зміст роботи				
		Заняття	Повсякденне життя	Свята, довілля	Робота з педагогічним колективом	Робота з батьками

Дослідницька діяльність.

Тема. Народ, який не має рідної школи, може бути лише посередом чужих народів.

Мета: З'ясувати вплив жіночого руху на Центральних і Східних землях, а також європейського жіночого руху на рух жінок Західних Українських земель.

Хід роботи. І. Проаналізувати зміст роботи жіночих товариств і гуртків з питань національної освіти на українських землях під Росією; на західних землях під Австрією, Польщею; на Буковині і Закарпатті, встановити спільне і відмінне у їх діяльності із західно-європейським жіночим рухом, обґрунтувати основні пріоритети в діяльності на освітянській ниві.

2. Описати боротьбу жіночого руху за національне виховання дітей

за такою періодизацією його розвитку: Початки українського жіночого руху: Жіночий рух під час війни 1914 - 1918рр. і українських визвольних змагань; Період між двома світовими війнами і жіночий рух; Жіночий рух українок на еміграції; Жіночий рух під час другої світової війни і після 1945 року. Сучасний етап розвитку жіночого руху під проводом «Союзу українок» в матеріалах Всесвітнього Конгресу «Союзу українок» (Івано-Франківськ. 7 - 12 липня 1994р.)

3. Робота з першоджерелами, матеріалами періодичних педагогічних видань України кінця XIX - початку XX століття, зокрема таких, як «Буковина» (Чернівці 1885-1916), «Записки наукового товариства імені Шевченка у Львові» (1893-1918), «Літературно-науковий вісник» (Львів, 1893-1906; Київ, 1906 - 1914), «Наша школа» (Львів, 1909-1914), «Письмо з Просвіти» (Львів, 1907-1916), «Учитель» (Львів, 1889-1917), «Учительське слово» (Львів, 1913-1914) та інших, в яких широко і досить різнопланово висвітлювались педагогічні погляди і концепції, які народжувались і побутували в колах передової інтелігенції того часу з питань національного виховання.

4. Скласти анотовану картотеку творів Н.Кобринської за такими темами: «Н.Кобринська - організатор «Товариства руських жінок», «Н.Кобринська і питання жіночої освіти», «Видавнича діяльність Н.Кобринської», «Письменниця Н.Кобринська», «Н.Кобринська - активна діячка «Союзу Українок».

5. Описати внесок М.Білецької, О.Кобилянської, І.Кравченко, М.Рудницької в становлення і розвиток українського дошкілля в Галичині.

Література

Грушевський М. Про українську мову і українську школу. -К., Веселка, 1991.

Дорошкевич О. Огляд життя середньої школи // Вільна українська школа. - 1918. - №5-6.

З історії жіночого руху в Галичині. За вільну Україну. 1992. П'ятого червня. Енциклопедія українознавства. - К.: 1993.

Лукіянович Д. Два документи до життєпису Наталії Озаркевич-Кобринської. - Львів. - Тиктор. - 1900.

Невеселий І. Для себе і через себе // Вільна українська школа. - 1918. - № 2.

Основи національного виховання /За загальною редакцією В.Г.Кузя, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчук, - Умань. 1993. - с.64/.

Островський В. Національне виховання // Вільна Українська школа. - 1918-1919. - №3.

Любар О.О., Федоренко Т.Д. Історія педагогічної думки і освіти в Україні. Частина І. Дохристиянський період. - К.-1993.

Русова С.Ф. Дошкільне виховання. - Українське видавництво в Катеринославі. - 1918.

Селезінкова Н. Дошкільне виховання. - Львів. - 1927.

Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. - К.; Радянська школа, 1985.

Стельмахович М.Г. Нашо й клад, якщо в сім'ї лад; Про українську етнопедагогіку. - Дошкільне виховання. -1991. - №12.

Україна ХХІ століття. Державна національна програма «Освіта» - Освіта. - 2 грудня, 1992.

Український жіночий конгрес. - Станіславів. - 1934.

Тема: Діяльність товариств «Просвіта» і «Рідна школа» в боротьбі за національне дошкілля в кінці XIX на початку XX століття.

Практичні завдання для самостійного опрацювання.

1. В якому році і з чиєї ініціативи створено товариство «Просвіта». Дайте характеристику мети його діяльності.

2. Назвіть ким і в якому році укладено перший Статут товариства. Яке місце в ньому посідала ідея українського дошкілля?

3. Де, коли і ким була офіційно виголошена ідея Захоронки для дошкільнят? Назвіть першу і основну працю методично-інструктивного змісту для української захоронки.

4. Прочитайте положення №6 «Вказівки, як освоювати захоронки для дітей у переддошкільному віці». Що ви знаєте про діяльність названих товариств на освітанській ниві?

5. Прочитайте спогади К.Малицької про життя дітей у Захоронці (цитуються за тодішнім правописом). «Першою головою Захоронки стала М.Грушевська, по ній кілька літ проводила товариством М.Коцовська, людина, яка цілим серцем віддалася захоронковій дітворі.

Українці спершу не радо посилали дітей до захоронки. Бували випадки, що мати відбирала дитину від нас, пояснюючи це тим, що сусіди сміються з неї, що її дитина навчилася говорити і співати по «rusku».

Так було в початках існування захоронки. Але згодом наші люди освоїлися зі своєю «шкілкою». Матері відчули шире тепло й дбайливість, якою старшина товариства й учительки оточили їх дітвору, а діти залюбки виучували свою мову, свою молитву, свою пісню.

Тяжко приходилося з фондами. Вік дітей 3-5 літ. Діти перебувають у захоронці від 9 год ранку до 3 дня. День переводять діти в захоронці у забавах, співках, гутірках.

Кажда захоронка має відповідні забавки для дітей, вишиванки, образки, малюнки і т.д. Крім того, учительки проводять з дітьми рахункові вправи і забави, вчать їх пісень і віршиків, ведуть з ними гуртки на різні теми. Літом ходять на прохід і на вільному воздусі бавляться. Кажда захоронка щороку улаштовує у себе кілька вистав чи концертів (Шевченкове свято). Щороку до кожної захоронки загощає св.Миколай з ласощами і дарунками, а на Різдво на ялинку дістають діти звичайно ще й теплу одіжку».

Що є спільним у діяльності сучасного дошкільного закладу і української захоронки?

6. Чому опікунство над дітьми було провідною ідеєю існування перших жіночих гуртків жінок-українок? Як воно впливало на теорію і практику національного дошкілля?

7. Хто став організатором (першим) «дитячого садка» під керівництвом «Просвіти»? Окресліть характерні ознаки дитячих установ такого типу.

8. Доведіть взаємозв'язок між дитячими клубами «Дитяче коло», «Дитячі клуби товариства ім.Песталоцці», «Клуби початкової праці» і різними типами закладів українського дошкілля.

9. Поясніть причини заснування товариства «Рідна школа». Які типи українського дошкілля започатковані з перших років діяльності «Рідної школи»?

10. Прочитайте опис історії української захоронки Костянтиною Малицькою: «Історія української захоронки - це історія тих найменших, які вона пригортає до себе». Її існування значиться глибокою бороздою в житті українського громадянства. Її роль зростає по мірі того, як росте розуміння ваги переддошкільного виховання у культурному світі. Наша українська жінка - з гордістю можемо це сказати - була майже перша, що зрозуміла

значення захоронки не тільки для жіночої справи, але й для нації» (Малицька К. В Ювілейне свято Української Захоронки. - Львів. - 1927). Які характерологічні особливості сучасного родинного виховання можна пояснити на прикладі цього тексту?

11. Продумайте пояснення поданих нижче спогадів К.Малицької: «Нарід не міг вгамувати своєї радості, коли бачив, як його рідні діти набули всяких відомостей, як вони виспівують, як бравурно виступають у ролі козаків, хоч з дерев'яними крісиками чи паперовими шабельками. Бодьора дефімеда, щепетливий спів, рівномірні рухи вправляючих дітей захоплювали молодого і старого. Плили материнські сльози, коли та малеча складала їй привіти у свято в її честь, а уста шепотом благословили дітей та установу, що їх на дорогу добра наставляє» (Рідна школа. - 1938. - ч. 23-24. - с. 373).

Як змінилось розуміння значущості мети, завдання і призначення дошкільця в широких колах населення?

12. Чому один з перших підручників «Рідної школи» назвали «Українське дошкільця»? Назвіть його авторів. Як зміст цього підручника слугував меті всебічного розвитку особистості? В чому полягає доцільність рекомендованих авторами чинників навчання і виховання?

13. Зробіть порівняльний аналіз принципів народності, природовідповідності, демократизації та етнізації навчально-виховного процесу національного дошкільця, виголошених у підручнику із звучанням в програмі «Освіта» і альтернативних програмах дошкільного закладу «Дитина», «Малюшко».

14. На основі сучасних психолого-педагогічних досліджень поясніть своє розуміння таких положень підручника: «... основа дитячого садка - самостійна активність дитини. Опекунок є тільки глядачем дитячих занять, забав, які тут використовуються як важливий засіб духовного і тілесного розвитку дитини» (Українське дошкільця. Підручник для провідниць українських дитячих садків. - Львів. - 1936. - с.56).

«Своєю вродженою ніжною жіночістю садівничка повинна була замінити дитині матір» (Там же, с.59).

«1) кожне заняття, що його доручаємо дітям, буде відповідним і доцільним, якщо воно не перечитиме загальній меті дитячого садка; 2) кожне заняття, якщо воно має бути виховне й залишити слід у дитячій психіці, не може бути суперечне з дотеперішнім життям дитини; 3) поодинокі заняття повинні бути вміло розділені на весь час тривку дитячого садка й на кожний день зокрема. На добір занять в дитячому садку впливають ряд чинників: виховна мета, умовий рівень і вік дітей, природа, пори року, випадкові події і явища і т.д.

Щоденні заняття в дитячому садку включають:

1) збірка дітей у домівок садка, розміщення речей; 2) рання молитва і пісня; 3) миття рук перед сніданком (обідом, підвечірком); 4) сніданок (обід, підвечірок); 5) приведення до ладу стола, домівки, відпочинок; 6) приведення до ладу домівки перед відходом домів; 7) вечірня молитва, пісня.

Групи занять: 1) хатні; 2) рухові; 3) ручні; 4) мовні; 5) співанки.

II. Хатні заняття (вони дітям найближчі і найбільш знані. Але це не зменшує їх значення. Вони привчають дитину виконувати в культурний спосіб щоденні чинності, виробляють найнеобхідніші звички культури і культури будня).

III. Рухові заняття (руханка, забави, гри, прогулянки).

Роди й наступництво вправ: вступні, дисциплінуючі, випрямні,

рігнужажні, вправи тулуба, вправи зміслові, підскоки, заспокоюючі вправи, індіжкові, рухова забава або гра. Виховні ігри, методи їх проведення. Прогулянки, їх гігієна.

IV. Ручні заняття.

Гігієна.

Роди ручних занять: будування, моделювання, ліпка, шарпанка, мозаїка, укладання патичками, складанки і перегинанки, роботи з різного матеріалу, рисунок і малювання)...

Прилюдний показ, його значіння.

V. Мовні заняття.

Розмови. Оповідання. З старшими дітьми релігійні оповідання й розмови: суспільні, історичні, географічні оповідання й розмови: природні й технологічні, на гігієнічні теми; на гумористичні теми: з життя дітей, байки та казки; поуки, вірші» (Там же, с.186-296).

«В дитячому садку дитина набирає замилювання до праці, точності при виконанні обов'язків, певності та рішучості. Саме тут на неї вперше засвітить перший у житті промінець національної свідомості і гордості за свій народ. А батькам неодмінно слід розуміти, що дитина найкраще почуває себе в цьому власному середовищі (в дитячому світі)» (Там же, с.56).

«Слід якнайкраще поведи людину, щоб вона рівномірно розвивала і розум і тіло. А таке зробити може лише матір. Але вона при своїх щоденних справах не має на це часу, щоб присвятити його дитині так, як цього потрібно» (Там же, с.49).

«Суспільна опіка над дітьми - нове соціальне явище, яке потребує всебічного осмислення й аналізу. Це явище - результат суспільно-економічного розвитку, який вимагає широкого відкриття навчальних закладів для дітей, активної просвітницької роботи серед населення» (Там же, с.373).

15. Як ви поясните вимогу прогресивно настроєних діячів українського дошкільця про негайну українізацію всіх дошкільних закладів, керуючись метою діяльності «Рідної школи»: «Рідній школі» залежить якнайбільше на тому, щоб дитина носила в своїй груді любов до рідних звичаїв, до рідних установ, словом, до рідної культури, всього, що надбали й збудували попередні покоління» (До чого змагає сучасна школа взагалі і «Рідна школа», зокрема. - Рідна школа. - 1938. - ч.23-24. - с.382).

16. Напишіть реферат на тему «Українське національне дошкільця.* витоки становлення».

17. Прочитайте фрагмент виступу І.Я.Франка перед галицькою молоддю: «Здобуйте знання теоретичне і практичне, гартуйте свою волю, виробляйте себе на серйозних, свідомих і статочних мужів, повних любові до свого народу і здібних виявити ту любов не потоками шумних фраз, а невтомною, тихою працею. Таких мужів потребує кожна нація і кожна історична доба, коли всій нашій Україні перший раз у її історичнім житті всімхнеться хоч трохи повна горожанська і політична свобода» (Франко І.Я. Зібрання творів в 50-ти томах. - Т.45. - с.402). Як цей виступ І.Я.Франка можна використати для пояснення мети і завдань діяльності культурно-освітніх товариств?

18. Зробіть аналіз впливу товариства «Просвіта» на становлення національного дошкільця в Україні і у Вашому регіоні на прикладі діяльності, скажімо, м.Олександрівська (Запоріжжя):

«На підставі Статута Товариство «Просвіта» ставить своїм обо-

в'язком працювати для розвитку просвіти і добробуту українського народу, а також для його політичного виховання і взагалі для розвитку української національної культури... І найбільш тут, в Олександрівську, котрий стоїть якраз на тім місці, де була перша Запорізька Січ на острові Хортиця і котрий відомий всякому українцю... (Борисенко Олег. Діяльність Товариства «Просвіта» на Запоріжжі / 1917-1922рр. / Просвіта. - №24, липень 1992р., с.7). Про які напрямки діяльності йдеться у цій цитаті?

19. «Просвіти» суттєво впливали на освітню діяльність серед населення. Свідченням цього є увага до Товариств з боку офіційної влади, організація з'їздів представників «Просвіти», спеціальних курсів інструкторів, видавництво «Порадника діячам позашкільної освіти і дошкільного виховання» (Київ, 1918), організація постійного інституту позашкільної освіти при Педагогічній Академії (Сірополько Степан. Історія освіти на Україні. — Львів. - 1937. - с.155). Поясніть на основі приведеної цитати діяльність реакційного уряду Столипіна і його наказ від 20 січня 1910 року, в якому міністр внутрішніх справ наказав губернаторам не давати дозволу на утворення «інородчеських» товариств, бо вони загрожують громадському спокоєві.

20. Дослідник історії України професор В.Грабовецький виділяє 4 етапи роботи Товариства «Рідна школа».

На першому етапі, що охоплює 1881-1906 роки. Товариство займалося матеріальними справами вчительства, допомогним фондом («Взаємною поміччю»), бурсами, заходами включення жіноцтва в процес виховання свідомої української молоді, що чітко визнано з нагоди 25 річчя Товариства.

На другому етапі роботи (1907-1914рр.) «Руське Педагогічне Товариство» створювало філії, пропагувало свою діяльність, займалося пожертвуванням, бурсами тощо. В 1910 році оформився Краєвий Шкільний Союз з центром у Львові.

На третьому етапі (1914-1919рр.) відбувся занепад діяльності Товариства, викликаний воєнними діями.

Четвертий етап (1920-1939 рр.) був насичений різними нелегкими випробуваннями в умовах польської окупації галицьких земель (Ступарик Б.М. Національна школа: витоки становлення. Івано-Франківськ. - 1992. - с.121-122).

Яку періодизацію роботи культурно-освітніх товариств вашого регіону описують вчені? Поясніть основні її положення і логіку поділу на етапи.

21. Прочитайте Фрагмент аналізу діяльності «Рідної школи» Л.Ясінчука у книзі «50 літ «Рідної школи» (Львів, 1931):

«... там найкраще розвивається характер дитини, де вона виховується у почуттєвому наставленні до рідної культури і рідної історії, де вона зростає з любові до свого народу і власної землі...» і виділіть основні принципи національного виховання дітей, які популяризувала «Рідна школа» і які можуть бути взірцем для відродження і розвитку українського дошкільця на сучасному етапі.

Завдання на педагогічну практику.

1. Складіть картотеку літератури, яка розкриває ідеї українського національного дошкільця у діяльності Товариств «Просвіта» і «Рідна школа».

2. Визначіть основні засади відродження національного дошкільця у змісті роботи педагогічного колективу дошкільного закладу.

Проаналізуйте виконану роботу з вихователями і батьками.

Дослідницька діяльність

Тема: Діячі «Просвіти» і «Рідної школи» у боротьбі за національне українське дошкільця.

Мета: з'ясувати внесок видатних діячів культурно-освітніх товариств у створення національного дошкільця: і шляхи можливого перенесення їх у сьогодення.

Хід роботи. Завдання I. Точне число «Просвіт», які діяли на Україні, встановити важко. За даними Д.Дорошенка в 1918 році на Україні діяло 952 осередки Товариства «Просвіта» (Дорошенко Д. Історія України. 1917-1923рр. — Т.2 Українська Гетьманська Держава. - Ужгород. - 1930. - с.344).

Число «Просвіт», які діяли за даними О.Борисенко на Запоріжжі в 1917-1918 роках становило 68 товариств (без врахування єврейських, караїмських, німецьких), з них 22 українських, 11 російських (Борисенко О. Діяльність Товариства «Просвіта» на Запоріжжі (1917-1928 рр. // Просвіта №24, липень, 1992р., с.7).

Вивчіть число Товариств «Просвіта» у вашому регіоні і опишіть зміст їх роботи на фактологічному матеріалі. Яку питому вагу посідали в їх діяльності ідеї українського національного дошкільця? В чому полягає їх сутність і можливість застосування на сучасному етапі?

Завдання II. З описів виникнення та розвитку народної освіти у вашому регіоні складіть повідомлення про педагогічних діячів минулого та їх внесок у розвій національного виховання дітей дошкільного віку.

Завдання III. Хто такий І.Огієнко? Які його праці ви знаєте? Опишіть вклад І.Огієнка в розробку концепції національної освіти, в утвердженні статусу української мови як державної. Як реалізуються основні положення першої концепції національної освіти України, створеної в 20-ті роки, в сучасній програмі «Освіта»? Які основні напрямні здійснення розбудови національного дошкільця у вашому регіоні ви можете окреслити. Доведіть свою позицію.

Література

Державна національна програма «Освіта» України ХХІ століття. - К. - 1993.

Бартошевський І. Педагогіка руська. - Львів. - 1898.

Вашенко Г. Виховний ідеал. - Торонто. - 1976.

До чого змагає сучасна школа взагалі і «Рідна школа» зокрема. -

Рідна школа: 1938. - ч.23-24.

Загладан Н. Побут селянської дитини. - К. - 1929.

Маланчук Є. Нариси з історії нашої культури. - К. - 1992.

Малицька К. В ювілейне свято Української захоронки. - Львів. - 1927.

Основи національного виховання. - К. - 1993.

Рідна школа. - 1938 - ч.23-24.

Семчишин М. Тисяча років української культури. - К. - 1993.

Сірополько С. Історія освіти на Україні. - Львів. - 1937.

Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення. - Івано-Франківськ. - 1992.

Українське дошкільця. Підручник для провідниць українських дитячих садків. - Львів. - 1936.

Педагогічні ідеї С.Ф.Русової.

Практичні завдання для самостійного опрацювання.

1. Прочитайте поданий нижче фрагмент статті «Націоналізація

дитячих садків": "Коли звичайної нормальної школи не можна собі уявити без рідної мови учнів, то ще більше такій елементарній педагогічній вимозі підлягає перший, так званий дошкільний ступінь виховання й навчання" (Русова С. Націоналізація дитячих садків. - Світло. - 1910. №4. с.3). Доведіть актуальність цієї думки С.Русової на сучасному етапі розвитку українського національного дошкільця.

2. Серед завдань навчання і виховання дітей у дошкільному закладі особливої значущості набули завдання виховання громадянськості і патріотизму. Прочитайте подані нижче висловлювання С.Русової: "Найдорожчий скарб у кожного народу – його діти, його молодь, й що свідоміше робиться громадянство, то з більшою увагою ставиться воно до виховання дітей, до забезпечення їм найкращих умов життя. Коли дитячий "ранок" проходить у несприятливих обставинах, дитина виростає слабою, з хиткою волею й з небезпечними нахилами" (Русова С. Дошкільне виховання. – Катеринослав. – 1918. с.16). Які ще проблеми сучасного дошкільця окреслила С.Русова у приведених думках?

3. Прочитайте подані нижче висловлювання С.Русової про українське національне дошкільця, виголошені нею у різні роки і у різних працях:

"Основна мета дитячого виховання є розвиток суспільного, громадянського індивідуалізму дитини, бо індивідуалізм, що ґрунтується на найкращих здібностях дитини, вливаючись у соціальний колектив, яким є суспільство, додає до гармонійного життя його свій властивий і тон. І тим тільки збільшує творчі змагання й вияви соціального колективу. Цим він глибоко відрізняється від індивідуалізму звірячого, властиво, від егоїзму особи, що своїм дисонансом роз'єднує громаду й розкладає її життя. Єдиний засіб вилічитися від такого індивідуалізму є закладання підвалин творчого, продуктивного суспільного життя ще з дошкільного віку дитини, коли егоїзм її ще спить, альтруїзм визначається яскраво. "Національне виховання – це в справі зміцнення душі народу (воно не стискує думку дитини, дитина звикає кохатися в народних скарбниціях" (Русова С. Дошкільне виховання. – Катеринослав. – 1918. – с.22);

"... виховання індивідуальне, пристосоване до природи дитини, виховання національне, виховання відповідне соціально-культурним вимогам часу; виховання вільне, незалежне від урядових вимог, а на ґрунті громадської організації" (Там же. с.23). "Національне виховання є певний ґрунт в справі зміцнення моральних сил дитини і оновлення відродження душі народу" (Там же. с.12);

"Кожний дитячий садок повинен стати першою лабораторією для розвитку свідомого національного патріотизму. Дитячий садок є не лише педагогічною, а й соціально-національною установою. Отож на нього не потрібно дивитися як на підготовку до школи. Завдання його інше – дати дітям найкращі засоби прожити вік у найбільш сприятливих їх розвиткові умовах, прожити радісно, набираючись цікавого знання й непомітно дисциплінуючи свою вдачу, навчаючись шанувати громадянство" (С.Русова. Нові методи дошкільного виховання. – Катеринослав. – 1918. – с.86). Яке з цих визначень, на вашу думку, є вичерпнішим? Чому?

4. На основі поданих нижче положень С.Русової сконструйте модель сучасного національного дитячого садка:

– "... він має бути весь проіннятий національним духом народу і закладатися на демократичному ґрунті (дітей виховувати якомога більше поза містами, на фермах, по селах);

– слід виховувати естетичну творчість народу, яка є що не

найбагатшою серед усіх. Вона протягом віків виявлялася і в словесних і ворах, і в пісні, і в орнаменті, і в будівництві;

– з перших років направляти дитину до громадянства, до спільної праці, до широкого товариства. Це можна досягти лише тоді, коли будуть організовані дитячі гуртки відповідно до їх нахилів, розвитку;

– в дошкільному вихованні не зрікатися релігійних настроїв і не нехтувати ними. Церкву відвідувати без примусу: звичай, традиції народу, оскільки вони справді виявляють красу і етичну, і поетичну, а також вони близькі до народного світогляду. Діти повинні багато малювати, вишивати, співати – все це сприяє розвитку їх творчих сил. Усе в дитячому садку має проходити вільно, помалу, не насилуючи душі дитини, а тільки відповідаючи на її вимоги" (С.Русова. Дошкільне виховання. – Катеринослав. – 1918. – с.348).

Чим думки Софії Русової є актуальними для духовного відродження в Україні і для поліпшення культурологічної праці на глибоко національних засадах?

5. Прочитайте принципи побудови національного дитячого садка С.Русової: актуалізація новітніх положень психології і педагогіки про закономірності та умови розвитку дитини, методи, прийоми і організаційні форми її діяльності. Це – основа всієї системи дошкільця; пріоритетність національного духу, організація всієї справи навчання і виховання на демократичному ґрунті – в традиціях XVI століття, коли закладались основи української національної школи; формування основних рис української духовності через максимальне наближення дітей до природного довкілля, естетичної творчості народу, музикування на різних інструментах, в тому числі й народних, залучення до різних видів творчої праці тощо; орієнтація морального виховання на національні риси, зумовлені фізичним оточенням (географічним розташуванням, кліматом, природою та історією краю, українського народу; український індивідуалізм і шляхи застереження від його переростання в абсентеїзм, тобто морально-громадський сепаратизм через спрямування дітей з свідомих кроків до ... громадянства, спільної праці, до щирого товариства; морально-релігійне виховання, яке покликане допомогти дитині пізнати зміст релігійних постулатів, а доцільність їх використання в роботі з дітьми визначається лише остільки, оскільки вони справді виявляють красу етичну або поетичну, оскільки вони безпосередньо близькі народному світогляду; спрямованість всіх засобів національного матеріалу, рідної мови й народної пісні на розвиток творчих здібностей дитини: "В такій атмосфері рідного життя, ласки і праці, в обставинах, цілком сприяючих для розвитку творчих сил і міцного громадянського свідомого робітника, українські діти весело й розумно будуть виховуватися під великим рідним гаслом:

Свою Україну любіть,
Любіть її во время люте.
В останню страшну годину
За неї Господа моліть";

"Дитина – це продукт об'єднаного біологічного й антропологічного.

Тому:

– виховання повинно відповідати своїми засобами, системою індивідуальності кожної дитини;

– виховання має здійснюватись в якнайближчому напрямі до шляху виховання культурного розвитку людства;

... якнайкраще використання філогенетичної і онтогенетичної спадщини" (Русова С. Дошкільне виховання. – Катеринослав. – 1918. – с.158, 163, 164).

Випишіть з програми "Освіта" основні принципи, в яких реалізовані принципи навчання і виховання С.Русової. У чому ви вбачаєте перспективу їх розвитку?

6.3 погляду на сучасні засади відродження національного виховання, його демократизацію, гуманізацію, етнізацію і т.д., незмінне значення має позиція С.Русової, що педагог повинен забезпечити дитині "... самостійність у навчанні, творчість у праці, пошану до дитини, доступність покарання, повагу до вихователя" (Русова С. Дошкільне виховання. – Катеринослав. – 1918. – с.16).

"... виховання ніколи не повинно переходити в муштру чи дресировку, і вихователю не слід робити з дитини той "зразок", який він має в уяві, виховання бажано поставити до природніх нахилів дитини і до вимог життя; вихователю має збудити в дитині бажання до самонавчання..." (Так же, с.22).

Порівняйте і проаналізуйте ці погляди С.Русової з сучасною концепцією дитячого національного садка. Які практичні пропозиції у сучасну концепцію ви пропонуєте?

7. С.Русова закликає дорослих звернути якнайпильнішу увагу на перше дитинство – до 8 років і особливо актуалізує в зв'язку з віковими особливостями врахування індивідуальних властивостей кожної дитини.

Доберіть актуальні для цього положення педагога висловлювання відомих вчених, письменників про значення виховання особистості в період дошкільного дитинства. Складіть аналогічний опис з власного досвіду.

8. С.Русова заклала основи дошкільного виховання в Україні. Принципово нова психолого-методична реформа дошкільного виховання, яка ставить на перше місце "... відсутність кари, пошану одної дитини до другої й до вихователя" (С.Русова. Дошкільне виховання. – Катеринослав. – 1918. с.71), заперечувала схоластику, муштру, деспотизм і педантизм. Доведіть дане положення конкретними прикладами на основі праць С.Русової.

9. Як ви собі уявляєте образ жінки-матері, педагога, наставниці на основі праць С.Русової, напишіть твір на тему "С.Ф.Русова про призначення жінки у суспільстві".

10. В педагогічній спадщині С.Русової ми знаходимо оригінальну модель педагогічного процесу національного дитячого садка, в якій гармонійно поєднуються різні види діяльності вихованців. Порівняйте її з сучасною моделлю педагогічного процесу. Які принципи розходження ви бачите? У чому полягає їх позитивний чи негативний вплив на особистість, яка формується?

Доведіть це на конкретних прикладах.

11. Розгляньте запропоновані С.Русовою "предметні лекції". Моделлю якої сучасної форми організації навчання і виховання дітей вони є? У чому полягає відмінність з сучасними заняттями? (Русова С. Нові методи дошкільного виховання. – Катеринослав. – 1918).

12. Дайте письмовий аналіз "Кодексу інтелектуальних й соціальних доброчинностей та культурних звичок", укладеного С.Русовою для дітей (Там же, с.70, 81, 86). Як в ньому віддзеркалюються фактори національного виховання? Які чинники виховання етики С.Русова виводила на чільне місце? Складіть таблицю ранжування чинників на

основі порівняльного аналізу "Кодексу" С.Русової із змістом морального виховання дітей за програмами "Малютко" (К., 1992), "Дитина" (К., 1993).

13. Назвіть основні тематичні блоки знань, запропоновані С.Русовою для національного українського дошкільця. У чому ви вбачаєте їх доцільність?

14. Випишіть висловлювання С.Русової про гру. В чому ви вбачаєте доцільність запропонованої нею класифікації? У чому виявляється її неспроможність? Чийми дослідженнями у доведеннях ви будете слугувати?

15. Які типи навчальних закладів в Україні готують сьогодні спеціалістів для закладів дошкільного виховання? Які навчальні заклади функціонують у вашому районі? Яку перспективу у їх розвитку ви передбачаєте на найближчі десятиліття у зв'язку з докорінними змінами у системі дошкільного виховання? Які питання підготовки спеціалістів ставила С.Русова?

16. Дайте письмову характеристику концепції підготовки кадрів для національного дитячого садка С.Русовою. Що було основою спонукую її розробки? Чому вона критично сприймала перших "провідниць", "садівничок – випускниця Фребелівського інституту у Петербурзі чи Києві? Наведіть конкретні приклади з її праць.

17. Як ви розумієте таку думку С.Ф.Русової: "... самі садки є занадто поважними установами, щоб їх можна довірити кому-небудь" (Русова С. Нові методи дошкільного виховання. – Прага. – Сіач. – 1927. – с.58). Опишіть основні вимоги, які вона ставила до абітурієнтів.

18. Прочитайте кваліфікаційну характеристику спеціаліста національного дошкільного закладу С.Русової: "Він повинен мати:

- якнайширшу професійну й загальну освіту; матеріальну незалежність, повні політичні права; належну пошану в громадянстві.

Володіти такими рисами: любити дітей; з особливою увагою ставитись до своїх обов'язків педагога, бути готовим пожертвувати своїм спокоєм для своїх вихованців; бути фізично здоровим, мати спокійний, веселий настрій; ніколи не втрачати рівноваги у відносинах з дітьми; мати високу загальну й фахову освіту; вміти співати народні пісні; вміти малювати; мати чималі знання з літератури, своєї рідної й світової; мати високе розуміння життя й добра, чуле до добра й краси серце; вміти встановити рідне між рідною хатою дитини й дитячою установою (Русова С. Нові методи дошкільного виховання. – Прага. – Сіач. – 1927. – с.58).

Порівняйте її з сучасною характеристикою спеціаліста дошкільного виховання. Назвіть які положення характеристик мають принципові розходження. У чому ви вбачаєте причини. Напишіть твір на тему: "Чому я обрала професію вихователя?", "Моя перша вихователка", "Мої спогади про дитячий садок", "Як я собі уявляю свою педагогічну діяльність".

Дослідницька діяльність.

Тема: С.Русова і основні проблеми сучасного українського національного дошкільця.

Мета: З'ясувати актуальність ідей С.Русової у практиці відродження українського національного дитячого садка.

Хід роботи. Завдання 1. У працях С.Русової ми знаходимо струнку і оригінальну модель розпорядку дня, дозування часу між різними видами діяльності.

На основі розпорядку дня дошкільного закладу визначіть час на різні види діяльності, їх місцезположення впродовж дня, індивідуально-

групові і фронтальні форми роботи з дітьми. Розробіть на основі порівняльного аналізу таблицю за такою схемою:

№ п/п	Вікова група	Види діяльності					
		За С.Русовою			За програмами		
					Малюнок	Діалог	
		Назва	Форма організації	Тривалість	Назва	Форма організації	Тривалість
1.	Праця	Ручна загальноорієнтована (виглядає від ліній)	Індивідуальна, групова	Щоденно	Ручна (такий зміст відсутній)	-	-

Завдання 2. У працях С.Русової перед нами постає струнка і цілісна програма формування особистості дитини на основі виваженої психологізації як процесів навчання, так і процесів виховання. На конкретних прикладах за змістом обраних видів діяльності (за погодженням з викладачем) доведіть єдність навчання і виховання, виписіть, як відбито завдання психологізації в програмових завданнях для дітей у календарних планах виховання в одній віковій групі.

В ході виконання роботи використовуйте схему:

№	Назви видів діяльності	Програмові завдання			Обґрунтування	Психологічний аспект
		Навчальні	Виховні	Розвиваючі		
1.						

Завдання 3. Дайте аналіз змісту психологізації одного виду діяльності в різних вікових групах за схемою:

№№ п/п	Вид діяльності	Психологічний аспект			
		II молодша	Середня	Старша	Підготовча до школи
1.					

Висновок.

Завдання 4. Розробіть словник педагогічних термінів, які зустрічаються у творах С.Русової і є актуальними для сучасної теорії і практики дошкільного виховання. Розробіть на основі змісту класифіковану таблицю за такою схемою:

№№ п/п	Т е р м і н и	
	Авторське тлумачення	Сучасне тлумачення
1.	Садівничка, провідниця	Вихователь, педагог

Література

- Білецький Л. Софія Русова // Світло, - 1992, ч.1-3.
 Качкан В.А. Українське народознавство в іменах. - К. - 1994.
 Козуля О. Жінки в історії України. - К., 1993.
 Русова С.Ф. Націоналізація дитячих садків // Світло, 1910. ч.4.
 Русова С.Ф. Націоналізація дошкільного виховання. К., 1912.
 Русова С.Ф. Дошкільне виховання. Катеринослав, 1918.
 Русова С.Ф. В дитячому садку. Полтава, 1919.
 Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання, Прага, 1924.
 Русова С.Ф. Нові методи дошкільного виховання. Прага, 1927.
 Програми навчання і виховання в дитячому садку. "Малюнок" (К., 1992), "Дитина" (1993).
 Стельмахович М.Г. Педагогіка народна і наукова // Освіта-1992, №74-75, с.10.
 Ступарик Б.М. Національна школа: витоки становлення. Івано-Франківськ, 1992.

Педагогічні конспекти о.Юліана Дзеровича.

Практичні завдання для самостійного опрацювання.

1. Прочитайте завдання дошкільних закладів і початкової школи у підготовці дитини до життя в суспільстві, які описав у серії статей "Завдання нової школи" референт секретаріату міністра освіти України С.Сірополько в 1919 році.

"Для сучасного життя необхідні самодіяльні, настирливі в досягненні своєї мети, шануючі працю, розумово та морально розвинені працівники, як безпосередні учасники родинного, громадського та державного життя.

Підготовка до такого життя – самостійного та трудового, розумного та морального, особистого та громадського й ставить основне завдання сучасній школі. Школу потрібно розуміти, як самодіяльну трудову дитячу громаду, як знамено майбутнього, ідеального, суспільного устрою... Щоб навчання було дійсно виховуючим і формуючим розум та волю дітей, необхідно сполучити шкільний матеріал з особистими враженнями дітей, зв'язати його з певною місцевістю, зі студіюванням тієї місцевості в різних відношеннях..."

І далі: "Народна школа, відкрита для всіх не може залежати від якого-небудь одного релігійного погляду, не може бути релігійною або нерелігійною, себто вона повинна бути світсько-нейтральною школою..."

Основний педагогічний принцип – школа на рідній мові учеників – вимагає, аби для кожної національності була забезпечена своя школа, яка шляхом відкриття громадської школи, чи шляхом віддання національній меншості відповідної частини державних і громадських коштів на задоволення її потреб в освіті...

Держава повинна зробити всі заходи, щоби державну мову мали змогу вивчати ті меншості, які живуть в державі. Таким чином виникає необхідність навчання державної мови в школах кожної національності, що перебуває в державі...

Перше місце має посісти в програмі початкової школи рідна мова, бо вона має з природи річі більше виховуючої сили, ніж які інші предмети. Учитель повинен розвинути в дітях не тільки любов до рідної нації, але й розумову свідомість вартості своєї нації.

Звичайно в школі не повинно бути ніякої політики, ні урядової, ні

протилежної. В школі повинні бути лише наука та мистецтво, принципи і інтереси яких повинні визначати увесь устрій школи – від головних підвалів її до найдрібніших подробиць...

Рівне право громадян на освіту вимагає також необхідність об'єднання загальноосвітніх шкіл в спільну шкільну систему, себто признання принципу єдиної школи" (Сірополко С. Завдання нової школи // Республіка. 1919, ч. 78, 73, 76, 81, 82).

Як бачимо, педагоги, працівники міністерства освіти, видатні політичні діячі розробили концепцію національної освіти. Назвіть причини, які спонукали Ю.Дзеровича до такої характеристики ситуації, яку він описує в Україні: "ненависть до давніх власницьких клас поступово посунули большевики так далеко, що виключили від науки дітей непролетарів. "Лишенці" це є діти духовенства, аристократії, заможних селян т.зв. "кулаків" і купців не мали права вчитися в пролетарських школах. Освіта повинна служити лиш інтересам пролетаріату й навчати комуністичної ідеології... Але найважливішим предметом для всіх учнів є політична освіта під кутом зору матеріалістичного комунізму" (Дзерович Ю. Педагогіка. Львів, 1937, с.38).

2. Прочитайте визначення національного виховання Ю.Дзеровича: "Вселюдна школа повинна бути також національною школою, себто виховувати дітей в любові до своєї нації в усіх її проявах; отже школа повинна навчити дитину любити свою рідну мову, свою історію, свою бувальщину, знати про багатство і красу своєї землі, пізнати свої звичаї й обичаї, свою пісню, своє мистецтво, одним словом любити все своє, своє рідне. А це все цінити, любити навчить тільки своя школа. І про цю "рідну" школу дбають усі народи" (Дзерович Ю. Педагогіка. Львів, 1937, с.57). Назвіть його основні положення, які співзвучні з приведеними вище. Як, на вашу думку, реалії сучасного етапу українського національного дошкільця доводять правильність висловлювання Ю.Дзеровича?

3. Прочитайте визначення Ю.Дзеровича процесу виховання: "Виховання – це практична чинність, але воно повинно опиратися на теорію і тому вимагає великого теоретичного знання від людини, що хоче їй віддатися". (Дзерович Ю. Педагогіка. Львів, 1937, с.9). Порівняйте його з визначеннями у педагогічній літературі. У чому ви вбачаєте відмінності? Схожість? Доведіть можливість використання даного визначення.

4. Ю.Дзерович на основі глибокого аналізу джерел педагогіки дійшов висновку, що педагогіку як науку створив Йоган Фрідріх Герbart. А як ви вважаєте? Доведіть вашу позицію.

5. Найбільш допоміжною наукою для педагогіки Ю.Дзерович вважав психологію. Він писав: "Розуміється, педагогіка опирається на психологію, бо психологія – це наука про душу, а без знання головних законів і фактів психічного розвитку дитини виховник у багатьох випадках не зрозумів би вихованця, не знав би, що зробити, щоб доцільно покерувати повіреною собі дитиною, а навіть, що гірше, міг би вчинити хибно, невласиво, та не зважаючи на свої найкращі наміри, заподіяв би шкоду своєму вихованцеві" (Дзерович Ю. Педагогіка. Львів, 1937, с.18).

Доведіть, що для відродження національної системи українського дошкільця важливе значення мають знання етнопсихології. Праці яких учених доводять ці положення? Хто з сучасних психологів вивчає проблеми української етнопсихології, що мають важливе значення для дошкільчого виховання?

6. У розробці своєї теорії національного виховання Ю.Дзерович

найбільшу увагу приділяв педології. Він писав: "Душею дитини, як взагалі всім, що відноситься до дитини, займається педологія. Вчений приходить до думки про те, що саме "... наукові висліди педології, дають наукову підставу прийняти до уваги індивідуальність". Говорячи про педологію, Ю.Дзерович відмічає, що вона дозволяє педагогу працювати творчо, будить його до самостійної роботи з дитиною і підносить загальний настрій. Ю.Дзерович не пішов далі своїх сучасників у сприйнятті педології, як науки.

За допомогою яких доказів ви можете довести доцільність чи недоречність застосування педології як науки, її надбання на шляху відродження національного дошкільця? Як на вашу думку, чи заслуговує наука педологія на реабілітацію і повернення в систему педагогічних наук?

7. Виховання це двосторонній процес. Ю.Дзерович аналізує такі чинники виховання з боку виховника і з боку вихованця: домашнє оточення і місце першого побуту дитини; заможність і освіту батьків; національну "окреміжність"; дитина вживається в атмосферу, в якій доводиться їй жити і живе цим і в старшому віці; сучасні обставини; історія минулих літ, яка творить світогляд людини; політичні відносини, лектура, яка є засобом самоосвіти та самовиховання; релігія.

Визначіть актуальні чинники для сучасного етапу розвитку дошкільчого виховання і формування особистості дитини. Як би ви доповнили запропонований педагогом перелік? З чим ви не погоджуєтесь? Категорично? Які чинники розглядаєте як компромісні?

8. Найголовніший вплив, як пише Ю.Дзерович, має "надприродна таємна Божя ласка, що впливає на душу дитини. Бог – Найвищий Учитель й Виховник". Цей висновок Ю.Дзеровича викликав упродовж багатьох десятиріч заперечення, підлягав осуду, а, подекуди, й заборони. Сьогодні ж ми схильні брати його до уваги і вбачати в ньому, головним чином, настійну вимогу автора здійснювати виховання дитини на основах християнської моралі, яка концентрує в собі якнайвищі надбання людства в теорії і практиці виховання за всю історію його існування. Саме цьому, на нашу думку, підпорядкована вся система виховних чинників Ю.Дзеровича. Цим вона сьогодні цінна і оригінальна.

Випишіть і проаналізуйте, як з цього приводу писав відомий педагог Януш Корчак? Що спільного у Ю.Дзеровича і Я.Корчака у поглядах на душу дитини?

9. В аналізі виховання і його чинників о.Ю.Дзерович стверджує, що для забезпечення відповідного виховання дітям, виховник має чітко уявляти собі мету і будувати свою роботу так, аби її досягти. Мета виховання – триєдина, неподільна єдність; індивідуальність – основа виховання; суспільна ціль; релігійна ціль. Особистість дитини – діяльна істота, тобто вона виступає і як суб'єкт виховання, і як його об'єкт. А в зв'язку з цим дитині необхідно забезпечити і в родині, і в дитячому садку всі належні матеріальні та духовні умови, задовольнити життєвоживі потреби.

"Виховання – це не ремесло, це мистецтво. Вести його може лише правдивий артист, тому завдання виховника залежить від прикмет учителя та від поглиблення і совісного сповнювання обов'язків" (Дзерович Ю., Педагогіка. – Львів, с.309).

Зробіть порівняльний аналіз мети виховання в альтернативних програмах дошкільчого виховання з визначенням Ю.Дзеровича. Що, на ваш погляд, об'єднує їх? У чому вони не сумісні? Чи можлива їх інтеграція? Хто з відомих вчених, педагогів, діячів культури називав

виховання мистецтвом? Випишіть і прокоментуйте їх думки.

10. Ю.Дзерович розробив практичні поради стосовно використання засобів виховання дитини. Поділ темпераментів і визначення типів їх прикмет, показників рівня розумового і морального розвитку (нештирний, амбітний, добродушний, розпещений, зухвалий і дикий), дозволили йому виділити засоби: "... карність, самоуправа, приклад, живе слово, звичка й приклад, наказ й заборона, нагляд, прохання, заохота, похвала, нагана, погроза, кара, нагорода". (Дзерович Ю. Педагогіка. - Львів, 1937, с. 281-283). Доповніть перелік засобів виховання дітей, які є актуальними і широко використовуються у педагогічному процесі сучасного дошкільного закладу. Зробіть їх класифікацію за сферами впливу.

11. Ю.Дзерович вважає, що виховник бачить душу дитини і самостійно, творчо добирає потрібні засоби, але при цьому використовує різні підходи до виховання хлопчиків і дівчаток. "Виховання дівчат важніше за виховання хлопців, бо його занедбання грозить більшим нещастям людству, ніж занедбання хлопців" (Там же, с. 161). Спільне виховання хлопчиків і дівчаток (коєдукація – авт.) він розглядає як природне і максимально наближене до родинного. Він доходить висновку, що вивчити всі якнайменші відмінності темпераментів, характерів дітей обох статей, просто неможливо. Отже, необхідно лише за допомогою виховання створювати цілісну натуру кожної дитини. Це можливо тільки тоді, коли в основу виховання будуть покладатися християнські виховні засади. Однак сила виховання не безмежна. Важливо враховувати спадковість.

Які принципи побудови сучасного українського національного дошкільця, на вашу думку, можна пояснити на прикладі цього висновку педагога?

12. З поглядами яких педагогів солідаризуються міркування Ю.Дзеровича про важливість дошкільного віку для подальшого формування особистості: "Від 5 до 7 років це "переходова доба", в якій помітна повільна зміна зацікавлень дитини; це доба звільнення темпу в розвитку, або доба першого застою". (Дзерович Ю. Педагогіка. - Львів, 1937. – с. 218). От чому дуже важливо виховувати дитину з раннього дитинства (до 5 років), розвивати її волю, не перешкоджати самостійності і активності, привертати її до серйозних занять, застерегти виникнення огиди до навчання та іншої праці (Там же, с. 222-223).

Зробіть порівняльний аналіз розуміння значущості дошкільного віку у педагогічній теорії Ю.Дзеровича та інших видатних вчених педагогів, психологів, фізіологів. Як вони солідаризуються у поглядах на особистість з сучасною програмою України "Освіта"?

13. Ю.Дзерович визначає світські і релігійні засоби національного виховання дітей: "Людина, що не знає своєї минувшини, своєї історії – це неначе дитина, що не знає про себе нічого, хто і звідки вона. Треба знати теперішнє життя своєї країни, свого народу, а щоб зрозуміти, як воно склалося, і як треба народ далі вести, необхідно освіченій людині знати минувшину свого народу..."

Якщо українські юнаки не глянуть у минувшину, не будуть мати основних знань про зусилля й змагання своїх батьків, якщо не будуть знати їх чеснот і похибок – то легко можуть зірвати нитку, яка їх лучить з попередніми поколіннями, можуть зійти на цілі незгідні з загальним добром народу. А є світлі, але й сумні картини з нашої історії. Перші треба наслідувати, другі оминати" (Дзерович Ю. Педагогіка. - Львів, 1937,

с. 54-60).

"Мова це немов кров, що оббігає тіло нації. Виточи з людини кров, і втече життя, відбери народові його мову, а він помре. Тому першим обов'язком рідної школи є впоїти пошану і замилювання до рідної мови". (Там же, с. 58); навчання релігії, молитва, розважання, сповідь, Святе причастя, участь у Службі Божій, реколекції (дотримання посту), культ героїв Святості. Ю.Дзерович зауважує, що при умові із успішного використання у вихованні дітей можна досягти неабияких результатів, зміцнити зв'язок педагогіки, психології з практикою формування особистості дитини. Через його оригінальну концепцію виховання проходить думка про те, що християнське вчення є вищою основою і критерієм моральності.

В чому полягає актуальність його поглядів? Які засоби розглядаються на сучасному етапі творення національного дошкільця як надважливі? Доведіть практичну значущість рекомендацій Ю.Дзеровича для сьогодення, віддзеркалення його поглядів у програмі "Освіта", в альтернативних програмах виховання у дошкільних закладах освіти України.

14. Прочитайте професіограму спеціаліста дошкільного виховання, яку розробив Ю.Дзерович.

Для професії педагога потрібно на перший план винести педагогічний хист або звання, а також педагогічні знання. Окрім цього, виховник повинен: виявляти чуйність, терпеливість, лагідність, трудолюбство, любов до батьківщини, виховники повинні любити й поважати вихованців, любити їх по-батьківському; виховник повинен бути дозрілою людиною, мати вдачу виховника і морально-релігійний характер, практику роботи з дітьми; теоретичну освіту; до праці повинні допускатися лише кращі з них, які, поряд з усім, відрізняються високою моральністю, любов'ю до дітей, а приклад їх власного життя міг би слугувати дітям за взірць для наслідування.

У цій своєрідній професіограмі, за винятком відсутності деяких положень, ми знаходимо те, що втратив дошкільний спеціаліст свого часу і що потребує якнайшвидшого відновлення в сучасній теорії і практиці дитячого садка.

Вірні основним засадам відродження національного дошкільця, ми як ніколи раніше гостро відчуваємо дефіцит того, про що писав Ю.Дзерович, - любити і поважати дитину по-батьківськи, виявляти чуйність, лагідність і терпеливість у вихованні. Як сьогодні на це спрямовані основні курси гуманітарних дисциплін вузівської підготовки вихователя дошкільного закладу? Зробіть письмовий аналіз публікацій з досвіду співробітника дошкільного закладу і родини з журналу "Дошкільне виховання" за 1999-2001 рр. І визначіть основні напрями гуманізації взаємовідносин педагога, дітей і батьків. З ким з відомих педагогів солідаризуються основні позиції професіограми Ю.Дзеровича? З якими з них ви не погоджуєтесь? Чим би ви доповнили кваліфікаційну характеристику сучасного спеціаліста дошкільного закладу.

Завдання на педагогічну практику.

1. Вивчіть стан навчально-вихованого процесу і визначіть у його змісті питому вагу матеріалу релігійного змісту.

2. Розробіть для батьків і педагогів інформаційні тематичні бюлетені на актуальні теми світського і релігійного виховання дітей дошкільного віку.

3. Зробіть добірку цікавих висловлювань про особу педагога і її вплив на особистість дитини.

4. Зробіть словничок термінів-висловлювань Ю.Дзеровича.

Дослідницька діяльність

Тема: Ідеї виховання особистості і проблеми національного дошкільця у спадщині Ю.Дзеровича.

Мета: довести, що основою етичних норм Ю.Дзеровича є Біблія, Святе писмо, народна педагогіка і антична філософія.

Завдання 1. Випишіть поради для виховника, які розробив Ю.Дзерович і доведіть, що для їх доказовості і вагомості педагог вдався до тлумачень Біблії і Святого писма.

Завдання 2. Використання релігії у педагогічних концептах Ю.Дзеровича є досить своєрідним, воно має чітко виражений український національний характер. Доведіть цю думку на основі письмового аналізу змісту етичних норм для педагогів і дітей.

Завдання 3. Ю.Дзерович писав, що "... виховувати може лише старша людина, яка має життєвий досвід, вроджену любов до дитини й приказ зайнятися долею дитини; виховувати треба доцільно, бо хоч би корисний вплив виховника або інших чинників (наприклад, звичай, національний характер) сам собою ще не вистачає; виховати дитину треба так, що їй, як одиниці, було добре на світі, щоб вона зміла серед суспільності жити. Тут саме важне: навчити одиницю жити дружно з іншими; морально виховувати треба змалку; ціллю виховання є ціла людина, цебто всі її фізичні й умовні сили, а головню її естетичний і моральний характер; що у відносини до Бога треба приймати на увагу при вихованні, а навіть уважати їх за вихідну точку і ціль" (Дзерович Ю. Педагогіка. - Львів, 1937, с.12).

Отже, можемо узагальнити, що принципове підвищення дієздатності всіх етапів такої роботи можливе лише за умови консолідації педагогів із сім'єю. Саме в родинному середовищі дитина вбирає мораль конкретного соціального оточення, а щонайменший дисонанс у ставленні сім'ї і дитячого садка призводить до втрат у патріотичному і інтернаціональному вихованні. Сім'я також має куди більші можливості у власному тлумаченні подій соціального життя, їй належить значна роль у здійсненні індивідуального впливу.

Демократичні перетворення, які нині переживає людство, а з деяким запізненням і наша країна, мають позначитися й на педагогічному процесі дошкільного закладу. Починати треба завідувачу з власного стилю спілкування з педагогічним колективом, а вихователям - із спілкування з дітьми. Орієнтація на демократичні взаємини з вихованцями - крок до оволодіння здобутками світової суспільної та сімейної педагогіки.

1.3. Сучасні типи дошкільних закладів в Україні

Втілення в життя вимог Державної національної програми "Освіта" (Україна ХХІ століття) та Національної програми "Діти України" потребує від Української держави невідкладних дій спрямованих на реорганізацію існуючих і створення освітньо-виховних закладів нового покоління.

З метою орієнтації освіти на задоволення потреб сім'ї, необхідно забезпечити розгортання і розвиток багатофункціональної системи суспільного дошкільного виховання, що дає змогу вибору дошкільного закладу освіти, як за розміром платні, так і за тривалістю перебування дитини (декілька годин на день, упродовж дня, доби). можливістю

приховання психофізичного стану, ускладнення в стані здоров'я, а також накладів з різним спрямуванням змісту освітньо-виховного процесу.

Створення дошкільних закладів освіти (груп) різних типів і профілів забезпечить охоплення дітей різного контингенту з урахуванням соціально-економічного стану сім'ї.

Дошкільні заклади освіти різних типів у своїй діяльності керуються Законом України "Про освіту", «Положенням про дошкільний виховний заклад України», власним статутом, цим інструктивно-методичними листами, іншими нормативними документами, що регламентують роботу освітніх закладів (7; 8; 9; 10;13).

Відповідно до чинного законодавства, дошкільні заклади створюються органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями незалежно від форм власності: громадянами, відповідно з соціально-економічними, національними, культурно-освітніми потребами в них за наявності необхідної матеріально-технічної, науково-методичної бази і педагогічних кадрів.

Потреба в дошкільних закладах, заснованих на комунальній власності, визначається місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Порядок створення, реорганізації і ліквідації дошкільних закладів встановлюється Кабінетом Міністрів України (9).

Діяльність дошкільного закладу розпочинається за наявності ліцензії на здійснення діяльності, що надає освітні послуги.

Дошкільні заклади всіх організаційно-правових форм діють на підставі власних статутів, затверджених місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Мова навчання і виховання дітей в дошкільних закладах та в групах різних типів визначається відповідно до Закону України "Про мову".

Зміст освітньо-виховного процесу в дошкільних закладах (групах) різних типів визначається чинною програмою виховання і навчання дітей дошкільного віку, яка реалізується в конкретному дошкільному закладі. Такі дошкільні заклади можуть вибирати програму виховання і навчання дітей з комплексу варіантних програм, затверджених Міністерством освіти і науки України, а також розробляти власну програму, впроваджувати нові технології, альтернативні програми, якщо вони пройшли відповідну методичну експертизу і мають дозвіл науково-методичної ради, яка створюється відповідним органом управління освітою та затверджені Статутом закладу (9).

Зміст освітньо-виховної діяльності дошкільного закладу відповідно до його типу затверджується педагогічною радою.

Вибір змісту і методів роботи з дітьми визначається типом дошкільного закладу відповідно до регіональної і національної специфіки, запитів батьків, професійною творчістю педагогів.

Дошкільні заклади освіти можуть надавати додаткові платні освітні послуги понад основні, з урахуванням потреб сім'ї на основі договору, укладеного між дошкільним закладом і батьками або особами, які їх замінюють.

Платні освітні послуги не можуть надаватися замість і в межах основної освітньої діяльності, яка фінансується засновником.

За бажанням батьків додаткові освітні послуги можуть надаватися і дітям, які виховуються в сім'ї не відвідують дошкільні заклади.

Розпорядок роботи дошкільних закладів (груп) різних типів.

3. Зробіть добірку цікавих висловлювань про особу педагога і її вплив на особистість дитини.

4. Зробіть словничок термінів-висловлювань Ю.Дзеровича.

Дослідницька діяльність.

Тема: Ідеї виховання особистості і проблеми національного дошкільця у спадщині Ю.Дзеровича.

Мета: довести, що основою етичних норм Ю.Дзеровича є Біблія, Святе писмо, народна педагогіка і антична філософія.

Завдання 1. Випишіть поради для виховника, які розробив Ю.Дзерович і доведіть, що для їх доказовості і вагомості педагог вдався до тлумачень Біблії і Святого писма.

Завдання 2. Використання релігії у педагогічних концептах Ю.Дзеровича є досить своєрідним, воно має чітко виражений український національний характер. Доведіть цю думку на основі письмового аналізу змісту етичних норм для педагогів і дітей.

Завдання 3. Ю.Дзерович писав, що "... виховувати може лише старша людина, яка має життєвий досвід, вроджену любов до дитини й приказ зайнятися долею дитини; виховувати треба доцільно, бо хоч би корисний вплив виховника або інших чинників (наприклад, звичай, національний характер) сам собою ще не вистачає; виховати дитину треба так; що їй, як одиниці, було добре на світі, щоб вона зміла серед суспільності жити. Тут саме важне: навчити одиницю жити дружньо з іншими; морально виховувати треба змалку; ціллю виховання є ціла людина, цебто всі її фізичні й умовні сили, а головню її естетичний і моральний характер; що у відносини до Бога треба приймати на увагу при вихованні, а навіть уважати їх за вихідну точку і ціль" (Дзерович Ю. Педагогіка. - Львів, 1937, с.12).

Отже, можемо узагальнити, що принципове підвищення дієздатності всіх етапів такої роботи можливе лише за умови консолідації педагогів із сім'єю. Саме в родинному середовищі дитина вбирає мораль конкретного соціального оточення, а щонайменший дисонанс у ставленні сім'ї і дитячого садка призводить до втрат у патріотичному і інтернаціональному вихованні. Сім'я також має куди більші можливості у власному тлумаченні подій соціального життя, їй належить значна роль у здійсненні індивідуального впливу.

Демократичні перетворення, які нині переживає людство, а з деяким запізненням і наша країна, мають позначитися й на педагогічному процесі дошкільного закладу. Починати треба завідувачу з власного стилю спілкування з педколективом, а вихователям - із спілкування з дітьми. Орієнтація на демократичні взаємини з вихованцями - крок до оволодіння здобутками світової суспільної та сімейної педагогіки.

1.3. Сучасні типи дошкільних закладів в Україні

Втілення в життя вимог Державної національної програми "Освіта" (Україна ХХІ століття) та Національної програми "Діти України" потребує від Української держави невідкладних дій спрямованих на реорганізацію існуючих і створення освітньо-виховних закладів нового покоління.

З метою орієнтації освіти на задоволення потреб сім'ї, необхідно забезпечити розгортання і розвиток багатofункціональної системи суспільного дошкільного виховання, що дає змогу вибору дошкільного закладу освіти, як за розміром платні, так і за тривалістю перебування дитини (декілька годин на день, упродовж дня, доби), можливістю

прахування психофізичного стану, ускладнення в стані здоров'я, а також закладів з різним спрямуванням змісту освітньо-виховного процесу.

Створення дошкільних закладів освіти (груп) різних типів і профілів забезпечить охоплення дітей різного контингенту з урахуванням соціально-економічного стану сім'ї.

Дошкільні заклади освіти різних типів у своїй діяльності керуються Законом України "Про освіту", «Положенням про дошкільний виховний заклад України», власним статутом, цим інструктивно-методичними листами, іншими нормативними документами, що регламентують роботу освітніх закладів (7; 8; 9; 10; 13).

Відповідно до чинного законодавства, дошкільні заклади створюються органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями незалежно від форм власності; громадянами, відповідно з соціально-економічними, національними, культурно-освітніми потребами в них за наявності необхідної матеріально-технічної, науково-методичної бази і педагогічних кадрів.

Потреба в дошкільних закладах, заснованих на комунальній власності, визначається місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Порядок створення, реорганізації і ліквідації дошкільних закладів встановлюється Кабінетом Міністрів України (9).

Діяльність дошкільного закладу розпочинається за наявності ліцензії на здійснення діяльності, що надає освітні послуги.

Дошкільні заклади всіх організаційно-правових форм діють на підставі власних статутів, затверджених місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Мова навчання і виховання дітей в дошкільних закладах та в групах різних типів визначається відповідно до Закону України "Про мови".

Зміст освітньо-виховного процесу в дошкільних закладах (групах) різних типів визначається чинною програмою виховання і навчання дітей дошкільного віку, яка реалізується в конкретному дошкільному закладі. Такі дошкільні заклади можуть вибирати програму виховання і навчання дітей з комплексу варіантних програм, затверджених Міністерством освіти і науки України, а також розробляти власну програму, впроваджувати нові технології, альтернативні програми, якщо вони пройшли відповідну методичну експертизу і мають дозвіл науково-методичної ради, яка створюється відповідним органом управління освітою та затверджені Статутом закладу (9).

Зміст освітньо-виховної діяльності дошкільного закладу відповідно до його типу затверджується педагогічною радою.

Вибір змісту і методів роботи з дітьми визначається типом дошкільного закладу відповідно до регіональної і національної специфіки, запитів батьків, професійною творчістю педагогів.

Дошкільні заклади освіти можуть надавати додаткові платні освітні послуги понад основні, з урахуванням потреб сім'ї на основі договору, укладеного між дошкільним закладом і батьками або особами, які їх замінюють.

Платні освітні послуги не можуть надаватися замість і в межах основної освітньої діяльності, яка фінансується засновником.

За бажанням батьків додаткові освітні послуги можуть надаватися і дітям, які виховуються в сім'ї не відвідують дошкільні заклади.

Розпорядок роботи дошкільних закладів (груп) різних типів.

тривалість перебування в них дітей визначаються «Статутом дошкільного закладу» (9).

Наповнюваність виховних груп у дошкільних закладах різних типів визначається нормативами граничної наповнюваності виховних груп, затвердженими Міністерством освіти і науки України. Групи можуть комплектуватися з дітей одного чи різного віку, за сімейним та іншими принципами.

Допускається менша, ніж визначена нормативами наповнюваність виховних груп за умови виділення додаткових коштів засновниками.

Прийом дітей у дошкільні заклади (групи) різних типів здійснюється з урахуванням побажань батьків або осіб, які їх замінюють, з урахуванням особистісних якостей і психофізичних можливостей кожної дитини.

Відношення вихованця і персоналу дошкільного закладу ґрунтуються на співробітництві, повазі до особистості дитини і наданні можливості свободи в її розвитку відповідно з індивідуальними особливостями.

Дошкільні заклади (групи) різних типів забезпечуються відповідно з усталеними нормативами щодо приміщення і обладнання для організації освітньо-виховного процесу, харчування, медичного, санітарного-гігієнічного обслуговування, відпочинку вихованців. Відтак мають бути укомплектовані кваліфікованими і досвідченими педагогічними та медичними кадрами.

Керівництво та контроль за діяльністю дошкільних закладів (груп) різних типів, незалежно від форм власності, здійснюють органи управління освітою.

КЛАСИФІКАЦІЯ ТИПІВ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ (ГРУП)

Дошкільні заклади за організаційно-правовими формами поділяються на:

- державні (загальнодержавна чи комунальна власність); кооперативні (кооперативна власність); суспільні (суспільна власність); приватні (засновані на приватній власності); змішані (державно-кооперативні, державно-суспільні та інші.)

Загальна орієнтація дошкільного закладу - його тип визначається в залежності від змісту основних освітніх послуг.

Всі типи дошкільних закладів забезпечують догляд, розвиток, виховання та навчання дітей.

Пропонуємо диференційовану систему типів дошкільного закладу в залежності від його призначення (функції):

I. Дошкільні заклади освіти загальнорозвиваючого типу.

Ці заклади покликані забезпечити повноцінний різнобічний розвиток особистості дитини, збереження та зміцнення її здоров'я, опанування навичками здорового, активного способу життя.

Ясла-садок заклад, який забезпечує догляд, оздоровлення, виховання та навчання дітей віком від 2-х місяців до 7(6) років.

Дитячий садок - заклад, що забезпечує здобуття дошкільної освіти дітьми дошкільного віку від 3 до 7 років.

Дошкільний заклад з пріоритетним здійсненням одного або декількох напрямів розвитку дитини (художньо-естетичного, фізкультурно-оздоровчого, музичного, гуманітарного з вивченням

іноземних мов тощо).

Дитячий будинок - заклад інтернатного типу, в якому на повному державному утриманні перебувають діти-сироти та діти, які залишилися без піклування батьків, від 3 до 7 років.

II. Дошкільні заклади освіти компенсуючого типу.

Створюються для дітей з вадами слуху, мови, зору, опорно-рухового апарату, з дефектами інтелекту або з ослабленим здоров'ям, які не можуть на загальних підставах здобувати дошкільну освіту, відвідуючи інші дошкільні заклади.

Дошкільний заклад спеціального призначення із здійсненням кваліфікаційної корекції вад у фізичному чи психічному розвитку дітей.

Санаторний дошкільний заклад з пріоритетним здійсненням санітарно-гігієнічних, профілактичних і оздоровчих заходів і процедур.

III. Дошкільні заклади освіти комбінованого типу.

До їх складу можуть входити загальнорозвиваючі, компенсуючі, оздоровчі групи, короткочасного догляду, прогулянкові тощо.

IV. Дошкільні заклади освіти інноваційного, альтернативного типу.

Провідними принципами цих закладів є новітність, альтернативність підходів щодо форм, методів, засобів, змісту виховання та навчання дітей.

Авторський дошкільний заклад реалізації ідей видатних педагогів (С.Русової, М.Монтессорі, В.Сухомлинського та ін.).

Центр розвитку дитини - дошкільний заклад із здійсненням психофізичного розвитку, корекції і оздоровлення дітей, які відвідують інші навчальні заклади чи виховуються вдома.

Дитячий садок - початкова школа - освітній заклад, який забезпечує наступність, реалізацію загальноосвітніх програм дошкільної і початкової загальної освіти або наскрізної освітньої програми.

Завдання та функції запропонованих дошкільних закладів визначаються стосовно до регіональних, національних, економічних, культурних та інших умов і конкретизуються в залежності від типу дошкільного закладу, його Статуту і договору між дошкільним закладом та батьками кожної дитини чи особами, що їх замінюють.

Орієнтуючись на запропоновану вище загальну класифікацію типів, зупинимось на інноваційних дошкільних закладах та окремих групах, які перебувають в стадії становлення і розвитку.

ДОШКІЛЬНІ ЗАКЛАДИ З ПРІОРИТЕТНИМ ЗДІЙСНЕННЯМ ОДНОГО ЧИ ДЕКИЛЬКОХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ

Створюються з метою пріоритетного спрямування змісту освітньо-виховного процесу, забезпечення умов для вибору профілю навчання і виховання, відповідно до здібностей та інтересів дітей, своєчасного виявлення, забезпечення підтримки та розвитку ранньої обдарованості.

Ці дошкільні заклади можуть включати в себе такі профільні групи: художньо-естетичного, фізкультурно-оздоровчого, музичного, гуманітарного спрямування з вивченням іноземних мов тощо.

Організовувати профільні групи доцільно з дітьми старшого дошкільного віку. До цих груп приймаються всі діти без винятку за

бажанням батьків. Діти можуть групуватися за віком, статтю, здібностями.

Створення дошкільних закладів з пріоритетним здійсненням різних напрямів розвитку, профільних груп в них дозволяється за умов:

а) наявності належної навчально-матеріальної бази, устаткування, методичних посібників і літератури, спеціально обладнаних приміщень: наявності музично-хореографічного, спортивного залів, басейну, зображувальної студії, комп'ютерної кімнати, зимового саду, прогулянкового майданчика (лоджії) тощо;

б) наявності кваліфікованих фахівців різних професій:

педагогів, вихователів, які мають додаткову кваліфікацію:

- організатор образотворчого мистецтва дітей дошкільного віку; організатор музичного виховання дітей дошкільного віку; організатор дитячого хореографічного колективу; інструктор з фізичного виховання дітей дошкільного віку; вихователів з правом проведення занять іноземною мовою; лікарів, практичних психологів, логопедів, або вчителів іноземних мов, з плавання, музики, малювання, керівників різних студій та гуртків;

в) високого рівня виховної роботи у відповідності з програмою дошкільного закладу; наявності спеціалізованих науково-обґрунтованих програм, методичних рекомендацій щодо художньо-естетичного, оздоровчого, гуманітарного спрямування, які є доповненням до державних загальноосвітніх програм виховання і навчання дошкільників;

г) продуманого, гнучкого режиму організації життя дітей (не допускаються порушення режиму за рахунок надмірного навантаження дітей). Засвоєння додаткового спрямування освітньо-виховного процесу відбувається не за рахунок скорочення програмного (базового) матеріалу;

д) наявності в даному районі відповідних профільних класів у середній загальноосвітній школі з метою продовження пріоритетного розвитку дітей з переходом до школи.

Освітньо-виховний процес в дошкільних закладах з пріоритетним здійсненням одного чи декількох напрямів розвитку може відбуватися за принципами тематичності, циклічності або комплексності, інтеграції.

Педагогам слід спрямувати свої зусилля на використання різних видів дитячої діяльності, засобів навчання і виховання. Не віддавати перевагу чомусь одному, а поставлені завдання вирішувати шляхом комплексного підходу.

У дошкільних закладах такого типу дітей можна об'єднувати в гуртки. Заняття в гуртках проводиться в другу половину дня. Їх кількість визначається і затверджується педагогічною радою дошкільного закладу.

Організація гурткової роботи забезпечує розвиток здібностей, задовольняє прагнення дитини до різноманітної діяльності, допомагає батькам у здійсненні намірів щодо її гармонійного розвитку.

З метою запобігання надмірного навантаження дітей, гуманізації педагогічної роботи, педагогам необхідно у денному розпорядку передбачити особистий час дитини на самостійну ігрову, рухову, художню діяльність, власні спостереження.

ДОШКІЛЬНИЙ ЗАКЛАД (ГРУПА) З ПРІОРИТЕТНИМ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИМ СПРЯМУВАННЯМ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Має на меті надання оптимальних можливостей для реалізації художньо-творчих здібностей: зображувальних, хореографічних, вокальних, артистичних, танцювальних тощо; створення умов для

поглибленого ознайомлення з світом природи та мистецтва. Основними завданнями дошкільних закладів (груп) з пріоритетним художньо-естетичним спрямуванням освітньо-виховного процесу є:

- забезпечення художньо-естетичної освіченості і вихованості, емоційного сприйняття прекрасного в природі, навколишній дійсності, відносинах між людьми, формування здатності естетичного сприймання, вітчизняної та світової культури, творів мистецтва і літератури;

- формування високої духовності особистості, сприяння культурному розвитку вихованців;

- формування національної свідомості.

Значне місце у виховному процесі повинні зайняти систематизоване оволодіння знаннями про природу, знайомство з художніми творами, навчання малюванню, аплікації, співу, ганцям (ритміці, балету), ручній праці та конструюванню, світській поведінці.

Діяльність педагога спрямовується на розвиток у дітей інтересу і здібностей естетичного сприймання дійсності та творів мистецтва, художнього смаку, творчої уяви; на подачу елементарних знань про види образотворчого мистецтва: живопис, графіка, скульптура, архітектура, та декоративно-прикладного мистецтва: кераміка, вишивка, розпис дерева, тощо, про жанри: побутовий, історичний, пейзаж, портрет, натюрморт.

Успіх роботи залежатиме від:

1) спеціального оснащення приміщень необхідним матеріалом; підбору наочних посібників;

2) належного рівня підготовки кваліфікованих кадрів, їх особистої зацікавленості; піклування про емоційне забезпечення кожної дитини;

3) створення належних умов для творчого навчання і виховання дітей.

ДОШКІЛЬНИЙ ЗАКЛАД (ГРУПА) З ПРІОРИТЕТНИМ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИМ СПРЯМУВАННЯМ ОСВІТНЬО- ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Має на меті - задоволення потреб батьків у оздоровленні, фізичному розвитку та вихованні дітей з пріоритетним здійсненням санітарно-гігієнічних, профілактичних та оздоровчих заходів та процедур, фізкультурно-оздоровчий дошкільний заклад (група) організується:

- для спортивної обдарованих дітей з нахилами фізичного характеру (швидкі, спритні тощо);

- для дітей з ослабленим здоров'ям.

Такий дошкільний заклад може включати і групу реабілітації для дітей, що мають порушення постави та рухового апарату з метою їх корекції.

Під час прийому до фізкультурно-оздоровчої групи необхідна медична довідка про стан здоров'я дитини.

Основними завданнями виховного процесу є:

- забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей, зміцнення їх здоров'я, удосконалення функцій організму шляхом загартування;

- виявлення та розвиток спортивних здібностей у дітей, їх фізичне удосконалення;

- створення належних умов для нормального фізичного розвитку, загартування організму ослаблених, часто хворюючих дітей;

- забезпечення валеологічного виховання, розвиток кругозору.

мислення дитини. любові та відкритості відносно природи, людини, суспільства:

- виховання здорової дитини, бережливого відношення до свого здоров'я, емоційного сприйняття прекрасного в спорті.

Робота з дітьми передбачає рухову активність упродовж дня, спрямовану на охорону життя та зміцнення здоров'я дітей, шляхом загартовування, виконання вправ в основних рухах, загальнорозвивальних вправ, рухливих ігор та ігрових вправ, спортивних ігор та вправ спортивного характеру: використання комплексу фізіотерапевтичних методів, як лікувально-профілактичного засобу.

Значне місце слід відвести проведенню спортивних розваг та свят, плаванню, аеробіці, лікувальній гімнастиці, заняттям, ігор і вправ на повітрі, індивідуальній роботі з дитиною, різним методам загартовування, у т.ч. і народним.

Дошкільний заклад чи група фізкультурно-оздоровчого профілю створюється за умов:

обов'язкової наявності кваліфікованих медичних та педагогічних кадрів, медико-педагогічного контролю за фізичним вихованням дітей у дошкільному закладі, відповідності матеріально-технічного оснащення сучасним вимогам (забезпеченість технологічним обладнанням, меблями, інвентарем, спортивним, медичним та фізіотерапевтичним обладнанням).

ДОШКІЛЬНИЙ ЗАКЛАД (ГРУПА) З ПРІОРИТЕТНИМ МУЗИЧНИМ СПРЯМУВАННЯМ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

У дошкільний заклад (групу) приймають музично здібних дітей дошкільного віку за бажанням сім'ї.

Дошкільний заклад (група) музичного профілю забезпечує розвиток творчих здібностей, природних обдарувань дітей засобами музики, здійснення диференційованого музичного розвитку дошкільнят.

Виховний процес у профільній групі має на меті широко і повсякденно залучати дітей до музики, органічно поєднувати такі доступні дітям види музичної діяльності, як слухання музики, співу, рухи під музику та гру на дитячих інструментах.

Задля поглибленого музичного спрямування в розклад слід включити хореографію або ритміку, широко використовувати в роботі музично-дидактичні ігри, музичні загадки, розваги, театралізовані вистави з музичним супроводом та ін.

Музичний керівник здійснює комплексний підхід до організації та проведення музичних ігор-занять, раціонально комбінує різні складові музично-розвивального комплексу, будує роботу за основними напрямками музичного виховання: фольклорного та класично-традиційного.

Зміст роботи з дітьми залежить від напрямку їх інтересів та нахилів, а також з метою їх виявлення та розвитку. Тож значне місце відведеться індивідуальній роботі.

Поглиблена робота з музичного виховання систематизує і розширює життєвий і музичний досвід дитини, дає уроки моралі, співпереживання, розвиває музичний слух, дає можливість самовиявлення співом, готує до сприйняття художнього образу в музиці. Такий дитячий музичний досвід, отриманий в дошкільному закладі (групі) музичного спрямування, дає широку основу для музичних занять в майбутньому (навчання в музичній школі, студії, гуртках) та розвиває здібності естетичного сприйняття світу.

ДОШКІЛЬНИЙ ЗАКЛАД (ГРУПА) З ПРІОРИТЕТНИМ ГУМАНІТАРНИМ СПРЯМУВАННЯМ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Має на меті створення умов для реалізації дошкільної освіти з пріоритетним вивченням рідної та іноземних мов.

Зміст освітньо-виховного процесу такого дошкільного закладу (групи) передбачає:

- формування уявлень про навколишній світ, ознайомлення з культурою, спадщиною, народними традиціями і звичаями, національно-етнічною обрядовістю народів, що населяють Україну;

- поглиблену роботу з оволодіння рідною мовою: виховання культури і етики спілкування (формування навичок спілкування, вільного висловлювання думок, впевненості в собі), збагачення і активізація словника, виховання звуковимови, формування граматично правильної мови, формування діалогічного і монологічного мовлення, навчання елементів грамоти, підготовка руки дитини до письма, робота з книжкою, ознайомлення з художньою літературою;

- вивчення іноземних мов, формування елементарних навичок усного мовлення іноземною мовою, введення дитини в нове мовне середовище.

Слід відмітити, що в дошкільному закладі (групі) такого профілю бажано вивчати ті іноземні мови, які вивчаються в найближчій школі для дітей.

Профілюючим завданням у гуманітарній групі є соціалізація дитячої особистості, організація спілкування, як особливого виду діяльності дітей. Важливим буде забезпечення педагогічним колективом належних умов для емоційного сприйняття дитиною прекрасного у відносинах між ними.

Крім цього, значне місце в освітньому процесі посідає робота з виховання культури поведінки, формування правової, економічної культури, ознайомлення з правилами дорожнього руху тощо.

За бажанням батьків, спільно з досвідченими вихователями та вчителями, з дітьми може працювати логопед.

Освітньо-виховний процес гуманітарної групи повинен бути спланований і підготовлений таким чином, щоб викликати в дітей інтерес до його змісту, повинен бути цікавим, захоплюючим, не перевтомлювати їх. Тут доцільне проведення літературних вікторин, фольклорних свят, ігор-драматизацій, театралізованих ігор, інсценівок, різні види театрів, відгадування мовних ребусів, головоломок, загадок, небелиць, вирішення мовних ігрових завдань тощо.

ДОШКІЛЬНИЙ ЗАКЛАД (ГРУПА) ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ В ГІМНАЗІЇ

Вони створюються для старших дошкільників з метою задоволення потреб батьків у підготовці дітей до успішного навчання в альтернативних середніх закладах освіти (гімназії, колегіум, ліцей).

Дошкільні заклади (групи) такого типу органічно доповнюють масові дошкільні заклади, надають можливість вибору типу дошкільного закладу і перетворення в експериментальний майданчик апробації нового змісту і нових технологій дошкільної освіти.

Провідним напрямом їх діяльності є навчання і виховання дітей.

які за своїм інтелектуальним розвитком випереджають однолітків, здатних самостійно діяти в нестандартних ситуаціях, їх підготовка до самоосвіти і саморозвитку.

Дошкільні заклади (групи) цього профілю забезпечують здобуття дошкільної освіти понад державного мінімуму, пріоритетне розв'язання навчальних завдань з поглибленою увагою до вивчення рідної та іноземних мов, математичного розвитку, підготовки руки дитини до письма, забезпечення елементарної комп'ютерної грамотності. Водночас належного значення надається шахам, образотворчому мистецтву, музиці, художній праці, фізкультурі, ритміці, хореографії.

Однак, фахівцям слід розуміти, що запропоновані дошкільні заклади (групи) повинні здійснювати систему дошкільної освіти.

Групи прогімназійного і проліцейного типу можуть створюватися в дошкільних закладах загального розвитку чи комбінованого типу і бути самооплатними. Вони організуються за умови наявності в даному мікрорайоні ліцею чи гімназії.

Створення і організація дошкільних закладів (груп) з пріоритетним спрямуванням змісту забезпечить наступність в освітньому процесі між дошкільною і загальноосвітньою підготовкою. Після випуску з дошкільного закладу здібні діти можуть продовжити профільне навчання в спеціалізованих навчальних закладах: музичній, художній, хореографічній школах, спортивних комплексах та інтернатах, зображувальних студіях тощо.

Органам управління освітою на місцях необхідно сприяти більш повному задоволенню потреб населення в закладах такого типу.

Проте, як свідчить практика, надмірне захоплення профільними напрямками, розуміння їх призначення об'єктивно не забезпечує вибору для дітей та їх батьків і сприяє зниженню якості освіти.

У зв'язку з цим, фахівцям необхідно, насамперед, в роботі враховувати "Базовий компонент дошкільної освіти" (обов'язковий мінімум змісту), а поглиблене спрямування освітньо-виховного процесу здійснювати за додатковою спеціально розробленою концептуальною програмою пріоритетного розвитку(10).

ГРУПИ З КОРОТКОЧАСНИМ ПЕРЕБУВАННЯМ ДІТЕЙ

У теперішніх умовах виникли диспропорції між традиційно усталеними типами дошкільних закладів та потребами і можливостями суспільства. Погіршення соціально-економічного стану родини, неспроможність сім'ї оплатити перебування дитини в дошкільному закладі, зниження рівня зайнятості населення у суспільному виробництві актуалізує проблему створення й організації дошкільних закладів чи окремих груп з короткочасним перебуванням дітей.

Групи короткочасного перебування організуються при постійних дошкільних закладах, незалежно від відомчої належності і форми власності, виходячи з потреб населення. Тривалість перебування в них дітей - від 2 до 6 годин з організацією харчування чи без нього. Кратність харчування в таких групах, його фінансування визначається засновником.

Кількість груп з короткочасним перебуванням дітей, режим їх роботи залежить від потреб населення.

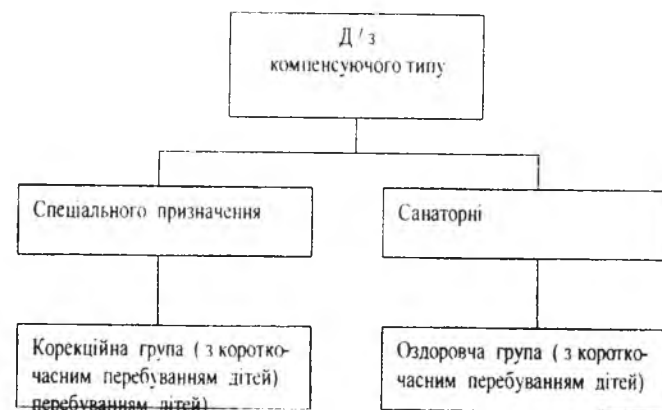
Групи з короткочасним перебуванням дітей можуть працювати будь-яку кількість днів на тиждень (від 2-х до 5). Допускається вільне відвідування дітьми групи.

Комплектуються групи з короткочасним перебуванням дітей за однією чи різними принципами, згідно нормативів, визначених чинним законодавством.

Групи з короткочасним перебуванням дітей можуть входити до складу дошкільних закладів різних типів, в тому числі компенсуючого та комбінованого типу.

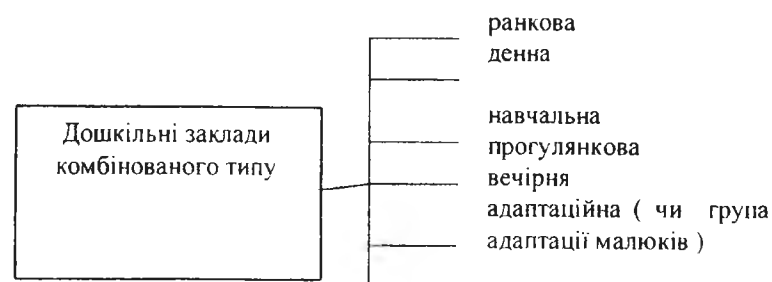
Скажімо, дошкільний заклад компенсуючого типу, окрім традиційних груп, може організувати корекційну чи оздоровчу групи з короткочасним перебуванням дітей задля надання корекційної та лікувально-профілактичної допомоги дітям, що не відвідують дошкільні заклади. Тривалість перебування дітей в групі 2-3 години (див. схему 1).

Схема 1

За наявності відповідних умов можливе відкриття таких груп і в дошкільних закладах загальнорозвиваючого типу.

До складу дошкільних закладів цього типу можуть входити: ранкова, денна, цілоденна, навчальна, прогулянкова, вечірня, ясельна (чи група адаптації малюків) групи тощо(див.схему2).

Примітка: назви груп орієнтовні.

Запропоновані групи спрямовані не тільки на поліпшення догляду і оздоровлення дітей дошкільного віку, а й передбачають організоване перебування дитини в межах змісту освітньо-виховного процесу, чіткої організації режиму.

РАНКОВА та **ДЕННА** групи створюються задля надання допомоги батькам, зайнятим на виробництві неповний робочий день та для дітей з малозабезпечених і неповних сімей.

У ранковій групі дитина перебуває, зазвичай, зранку впродовж 3-4 години. Дошкільний заклад забезпечує одноразовим харчуванням; першим або другим сніданком; можлива організація харчування дітей в такій групі за рахунок батьків. Дошкільний заклад доповнює його легким сніданком.

Денна група передбачає перебування дітей з 13.00 до 17.00 (18.00) з одноразовим харчуванням (обідом чи полуденком за домовленістю з батьками) та денним відпочинком.

ЦІЛОДЕННА група функціонує зранку до вечора з поточним способом зміни дітей. Дитину приводять на період 3-х-4-х годин в час, зручний для батьків упродовж дня, відповідно до тривалості роботи групи. У зв'язку з відсутністю в такій групі організованого відвідування, доцільним буде забезпечення харчування дітей за рахунок батьків у погодженні з адміністрацією дошкільного закладу та санітарно-епідеміологічними службами.

У майбутньому під час будівництва і реконструкції приміщення дошкільних закладів та проведення капітальних ремонтів, слід врахувати необхідність окремого спеціального приміщення (міні-кухонь) в груповому приміщенні (ячейка-рус) зі спеціальним обладнанням (відповідно до санітарно-гігієнічних норм, правил пожежної безпеки) для забезпечення розігріву чи приготування їжі в групі з короткочасним перебуванням дітей.

Час денного відпочинку дітей старшого дошкільного віку використовується для сну або спокійної діяльності з урахуванням особливостей дітей.

Вихователь працює цілий день чи позмінно. Освітньо-виховний процес необхідно планувати таким чином, щоб постійна зміна дітей упродовж дня, і спілкування в цей час з батьками не руйнували його зміст та не заважали іншим дітям.

Успіх роботи вихователя залежатиме від забезпечення умов для самовираження особистості в різних видах діяльності, створення розвивального середовища, від дидактичного наповнення. Проводити навчальну роботу слід у формі ігор та розваг, щоб викликати в дітей, які щойно прийшли, бажання взяти участь та проявити ініціативу.

НАВЧАЛЬНА група створюється для дітей старшого дошкільного віку.

Має на меті надання допомоги батькам, які самостійно виховують дітей вдома, в забезпеченні навчання з метою підготовки до школи в обсязі вимог дошкільної освіти.

Організація роботи групи не передбачає забезпечення дітей харчуванням.

Дітей приводять в групи, здебільшого на період проведення занять з 9.00 до 11.00.

Завідувач дошкільного закладу зобов'язаний укомплектувати цю групу кваліфікованими і досвідченими вихователями, забезпечити

належну навчально-матеріальну базу, окремим спеціальним приміщенням

Заняття з дітьми в навчальній групі проводяться за складеним розкладом відповідно до програмою навчання і виховання дітей, яка реалізується у дошкільних закладах України.

Зміст освітньої роботи в такій групі сприяє адаптації дітей до шкільного життя, повинен передбачити окрім вироблення умінь і навичок, необхідних для подальшого навчання в загальноосвітніх закладах різних типів, сприяння духовному, морально-етичному розвитку особистості, забезпечувати набуття життєвого досвіду співпраці в колективі, вироблення вміння вчитися, перебувати в колективі.

Дітей навчають правилам поведінки в дитячому колективі, користуванню навчальним приладдям, здійснюють розвиток мови, уваги, спостережливості, інтересу до навчання.

Можливе навчання дітей комп'ютерної грамотності за умов наявності комп'ютерної техніки та фахівців.

Якщо група здійснюватиме освітні послуги понад вимоги програми, що реалізується в дошкільному закладі (навчання іноземній мові, хореографія, тощо), то додаткові освітні послуги можуть бути платними згідно договору між батьками і дошкільним закладом за наявності відповідних фахівців, концепції (програм) діяльності(9).

ПРОГУЛЯНКОВА група створюється для задоволення потреб родини в догляді та піклуванні про дитину під час нетривалого перебування в дошкільному закладі.

Діти збираються на прогулянку на 2-3 години від 2-х до 5 разів на тиждень. За бажанням батьків група функціонує у вихідні та в святкові дні. Прогулянкова група харчуванням не забезпечує.

В організації групи передбачається забезпечення умов для фізичного та психічного розвитку дітей, спілкування в дитячому колективі.

У теплу пору року діти проводять час зазвичай на повітрі. У прохолодну погоду - частково, решта часу - в груповому приміщенні.

Педагогам слід свої зусилля спрямувати:

- на здійснення особистісно-зорієнтованого підходу до кожної дитини;

- на організацію різноманітної ігрової діяльності дошкільників (активної і вільної). Добирати ігри потрібно з урахуванням інтересів дітей, погоди, пори року, специфіки роботи з різновіковим складом дітей. Під час прогулянки треба забезпечити вихованців іграшками, обладнанням для розвитку рухів, інвентарем для трудової діяльності.

З метою забезпечення дитині емоційного комфорту педагогу слід планувати проведення спостережень, екскурсій, творчих ігор, ігор-забав, відгадування загадок, небилиць, використання жартів, казок, скоромовок, показ різних видів театрів із залученням дітей, створення проблемних ситуацій, організацію пошуково-дослідницької діяльності дітей тощо.

Для організації виховного процесу прогулянковій групі має бути відведено окремий, спеціально обладнаний майданчик з верандою, а також приміщення з ігровою, туалетною і роздягальною кімнатами.

Різновидом прогулянкової є ігрова група.

Мета ігрової групи полягає у всебічному вихованні і розвитку дитини засобом гри та різноманітної діяльності з використанням різного дидактичного матеріалу.

Ці групи можуть створюватися з ініціативи батьків для виховання дітей з 2 до 5 років.

Створення ігрової та прогулянкової груп у дошкільних закладах сприяє вільному вибору сім'єю напрямку дошкільної освіти.

ВЕЧІРНЯ ГРУПА

Мета організації вечірньої групи - задовольнити потреби і запити господарського, суспільного і культурного характеру сім'ї і необхідність вивільнити для цього вечірні години.

Група може мати змінний та різний за віком склад дітей (від 3-х до 7-ми років). Час перебування дітей - з 17.00 до 21.00.

Організація харчування в такій групі, здебільшого, за рахунок батьків. Дошкільний заклад може доповнити його соками чи фруктами.

Враховуючи, що діти залишаються ввечері без батьків, педагогу потрібно створити спокійну, максимально наближену до домашньої обстановку, щоб дитина мала можливість більш близького спілкування з дорослим; посидіти з ним поруч, поговорити, поділитися враженнями.

Особливу увагу слід приділити обладнанню приміщення: групова кімната повинна бути обладнана на зразок домашньої; створення ігрового куточка з різноманітними ігровими секціями (зонами); влаштування місць для організації малювання, конструювання, перегляду книжок тощо.

Велику увагу в своїй роботі вихователь повинен приділяти прищепленню та закріпленню в дітей основних культурно-гігієнічних навичок, формуванню навичок самообслуговування.

Організуючи середовище, вихователь повинен врахувати:

- психологічний стан дитини на кінець дня: інтереси та запити молодших і старших дошкільників; підбирати посібники, іграшки і матеріали, які б спонукали дітей до спокійної гри, що не вимагає особливої фізичної напруги і не викликає нервового збудження.

В ігровій кімнаті створюються такі умови, щоб кожна дитина, навіть якщо вона прийшла вперше, знайшла те, що їй найбільше до вподоби: папір і олівці для малювання; глину для ліплення; будівельний матеріал для будівлі; голки; нитки; матеріали для шиття; лото і настільні ігри; книжки з картинками тощо.

План роботи вихователя складається на день і носить характер орієнтовного з урахуванням умов і можливостей роботи в зимовий, літній, передсвятковий час (це стосується і всіх груп з вільним відвідуванням дітей, окрім навчальної). За основу взято вільний вибір діяльності і прояв вільної творчості дитини.

Організовані ігри, заняття, розваги, співи і слухання музики повинні плануватися на перші 1-1,5 години перебування дітей.

У літній час за сприятливих погодних умов прийом дітей здійснюватиметься на дитячому майданчику з наступним переходом дітей до групового приміщення.

Вечірня група може бути не постійною, а носити характер тимчасової, функціонуючої на певний період часу.

Крім цього, група може організовуватися в гуртожитках, вечірніх відділеннях навчальних закладів, центральних універмагах, інших організаціях; в сільській місцевості - в клубах і фінансуватися засновником відповідно до чинного законодавства.

АДАПТАЦІЙНА ГРУПА

(група адаптації малюків)

Адаптаційна група створюється з метою полегшення і прискорення процесу адаптації малюка до нових умов.

Організується за ініціативою батьків для дітей різного віку.

Передбачає декількогодиннє перебування дітей з одноразовим харчуванням. Вимагає наявності спеціально обладнаних приміщень з урахуванням особливостей віку та режиму, санітарних норм і правил.

Основні завдання, що ставить перед собою вихователь адаптаційної групи:

- створення сприятливих умов, атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, умов для розвитку почуттів і сприймань дитини, її самореалізації.

Вихователь повинен допомогти дитині пережити психічне навантаження в зв'язку з першим приходом в дошкільний заклад.

- забезпечення охорони життя малюка, створення умов для нормального фізичного розвитку, зміцнення здоров'я, виховання культурно-гігієнічних навичок.

Можуть існувати окремі ясла з короткочасним перебуванням дітей.

Своєрідність змісту роботи в групі у тісній взаємодії вихователів з батьками. Перші зустрічі з дитиною педагоги проводять удома в оточенні батьків. З метою вивчення особливостей розвитку дитини анкетують батьків, що охоплює широке коло спільних питань. Матерям дозволяється перебувати разом з дитиною в групі впродовж перших тижнів відвідування дошкільного закладу.

Активне співробітництво сім'ї з педагогами зводить до мінімуму небажані наслідки адаптації, а також дає змогу батькам стежити за успіхами своєї дитини, набувати педагогічних знань та умінь з допомогою досвідчених фахівців.

Останнім часом широкого розповсюдження в Україні набувають такі групи, як оздоровча і сімейна. Вони організуються в дошкільних закладах різних організаційно-правових форм.

ОЗДОРОВЧА ГРУПА

Створюється для дітей з ослабленим здоров'ям, які часто хворіють на гострі респіраторні та інші хвороби. Має на меті зміцнення здоров'я дітей, загартування їх організму, забезпечення якісним, вітамінізованим харчуванням, систематичним медичним обслуговуванням з проведенням фізіотерапевтичних процедур.

Створюється на основі аналізу захворювання дітей в дошкільному закладі впродовж останніх 3-х років. Передбачає здійснення виховного процесу з урахуванням стану здоров'я, особистісних якостей. Питання охорони і зміцнення здоров'я дітей, оздоровлення ослаблених дітей засобами фізичного виховання є одним з найважливіших для працівників оздоровчої групи. Вихователям слід приділяти увагу індивідуальному підходу до дитини, навчити її піклуватися про своє здоров'я, про фізичний розвиток, формувати валеологічний світогляд.

Задля попередження захворювання дітей педагогічному і медичному персоналу необхідно впроваджувати систему оздоровчих заходів: вправи для регуляції дихання, масаж, лікувальну фізкультуру, полоскання горла лікарськими травами та прохолодною водою, корегуючі вправи, загартування повітрям та водою тощо. Широко пропагувати серед батьків методів профілактики захворювання, лікування за допомогою народної медицини, надання першої допомоги.

В оздоровчу групу зараховуються діти за медичною довідкою про стан здоров'я дитини. Такі групи можуть комплектуватися за різновіковим принципом.

Оздоровча група передбачає денне перебування дітей з чітким дотриманням режиму дня, однак можливе створення групи з короткочасним перебуванням дітей. У такому випадку дітей приводять тільки на спеціальні корегуючі заняття та оздоровчі процедури.

СІМЕЙНА ГРУПА

Сімейну групу побудовано за родинним принципом, до складу якої можуть входити діти з однієї чи з декількох багатодітних сімей. Включає малокомплектний (до 10) різновіковий склад дітей.

Педагогічний процес відрізняється не тільки відповідальним відношенням до догляду, оздоровлення, виховання і навчання дітей, а й реальною взаємодією з батьками вихованців, сприяє вихованню поваги і любові до батьків, сім'ї, братів і сестер, інтеграції сімейного і суспільного дошкільного виховання.

ФІЛІЯ ДІЮЧОГО ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ВДОМА

На базі дошкільного закладу комбінованого типу в разі потреби може бути відкрита філія.

Філія діючого дошкільного закладу вдома створюється на основі укладеного договору про її завідувачкою діючого дошкільного закладу з вихователем, у квартирі якого вона організується.

Засновником філії є райдержадміністрація, відділ освіти.

Філія за дорученням дошкільного закладу може здійснювати повністю або частково повноваження юридичної особи, в тому числі, мати самостійний баланс і особисті рахунки в банкових та в інших кредитних закладах.

Філія діючого дошкільного закладу вдома реєструється за фактичною адресою, ліцензування, атестацію і акредитацію в порядку, встановленому для дошкільного закладу.

Філія може мати характер сімейного або прогулянкового типу, включати групи з денним, цілодобовим, короткочасним перебуванням дітей, а також здійснювати додаткові освітні послуги з підготовки дітей до навчання в школі (гімназії).

ЦЕНТР РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Центр розвитку дитини - це дошкільний заклад об'єднання закладів освіти, мета якого - здійснення освітньо-виховної роботи за різними профілями з дітьми дошкільного віку.

Центр можуть відвідувати діти з різних дошкільних закладів району, а також ті, що виховуються вдома.

Центр створює сприятливі умови для реалізації творчих суспільно-педагогічних ініціатив та апробацію наукових розробок: варіантних освітніх наскрізних програм, підручників, методик та ін.

Центр розвитку дитини може бути багатокомплектним і зосереджувати різнопрофільні групи загального розвитку, групи компенсуючого спеціального або санаторного типу (корекційні, оздоровчі, реабілітаційні), групи з короткочасним перебуванням дітей, прогулянкові тощо.

Діяльність Центру сприяє всебічному розвитку дітей раннього і дошкільного віку, допомагає педагогам і батькам, які виховують дітей, у пізнанні дитини, розкритті її внутрішнього потенціалу, закономірностей росту й розвитку, пробудженні особистісних задатків і в формуванні здібностей.

З метою виховання і розвитку вільної, творчої особистості дитини центр може ставити перед собою такі завдання:

- діагностика і розвиток творчих здібностей дітей;

- підготовка дітей старшого дошкільного віку до навчання в загальноосвітній школі;

- забезпечення правильного анатомо-фізіологічного, фізичного і психічного розвитку дітей;

- психолого-педагогічна допомога батькам дітей дошкільного віку;

Основним принципом організації освітньо-виховного процесу в центрі є розвивальний характер виховання і навчання, що вимагає створення розвивального середовища, надання пріоритету розвитку в освітньо-виховному процесі, забезпечення вільного розвитку індивідуальних особливостей дітей на основі співробітництва з дорослими, які їх навчають.

Важливе місце в центрі має посісти створення повноцінних умов для збереження і зміцнення здоров'я дітей.

Для цього в центрі має функціонувати реабілітаційна (міграційна) група, яка забезпечує період доліковування дитини після перенесеної хвороби. Доцільним буде створення корегуючої та оздоровчої груп з короткочасним перебуванням дітей з метою приходу дітей, які не відвідують дошкільні заклади для надання їм кваліфікованої корекційної чи лікувально-профілактичної допомоги.

Для забезпечення лікувально-оздоровчої, корекційно-відновлювальної роботи центр має бути обладнаний фізіотерапевтичним, стоматологічним, офтальмологічним, реабілітаційним, процедурним, ортопедичним кабінетами, мати плавальний басейн та ін. приміщення.

Педагогічний і медичний персонал включають в комплексне оздоровлення дітей особливий режим, раціональне харчування, лікувальну фізкультуру, масаж тощо.

Такий вид центру набуде розповсюдження в зонах радіаційного забруднення, інших екологічно забруднених місцях.

Педагогічний процес центру розвитку дитини вимагає серйозного науково-методичного обґрунтування, (наявності власної концепції), і, передусім, змістовного і методичного забезпечення.

Центр буде здійснювати різні напрями діяльності:

- проведення науково-пошукових робіт, упровадження новітніх (сучасних) психолого-педагогічних технологій, альтернативних програм (досліджень), відіграючи роль експериментального майданчика для науковців;

- забезпечення педагогічної практики студентів університетів та коледжів;

- проведення роботи по підвищенню кваліфікації вихователів, організації методоб'єднань, семінарів, конференцій для різних категорій педагогічних працівників;

- забезпечення батьківського всеобучу;

- надання платних освітніх послуг тощо.

ДОШКІЛЬНІ ЗАКЛАДИ (ЦЕНТРИ) РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ ВИДАТНИХ ПЕДАГОГІВ

Ці дошкільні заклади вирізняються тим, що працюють за певними філософськими і психолого-педагогічними ідеями: С. Русової; М. Монтесорі; В. Сухомлинського; Вальдорфської педагогіки та ін.

Дошкільні заклади такого типу широко крокують країною. Педагогічні колективи творчо впроваджують в практику ідеї і принципи

видатних педагогів, долаючи труднощі та домагаючись значних успіхів.

Практика дошкільних закладів свідчить про те, що створення та існування дошкільних закладів (центрів) такого типу є безперечно важливими в наш час.

“ДИТЯЧИЙ САДОК - ПОЧАТКОВА ШКОЛА”

«Дитячий садок - початкова школа» є закладом освіти суспільного виховання та навчання дітей віком від 3-х до десяти років, що покликаний задовольнити потреби населення в догляді, оздоровленні, розвиткові, вихованні та навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Організовується в міській і сільській місцевості з метою створення оптимальних умов для виховання і навчання дошкільників і молодших школярів, забезпечення наступності в змісті й організації освітньо-виховного процесу, ефективного використання вивільнених приміщень, кадрового потенціалу та фінансової спроможності.

Головними завданнями цього закладу є:

- реалізація державної політики в галузі освіти, створення умов для здобуття дошкільної та початкової загальносередньої освіти на рівні державних стандартів, реалізація наступності між дошкільною і початковою ланками загальноосвітньої підготовки;
- забезпечення фізичного і психічного здоров'я дітей;
- формування інтелектуально розвиненої особистості, громадянської позиції, власної гідності, готовності до навчальної і трудової діяльності, відповідальності за свої дії;
- розвиток природних нахилів, творчих здібностей та інтересів дітей, потреби і вміння самовдосконалюватися.

Свої завдання заклад реалізує в тісній взаємодії з сім'єю.

Заклад створюється залежно від місцевих умов, здебільшого, на базі дошкільного закладу, до складу якого входять 1-3 (4) класи середньої загальноосвітньої школи I ступеня незалежно від відомчого підпорядкування. Заклад може розміщуватися як в одному, так і в декількох приміщеннях на єдиній території.

Приміщення повинно складатися з окремих блоків з ізольованими ходами для дітей різних вікових категорій.

Групові і класні кімнати, спальні, медичні кабінети, роздягальні, харчоблоки, санітарні вузли та інші необхідні приміщення повинні відповідати санітарно-гігієнічним вимогам, що забезпечують умови для різних видів рухової, ігрової і розумової активності вихованців та учнів.

Освітньо-виховний процес передбачає реалізацію наскрізної програми виховання і навчання дітей або загальноосвітніх програм дошкільної та початкової загальної освіти.

Наступність загальноосвітніх програм дошкільної і початкової загальної освіти забезпечується за напрямками:

- розвиток допитливості в дитини дошкільного віку, як основи розвитку пізнавальних здібностей учня;
- формування творчого уявлення, як напряму інтелектуального та особистісного розвитку вихователя і учня;
- розвиток комунікативності - уміння спілкуватися з дорослими і однолітками, як одного з необхідних умов успішної навчальної діяльності.

Загальноосвітні програми реалізуються в специфічних для кожного віку видах діяльності дітей і учнів: гри, ліплення, конструювання, малювання та ін.

До 1-го класу початкової школи повинні зараховуватися всі вихованці підготовчої групи. По цьому характерна відсутність моральної травми

при переході з дитячого садка до школи, не порушується цілісність дитячого колективу, встановлюються тісні педагогічні взаємозв'язки, співдружність у роботі педагогічних працівників і батьків.

Діяльність вихованців і учнів у вільний від занять час організується з урахуванням особливостей стану їх здоров'я та інтересів і спрямована на задоволення потреби в спілкуванні, пізнавальних, творчих потреб, в тому числі фізіологічних (сон, харчування, відпочинок, перебування на свіжому повітрі та ін.).

Серед нових типів дошкільних закладів можливе функціонування приватних дошкільних закладів:

- сімейний (приватний) дошкільний заклад;
- прогулянковий (приватний) дошкільний заклад;
- кооперативний дошкільний заклад;

- мале підприємство «Школа розвитку» тощо. Приватний дошкільний заклад - заклад освіти, заснований на недержавній формі власності й задовольняє потреби громадян, суспільства і держави в дошкільній освіті. Ці дошкільні заклади мають на меті обслуговування дітей забезпечених батьків і організуються за рахунок їхніх коштів. Можуть бути малокомплектними і однокласними з різновіковим складом дітей. Кількість дітей в групах допускається менша, ніж визначена нормативами за наявності необхідних умов та виділення додаткових коштів засновниками дошкільного закладу.

СІМЕЙНИЙ (ПРИВАТНИЙ) ДОШКІЛЬНИЙ ЗАКЛАД

Створюється вдома у вихователя в звичайній міській квартирі, яка повністю чи частково знаходиться в розпорядженні дітей.

Метраж відведених кімнат, наявність спальних місць впливають на кількість дітей в групі (від 3 до 10 різновікових або одновікових дітей). Підбираються з різницею в рік: чим молодші діти, тим менша група.

Організувати такі дошкільні заклади можуть матері дітей дошкільного віку за згодою та з допомогою членів сім'ї. Час роботи визначається відповідно до потреб батьків (з 9 до 18). Перебування дитини може бути продовжено до більш пізнього часу за додатковою оплатою. Можливе 5-ти денне перебування дітей.

Освітньо-виховний процес здійснюється за державною програмою дошкільного закладу і додатково до неї.

Заняття проводить вихователь чи запрошені викладачі з відповідних методик.

Дошкільний заклад забезпечує дітей харчуванням, яке готує вихователь. Його кількість визначається домовленістю з батьками. Сімейний дошкільний заклад вирізняється сприятливим психологічним та індивідуальним підходом до кожної дитини завдяки домашній обстановці, малій кількості дорослих, що забезпечує єдність вимог, через можливості тіснішого і неформального співробітництва батьків і вихователя на благо дитини.

Сімейний дошкільний заклад рекомендується:

- дітям до 3-х років з метою підготовки до державного чи кооперативного дитячого закладу;
- дітям з алергією, захворюваннями шлунково-кишкового тракту;
- дітям з підвищеною втомлюваністю та з іншими психологічними особливостями, яким не рекомендоване відвідування дошкільного закладу лікарями;

- дітям, які не змогли адаптуватися в дошкільному закладі.

Прогулянковий (приватний) дошкільний заклад може функціонувати як самостійний заклад (за прикладом сімейного приватного дошкільного закладу) чи бути організованим в супермаркетах, великих торгових центрах, виставках, музеях, кінотеатрах та існувати за рахунок їхніх коштів. Прогулянковий (приватний) дошкільний заклад за характером може бути близьким до прогулянкової групи з короткочасним перебуванням дітей дошкільного закладу комбінованого типу. За домовленістю з батьками можливе одноразове вітамінізоване харчування. Свої завдання приватні дошкільні заклади реалізують у тісній взаємодії з сім'єю.

Крім запропонованих дошкільних закладів та груп нових типів, зберігаються і дошкільні заклади вже звичних типів: загального розвитку, компенсуючого (спеціальні, санаторні), комбінованого типу з денним та з цілодобовим перебуванням дітей; експериментальні, національні та ін.

Виходячи з викладеного і з метою забезпечення організації та функціонування дошкільних освітніх закладів чи груп нових типів, якісного оновлення змісту, форм і методів освітньо-виховного процесу в них науково-методичним центрам доцільно розробити систему концептуальних засад успішної діяльності дошкільних закладів з пріоритетним розвитком, короткочасним перебуванням дітей, що стане орієнтиром у роботі підприємств.

Інститути змісту і методів забезпечують розробку і видання спеціалізованих програм та методичних рекомендацій з організації і проведення освітньо-виховної роботи профільних груп з урахуванням відповідного спрямування.

Міським, районним, обласним відділам освіти, республіканським дошкільним методичним кабінетам, інституту вдосконалення кваліфікації освітніх працівників з метою забезпечення підготовки нового покоління педагогічних кадрів, підвищення їх професійного і загально-культурного рівня, слід організувати роботу з підвищення кваліфікації педагогічних кадрів дошкільних закладів (груп) нових типів, а також провести з ними наради, семінари, забезпечити наочними посібниками, обладнанням, методичною літературою.

До планів семінарів і нарад, курсів підвищення кваліфікації слід включити питання, пов'язані з організацією роботи в різнопрофільних групах, групах з короткочасним перебуванням дітей та ін.

Педагогічні коледжі, педагогічні університети, інститути системи післядипломної освіти мають забезпечувати підготовку педагогічних кадрів для роботи в дошкільних закладах нового покоління, вихователів широких профілів, методистів, передбачаючи зміни в своїх навчальних планах з педагогіки, психології, конкретних дошкільних методик.

Запитання і завдання:

1. Якими факторами зніційовано урізноманітнення типів закладів дошкільної освіти в Україні?

2. Дайте визначення освітніх завдань закладів дошкільної освіти з різними пріоритетними напрямками.

3. Назвіть типові адміністративно – юридичні важелі управління різними типами закладів дошкільної освіти.

4. Якими законами та юридично – конституційними актами регулюється створення мережі нетипових закладів дошкільної освіти в Україні?

5. Висвітліть актуальні проблеми методики навчання й виховання дітей в закладах дошкільної освіти різного типу

6. Охарактеризуйте функції Центру розвитку дитини.

1. Опишіть структурно – функціональні особливості виховних центрів реалізації освітніх ідей видатних педагогів.

Використана література до I розділу

1. Любар О.О., Федоренко Т.Д. Історія педагогічної думки і освіти в Україні. Частина I: Дохристиянський період. - К.: Наукова думка, 1993. - с.25.

2. Повчання князя Володимира Мономаха дітям. Історія дошкільної педагогіки в Росії/ За ред. М. Єгорова / Академія, 1999, с. 29 - 33.

3. Шлях виховання і навчання. – Педагогічно – методичний примісячник/ Орган взаємної допомоги українського вчителства. VIII річник / - 1934. – с.68.

4. Шляхи виховання і навчання. – Педагогічно – методичний примісячник/ Орган взаємної допомоги українського вчителства. VIII річник / - 1933. – с.62.

5. Рідна школа. – 1938. – ч. II. – с.23 – 24.

6. Борисова З.Н. Теоретичні основи проблеми підготовки педагогічних кадрів у галузі дошкільного виховання/ Удосконалення професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю. За ред. Л. Артемової, Н. Лисенко / - Київ, РУМК, 1996. - с.32 – 42.

7. Державна Національна програма "Освіта" (Україна XXI століття)// Дошкільне виховання. - № 2. - 1994. - с. 2 – 3.

8. Концепція дошкільного виховання в Україні. – К.: Освіта, 1993. – 16с.

9. Типовий статут дошкільного виховного закладу. – Дошкільне виховання, № 9, 1994. – К.: Освіта, 1994, с. 6 – 8.

10. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: Освіта, 1999. - 68 с.

11. Декларація прав дитини. - Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. - К.: Освіта, 1998, с.10 – 14.

12. Конвенція про права людини. - Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. - К.: Освіта, 1998, с.14 – 43.

13. Національна програма "Діти України". – Виховна робота в закладах освіти України. – Випуск II. – К.: Освіта, 1998, с.116 – 145.

14. Нагачевська З.І. Софія Русова і Галичина. Збірник статей і матеріалів: Івано – Франківськ, Вік, 1996. - 124с.

15. Українське дошкілля. Підручник для провідних українських дитячих садків. – Львів, 1936.

16. Русова С.Ф. Роль жінки у дошкільному вихованні // Рідна школа – 1936. - №6. - с.84 – 86.

17. Русова С.Ф. Дошкільне виховання. – Катеринослав, 1918.

18. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. – Прага: Сіяч, 1924.

19. Русова С.Ф. Мої спомини. – Катеринослав. Українське видавництво, 1918.

20. Селезінкова Н. Дошкільне виховання. Реферат виголошений на з'їзді Союзу українок. 2. IV. 1927р. – Львів, 1927.

21. Дзєрович Ю. Педагогіка. – Львів, 1937.

22. Животко А. Освітнє діло на Україні. – Львів, 1923.

23. Животко А. Два моменти, які характеризують освітнє діло. Реферат. - Львів, 1925.
24. Животко А. Дошкільне виховання. - Прага.
25. Скутіна В. За традиціями української народної педагогіки // Початкова школа. - 1993. - №7, с.22 - 24.
26. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. - К., 1985.
27. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. - К., 1974.

Рекомендована література до I розділу

1. Любар О.О., Федоренко Т.Д. Історія педагогічної думки і освіти в Україні. Частина I: Дохристиянський період. - К.: Наукова думка, 1993, с.25.
2. Повчання князя Володимира Мономаха дітям. Історія дошкільної педагогіки в Росії/За ред. М. Єгорова. Академія, 1999, с.29 - 33.
3. Шлях виховання і навчання. - Педагогічно - методичний тримісячник/Орган взаємної допомоги українського вчителства. VIII річник /.- 1934. - с.68.
4. Шляхи виховання і навчання. - Педагогічно - методичний тримісячник/Орган взаємної допомоги українського вчителства. VIII річник /.- 1933. - с.62.
5. Рідна школа. - 1938. - ч. II. - с.23 - 24.
6. Борисова З.Н. Теоретичні основи проблеми підготовки педагогічних кадрів у галузі дошкільного виховання/Удосконалення професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю. За ред. Л.Артемової, Н.Лисенко /.- Київ, РУМК, 1996, с.32 - 42.
- 7.Державна Національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття)// Дошкільне виховання. - №2. - 1994. - с. 2 - 3.
- 8.Концепція дошкільного виховання в Україні. - К.: Освіта, 1993. - 16с.
- 9.Типовий статут дошкільного виховного закладу.- Дошкільне виховання, № 9, 1994. - К.: Освіта, 1994, с. 6 - 8.
- 10.Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. - К.: Освіта, 1999.- 68 с.
- 11.Декларація прав дитини. - Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. - К.: Освіта, 1998, с.10 - 14.
12. Конвенція про права людини. - Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. - К.: Освіта, 1998, с.14 - 43.
13. Національна програма "Діти України". - Виховна робота в закладах освіти України. - Випуск II. - К.: Освіта, 1998, с.116 - 145.
14. Крутий К. Експериментальна робота в дошкільному закладі освіти: проблеми і досвід. - Запоріжжя, 1999. - 56с.
15. Нагачевська З.І. Софія Русова і Галичина. Збірник статей і матеріалів: Івано - Франківськ, Вік, 1996. -124 с.
16. Українське дошкілля. Підручник для провідних українських дитячих садків. - Львів, 1936.
17. Русова С.Ф. Роль жінки у дошкільному вихованні // Рідна школа - 1936. - №6. - с.84 - 86.
18. Русова С.Ф. Дошкільне виховання. - Катеринослав, 1918.
19. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. - Прага: Сіяч, 1924.
20. Русова С.Ф. Мої спомини. - Катеринослав. Українське

видавництво. 1918.

21. Селезінкова Н. Дошкільне виховання. Реферат виголошений на з'їзді Союзу українок. 2. IV. 1927р. - Львів, 1927.
22. Дзерович Ю. Педагогіка. - Львів, 1937.
23. Животко А. Освітнє діло на Україні. - Львів, 1923.
24. Животко А. Два моменти, які характеризують освітнє діло. Реферат. - Львів, 1925.
25. Животко А. Дошкільне виховання. - Прага.
26. Скутіна В. За традиціями української народної педагогіки // Початкова школа. - 1993. - №7. - с.22 - 24.
27. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. - К., 1985.
28. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. - К., 1974.
29. Струманський В.П. Концептуально - структурний зміст виховання і виховної роботи в прогностичних проєкціях української наукової педагогіки // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. - 1994. - №2 (3). - с.121 - 127.
30. Струманський В.П. Виховна робота в національній школі. - К.: ІЗ і МН, 1997. - 179с.
31. Організаційно - педагогічні аспекти діяльності нових типів дошкільних закладів. /Укл. О.Я. Лобас, Т.П. Лаврентьєва, А.П. Бузова. - К.: Віпол, 1997.-с.35 - 37.
32. Підласий І.П. Педагогічні інновації // Рідна школа. - 1998. - №2. - с. 4 - 16.
33. Профессиональное объединение педагогов /Под ред. М.М. Поташикова. - М. - Принт, 1997. - 117с.
34. Школи нового типу в Україні /В.Ф. Паламарчук та ін. - К.: ВІПОЛ, 1996. - 153с.

РОЗДІЛ П. ПРОГРАМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В СУЧАСНИХ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У новій ситуації розвитку суспільства державні освітні стандарти передбачають оновлення змісту навчання й виховання підростаючих поколінь на засадах гуманізації, диференціації та інтеграції. З дошкільного віку діти мають сприймати науку не як готове знання, а як активну діяльність, як цілеспрямований процес опанування надбаннями людства впродовж усієї історії його поступального розвитку. Логічно, що за такого підходу до змін пріоритетів у діяльності педагога актуалізується проблема вдосконалення підготовки освітніх працівників, у т. ч. вихователів дошкільних закладів. Саме вони з перших щаблів освітньої системи, прогнозуючи і координуючи розвиток особистості, забезпечують її гармонійне входження в оновлений освітній простір на засадах загальнолюдських гуманістичних цінностей, національної культури і демократичного реформування освіти.

Нові покоління вихователів для дитячих дошкільних закладів мають бути чітко зорієнтованими на розуміння недоліків уніфікованих і відчужених від національної культури програм дошкільної освіти минулих років, а відтак бути готовими до наукового й методологічного осмислення ідеології освітніх програм для дитячих садків у розвинених державах і раціонального синтезу загальнолюдського з фундаментальними надбаннями української народної педагогіки та національної педагогічної науки і практики.

Зміст сучасної дошкільної освіти в Україні, яку визнано початковою, вихідною ланкою системи в країні загалом, визначається «Базовим компонентом дошкільної освіти (4)». Його ухвалено Комісією міністерства освіти й науки України у 1998 році, де чітко окреслені вимоги суспільства до вихованості, обізнаності й навченості дошкільника, а також умови й принципи, за яких можна досягти очікуваних результатів. Базовий компонент опирається своєю сутністю і спрямованістю стратегії на фундаментальні засади. Найважливішими з-поміж них є українознавча національна основа й удосконалене науково-методичне забезпечення максимальним відбором обсягу знань за державною, а не за етнічною ознакою.

У цій складній ситуації важливо ознайомити студентів і майбутніх працівників українського дошкільця з сучасними освітніми програмами, навчити їх адекватно визначати сутність й змістове наповнення інформацією тематичних блоків (сфер життєдіяльності), забезпечувати цілісність і комплексність конструювання змісту кожної субсфери, її національну основу, проектувати шляхи оптимізації навчально-виховного процесу зі збереженням наступності між дошкільням і початковою школою, незалежно від типу навчального закладу.

Засобами реалізації означеного завдання є прилучення студентів до вивчення програм для дошкільця в обсязі фахових навчальних дисциплін на різних рівнях професійної підготовки. Насамперед, це рівень педагогічного коледжу (бакалавр дошкільного виховання), в якому студенти опановують нормативним курсом «Дошкільної педагогіки» з включенням окремих тем з «Організації та керівництва дошкільним вихованням». Аналогічно нормативний курс викладається і у вузі. Відмінним є обсяг питань з «Організації і керівництва дошкільним вихованням», що подаються вже у самостійно виокремленому блоці

тсм. Вони водночас передбачають інспекторсько-методичну практику, яка обумовлює активну транспозицію теоретичних положень в реальний педагогічний процес дошкільного закладу. На другому рівні освіти (Спеціаліст дошкільного виховання) поглиблено вивчається не лише «Дошкільна педагогіка», а й обсяг матеріалів з «Організації та керівництва дошкільним вихованням» й «Методики викладання педагогічних дисциплін у педагогічному коледжі». Остання дисципліна сукупно відображає зміст і вимоги до загальноосвітньої та професійної підготовки бакалавра дошкільної освіти і включає педагогічну практику (мінімальна тривалість чотири тижні), яка сприяє опануванню технологією професійної підготовки вихователів для роботи з дітьми в дитячих садках різного типу.

Піднесенню якості професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю відчутно сприяє навчання в магістратурі й здобуття фаху «Магістр педагогічної освіти. Викладач педагогіки і психології (дошкільної)». Шляхом викладання нормативних курсів, а також спецсеминарів і спецкурсів фах відчутно еволюціонує й наближається до стандартів, які притаманні світовій педагогіці. Отже, аналіз рівневої підготовки фахівців дошкільної освіти дозволяє дійти висновку, що завдяки принципу концентричності, на який вона спирається, можемо раціонально дозувати обсяг і зміст матеріалів, створювати умови для осмисленого опанування ними, а також належно реформувати педагогічну й варіативну частину навчальних планів і програм за дотримання вимог відповідних стандартів.

У нормативному курсі «Дошкільної педагогіки» на рівні підготовки бакалавра, після того, як студенти опанують блоком означених знань, умінь і навичок доцільно ознайомити їх з сучасними освітніми програмами українського дошкільця; розглянути різність підходів до організації та планування педагогічного процесу не лише у дитячих садках різного типу, а й з урахуванням рекомендацій варіативних і альтернативних програм. Реально це сприятиме не лише широкій поінформованості студентів, а й стимулюватиме формування в них чітко означених професійних орієнтацій, розвиток педагогічного мислення, спрямованість на подальше вдосконалення фаху, зосередженість на пошуках творчого підходу до запозичень надбань зі світових педагогічних систем.

На лекційних заняттях і під час самостійної роботи студентів знайомлять зі змістом і структурою програм, які практикуються в дошкільних закладах України, в т. ч. в різних районах, аналізують наявні до їхнього змісту методичні рекомендації, інструктивно-методичні матеріали, знайомлять й аналізують з подальшим узагальненням і практикою роботи за тією чи іншою програмою або кількома чинними тих колективів дитячих садків, які мають певні здобутки. Надалі важливо навчити студентів належно проаналізувати програми, з'ясувати їх спільні й відмінні ознаки, сутність і зміст, основні педагогічні ідеї, їх наближеність до певної наукової школи чи освітньої системи. Узагальнено всі чинні програми центровані на особистості дитини й на механізмах її розвитку, отож і різняться між собою в залежності від тих пріоритетів, які визначаються домінуючими. Визнання певної методології дослідження закономірностей розвитку особистості, факторів і умов його оптимізації та вияв на їх підставі концептуально-філософських основ конкретної програми обумовлює їх класифікацію за найтиповішими групами - варіативні й альтернативні, та за видами - комплексні та парціальні.

Охарактеризуємо принципи, які мають стати визначальними в оцінці чинних програм дошкільного виховання. Насамперед, слід встановити їх статус з т. з. освітнього документа, що окреслює зміст навчально-виховної роботи з дітьми в перші шість-сім років життя та його адміністративно-територіальну супідрядність, а також особливості поширення в Україні. Отже, за змістовим значенням це можуть бути базові державні, регіональні чи колективні (авторські) програми.

Щодо наступного, культурологічного принципу, то слід зважувати, наскільки програма сприяє реалізації загальної мети й конкретних цілей навчання, що перетинаються з вихованням й розвитком особистості загалом. Адже культура ґрунтується не лише на вже дійсних надбаннях людства, на його знаннях і досвіді та способах діяльності, а й на здатності кожної людини створювати нове. Отож кожна програма, насамперед, має спрямовуватись на культивування і стимулювання, прагнення особистості до всього нового, що відповідатиме різностороннім запитам людини майбутнього - ХХІ століття.

Окремо слід охарактеризувати структурно-інформативний принцип. Безсумнівно, для оперування його змістом слід бути ґрунтовно обізнаним з усім арсеналом інструктивно-методичного забезпечення програми, знати зміст і спрямованість програмових матеріалів на допомогу вихователів і методичних посібників для студентів. Важливо встановити наявність концептуальних підходів, чіткість установок щодо педагогічної стратегії, логічність поструктурних і покомпонентних горизонтальних та вертикальних зв'язків у межах «сфери» і «субсфери», наявність якісно-кількісних показників в діагностуванні поведінки й діяльності кожного вихованця, визначеність загально-пізнавальних і загально-розвивальних пріоритетів з огляду на принцип незавершеності виховання.

Незавершеність обумовлена мобільністю виховання і свідчить про незавершеність розвитку особистості на кожному віковому етапі. Цей принцип передбачає визнання кожного життєвого періоду в розвитку людини як самодостатнього і самоцінного, а не лише як підготовку до подальшого життя. Принцип незавершеності виховання передбачає визнання того, що для кожної дитини притаманна незавершеність і незавершене. Перебуваючи в діалектичних взаєминах зі світом і з самим собою, кожна дитина зберігає потенційну можливість і властивість самозмінюватися. Отже, аналізуючи програму з т. з. принципу незавершеності виховання, доцільно брати до уваги те, як її зміст забезпечує на кожному віковому етапі розвиток і реалізацію можливостей кожного вихованця і проектує сфери для його самоутвердження у реальному майбутньому. Зауважимо, що в експертній оцінці чинних програм дошкільної важливим є також принцип відкритості-закритості їх змісту. Рівень урахування цього принципу свідчить про готовність її авторів (укладачів) до модернізації викладу, його доповнення новітніми знахідками, змін з урахуванням регіональних, етносоціокультурних компонентів. Саме це дозволяє відкривати різні альтернативні типи дошкільних закладів, створювати варіантні програми та методики навчання і виховання дітей. Загалом вказаний принцип не обмежує внесення змін у зміст програми та в добір педагогічних технологій його реалізації.

Аналіз змістових і нормативно-правових основ сучасних програм дошкільного виховання раціонально викладати за такими опірними тематичними параметрами:

- концепція програми й основні засадничі положення (завдання розвитку, навчання, виховання):

- принципи побудови програми;
  - структура програми, логіка єдності її основних компонентів;
  - особливості програми, її відмінні ознаки з нині чинними;
  - суб'єктивна оцінка достоїнств та дискусійних положень програми.
- сприйнятливості до альтернатив:
- оцінка оригінальності змісту та його спрямованості на розвиток;
  - характеристика типу дошкільного закладу, сприйнятливої до апробації програми;
  - синтез ідей вітчизняної та зарубіжної освітніх систем;
  - проектування можливих утруднень в апробації програми;
  - відповідність професіограми практикуючих вихователів до роботи за новою програмою.

Подібному аналізу підлягають не лише комплексні, а й парціальні програми¹. які чимраз ширше практикуються в дитячих садках різного типу, в т. ч. в центрах реалізації наукових ідей відомих педагогів минулої й сучасності.

Аналітико-порівняльний аналіз кожної освітньої програми уможливує впровадження педагогічних інноваційних технологій, оригінальність підходів до організації педагогічного процесу з дітьми різних вікових груп. Адже цілком зрозуміло, що формальне перенесення навіть універсальної програми в реальний педагогічний процес не забезпечить очікуваних результатів. Отож, володіння ситуацією в конкретному закладі дошкільної освіти і раціональне проектування напрямів його подальшого розвитку спирається на творчість й новаторство вихователів. Проблеми переходу навчання й виховання дітей дошкільного віку за оновленими освітніми програмами стала актуальною в останні десятиріччя.

У 1993 році у державі ухвалено «Концепцію дошкільного виховання в Україні» (2). Ключові позиції щодо оновлення дошкільної освіти в Україні чітко виписані і в Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ ст.) (1).

Права та обов'язки закладів дошкільної освіти закріплені й у «Положенні про дитячий садок» (3). Педагогічна наука українського дошкільця на цьому етапі відчутно наблизилась до здобутків світової співдружності в царині охорони дитинства й материнства, задекларованих у «Декларації прав дитини» (1959 р.) (5) та в «Конвенції про права дитини» (1989 р.) (6). Відтак держави, які приєднуються до Конвенції, є юридично відповідальними перед світовим співтовариством за свої дії стосовно дітей. Таким чином, згідно Декларації та її основного положення про те, що «шодство зобов'язане дати дитині найкраще з того, що воно має, законодавчо визнано необхідність створювати для дітей умови, достатні для розвитку їх самодостатньої особистості, вільної від будь-яких форм насильства і меншовартості», Конвенція, яку ухвалено в Україні, вже не просто виголошувала, але й на основі юридичних норм виписала конкретні заходи про захист прав дитини, розвиваючи і конкретизуючи таким чином положення Декларації. В основній ідеї конвенції визначено, що обов'язком світового співтовариства є забезпечення інтересів і прав дітей, створенні необхідних заходів для виживання, розвитку, захисту й забезпечення активної участі підростаючих поколінь у житті суспільства.

Пріоритетом Конвенції є визнання дитини повноцінною і самодостатньою особистістю, як самостійного суб'єкта суспільства в комплексі з ухваленими громадянськими, політичними, економічними, соціальними й культурними правами. Отож, освіта

повинна якомога повніше віддзеркалювати ті соціально-економічні та ідеологічні зміни, що відбуваються за її межами.

Багатовіковий досвід розвитку освіти в Україні, як і в усьому світі свідчить, що гарантом для реалізації всіх прав і свобод особистості слугує їх діалектична єдність з дотриманням прав на освіту. Відповідно до Конституції України вони представлені як конституційно-правові норми. За останні роки в Україні функціонує водночас з державними понад 20 альтернативних освітніх програм для дошкільця. Здебільшого вони різняться структурними й організаційно-функціональними підходами. Отож вибір програми - за педагогами.

Стратегія і тактика оновлення типів закладів дошкільної освіти в Україні здійснюється в єдності з розвитком суспільства. У системі дошкільного виховання, як і в системі освіти загалом, істотно змінюється ситуація. Насамперед, передбачається розвиток різних типів освітніх закладів не лише за формою власності, а й за змістом і профілем роботи: дитячі садки-школи, дитячі садки з профільними групами (художньо-естетичний, музичний, образотворчий, фольклорно-літературний, фізкультурно-оздоровчий, природничо-дослідницький та профіль поглибленого розумового розвитку), з групами гуманітарного виховання (поглиблене вивчення іноземних мов), а також заклади з поглибленою реалізацією освітніх концептів С. Русової, В. Сухомлинського та інших.

Отже, замість однієї обов'язкової програми для всіх закладів дошкільної освіти чинними стають й авторські програми, що пройшли наукову експертизу й рекомендовані до впровадження. Це, передусім, «Дитина в дошкільні роки», «Українське дошкільня», «Надія» та ін. Педагогам надається право не тільки на вибір програми, а й на певну корекцію та адаптацію її змісту з урахуванням умов реального педагогічного процесу конкретного дитячого садка. Зрозуміло, що в умовах, які склалися в сучасному дошкільні надзвичайно важить дотримання цивілізованого контролю за рівнем освіти дітей в різних типах дошкільних закладів. Такий контроль, який може захистити дитину від некомпетентного педагогічного впливу, від непрофесіоналізму, дилетантизму має забезпечити «Базовий компонент дошкільної освіти» з уведенням державних освітніх стандартів. Вони поширюються не лише на зміст програм дошкільного виховання й педагогічні технології їх впровадження, а й на стиль взаємин, які формуються між учасниками педагогічного процесу на засадах особистісно-зорієнтованих пріоритетів.

Відтак розробка нових програм, до якої сьогодні активно прилучилися не лише авторські колективи, а й окремі педагоги, вимагають, передусім, чіткого визначення концептуальних засад в ставленнях до розвитку особистості, історико-педагогічної ерудиції, наукової підготовки, методичної досконалості й особистої творчості.

Багаторічний досвід переконує, що в створенні нових програм оперття мають слугувати і теоретичні знахідки і передбачення вчених, дослідників у царині тієї чи іншої проблеми, її аспектів, а також використання елементів традиційних педагогічних технологій, що апробовані роками й дали очікувані результати.

Важливими залишаються глибинні розвідки корифеїв педагогіки та їх знахідки в царині національного виховання особистості. Інтегрування інноваційних підходів і традицій не применшує пріоритети нових програм, а навпаки вказує перспективні напрями для їх подальшого розвитку й вдосконалення.

2.1. Державні освітні програми

ПРОГРАМА “МАЛЯТКО”

Науковий керівник З.П.Плохій.

Авторський колектив: С. Кулачківська, Т. Кіндратенко, С. Тищенко, С. Ладивір, Ж. Юзвак, Е. Шийко, С. Вільчковський, Л. Артемова, Т. Поніманська, З. Плохій, А. Богуш, О. Кириченко, В. Ждан, Н. Буркіна, Г. Підкурманна, В. Інжестойкова, Л. Маринчак, Т. Науменко, С. Акішев, Е. Ютірна, В. Павленчик, І. Дьоміна.

“Малютко” – державна програма виховання дітей дошкільного віку в дитячому закладі створювалась, як програма цілеспрямованого, всестороннього, багатогранного глибинного розвитку, виховання і навчання дитини-дошкільника в різноманітних сферах життя і видах діяльності. В основу програми покладено загальні ідеї, що відображають погляди авторів на психічний і фізичний розвиток дітей, формування їх особистості в дошкільному дитинстві.

Автори програми розглядають його, як: а) першу ланку всієї системи народної освіти; б) унікальний період життя дитини; в) етап бурхливого психічного і фізичного розвитку; г) період формування основ особистості дитини; д) період забезпечення дитині загального розвитку; е) основу, підґрунтя для набуття дитиною в наступних вікових етапах спеціальних знань, умінь і навичок, формування стійких особистісних якостей.

Програмою визначено основні завдання дошкільного закладу: забезпечити сприятливі умови для змістовного, цікавого, шасливого, багатогранного і радісного життя; забезпечити дбайливе ставлення до зміцнення і збереження фізичного і психічного здоров'я дітей; забезпечити єдність педагогів і батьків у впливі на дитину, як на творчу особистість; створити умови всебічного розвитку дитини; створити сприятливі умови формування світогляду дитини, її емоційно-вольової сфери; дбати про виховання патріота своєї держави і народу, прилучення його до соціальної, психологічної, духовної культури своєї країни і людства в цілому; виховувати пізнавальне, естетичне, екологічне та діяльнісне ставлення й інтерес до довкілля.

Програму “Малютко” творчим колективом побудовано за принципами: гуманізації та демократизації; народності та національної самобутності; природовідповідності; систематичності, системності й послідовності в побудові навчально-виховного процесу; “спіралі” – від найменшого і найпростішого до найбільш глибинного і складнішого в засвоєнні нових знань, формуванні умінь та навичок, вихованні стійких позитивних якостей особистості; гармонізації в поєднанні індивідуальних та колективних форм і методів навчально-виховної роботи з дітьми; інтеграції з сучасними та класичними вітчизняними, зарубіжними психолого-педагогічними досягненнями науки; взаємозв'язку наукової та народної педагогіки; творів класичної, сучасної літератури і музики з творами фольклору; видів народного та світового мистецтва; комплексності, цілісності, творчості, форм, методів, прийомів, змісту, свободи вибору матеріально-технічного забезпечення вихователями щодо планування навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку; орієнтація “на зону найближчого розвитку дитини” в розвитку, навчанні й вихованні дошкільника.

Зміст та завдання навчально-виховної роботи з дітьми подано за розділами: Сенсорне виховання. Виховуємо здорову дитину.

Гра. Дитина і навколишній світ. Рідна природа. Мовлення та спілкування. Художня література. Цікава математика. Образотворче мистецтво. Конструювання. У світі музики. Праця. Разом з сім'єю.

Програма подає вихователям і батькам цілісну психологічну картину (психологічні характеристики) дитини певного вікового етапу, де приділена увага не лише розвиткові психічно-пізнавальних процесів, творчим можливостям дитини, а й формуванню її вміння спілкуватись з однолітками і дорослими в різних видах діяльності.

У кожному розділі подано розподіл змісту і завдань освітньої роботи за віковими групами, а також конкретизація змісту і завдань в конкретних рубриках.

Цікавим і змістовним є матеріал, що подано в розділі "Виховуємо здорову дитину": охорона життя та зміцнення здоров'я дітей; вправи в основних рухах; загальнорозвивальні вправи; рухливі та ігрові вправи; вправи спортивного характеру.

Програму "Малюємо" широко апробовано в дитячих садках України.

Програму рекомендовано колегією Міністерства освіти і науки України, науково-дослідним інститутом педагогіки України.

Для реалізації змісту програми і завдань дошкільної освіти автори рекомендують виявляти творчість у підходах до запропонованих методів, форм, завдань навчально-виховної роботи в дошкільному закладі.

Педагогічним працівникам допоможуть уникнути утруднень методичні рекомендації до програми та два додатки:

- 1) Орієнтований перелік художньої літератури;
- 2) Орієнтований розподіл занять на тиждень.

Отже, педагоги, працюючи за програмою «Малюємо», повинні виявляти педагогічну толерантність, витримку, компетентність, професійність, творчість і самостійність (8).

ПРОГРАМА "ДИТИНА"

Науковий керівник О. Проскура.

Авторський колектив: С. Бєлкіна, Н. Бібік, М. Вашуленко, Е. Вільчковський, Н. Дзюбишина, Т. Жук, О. Кириченко, Н. Коваль, О. Кононко, Л. Кочіна та ін.

"Дитина" – програма виховання дітей дошкільного віку в дитячому садку створювалась, як програма збагаченого, багатогранного розвитку і виховання дитини-дошкільника в різних видах діяльності. В основу програми покладені загальні ідеї, що відображають погляди авторів на дошкільне дитинство. Автори програми розглядають його: а) як самоцінний етап життя людини; б) як етап підготовки до наступного періоду – шкільного дитинства; в) як період упродовж якого формуються не тільки передумови, а й провідні риси особистості, що визначатимуть її спрямованість, поведінку і діяльність.

У програмі висвітлено основні завдання дошкільного закладу: забезпечити умови в дитячому садку для радісного, змістовного, цікавого, щасливого життя; забезпечити турботу про зміцнення і збереження фізичного і психічного здоров'я дітей; спільно з сім'єю дбати про те, щоб кожна дитина виросла культурною та інтелігентною, поважала своїх батьків, рідну країну; забезпечити умови для різнобічного розвитку дитини, її творчості, ініціативності; виховувати пізнавальне, моральне, етичне ставлення до навколишнього світу; прилучити дітей до основних ділянок людської культури.

Програма побудована за принципами: гуманізації;

узгодження колективних та індивідуальних форм і методів роботи з дітьми; орієнтації на основі сфери соціальної дійсності; опертя на здобутки психологічної науки; забезпечення зв'язку з традиціями народної педагогіки, фольклором, різними видами національного та світового мистецтва; забезпечення умов для формування творчої особистості; національної самобутності; інтеграції, системності, комплексності у визначенні змісту розділів програми та в плануванні здійснення виховної роботи.

Завдання і зміст виховної роботи з дітьми подано за розділами: Зростаємо дружними. Мова рідна, слово рідне. Граючись зростаємо. Віконечко в природу. Чарівні фарби і талановиті пальчики. Будемо, майструємо, творимо. Прилучаємось до музичної скарбниці. Привчаємось працювати. Діти, що потребують допомоги батьків та вихователів. Разом співаємо. Художня праця (починаючи з середньої групи). Гуртки (з старшої групи і гуртки – факультативні заняття в підготовчій групі).

Цікавими є розділи з математики, в молодшій групі – "Математичний дзвіночок"; в середній групі – "Математичний віночок"; в старшій групі – "Математична райдуга"; в підготовчій групі – "Математична скарбничка".

Кожна вікова група має назви, що характеризують конкретний вік: молодша група – "Наші малюки"; середня група – "Дослідники, чомусики"; старша група – "Наша старша група"; підготовча група – "Від гри до навчання".

Програма охоплює такі структурні одиниці: "Сім'я і дитячий садок"; "Зростає особистість"; "Організація групи".

Зміст багатогранної роботи, що викладено в розділах, конкретизується в конкретних підрозділах.

Програму забезпечено методичними рекомендаціями і додатковими породниками, які подано в окремому посібнику.

Програму типових дошкільних закладів рекомендовано Міністерством освіти і науки України, Київським міжрегіональним інститутом удосконалення вчителів.

До реалізації змісту програми автори радять підходити творчо, адже за привнесення невиважених коректив можуть виникати утруднення в роботі.

Отже, педагоги, які працюватимуть і вже працюють за цією програмою, повинні опанувати професійною підготовкою, належним досвідом роботи з дітьми, а також виявляти творчість і самостійність (9).

2.2. Регіональні освітні програми

"ДИТИНА В ДОШКІЛЬНІ РОКИ"

Програма розвитку, навчання та виховання

Авторський склад:

А. Богуш, О. Амацьєва, О. Байєр, Е. Вільчковський, Н. Гавриш, Г. Григоренко, О. Дронова, З. Дорошенко, Н. Денисенко, О. Каплуновська, К. Крутий, О. А. Лєснава, Т. Макаренко, Н. Макарова, Н. Маковецька, Л. Макрідіна, А. Михайличенко, Л. Мухоморіна, О. Петрих, Н. Погрібняк, Г. Скірко, Т. Сорока, Т. Степанова, О. Фунткіова, Л. Чистякова, Л. Чорна, Л. Шульга.

Програма "Дитина в дошкільні роки" – програма нового типу, з якою кожен дошкільний заклад може сміливо вступити в третє тисячоліття. Її зміст зорієнтовано на цінності та інтереси дитини з

урахуванням її вікових можливостей і потреб у збагаченні згідно з процесами ампліфікації дитячого розвитку на виховання здорової, духовно багатой, прагматично - підприємливої, поінформованої особистості.

Мета програми - забезпечити повноцінний фізичний, соціальний, пізнавальний, естетичний розвиток зростаючого покоління, полегшити входження дитини в широкий світ і розвинути її внутрішні сили.

Основне завдання програми "Дитина в дошкільні роки" - опанування дитиною науки життя, формування її базисних характеристик: компетентності, креативності, ініціативності, самостійності, відповідальності, самосвідомості, здатності до самооцінки.

Своєчасне становлення базисних характеристик розглядається авторами програми, як необхідність реалізації стандартів, визначених "Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні", виконання обов'язків держави перед дитиною, родиною, суспільством загалом, обумовлених забезпеченням різного старту для розвитку кожної дитини незалежно від місця та умов її проживання, типу дошкільного закладу, національності й соціального статусу.

Науково-теоретичним підґрунтям програми стали досягнення вітчизняної та світової психолого-педагогічної науки, сучасні дослідження щодо розвитку дитини, в яких визнаються своєрідність, унікальність, особливості дошкільного дитинства в становленні особистості, врахування сензитивності означеного періоду в становленні первинного схематичного світогляду, внутрішніх етичних інстанцій, самосвідомості.

В основу програми покладається концепція психологічного віку, як етапу в дитячому розвитку, що характеризується своєю структурою і динамікою. Відповідно психологічний вік охоплює: - якісно особливі, специфічні відносини між дитиною та дорослим (Створення фонду "Хочу"), тобто залучення дитини до вироблених людством цінностей, організація умов для її духовного зростання, формування основ ціннісного ставлення до дійсності; фонд "Хочу" визначає завдання, які стоять перед вихователями щодо розвитку, навчання, виховання кожної дитини;

- визначену ієрархію видів діяльності та провідні її типи (створення фонду "Можу"), тобто засвоєння дитиною знань, оволодіння вміннями та навичками, формування культури пізнання, здатність практичного використання набутого в житті досвіду; фонд "Можу" окреслює межі використання дитиною набутих знань у житті;

- основні психологічні досягнення дитини, які свідчать про розвиток її психіки, самосвідомості особистості ("Показники компетенції дитини"), а саме - обов'язковий мінімум обсягу елементарних знань, уявлень, практичних умінь і навичок, які гарантують дитині адаптацію до життя, здатність орієнтуватися в ньому, адекватно реагувати на явища, події, людей.

Програма розвитку, навчання та виховання "Дитина в дошкільні роки" складається з двох частин: програма для дітей раннього та переддошкільного віку і програма для дітей дошкільного віку.

Програма "Малюточко" - програма розвитку, навчання та виховання дітей раннього та переддошкільного віку є складовою частиною програми "Дитина в дошкільні роки".

Враховуючи, що ранній та переддошкільний вік - це унікальний період, обумовлений високою сензитивністю щодо

формування більшості специфічних людських якостей та здібностей, автори програми окреслили такі завдання цього етапу:

- від 0 до 1 року - формування у дитини засобів та способів спілкування з дорослою людиною;

- від 1 до 3-х років - засвоєння суспільно-вироблених засобів використання предметів, розвиток емоційного та мовленнєвого спілкування.

Пріоритетами в ранньому та переддошкільному віці є засвоєння людських способів використання предметів та розвиток мовлення.

Зміст програми "Малюточко" систематизовано за чотирма розділами: Фізичний розвиток. Здоровий малюк. Когнітивний розвиток. Розвиток особистості. Естетичний розвиток.

У програмі "Малюточко" змісту згаданих вище розділів передують психолого-педагогічна характеристика дітей з чітким значенням можливих кризових періодів і новоутворень.

У розділі "Фізичний розвиток. Здоровий малюк" сформульовано вимоги до розвитку рухів дитини, посилено оздоровчу спрямованість програми.

Розділ "Когнітивний розвиток" охоплює такі напрями: предметний світ; сенсорний розвиток, формування чуттєвого досвіду; світ природи.

Когнітивний розвиток дитини автори програми подають як неперервну і незмінну послідовність стадій, кожна з яких готує попередню і так до наступної. Власне це положення й покладається в основу побудови розділу й у побудову програми загалом.

Розділ "Розвиток особистості" містить провідну ідею спілкування дитини з дорослими та однолітками, як основу її соціального розвитку і розвитку її особистості. У розділ включено параграфи:

- соціалізація, де акцентовано увагу на формуванні гуманістичної спрямованості взаємовідносин дітей з дорослими та однолітками;

- ознайомлення з нормами та правилами поведінки, виховання бажання та потреби діяти згідно з цими нормами;

- мовленнєва діяльність, мовленнєве спілкування, розвиток мовлення. Розвитку мовлення дітей раннього та переддошкільного віку автори програми надають особливого значення, оскільки вважають, що мовлення виступає тим засобом, за допомогою якого встановлюються контакти, налагоджуються стосунки між дитиною та дорослим, дитиною і дитиною;

- гра. Акцентується увага на формуванні способів ігрової діяльності, найпростіших форм рольової поведінки, а також виробленні вмінь гратися не лише поруч, а й разом з іншою дитиною.

Завдання розділу "Естетичний розвиток" сформульовано з урахуванням вимог до естетичного сприйняття довкілля малюком. Для 1-го та 2-го року життя зміст цього розділу викладено в одному параграфі - "Музика". Звернено увагу на розвиток вміння вслухатися в музику, розуміти її образний зміст, вчити розрізняти контрастні особливості її звучання, узгоджувати рухи з музикою, виховувати емоційний відгук на музику.

Для дітей 3-го року життя розділ включає параграфи: світ мистецтва (теорія мистецтва, практичні вміння); образотворча діяльність (малювання ліплення, аплікація); музика (слухання музики, спів, музично-ритмічні рухи).

В кінці параграфу автори подають тематичний перелік свят.

дозвіль для дітей і разом з дітьми 3-го року життя.

А тепер розглянемо структуру програми для дітей дошкільного віку, яка називається "Дитина в дошкільні роки". У ній завданням розвитку кожного віку передусім є психолого-педагогічна характеристика за такими критеріями: провідна діяльність; види продуктивної діяльності; розвиток пізнавальної сфери, емоційний розвиток; розвиток вольової сфери; розвиток особистості; новоутворення.

Програму "Дитина в дошкільні роки" побудовано за віковим принципом: молодший дошкільний вік; середній дошкільний вік; старший дошкільний вік (6-й і 7-й рік життя).

Завдання розвитку, навчання і виховання кожного вікового періоду подано за чотирма розділами: фізичний, соціальний, пізнавальний, естетичний розвиток дитини.

Підґрунтям для розділу "Фізичний розвиток. Здоровий малюк" стало формування в дошкільників системи знань про здоровий спосіб життя, виховання потреби в фізичному самовдосконаленні тощо. Структура розділу є досить стрункою системою роботи дорослого з дитиною за такими напрямками:

1. Фізичний розвиток: образ тіла, будова тіла, призначення та дія органів; розвиток організму, умови його розвитку; гігієна тіла, догляд за тілом, користування гігієнічними засобами; здоров'я, хвороби. Загартування організму; здоровий спосіб життя. Дефекти (фізичні та психічні); основні рухи; гімнастичні вправи; рухливі ігри та ігрові вправи; вправи спортивного характеру.

2. Статеворольове виховання: поведінка хлопчиків; поведінка дівчаток; хлопчики та дівчатка у спільній діяльності.

3. Основи безпеки життєдіяльності: безпеки в побуті; безпека під час перебування на вулиці; безпека на ігрових, спортивних майданчиках, під час перебування в групі; безпека під час перебування біля водоймищ, під час грози, повені та інших стихійних лих; пожежна безпека. Електрогравізм; особиста гігієна та здоровий спосіб життя.

У розділі "Розвиток особистості" акцентовано увагу на соціальній компетентності дитини (соціальна зрілість), що виявляється в необхідності сприймати себе в контексті відносин з іншими, в розвиненій потребі контактів з однолітками і дорослими, соціальних мотивах спільної діяльності, регуляції поведінки і діяльності, моральних почуттів.

Розділ складається з таких блоків:

- Гра (сюжетно-рольова гра; ігри з правилами).

- Мовленнєва діяльність, мовленнєве спілкування, навчання рідного мовлення. Охоплює завдання із словникової роботи, звукової культури мовлення, граматично-правильної мови, зв'язного мовлення, мовленнєвого етикету, художньо-мовленнєвої діяльності. Остання включає формування в дітей знань про зміст усної народної творчості, читання творів українських та зарубіжних митців, роботу з книгою, розповіді вихователя дітей за ілюстрованим матеріалом, виразне читання дітей, театралізовано-ігрову діяльність та інсценування.

- Соціалізація, що виражається в спілкуванні, емоціях, самопізнанні, формуванні оцінних контрольних дій.

Для дітей старшого дошкільного віку авторами програми "Дитина в дошкільні роки" передбачено такі напрями роботи:

- Навчання грамоти (6 р.ж.), особлива увага приділяється роботі з реченням і словом, пропедевтичному курсу фонетики рідного

мовлення, формуванню вміння читати, підготовці руки дитини до письма.

Програма "Дитина в дошкільні роки" в розділі "Розвиток особистості" передбачає навчання дітей другої мови – російської. Цей напрям роботи включає такі завдання: завдання навчання в царині виховання і загального розвитку дітей – виховувати на заняттях з російської мови інтернаціональні почуття; ознайомити з життям людей і природою іншої країни тощо; завдання навчання фонетики російської мови; завдання навчання лексики російської мови; завдання навчання граматики російської мови.

Окрім навчання дітей російської мови, програма "Дитина в дошкільні роки" пропонує також навчання дітей іноземної мови, що спрямовано на розуміння дітьми мови дорослого та інших дітей, на вміння задавати запитання, відповідати на них, коротко описувати предмети, читати напам'ять вірші, лічилки, співати пісні і т.д.

У розділі "Розвиток пізнавальної сфери" головне – розвиток пізнавальних здібностей, основою для яких є сенсорні, інтелектуальні й творчі здібності. Розвиток у дітей словесно-логічного мислення, формування навичок наочного моделювання, вироблення вмінь користуватися словесно-логічними прийомами та операціями є найважливішим завданням.

В структурі розділу простежимо такі напрями:

1. Введення в світ кількості, логіки, простору та часу.

У параграфі "Сенсорні здібності" звертається увага на кількість та лічбу (у межах 20), величину, формування геометричних уявлень.

У параграфі "Інтелектуальні здібності" автори акцентують на просторові уявлення, часові. "Логіко-математична концепція" – дітей вчать шляхом перетворень вирішувати завдання на побудову та перебудову геометричних фігур. Авторами програми закликають до включення в процес роботи різноманітних головоломок, нестандартних задач, творчих завдань, а також пропонують ознайомити дітей старшого дошкільного віку з мікрокалькуляторами та вчити виконувати арифметичні дії й обчислення простих арифметичних виразів.

2. Конструювання.

3. Економічна освіта передбачає формування в дітей знань простих економічних понять, практичного вміння здійснити просту купівлю в крамниці, бути ощадливим і хазяйновитим.

4. Комп'ютер у дошкільному закладі. Цей напрям, як і "Економічна освіта" вводиться в обіг роботи дитячого садка, починаючи зі старшого дошкільного віку.

5. Ознайомлення з предметним довкіллям відбувається в такій послідовності: житло (рідна домівка, предметні домашнього вжитку); за межами житла (дитячий садок, вулиця, місто/село, область/край); засоби пересування та зв'язку, рукотворний предметний світ: практична діяльність (праця дорослих, праця дітей, самообслуговування, господарсько-побутова праця, праця в природі, ручна праця).

6. Екологічна освіта. Вступ до природознавства. Авторами програми пропонують працювати в цьому напрямі за такою схемою: а) світ неживої природи; б) природа Космосу; в) світ живої природи.

Окремо автори програми наголошують на формуванні в дітей доцільної поведінки. Особливу увагу звертають на усвідомлення дітьми необхідності збереження природи, виконання правил природокористування, вміння доглядати за тваринами і рослинами, допомагати дорослим в очищенні природного довкілля.

7. Елементарні історико-географічні уявлення:
- рідний край, Україна. Цей напрям роботи передбачає формування систематизованих знань про державну символіку України, знання про її кордони, про склад населення тощо.

В останньому, заключному розділі "Естетичний розвиток дитини", подано формування естетичного ставлення дитини до навко- лишньої дійсності та художньо-естетичного розвитку самого дошкільника.

Основою цього розвитку є формування в дитини музичних, літературних здібностей, а також здібностей до зображувальної діяльності.

Цей розділ має такі напрями:

1. Світ мистецтва: дитину вчать досягти образно-естетичної виразності у власній художній діяльності, виховують і стимулюють потребу в осмисленні краси навколишнього життя, формують і збагачують знання про види і жанри образотворчого мистецтва.

2. Театральне мистецтво. Акцентовано увагу на поняттях "театр", "актор", "глядач" з метою формування вміння володіти пластикою, мімікою, жестами, художньо-мовленськими виконавчими вміннями, здібностями творчого перевтілення тощо.

3. Образотворче мистецтво передбачає ознайомлення з такими видами та жанрами мистецтва: графіка, живопис, скульптура, архітектура, декоративно-ужиткове мистецтво. Рекомендовано для кожної вікової категорії дітей твори мистецтва для ознайомлення, окреслено завдання власне дитячої образотворчої діяльності: малювання, ліплення, аплікації.

4. Музична діяльність охоплює слухання музики, власне співи, музично-ритмічні рухи, елементи музичної грамоти в старшому дошкільному віці. В цей напрям діяльності включений перелік свят та розваг для дітей дошкільного віку (11).

ПРОГРАМА "УКРАЇНСЬКЕ ДОШКІЛЛЯ"

Програма виховання та навчання дітей в дошкільних закладах.

Укладачі: Дідух О.В., головний спеціаліст управління освіти Львівської облдержадміністрації, Білан О.І., методист закладів дошкільної освіти.

Суттєві зміни, що відбуваються в нашій державі, зумовлюють необхідність розуміння гармонії світу, законів моралі, досягнення високого інтелектуального розвитку. Гуманізація навчально-виховного процесу в системі освіти вимагає по-новому подивитися на зміст, форми, методи формування морально-психологічних основ особистості дитини, змінити стратегії виховання на особистісно-орієнтовну.

Враховуючи це, створено нову програму навчання і виховання дітей в дошкільних закладах "Українське дошкільля". Програма ґрунтується на:

- державних документах: Концепції дошкільного виховання в Україні, Державній національній програмі "Освіта" (Україна ХХІ ст.), Законі України "Про дошкільну освіту". Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні;

- наукових засадах реалізації особистісно-зорієнтовної моралі дошкільної освіти, забезпечення гармонійного та різнобічного розвитку особистості, здійснення цілісного підходу до організації змісту дошкільної освіти, забезпечення наступності між дошкільною та початковою загальноосвітньою підготовкою;

- і основних принципах побудови навчально-виховного процесу: гуманізації, єдності національного та загальнолюдського, розвиваючого навчання, індивідуалізації навчально-виховного процесу, оптимізації, творчого розвитку;

- нових досягненнях теорії та передової практики дошкільної освіти.

Програма визначає завдання, зміст виховання та навчання дітей віком від 3 до 7 років. Відповідно до цього програма включає 5 вікових груп: I молодша група, II молодша, середня, старша, підготовча до школи група. Навчально-виховний матеріал розподілено за розділами: Психолого-педагогічна характеристика дітей. Співробітництво з сім'єю. Рідний край. Розвиток мовлення. Підготовка руки до письма. Природа. Фізична культура. Ігри. Виховання основ культури поведінки та взаємин. Образотворча діяльність. Конструювання. Літературна діяльність. Музична діяльність. Театральна діяльність. Математика. Праця. Валеологія. Економічне виховання. Безпека життя.

Зміст кожного розділу закріплюється, доповнюється та розширюється у наступних вікових групах. Відкриває програму розділ "Психолого-педагогічна характеристика дітей", в якому проаналізовано вікові особливості дітей, націлено вихователя на їх вивчення та вміле використання у педпроцесі, подано завдання виховання.

У розділі "Співробітництво з сім'єю" вказано напрями спільної діяльності педагогів і батьків, спрямованої на повноцінний розвиток особистості.

Своєрідність програми полягає в тому, що вона базується на народознавстві, етнопедагогіці, елементах національної культури. Програма багата на етнографічно-історичний матеріал, що використовується з метою виховання національно-свідомого громадянина, усвідомлення своєї значущості, самоідентичності в українській державі.

Розділ "Рідний край" знайомить дітей з історичним минулим та сучасним українського народу, звичаями, традиціями, оберегами українського народу. Розділ має такі підрозділи: -Я сам (сама); -рідний дім, сім'я: родинні стосунки; -дитячий садок, місто (село); -країна; -предмети домашнього вжитку; -праця дорослих; транспорт і зв'язок; у підготовчій групі - "школа".

Розділ "Природа" має два підрозділи: "Природа Землі" та "Природа Космосу" (відповідно до "Базового компоненту дошкільної освіти в Україні") і переслідує мету ознайомити дітей з природою рідного краю (неживою природою, рослинним, тваринним світом, сезонними змінами) та природою космосу і на цій основі забезпечити екологічне виховання дошкільників.

У розділі "Розвиток мовлення" українська мова розглядається як засіб засвоєння необхідних першоеlementів універсуму, самоусвідомлення дитини, як інтеракційна діяльність мовлення, що включає лексичну, фонетичну, граматичну, діалогову, комунікативну компетенцію.

Розділ "Математика" формує уявлення про кількість, просторові, часові відношення, величину, геометричні фігури.

Розділ "Економічне виховання" має на меті ознайомити дітей з розмаїттям підприємств, торгових закладів, джерелами реклами, грошовою одиницею. Звертається увага на раціональне використання свого часу, продуктів харчування, ощадливе використання електроенергії, води, газу.

Розділ "Фізична культура" - уточнено завдання щодо навчання дітей загальнорозвиваючих вправ, основних рухів.

спортивних вправ, посилено оздоровчу спрямованість програми : наголошується на необхідності формування правильної постави у дітей, загартуванні їх організму, вихованні інтересу до активної рухової діяльності та формуванні потреби у систематичних заняттях фізичними вправами.

Розділ "Безпека життя" – це вміння зарадити собі в різних непередбачених ситуаціях.

Розділ "Валеологія" – це знання про здоров'я, вміння його берегти. Акцентовано на ставеву диференціацію та ідентифікацію з метою ставевого виховання дітей.

Глибоко розкрито зміст розділу "Ігри", який включає сюжетно-рольові, дидактичні, рухливі, будівельно-конструктивні, де вказано завдання та конкретно назви ігор.

Розділ "Виховання основ культури поведінки та взаємин" включає: "Взаємини в сім'ї", "Ставлення до ровесників", "Спілкування. Мовленевий етикет", "Відношення до об'єктів природи", "Культура в побуті", "Поведінка в громадських місцях", "Формування почуття гумору". Засвоєння завдань з різних підрозділів формує соціальну компетенцію, навчає поводитися в межах припустимої поведінки, оволодівати культурою спілкування.

В розділі "Образотворча діяльність" більш чітко виділені завдання з малювання (предметного, сюжетного, декоративного), ліплення, аплікації. Розширено добір засобів зображення та матеріалів. Введено малюнок на склі, дереві, лінолеумі. Велика увага звертається на ознайомлення дітей з декоративно-прикладним мистецтвом України.

У розділі "Конструювання" викладено завдання навчання дітей конструктивним умінням : конструювати з паперу, будівельного матеріалу, природного матеріалу, деталей конструктора.

Розділ "Літературна діяльність" збагачено творами класиків, сучасних та "забутих" українських поетів та письменників, використання усної народної творчості.

У розділ "Музична діяльність" включено повний репертуар з слухання музики, співів, музично-ритмічних рухів, гри на дитячих музичних інструментах ; подано добірку музично – дидактичних ігор.

У розділі "Театральна діяльність" - означено мету розвитку творчих нахилів.

Завдання розділу "Сенсорне виховання" сконцентровано на тому , щоб збагатити дітей різноманітними сенсорними враженнями: закріпити назви основних кольорів, вчити групувати предмети за формою, розміром, орієнтуватися в просторі, розрізняти на смак, дотик, слух.

У розділ "Праця" входить: "Самообслуговування", "Господарсько-побутова праця", "Праця в природі", "Художня праця", а також конкретизовано завдання виховання елементів культури трудової діяльності, співробітництва, позитивного ставлення до праці своєї та чужої, особливо акцентовано на значенні розвитку елементів творчості.

Програму зорієнтовано на дотримання державних вимог щодо виховання підростаючого покоління, навчально-методичних потреб педагогічних колективів, запитів і вимог сім'ї та школи (12).

2.3. Авторські освітні програми

ПРОГРАМА О. ВИННИЦЬКОЇ "ЛИЦЕМ ДО ДИТИНИ"

Сприяння індивідуальному розвитку в дитячому садку

Укладачі: Управління освіти Департаменту гуманітарної та соціальної політики Львівського міськвиконкому ;

Інформаційний методичний центр освіти м. Львова та Світовий конгрес Українців (СКВОР) : Інститут професійного розвитку вчителів.

Програму "Лицем до дитини" - складено в двох примірниках, які називаються: перший – для професійного розвитку вихователів (виданий Торонто-Львів, серпень, 1997) ; другий – додаток до першого, поправленого чорновика посібника для професійного розвитку вихователів (Львів, грудень, 1998р.).

У першому посібнику зміст подано за такими розділами : Дорослий-дитина; вчити-вчитися. Що це таке "дитячий садочок"? Спостереження за дітьми. Чому ми спостерігаємо за дітьми ? Як проводити спостереження ? За чим спостерігати ? Різниця між спостереженнями і висновками.

Міркування учителів (вихователів).

Розділ : "Сприяння естетичному розвитку дитини" : Дорослий-дитина; вчити-вчитися. Що це таке малювання ? Естетичний розвиток Традиційні відгуки на дитячі твори. Альтернативні відгуки на дитячі твори Куточки діяльності

У Львівській програмі "Українське дошкілля" подано вимоги до вмінь дітей відповідно свого віку : молодша група (3р.); середня (4р.); старша (5р.); підготовча (6р.).

Спостереження за дітьми в різних куточках діяльності (питання для дискусії).

Розділ : "Сприяння морально-соціальному розвитку дитини" включає такі підрозділи:

Дорослий-дитина : вчити-вчитися, де вміщено запитання для вихователів про їхню роботу : "...Коли дитина каже: "Я не вмію!"

Вихователь чує : "Я не вірю в свої сили!"

Нетрадиційні заняття – що це ? Як ? Для прикладу подано теми, які можна використати в таких напрямках роботи з дітьми :

- Морально-соціальний розвиток : відмінності в поведінці дітей, яка є наслідком виховних методів батьків;

- Куточки діяльності (домашній, крамниці, одягу, піску), їх обладнання і що роблять в них.

- Моральний розвиток : подано знання, якими повинні оперувати діти від молодшої до підготовчої групи ;

- Соціальний розвиток : подано теми на всі вікові групи, що стосуються морального розвитку дитини.

У спостереженнях за дітьми подано зразок плану спостережень за вихованнями у різних куточках діяльності.

Розділ "Сприяння фізичному розвитку дитини"

- Дорослий-дитина: вчити-вчитися, в якому описано хибні висновки.

- Розумово-пізнавальний розвиток дитини (за теорією Жана Піаже) за схемою : стадія чуття, стадія передлогічного мислення, стадія конкрет- ного логічного мислення, стадія абстрактного мислення.

- Загальні інструкції для виконання експерименту.

- Куточки діяльності, які повинні сприяти розумово-пізнавальному розвитку дитини (води, цікавих речей, кольору, книжки, паперу і олівців, піску, кубиків).

- Спостереження за дітьми.

Роздуми: Погляд на себе.

Міркування вчителів (вихователів).

Розділ "Розвиток грамоти в малих дітях"

Грамотність-грамота-грамотний. де подано і описано: усну словесність; вік загальної писемності; вік демократичної розбірливості. ера інформації.

Розвиток уміння читати, де описано: традиційний спосіб навчання читати: альтернативний спосіб навчання читати, де читання починається з: тексту → абзацу → речення → простого речення (2-4 сл.) → слова → складу → літери → звука.

Практичні поради: розвиток поняття тексту; розвиток поняття абзацу; розвиток поняття речення; розвиток поняття слова; розвиток поняття складу; Міркування вчителів(вихователів).

Розділ "Розвиток математичних понять у малих дітях"

Розвиток математичних понять: математика, лічба, поняття суми.

Ці теми розписані, наведено приклади, які можна використати на заняттях з дітьми.

Куточки діяльності (математики).

Міркування вчителів (вихователів).

Розділ "Співучасть батьків у програмі д/с": Дорослий-дитина: вчити-вчитися, подано запитання до вихователів, про виховання та навчання дітей. Роль батьків- роль садочка. Вплив сім'ї та родини на дитину. Співучасть батьків у програмі д/с. Вимоги садочка -вимоги батьків. Обмін інформацією між садочком та батьками. Заохочення батьків до співпраці. Збори батьків. Міркування.

Розділ "Планування в дитячому садку"

Що це таке "планування"?

Планування режиму дня- проілюстровано в 3-ох зразках.

Міркування вчителів(вихователів).

Планування навчального процесу: навчальна мета; мозговий штурм; павутинка.

У кінці примірника подано зразки плану на тему "Підводне царство", де виділено мозговий штурм, павутинку, навчальну мету "Як можна підходити до планування"?

У додатку до першого посібника для професійного розвитку вихователів подано такі теми:

Дитячий садок: Розвиток дитини у д/с. Філософія американської системи освіти. Львівська програма "Українське дошкілля".

Як проводити спостереження?

Міркування вчителів(вихователів).

У розділі "Сприяння естетичному розвитку" викладено вимоги програми "Українське дошкілля", а в розділі "Сприяння морально-соціальному розвитку дитини" висвітлено теми: емансипація жінки, роль жінки та чоловіка у суспільстві; роль жінки та чоловіка вдома; престиж роботи з дітьми.

У розділі "Морально-соціальний розвиток дитини" подано вимоги з програми "Українське дошкілля" згідно вікових груп, подано теми для дитячих садків, які працюють за програмою О. Винницької "Лицем до дитини".

У розділі "Сприяння фізичному розвитку дитини"- вміщено короткий опис стану здоров'я дошкільника.

А в розділі "Сприяння розумово-пізнавальному розвитку дитини" подано зразки планування за темами:

- "Лінії"- старша група :

- "Біда навчить"- підготовча група

У розділі "Розвиток вміння читати" описано традиційний і альтернативний способи навчання читати, зроблено порівняльний аналіз, подано вимоги програми "Українське дошкілля" та розроблено теми: "Мишки"(підготовча група) і "Рукавичка"(ясельно-молодша група).

У розділі "Розвиток математичних понять у малих дітях" розроблено теми: "Наша група", "Підводне царство" і подано вимоги Львівської програми "Українське дошкілля"(12).

ПРОГРАМА "РАНИЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ"

Програма розроблена і систематизована в одну методiku авторським колективом під керівництвом професора Веракси М.Є.

Проблемою в сучасному дошкіллі є вивчення та виявлення інтелектуального потенціалу дітей дошкільного віку. Проблема полягає в створенні сучасних педагогічних технологій.

Оскільки зміст чинних програм не завжди на думку автора відповідає вимогам сьогодення, очевидно, що:

а) зміст освіти у д/з реально відокремлений від змісту освіти в школі,

б) дошкільна освіта не має достатньо реальної цінності для подальшого життя та навчання особистості;

в) низький рівень фахової підготовки педагогічних працівників у галузі дошкільного виховання;

г) проблема полягає і в існуванні дошкільного виховання громадського типу, а інша інфраструктура взагалі відсутня.

Авторських альтернативних програм на даний час існує обмаль. Ця ідея – це перший крок на шляху виходу з кризової ситуації в освіті, тобто перший реальний крок допомоги найменшим.

Актуальність програми:

У наш час гостро стоїть питання про виховання творчої особистості, яка може самостійно зорієнтуватися в дійсності, вміти знаходити нестандартні рішення на основі критичного відношення до одержаної інформації. Сучасна освіта повинна бути орієнтована на пізнавальний розвиток учнів, отож розвивальне навчання повинно бути сьогодні пріоритетним в освітній політиці України. Суттєвим для розуміння проблеми розвитку мислення є питання про механізми утворення випереджуючого образу. В дитячій психології найбільш детально це розглядалося Ж. Піаже, М. Поддьяковим та ін. У зв'язку з розробкою діалектичного (розвивального) підходу актуальним є створення освітніх програм, які базуються на нових принципах та на новому розумінні розвитку дитини.

Концепція програми:

У психологічній науці питання про діалектичне мислення розглядалося, передусім, з метою виявлення суперечностей (М. Вергеймер, Ж. Піаже). Важливий внесок в розуміння специфіки діалектичного мислення зроблено М.Є.Вераксою. Він подавав діалектичне мислення як систему особливих діалектичних розумових дій, що дає можливість цілеспрямованого застосування діалектичних розумових механізмів в процесі розв'язання проблемних ситуацій. Центральне місце в цьому процесі посідає створення випереджуючої структури (образу), на основі якої, в подальшому, будується конкретний образ.

У дошкільному віці розвиток випереджуючого образу тісно поєднаний з діалектичними структурами в мисленні дитини і значною мірою залежить від формального інтелекту. Фактично комплексна методика, що пропонується до впровадження дозволяє

визначити інтелектуальну позицію, яку займає дитина в суперечливій ситуації.

Практичне значення:

Розробка та впровадження в практику дошкільних установ системи спеціально організованих занять з випереджувачого розвитку діалектичного мислення, яке може використовуватися, як складова частина програми розвивального навчання в дошкільному віці.

На порозі нового тисячоліття закономірно постають питання: якою буде освіта ХХІ століття? Яким буде дошкільний заклад? Адже дитина в садку – головна цінність. Бачення образу новітнього дошкільного закладу спонукає відмовитися від встановлених стереотипів та підходів, шукати нові, цікаві ідеї.

У зв'язку з розробкою розвиваючого підходу актуальною є необхідність створення цікавих програм, які побудовані на нових принципах, новому підході до навчання та виховання дитини-дошкільника. Саме такою неординарною програмою є програма "Ранній інтелектуальний розвиток дітей". Вихованцям подаються знання фізики, біології, історії, казки, перетворення (конструювання). Навчальні плани об'єднують дослідження, які спираються на практику навчання та виховання дошкільників разом з сім'ями та індивідуалізацією занять з кожною дитиною.

Звертається увага на правильне мовлення та логічне мислення дітей, використовуються в процесі роботи різноманітні логічні завдання, психологічні ігри. Програмою вимагається навчити дітей співставляти, аналізувати, узагальнювати.

За розділом "З історії та історій" дітей вчать складати цікаві історії про свою сім'ю, про улюблені іграшки, тварин, вчать встановлювати зростання та зменшення ознак за величиною, кольором, визначають місце предмета за двома сусідніми. У дітей формують поняття про два різних значення слова "історія".

Розділ "Казка" (одна казка вивчається місяць): на першому занятті вихователь читас дітям казку, використовуючи настільний театр чи пальчиковий; на другому занятті діти починають підтримувати обігрувати чи драматизувати казку; на третьому занятті будують модель казки за допомогою різних запитань; на останньому занятті діти спільно з вихователем будують узагальнену модель казки.

У розділі "Біологія" основна увага акцентується на порівняльному аналізі двох-трьох тварин, птахів, рослин та вмінні знаходити спільні й відмінні ознаки і моделювати дані об'єкти в адекватне середовище.

Заняття з розділу "Перетворення" мають свою специфіку. Основна мета таких занять – навчити дитину творчо мислити, змінювати, створювати щось нове, обґрунтовуючи при цьому свої думки на основі різних ігор.

Програма з навчання дітей основних занять з фізики включає три основних розділи: симетрія в навчальному світі, симетрія в просторі і часі; закони симетрії (спираючись на знання, які дитина буде поглиблювати в школі).

Розділ "Фізика" вводиться в середній групі. Основне завдання полягає в ознайомленні дитини із світом з його протилежними гранями. У цьому розділі дітей знайомлять з переходом речовин з одного агрегатного стану в інший, формують уявлення про атмосферний тиск, про силу тертя та її властивості, дають знання про молекулярний склад предметів, будову газоподібних речовин, про кулеподібність

Землі.

У старшій та підготовчій групах вводиться поняття "тотожності" та "відмінності" за параметром, проводячи різноманітні досліді. Дається поняття "симетрія".

Мислителіні операції, на яких базується програма "Раннього інтелектуального розвитку":

- порівняння; аналізу; синтезу; абстрагування; узагальнення; умовиводу;

- діалектичного мислення, що ґрунтується на діях; замикання (дві події можуть бути одночасно); зміни альтернативи (одне поняття змінюється на поняття протилежне до іншого); об'єднання (дитина засвоює протилежність: великий-малий, білий-чорний); перетворення (перехід одного предмета в інший: дівчина-мама-бабуся); опосередкування (використовується предмет-замінник).

Навчання дітей казкою, фізикою, біологією, історією за принципом серіації: розташування подій в серіаційний ряд, за яким фіксується ідея розвитку. В нових знаннях зберігаються відомі, які допомагають засвоювати нове.

Швидкі зміни, що відбуваються в навколишньому світі, зумовлюють необхідність виховувати в дитини бажання вчитися впродовж життя. Для того, щоб виховати в дитини внутрішній стимул до навчання, програма "Ранній інтелектуальний розвиток дитини" створює підґрунтя для формування знань та вмінь, які мають життєво необхідне значення для того, щоб діти успішно долали проблеми і труднощі у ХХІ столітті (13).

ПРОГРАМА "ДОШКІЛЬНИКІ... ЕКОНОМІКА"

Автор А. Шатова

Становлення ринкового механізму господарювання вимагає від сучасної людини економічних знань, економічного мислення. Нашим дітям жити і працювати в нових сферах діяльності, оволодівати професіями, що вимагають спеціальних знань в економічних відносинах. Цілові установки, що міняються, вимоги до професійної праці впливають на економічну культуру. У зв'язку з цим доцільно, щоб концепція безперервної економічної освіти включалась в єдину систему і охоплювала дошкільний вік.

Програма "Дошкільник і... економіка" розрахована на роботу з дітьми старшого дошкільного віку і спрямована на те, щоб дитина могла:

- навчитися розуміти і цінувати навколишній предметний світ;
- поважати людей, що вміють добре працювати і чесно заробляти гроші;

- усвідомити на доступному дошкільнику рівні взаємозв'язок понять "праця - продукт - гроші", те, що вартість продукту залежить від його якості, бачити красу людського витвору;

- сприяти становленню авторитету якостей людини-господаря, що втратили сьогодні свою етичну і економічну значущість: бережливість, раціональність, обачність, ощадливість, працьовитість, але водночас і щедрість, благородство, чесність, співчуття (прикладі меценатства, матеріальної взаємодопомоги, підтримки);

- набувати з дитинства способів і форм розумної поведінки, вміння адекватно діяти в реальних життєвих ситуаціях, розвивати розумні потреби.

Реалізація програми передбачає два шляхи: перший -

включення запропонованого змісту в різні види дитячої діяльності. Другий - локальний, як фрагмент роботи, включений в будь-яку іншу програму. І той і інший шлях передбачають, що діти будуть знайомитися з азами економіки в умовах суспільного дошкільного виховання.

Водночас в програмі підкреслюється, що перші кроки в "мистецтво господарювання" дитина робить в сім'ї, вона пізнає ціну праці близьких, бере участь в покупках, починає розуміти переваги матеріального благополуччя чи його відсутність. Потрібно також враховувати, що ціннісні установки, в тому числі й економічні, різні в кожній сім'ї. Звідси виникає необхідність тісного зв'язку сімейного і суспільного виховання в розв'язанні завдань формування економічного мислення у дітей.

Автор програми застерігає від примусового включення в роботу елементів економічної освіти. Навчання повинно узгоджуватись з бажаннями батьків і органічно вписуватись у освітній процес дошкільної установи. Передбачається економічна самоосвіта педагогів.

Програму засновано на комплексному підході до розвитку особистості дошкільника. Вона передбачає тісний зв'язок етичного, трудового і економічного виховання. У пояснювальній записці розкривається актуальність проблеми. Весь матеріал програми розподілений на чотири розділи-блоки, в кожному з яких розкриваються педагогічні задачі і зміст роботи, наводяться основні поняття, доступні для засвоєння дітьми. Методичні рекомендації містять конкретні поради зі створення ігрового і предметного середовища.

Кожний блок програми має свій зміст, однак в цілому всі вони спрямовані на розв'язання загального завдання: становлення ціннісних життєвих орієнтацій в дошкільному віці. Автор рекомендує не одночасне, а послідовне освоєння кожного блоку. За необхідності можливе "автономне" вивчення одного з блоків у вигляді міні-програми.

"Праця-продукт" - перший розділ програми. Дітей знайомлять з новими сучасними професіями: бізнесмен, банкір, менеджер, рекламодавець, рекламний агент і інш. Важливим при цьому є обговорення з дітьми питань про працю і неробство, про лінощі і працьовитість, про можливість і необхідність чесно заробляти гроші, про повагу до тих, хто вміє відповідально відноситися до своїх обов'язків, проявляти ініціативу і творчість, своєчасно виконувати свою роботу. Людей, що вміють добре і чесно трудитися, цінують і поважають. Діти дізнаються про трудовіддачу, у них з'являється інтерес до професії батьків, виховується гордість за своїх близьких.

Дошкільнята пояснюють, що внаслідок праці людей з'являється продукт - річ, предмет, виріб, проект, ідея. Життя продуктів праці може продовжуватися значно довше, ніж їх творців. Одні продукти праці призначені для швидкого використання, інші слугують для естетичного і духовного вдосконалення людей (книги, музеї, пам'ятники, міста). І ті, й інші продукти праці необхідні для життя і складають багатство країни.

Діти дізнаються, що за свій труд дорослі отримують гроші, на які можна купити все необхідне для життя членів сім'ї. Кількість грошей визначає достаток сім'ї.

Педагогічні задачі першого розділу: формувати уявлення про зміст діяльності людей деяких професій; вчити поважати людей, що уміють трудитися і чесно заробляти гроші; заохочувати бажання і прагнення дітей бути зайнятими корисною діяльністю, допомагати дорослим; стимулювати діяльність "за інтересами", вияв творчості і винахідливості.

"Гроші. ціна (вартість)" - другий розділ програми. На

доступному розумінню дошкільника матеріалі дається уявлення про гроші, їх вартість, зовнішній вигляд, розповідається про різноманітність назв грошей в інших країнах (карбованці, копійки, гривні, тенге, долари, песети, тугрики і інш.).

Дітям роз'яснюють поняття "бюджет" - як відправну точку домашньої економіки; кажуть про те, як він складається, що являє собою прибуток (зарплата і премія батьків, дитяча державна допомога, державна пенсія немолодим, стипендія студентам) і витрату на певний період часу (квартирна плата, оплата телефону, за електроенергію і газ, плата за дитячий сад, витрату на одяг, харчування, покупку і обладнання меблів і т.д.). Обговорюються питання про планування сімейного бюджету, дітям пояснюють, чому не можна купити відразу все, що хочеться, витратити грошей на розваги, тобто вводиться поняття "обачність", необхідність погоджувати свої бажання, потреби і можливості. Діти починають розуміти, що будь-який товар має свою ціну. Перш ніж витратити гроші, необхідно подумати, чи вистачить грошей на покупку. На дорогі покупки батькам доводиться відкладати гроші потроху з загального бюджету сім'ї. Дошкільнята дізнаються, що спеціальні установи - банки допомагають людям зберегти і нагромадити гроші, отримувати при цьому відсотки - частина від загальної суми внеску.

Педагогічні задачі другого розділу: формувати правильне відношення до грошей, як до предмета життєвої необхідності; виховувати початки розумної поведінки в життєвих ситуаціях, пов'язаних з грошима; дати уявлення про те, що оплачують результати праці людей грошима, і до них потрібно відноситися з повагою.

"Реклама" - третій розділ програми. З дітьми обговорюється нове, і досить добре відоме соціальне явище - реклама. Розглядаються її особливості (що і як рекламується), необхідність (допомагає дізнатися про товар і послуги, ціни, місце, де можна придбати), розміщення (на вуличних стендах, в газетах, по радіо, на телебаченні і т.п.). Дошкільнята знайомлять з процесом створення реклами і з професіями, які необхідні для роботи в рекламі. На заняттях з образотворчої діяльності діти спробують свої можливості у виготовленні реклами.

Педагогічні задачі третього розділу:

- розвивати в дітей інтерес і позитивне відношення до реклами;
- дати уявлення про рекламу і її призначення;
- вчити дітей правильно сприймати рекламу (не все, що рекламується, потрібно купувати, перед купівлею необхідно подумати, чи потрібна річ і чи вистачить грошей на її придбання);
- виховувати початки розумних потреб.

"Корисні навички і звички в побуті" - четвертий розділ програми. Обговорюються питання: хто такий хороший господар, як правильно розподіляти сімейні прибутки, планувати бюджет, передбачати необхідні витрати. У цьому контексті дітям стають зрозумілими вимоги дотримувати чистоту і порядок, дбайливо користуватися одягом, речами, начинням, приміщенням, економно і з користю витрачати воду, світло, матеріали, оскільки все перераховане потребує відновлення або заміни, якщо приходить в непридатність. У цьому випадку треба робити нові витрати, замість того, щоб використати гроші на інші потреби. Правильне використання в повсякденному житті самого необхідного не тільки визначає культуру побуту, й продовжує життя речам. Широко використовується в роботі з дітьми народна мудрість: прислів'я, приказки, казки. Вони дозволяють збагатити уявлення дошкільнят про якість.

які засуджуються в суспільстві (неохайність, марнотратство, жадність, крадіжка, брехня) або, навпаки, гідна повага, доброта, чесність, щедрість, благородство, працьовитість.

Педагогічні задачі четвертого розділу:

- виховувати в дітей навички і звички культурної поведінки в побуті, при взаємодії з навколишнім "речовим світом", уміти користуватися різними предметами за призначенням; розуміти, що ламати, псувати речі не можна, це засуджується всіма;

- формувати уявлення про те, що предметний світ - це рукотворний світ, оскільки в кожний предмет, річ вкладено людську працю, що заслуговує на повагу.

У рекомендаціях для вихователя автор програми підкреслює, що основу економічного навчання дошкільнят становить трудове виховання, методика керівництва, яка відображена в теорії і практиці дошкільного виховання. Цінувати і поважати результати чужої праці діти зможуть тоді, коли самі будуть брати посильну участь в тій або іншій трудовій діяльності.

У програмі акцентується увага педагога на необхідності самоосвіти, що дозволяє розширити уявлення про сучасні економічні проблеми, зрозуміти позитивні і негативні сторони ринкових відносин, усвідомити взаємозв'язки економічних понять для того, щоб на доступній для дошкільнят мові обговорювати з ними основи економіки, виховуючи інтерес до даної сфери життєдіяльності.

Загальні поради автора до реалізації програми зводяться до того, що, передусім, в дошкільній установі необхідно створити умови для повноцінного етично-трудового виховання і обладнати педагогічний процес так, щоб різноманітний наочний матеріал (альбоми, книги, предмети, іграшки) ілюстрував економічні питання, що обговорюються. Педагог повинен своїм прикладом показувати дітям зразок поведінки "розумного господаря", що дбайливо відноситься до речей, уміло оцінюючи пропозиції і вчинки дітей з позиції економічної доцільності. Природно, впровадження програми відбувається за допомогою і підтримкою батьків (22).

2. 4. Альтернативні освітні програми

Сьогодні можливість альтернативних підходів до організації навчання і виховання дітей викликає велику цікавість у педагогів і батьків. У нашій країні в теперішній час працює цілий напрям, який використовує закордонний досвід організації виховання і навчання дітей. Це Монтесорі - педагогіка. Вальдорфський дитячий садок, "Пілотна школа" й ін.

В посібнику розглядаються підходи до побудови педагогічної роботи з дітьми, за програмами, що поширені за кордоном і знайшли застосування у вітчизняній системі дошкільної освіти.

Слід відмітити, що не завжди програми зарубіжних авторів представлені в звичному для нас розумінні, де викладені освітні, виховні, розвиваючі завдання, показано специфіку роботи з дітьми різних вікових періодів, дано методичні рекомендації для педагогів. Деякі зарубіжні матеріали мають достатньо виражену структуру, інші - представляють філософію, чи педагогічну технологію. Тому педагоги, включаючись в роботу за зарубіжними програмами, повинні мати спеціальну підготовку, аналогічну тій, якої вони набувають, знайомлячись з вітчизняними програмами.

Педагогіка Марії Монтесорі

Небагатомовним і педагогам вдавалось одержати визнання і повагу при житті, побачити, як поширюються і реалізуються ідеї і напрями педагогічної роботи з дітьми. До числа таких великих належить психіатр і психолог, видатний дитячий лікар і релігійний філософ, дослідник і популяризатор нових гуманістичних ідей, видатний італійський педагог Марія Монтесорі (1870-1952). Світова педагогіка не знає подібного феномену - синтезу різних знань, об'єднаних в педагогічну систему, що обладнана розробленим методичним і дидактичним інструментарієм.

Марії Монтесорі в результаті багаторічної напруженої творчої діяльності вдалось створити струнку, гармонійну, цілісну освітньо-виховну систему, яка завдяки інваріантності змісту освіти і високому технологізму може бути перенесена в інші країни і школи.

Майже століття ім'я Монтесорі притягує увагу суспільства і не тільки педагогічну. Їй присвячено десятки книг і сотні статей різними мовами світу. Педагогікою Монтесорі захоплюються, в ній розчаровуються, використовують і занедбують, використовують цілісну систему або тільки окремі її елементи. Головне - вона не залишає байдужим того, хто ознайомився з її ідеями і методикою.

Розроблена в першій чверті нашого сторіччя, педагогіка Монтесорі знала різні періоди, критику, спалах уваги і визнання, забуття і знову в кінці сторіччя - ввійшла в наше життя і в нашу школу. Твори М. Монтесорі, опубліковані російською мовою, складають бібліографію з 12-14 найменувань. Книг про життя і педагогічну діяльність М. Монтесорі, опублікованих російською мовою від початку сторіччя до наших днів - не більше ста. Розкрити в короткому огляді основні напрями та ідеї педагогічної діяльності великого педагога сучасності не можливо. Ми і не ставимо перед собою таке завдання. Наша мета - звернути увагу на відродження ідей Монтесорі в сучасній вітчизняній педагогіці і захищати ними, спонукаючи до більш конкретного (ретельного) вивчення педагогіки Монтесорі.

Загальна характеристика системи Монтесорі

Монтесорі - педагогіка є альтернативною системою безперервного навчання дітей від трьох до дванадцяти років.

Упродовж майже ста років її з успіхом використовували в практичній роботі з дітьми вихователі та вчителі всього світу, в тому числі Австралії, Великобританії, Німеччині, Голландії, Індії, Італії, Канади, США, Франції, Швейцарії, Японії. В Росії вперше Монтесорі - дитячі садки виникли в 1910 - 1920 рр.

В кінці двадцятих років зі зміною політичної ситуації вони були закриті, але до 1942 року ідеї Монтесорі жили в нашій країні завдяки самовидданій праці Ю.І. Фаусек.

З 1991 року відбувається відродження всього педагогічного напрямку. В даний час у всій Україні діє декілька десятків Монтесорі-дитячих садків і ряд експериментальних початкових шкіл.

Монтесорі намітила шляхи впровадження свого методу до виховання і навчання дітей від 0 до 3-х років і запропонувала план створення шкіл другого ступеня для дітей, старших від дванадцяти років. Ці ідеї були підхоплені і розвинуті її послідовниками в різних країнах. Більшість Монтесорі-шкіл розраховані для дітей від 3-4 до 12 років. Коротко пояснимо зміст використаних вище термінів. Поняття "альтернатива" в загальноухваленому для світової педагогіки значенні включає:

1) наявність своєї філософії;

2) наявність ефективних оригінальних технологій (методик), що адекватно реалізують відповідні філософсько – психологічні принципи;

3) відсутність класно-урочної системи.

Педагогіка Монтессорі задовільняє кожен з цих параметрів.

Поняття "система" означає єдність і цілісність Монтессорі-освіти на всіх її рівнях: філософському, психологічному, педагогічному і методичному. Основними відмінностями освітньої системи є неподільний зв'язок її складових частин, які можуть розглядатися окремо лише в дидактичних цілях: без протиріччя її складових частин знижу доверху.

Філософський рівень обумовлений присутністю в Монтессорі особистого оригінального погляду на навколишній світ, на його походження і розвиток, на роль і місце в ньому людини, зокрема дитини. Вона була впевнена в існуванні "космічного плану" розвитку Всесвіту, де кожен об'єкт і суб'єкт виконує належну йому функцію. Дитина кардинально відрізняється від дорослого, володіє особливою формою розуму – "всмоктуючим мисленням" – і буде своєю особистістю відповідно до навколишнього предметного світу і соціального середовища відповідно до глибоко індивідуальних і приналежних тільки їй "будівничих планів".

Психологічний рівень обумовлений поглядом на конкретну людину як індивіда, на закони її онтогенезу – рушійні сили і механізми розвитку. Заслуга Монтессорі полягає у відкритті сензитивних періодів розвитку дитини і в запропонованій нею віковій періодизації.

Педагогічний рівень передбачає трактування проблеми взаємодії дорослого і дитини в процесі образотворчої діяльності. Суть погляду Монтессорі – це вільна і цілеспрямована діяльність дітей з дидактичними матеріалами в створеному педагогом розвиваючому предметно-просторовому середовищі, за термінологією Монтессорі, "підготовленого середовища" з обмеженням прямого впливу вихователя або вчителя на дітей.

На педагогічному рівні розглядаються конкретні прийоми та засоби виховання і навчання дітей. Педагогіка Монтессорі має глибоко продуману і багатогранну експериментально апробовану методику роботи з комплексом оригінальних матеріалів, відомих як Монтессорі-матеріали. Учитель спочатку демонструє дитині раціональний спосіб роботи з матеріалом, а потім дає йому можливість займатись самостійно.

"Безперервність освіти" обумовлено тим, що дитина трьох років, зазвичай, приходить в школу (не в прямому розумінні цього слова), де і продовжує вчитись до 12 років. Завдяки цьому відсутня криза переходу з дитячого садка в початкову школу і обумовлений цим стрес. З розвитком дитини і оволодіння нею новими знаннями плавно змінюється навколишнє предметно-просторове довкілля, що організовує педагог: сюди входять нові засоби навчання, а матеріали, засвоєні всіма дітьми, забирають. Таким чином зникає необхідність підготовки до школи.

Оскільки "Монтессорі-гімназії" або "Монтессорі-лиції" для дітей віком від 12 до 18 років набагато менше, ніж Монтессорі-початкових шкіл, виникає проблема відповідності рівня підготовки випускників Монтессорі-шкіл вимогам шкіл другого рівня або навчальних установ для старших дітей іншого профілю.

Зазначимо, що в умовах реалізації різними школами різноманітних варіативних і альтернативних концепцій освіти (не обов'язково Монтессорі) аналогічна проблема може постати в зв'язку з переїздом дитини в інше місце проживання. Зарубіжна практика свідчить, що

ця проблема успішно вирішується в останній рік навчання дитини в Монтессорі-школі – шляхом порівняння рівня її знань і вмінь з змістом програм тих шкіл, куди вона збирається поступати і подальшого індивідуального корегування, якщо таке необхідно.

Головне, що дає учням Монтессорі-школа крім високого загальноосвітнього рівня – це гуманістична орієнтація і культура автономії; здатність робити вибір, приймати рішення і нести за них відповідальність; вміння самостійно працювати з навчальною і довідниковою літературою, вміння вчитись. Наприклад, в Голландії Монтессорі-школи відносяться до типу HAVO-VWO, тобто дають право на одержання вищої та університетської освіти. Не дивлячись на те, що до початку 90-х років навчання в цих школах стало доступним більшій кількості юних голландців, вони, все ж таки, вважаються елітними, популярність їх зростає. Так, в 1990 році в 150-и Монтессорі-школах Голландії навчалось близько 30000 дітей і підлітків.

Термін "освіта" також має у Монтессорі свій зміст: освіта не є те, що робить з дитиною держава або вчитель. Освіта – це процес самопобудови особистості дитини самою дитиною, виходячи з особистого внутрішнього потенціалу. Монтессорі вважала, що з народження дитина має деяку силу всередині себе. .... і дорослі повинні поважати в ній закони становлення. Педагог-партнер і помічник дитини в її освіті. На думку Монтессорі, необхідно допомогти людському індивіду з народження розвинути всю приховану енергію, досягнути яснішого розуму, сильнішого характеру.

Філософські погляди Монтессорі

Філософські погляди Монтессорі базуються на "Космічній теорії". описаній нею в пізніх роботах, в тому числі в доповідях "Місце людини в творчості" (Лондон, 1935) і "Космічне виховання" (Індія, 1945). Згідно з нею все в світі – рослини, тварини, людина – існують і діють відповідно з космічним планом розвитку Всесвіту. Монтессорі пише, що космічна теорія визнає в усьому творінні єдиний план, від якого залежать не тільки різноманітні форми живих створіннь, а й еволюція самої Землі. Життя розвивається відповідно з космічним планом, і Зміст Життя – не досягти досконалості на безкінечному шляху прогресу, але здійснити вплив на довкілля і досягти в ньому певної мети.

Добре відомо, що біосфера – розповсюдження життя на земній кулі – суходіл і вода знаходяться в неподільній єдності і взаємовпливі. Так, відмічає Монтессорі, корали, інші морські безхребетні і деякі одноклітинні забезпечують сталість хімічного складу і очищення морської води, необхідної для життя риб. Залишки рослин і живих істот з плином часу перетворюються в нафту і кам'яне вугілля, крейду, мармур та інші тверді породи, що створюють поверхню Землі. Чистота повітря підтримується багаточисленими рослинами, особливо деревами.

Монтессорі відмічає, що всі живі істоти, харчуючись і шукаючи їжу, виконують "космічне" завдання, яке сприяє збереженню природи в гармонійному стані чистоти.

Яке ж місце людини у Всесвіті? Чи є вона єдиною істотою, паразитарним способом життя? Чи живе людство тільки заради підтримки свого існування? Монтессорі переконана в вищому призначенні людини. Людина виконує в природі "перетворювальну функцію", залишаючи на Землі слід свого існування. Людина використала енергію корисних копалин, що мільйони років були сховані під Землею; синтезувала нові речовини з уже відомих; побудувала дивні архітектурні споруди;

винайшла засоби пересування, що допомагали їй за лічені години перетинати континенти. Людський розум став майже всемогутнім. Тому, замість паразитування і одержання всіх благ з оточення, людина є найактивнішою з діючих сил і призначеною для зміни та вдосконалення навколишнього середовища.

Майже до 20 століття людина, як вважає Монтессорі, не усвідомлювала цього призначення і виконувала своє космічне завдання не свідомо, як і тварини. Але в теперішній час створена нею "надприрода" може легко вийти з-під контролю і спричинити нові величезні екологічні катастрофи. Людство має усвідомити своє космічне завдання, усвідомити своє призначення і зрозуміти, що перед небезпекою соціальних потрясінь і війн воно повинно виробляти "Всесвітню свідомість", знайти шляхи "присотосування" до сучасних умов і, таким чином, створити єдине, універсальне, гармонійне суспільство.

Виробити "Всесвітню свідомість" і підготувати нове покоління до життя в гармонійному суспільстві можна, вважає Монтессорі, шляхом виховання. Головне завдання науки – вивчати життя людини, тому психологія, як наука набуває особливого значення для пізнання психічних процесів і практичного використання результатів досліджень в цілях допомоги людям. "Стратегія виховання, - вважає Монтессорі, - повинна будуватись на законах, що керують людським становищем і розвитком, і повинна реалізувати всі потенційні енергії, що приховані в людині. Таке виховання повинно виходити і поширюватись з єдиного центру, космічного плану творення".

Погляди Монтессорі на природу дитини. Сутність виховання.

М. Монтессорі неодноразово критикувала сучасні її уявлення про виховання дітей. Однією з робіт, в якій достатньо стисло викладена її позиція з цього питання, є стаття "Основи моєї педагогіки" (1934). У всіх країнах намагаються поліпшити виховання дітей, ним займаються науки, а результати дослідження залишаються теорією, що не використовується на практиці і не приносить користь дітям. Серед педагогів і дітей поширене переконання, що дорослий може і повинен сформувати характер дитини. З позиції Монтессорі це глибоко неправильно. Суть її критики на адресу різних педагогічних поглядів коротко сформулюємо такі:

- недооцінювання значення дитинства, як важливого періоду для розвитку особистості дитини; дитинство розглядалось лише як "перехідна стадія до дорослості";

- нерозуміння своєрідності й особливостей природи дитини: вважалось, що діти повинні працювати так само свідомо і цілеспрямовано, як дорослі; в певні періоди вони повинні досягати певних результатів у навчанні;

- авторитарний характер виховання й освіти: дорослий чітко визначає чого потребує дитина, які якості (моральні) можна їй прищепити, які – усунути (аморальні); порядок диктується ззовні, дисципліна і послух – результат тиску дорослих.

Педагогіка Монтессорі, повинна полегшити життя дорослих. Дитина є об'єктом виховання, а результатом реалізації подібних педагогічних установок стала постійна боротьба між дорослим і дитиною, нервозність і агресія дітей, їх байдужість до навчання і лінощі.

Яка ж точка зору Монтессорі на природу дитини? Дитина і дорослий – дві кардинально різні за своєю природою істоти. Дорослий володіє розвинутою силою волі, вмє володіти собою, працює усвідомлено і цілеспрямовано. Мета роботи дорослого ззовні, він змінює і

перетворює навколишнє середовище, пристосовуючи до своїх потреб. У дитини сила волі – самоволодіння, ще не розвинуте, вона живе в довкіллі, створеному дорослими, мета її життя і роботи – в ній самій, в побудові своєї особистості, виходячи з свого внутрішнього потенціалу.

Які задачки має дитина для виконання космічного завдання побудови самої себе і які загальні закони має на увазі Монтессорі? На її думку, дитина має такі особливості психічного розвитку, як "всмоктуюче мислення" і "вікова сензитивність". В її розвитку вона помітила певні закономірності, що відображені в запропонованій нею віковій періодизації. Як ж в цьому зв'язку завдання дорослого? Саме дорослий повинен сприяти створенню гармонійних відносин з дитиною. Йому треба уважно і з розумінням відноситись до дитини.

Основне завдання дорослого – створити середовище, що задовільняє вільний і повноцінний розвиток дитини. Середовище повинно уможливити вибір самостійної діяльності. Якщо таке середовище створено, дорослому слід не заважати, а тактовно допомагати дитині будувати свою особистість.

Особливо важливо допомагати і співпрацювати з позиції творення, а не Творця. В чому ж за Монтессорі, сутність виховання? Під вихованням вона розуміла допомогу психічному розвитку дитини з самого народження. Умовою і засобом допомоги саморозвитку є створюване педагогом предметно-просторове довкілля, так зване "підготовче середовище".

Іншою необхідною умовою здійснення такої допомоги є вихователю чи вчитель з спеціальною професійною підготовкою, з володінням методикою роботи з дітьми за системою Монтессорі. Прямий вплив педагога на дитину обмежується як і будь-яка непотрібна допомога, що є, за висловом Монтессорі, "Перепорою в розвитку природних сил" дитини.

Які ж очікувані результати виховання і освіти дітей за методом Монтессорі? Головним результатом є "Нормалізація", тобто зміна поведінки дитини від девіантної до нормальної. "Нормалізована" дитина розвивається в оптимальному для неї темпі, вона активна, допитлива, соціальна. Нижче ми пояснимо детальніше, що розуміє Монтессорі під "нормою" і "відхиленнями" в поведінці.

Виховуюче мислення

Монтессорі відмічає, що дитина володіє іншою формою розвитку, яка різниться від розуму дорослого і названа нею "всмоктуюче мислення".

Дитина "всмоктусь" образи навколишнього світу, що надаються їй органами відчуттів, несвідомо і безупинно. "Просто в той час, коли живе дитина, вона вивчає мову своєї раси" – пише Монтессорі. Справді, в ранньому дитинстві дитина легко оволодіває будь-якою мовою, засвоюючи всі її граматичні конструкції, особливості інтонації, вимови звуків, якщо постійно знаходиться у відповідному мовному середовищі. Якими б складними видавались нам, скажімо, хінді, суахілі чи японська мова, діти вже на другому році життя розуміють і розмовляють ними.

"Нечудово було б – вигукне Монтессорі, - якщо б знання могли засвоюватись не голою свідомістю без особливих зусиль, а просто в процесі того, що ми живемо, як дихання і їжа".

Мислення дитини Монтессорі порівнює з губкою, що всмоктує воду. Так само, як губка всмоктує будь-яку воду – чисту чи брудну, прозору чи каламутну або зафарбовану – дитячий розум абсорбує образи зовнішнього світу, не поділяючи їх на "гарні" і "погані", "корисні" і "непотрібні" і т.д.

Особливого значення набуває в цьому зв'язку предметне і соціальне середовище, що оточує дитину. Дорослий повинен створити для неї таке середовище, в якому вона могла б знайти все необхідне і корисне для свого розвитку, одержати багато різноманітних сенсорних відчуттів, "всмоктувати" правильну мову, соціально-проблемні способи емоційної реакції, зразки позитивної соціальної поведінки, способи раціональної діяльності з предметами.

В процесі розвитку розум дитини постійно трансформується в розум дорослого. Стаючи свідомим індивідом, "людиною розумною", дитина втрачає унікальну здатність мислення природно і без зусиль абсорбувати знання про зовнішній світ. "Він несвідомо вбирає (всмоктує) в себе все і поступово переходить від несвідомого до свідомого шляхом, повним радості й любові", - пише Монтессорі.

Сензитивні періоди

Найповнішу характеристику сензитивних періодів розвитку дитини подано в одній з пізніх праць Монтессорі-книзі – "Секрет дитинства". Голландський вчений Хуго де Фріз відкрив періоди підвищеної чутливості та сприйняття у тварин, а Монтессорі, за її словами, вдалось констатувати "сензитивні періоди" в розвитку дітей і зробити їх корисними для виховання.

Де Фріз звернув увагу на вигляд гусені, яка в перші дні свого життя живиться лише найгнилишими листочками на кінцях гілок. Метелик відкладає яйця з іншого боку, там, де гілка виростає зі стовбура дерева - це захищене місце. Молода гусінь особливо чутлива до світла. Воно притягує її і вона повзе до найсильнішого освітлення, до кінця гілки, де зможе ніжними листочками втамувати свій голод. Коли гусінь почне харчуватись іншою їжею, вона втрачає чутливість до світла, виконавши свою функцію, інстинкт гасне. Це не означає, що гусінь стала нечутливою до світла, просто вона більше не звертає на нього уваги.

Ось як характеризує Монтессорі сензитивні періоди дитини. Це періоди особливої чутливості, яка спостерігається в розвитку - в дитячому віці живих істот. На цій основоположній стадії розвитку дорослий не в змозі вплинути ззовні. Якщо в дитини не було можливості діяти відповідно до періодів особливої чутливості, то вона втратила зручну можливість набутти певну здібність природним шляхом. Її втрачено назавжди.

Сензитивні періоди забезпечують дитині можливість набутти необхідних знань, умінь, способів поведінки. Вони проходять назавжди, незалежно від того, чи реалізовано її внутрішній потенціал і використано позитивні умови для розвитку певних психічних процесів. Якщо спробувати розвинути будь-яку здатність дитини за межами відповідного сензитивного періоду, результату можна досягти з більшими затратами праці чи не досягнути взагалі.

Не впливаючи на початок виникнення і тривалість сензитивного періоду ззовні, дорослий повинен знати про існування цих періодів: помічати і спостерігати прояви, характерні для найбільш інтенсивних етапів перебігу того чи іншого, і використати результати спостережень для оцінки актуального рівня розвитку дитини, передбачити початок сензитивного періоду і підготувати довкілля з тих засобів навчання, яких дитина потребує на даний момент.

Сензитивні періоди є універсальними, тобто виникають впродовж розвитку всіх дітей, незалежно від раси, національності, соціального походження, геополітичних і культурних відмінностей. Вони

індивідуальні, як термін їх виявлення, тривалість і динаміка перебігу можуть бути різними в конкретних дітей. Водночас є і приблизні середньостатистичні межі різних сензитивних періодів. Кожен з них характеризується повільним початком, етапом максимальної інтенсивності й поступовим спадом відповідної чутливості.

До основних сензитивних періодів належать: сензитивний період розвитку мови (0-6 років); сензитивний період сприймання порядку (0-3 років); сензитивний період сенсорного розвитку (0- біля 5,5 років); сензитивний період сприймання маленьких предметів (1,5 - 2,5); сензитивний період розвитку рухів і дій (1-4); сензитивний період розвитку соціальних навичок (2,5 - 6). Характеристику кожного з цих періодів дано в працях Монтессорі.

"Поляризація уваги" і нормалізація поведінки дитини

На основі спостережень за дітьми 3-6 років в умовах їх вільної діяльності в підготовленому середовищі, Монтессорі дійшла висновку, що організація психічного життя починається з характерного феномена уваги.

Вона подає приклад, що став хрестоматійним: в своєму першому Будинку дитини в Римі вона спостерігала за діяльністю трьохрічної дівчинки, зайнятої циліндрами-вкладками: витягувала циліндри, перемішувала і вставляла в отвори. Дівчинка настільки захопилась роботою, що не помічала нічого навколо. Монтессорі згадує: "... до тепер мені не доводилось спостерігати в дітях такої зосередженості, і я навіть була впевнена, що увага дитини характеризується не стійкістю, а постійним перестрибуванням з одного предмета на інший, тому ця дівчинка викликала в мене особливу цікавість". Помітивши, що дитина не збирається завершувати роботу, Монтессорі поставила кріселко поряд з нею за стіл. Дівчинка підхопила циліндри і блок, поклала блок на бильця кріселка, а циліндри - собі на коліна і продовжувала роботу. Тоді Монтессорі попрохала всіх дітей заспівати, але дівчинка ніяк не реагувала на цей подразник. Вона закінчила роботу за своїм бажанням, повторивши вправу 44 рази. По її завершенні дівчинка виглядала зовсім не втомленою, спокійною і щасливою, ніби прокинулась від глибокого і свіжого сну.

Цей факт не був поодиноким: "Поступово таку концентрацію уваги я стала спостерігати у всіх дітей", - свідчить Монтессорі. Її можна визначити, як постійну реакцію відносно зовнішніх, точно встановлених умов. Кожен раз, коли відбувається така поляризація уваги, дитина зовсім змінюється, стає спокійнішою, інтелігентнішою та чутливішою...

Саме поляризацію уваги, Монтессорі вважала необхідною умовою і, водночас, ознакою початку глибоких позитивних змін, що відбуваються в дитині, - початку процесу нормалізації її поведінки. Під нормалізацією тут мається на увазі перетворення поведінки дитини з дев'янтної (відхиленої) в нормальну.

Що ж розуміла Монтессорі під "нормальною поведінкою"? До рис нормальної поведінки дитини 3-6 років вона відносила вміння концентровано, зосереджено працювати; займатися самостійною діяльністю. "Нормалізована дитина" соціальна: вона дружелюбна відносно дорослих та інших дітей; комунікабельна; готова допомогти; дисциплінована, оскільки вміє володіти собою. Монтессорі описує також "відхилену поведінку" сильних та слабких за характером дітей. Для сильних дітей характерні такі порушення поведінки: вередування, спалахи гніву, агресія, спрямована на інших дітей, на дорослих, на навколишні предмети; егоїзм; заздрість, що виявляється в намаганнях забрати

в інших дітей те, що вони мають: неуважність, проблеми з координацією рухів: хаотичне мислення; перестрибування думок з однієї на іншу; бажання створювати шум; жорстокість відносно слабких дітей і тварин. Слабким дітям більше властиві в'ялість, повільність, пасивність, примусити інших працювати на себе: страхи, бажання постійно знаходитись поряд з дорослим; брехня, як пасивна форма захисту; грабунок, як (спроба непомітно присвоїти те, що їм не належить). Такі діти легко починають нудитись. Як часто трапляється в дітей така відхилення поведінки? Ось відповів Монтессорі: "Коли діти в трирічному віці приходять до нас, то майже всі вони проявляють ненормальні риси характеру, які можна зкорегувати".

Які ж в цьому випадку причини відхилень у поведінці? "Всі ці проблеми можна вирішити, - пише Монтессорі, - якщо нам відомий цикл конструктивної діяльності окремої дитини. Ми знаємо, що всі негативні риси характеру випливають з неправильного спілкування з дитиною в перший період її життя. Якщо в цей період дитиною нехтують, то її розум порожній, тому що йому не сприяли формуватися". Отже, головними причинами виникнення порушень в поведінці, Монтессорі вважає нестачу інтелектуальної "їжі" для розуму і нестачу спонтанної діяльності, спонукуючої є внутрішні конструктивні імпульси. Щоб сприяти зміні в поведінці дитини і перетворенню її з відхиленої в нормальну, слід усунути названі причини, тобто дати розуму дитини інтелектуальну "їжу" і надати їй можливість самостійно працювати в розвиваючому предметно-просторовому середовищі з матеріалами, які допускають самоконтроль за помилками, - підготовленому середовищу - в умовах свободи вибору діяльності.

Якщо умови для вільної праці створено, дитина швидко починає проявляти здатність до глибокої зосередженості, яка, в свою чергу, сприяє гармонізації її особистості. За допомогою підготовленого середовища (і особливих методів роботи педагога) дитина обмежує необхідну допомогу в самопобудові самої себе, і відхилення в її поведінці поступово зникають. Монтессорі вважає, що однією з причин поширення шкіл за її методом, є усунення відхилень в поведінці дітей.

Монтессорі відзначає особливу важливість концентрації і зосередженості на роботі, коли дитина просто переходить від одного заняття до іншого - навіть, якщо вона правильно використовує для цього матеріали, відхилення в поведінці не зникають: нормалізація відбувається завдяки концентрації на будь-якій роботі.

Як змінюється характер роботи дитини з розвитком її здатності до концентрації? Чи можна це перевірити експериментально? З цієї метою Монтессорі пропонує підкреслити в спостереженнях за конкретною дитиною криву залежності ступеня її концентрації і "зануреності в роботу" від тривалості часу. На основі аналізу форми таких кривих вона будує "середню криву індивідуальної роботи дитини", що має ділянки підйому і спаду, "які відповідають початку і закінченню діяльності з тими чи з іншими матеріалами", а також горизонтальне "плато" (періоди зосередженої роботи). В процесі нормалізації ці "плато" мають тенденцію розширюватись (збільшується термін роботи дитини з матеріалами), а проміжки між ними звужуються (дитина практично весь час зайнята творчою діяльністю) Монтессорі назвала це "тенденцією вирівнювання кривої індивідуальної роботи дитини".

Монтессорі підкреслює, що нормалізація - є результатом роботи самої дитини, становлення її особистості, а не зовнішнього впливу

дорослого. Вона дає такому результату найвищу оцінку.

Роль і функції педагога

Роль і функції педагога в системі Монтессорі - одна з найобговорюваніших проблем вітчизняними педагогами-практиками. Зупинимось на ній детальніше. Нагадаємо, що сутність виховання, за Монтессорі, в "сприянні психічному розвитку дитини з народження". Пізніше вона трактувала процес виховання й освіти дитини ширше - "допомога в житті". Основним тут є слово "допомога", яке визначає роль і позицію вчителя стосовно дитини.

Особливість організації педагогічного процесу в системі Монтессорі в тому, що центр активності зміщується з вчителя на дитину. Дитина не є слухачем, що пасивно сприймає пояснення вчителя, навпаки, вона активно опановує знаннями, вміннями, навичками в самостійній конструктивній діяльності, залежно від її індивідуальних інтересів та стимулів. Вона займається з матеріалами, які сама вибирає, сама визначає місце і тривалість роботи з ними. Більшість матеріалів дозволяють дитині працювати як самостійно, так і вдвох, або разом з декількома дітьми. Матеріали носять здебільшого автодидактичний характер і стають допомогою дитини в процесі самонавчання.

Яка ж роль вчителя в Монтессорі - педагогіці? Він стає колегою, партнером, старшим товаришем дитини, який в будь-який час надасть необхідну допомогу. Він доброзичливо і ненав'язливо керує дитиною, стаючи посередником між ним і підготовленим середовищем.

"Робота нової вчительки полягає в тому, щоб скерувати (здійснювати керівництво) використанням матеріалу, шукати відповідні слова і пояснювати кожну роботу, попереджувати втрати енергії, при необхідності повертати втрачену рівновагу. Вона надає необхідну допомогу і можливість впевнено та швидко рухатися вперед в інтелектуальному розвитку" - наголошувала вчена. Образно кажучи, вчитель не просто перебуває в полі зору дитини, а є разом з нею, уважно спостерігаючи, випереджуючи в разі необхідності на крок і надаючи допомогу та керівництво, чи, відступаючи на крок назад і даючи дитині можливість повністю насолодитися самостійною діяльністю.

Функції педагога

До основних функцій Монтессорі-педагога відносяться: посередницька функція, керуюча функція, освітня, організуюча, діагностична та захисна функції.

1. Посередницька функція. Педагог створює зв'язок між дитиною і розвиваючим предметно-просторовим підготовленим середовищем. Він показує, як працюють з матеріалами, подає дії з ними, спрямовані на розкриття властивостей та відношень, прихованих у матеріалі. Такий показ називається презентацією матеріалу.

2. Керуюча функція. Вчитель уважно спостерігає за дитиною і в потрібний час надає їй допомогу: у випадку необхідності зробити вибір - допомагає; проводить презентацію матеріалу; демонструє способи контролю та корекції помилок.

Педагог повинен вміти запропонувати дитині матеріали, що відносяться до зони її найближчого розвитку. Якщо допомога не потрібна, педагог не втручається в процес діяльності дитини. Він зовнішньо пасивний, внутрішньо високо активний.

Монтессорі підкреслює важливість тактовного керівництва: «Вчителю необхідно вести дитину, не даючи їй сильно відчувати його присутність, так щоб вона була завжди готовою надати необхідну

допомогу, і ніколи не ставала б на перешкоді між дитиною та її досвідом”.

3. Освітня функція. Вчитель дає урок в той час, коли показує зразок роботи з матеріалом. Його дії, як і його поведінка, є прикладом, який дитина наслідує. Вікарне навчіння – один з головних способів оволодіння знаннями, вміннями і навичками в системі Монтессорі.

Вчитель дає також усний урок. Його пояснення повинні бути короткими, чіткими, зрозумілими, без зайвих подробиць: “Учитель закріплює кожне набуття дитини в формі словесного означення”.

Одним з найчастіших способів введення нових понять є трьохступінчастий урок, описаний в роботах М. Монтессорі.

4. Організуюча функція. Педагог створює підготовлене середовище, яке включає засоби для самовиховання і надає дітям можливість вільних рухів, вибору матеріалу, місця і тривалості роботи з ним, а також право займатись корисною діяльністю індивідуально чи з партнером (партнерами).

Педагог турбується про порядок в організованому ним просторово-предметному середовищі.

Для впорядкування відносин в Монтессорі-групі існують правила, які педагогу слід обговорити з дітьми. Їх зміст повинен бути розумним, не багаточисельним, сформульований чітко і в позитивній формі, а не як заборони, наприклад: “Ми обходимо килим”, “Ми беремо матеріал тільки з полиці” і т.д. Вчитель несе відповідальність за виконання правил.

Педагог слідкує за тим, щоб матеріали на полицях завжди були впорядковані. Повернення матеріалу на своє робоче місце після роботи є обов’язковим правилом для всіх дітей.

Необхідно також дотримуватись порядку під час роботи: виконувати дії в певній послідовності, доводити справу до кінця, після завершення вправ привести матеріал в початковий стан.

5. Діагностична функція. Однією з основних вимог, що висуваються в Монтессорі-педагога, є вміння спостерігати за поведінкою дитини і оцінювати рівень її фізичного та психічного розвитку, володіння технікою спостереження.

В даний час використовуються різні способи фіксації результатів спостережень: звіт про спостереження, щоденники спостережень. Щоденники спостережень можуть бути різними. Деякі з них мають достатньо детальний перелік знань та вмінь, що характеризують рівень розвитку дитини. Учитель з певною періодичністю, наприклад раз в місяць, з допомогою деяких позначень чи системи балів відмічає в індивідуальному щоденнику спостережень за дитиною рівень оволодіння нею знаннями та вміннями. Інші щоденники, що застосовуються в початковій школі – це розкреслені бланки, в графі яких кожного дня записується поточна інформація про роботу дітей. В кінці тижня чи більш тривалого проміжку часу вчитель може разом з дитиною проаналізувати, чим вона займалась, в загальних рисах обговорити, чим вона буде займатись на наступному тижні. Відмітимо також ще один чимраз популярніший метод. Завдяки зручності в користуванні, оцінки рівня знань і розвитку дитини – це різні тести, що проводяться також періодично.

6. Захисна функція. Вчитель слідкує, щоб діти не заважали одне одному. Монтессорі-педагог виступає якості “ангела хоронителя” дітей, що сконцентровані на старанності.

Підготовлене середовище

Поряд зі спеціальною професійною підготовкою педагог Монтессорі надавала особливого значення організації в дитячому садку та

школі розвиваючого предметно-просторового середовища: “Підготовка середовища і підготовка вчителя є практичним підґрунтям нашого виховання”. Перечислимо основні правила створення такого середовища, добре відомих Монтессорі – педагогам у світі.

У підготовці середовища враховуються аспекти: приміщення, як таке; приміщення, як місце роботи, приміщення, як суспільне місце. Розглянемо їх.

Приміщення, як таке. Вимоги до приміщення для Монтессорі – дитячого садка аналогічні до тих, які висувають при створенні будь-якого “традиційного дитячого дошкільного закладу”.

Приміщення повинно бути зручним, щоб дитина почувалася в ньому комфортно. Необхідне достатнє освітлення й тепло – дитина часто працює на підлозі. Підлога дерев’яна чи покрита лінолеумом. Обв’язкове дотримання загальних гігієнічних вимог: чистота приміщення і всіх предметів у ньому. Гігієна важлива для дитини не тільки як фактор збереження її здоров’я, а й з її виховання. Вона – правило гарного тону, а чистота в кімнаті спонукає дитину самостійно підтримувати порядок.

Монтессорі відмічала особливу важливість рухової активності для повноцінного розвитку дитини. Тому в дитячому садку слід виділити достатньо місця для рухів та роботи на підлозі. Збільшеними мають бути розміри класу, щоб дитина могла вільно рухатись серед меблів. Сказане не означає, що діти повинні працювати у великих залах; розміри приміщень “традиційних” дитячих садків надаються для цієї мети. Типовим атрибутом Монтессорі-дитячого садка є лінійні круглої або овальної форми, наклеєні чи намальовані на підлозі. Вони використовуються для вправ з усією чи з більшою частиною групи дітей, що називається – “Ходьба лінією”.

Предмети, що оточують дітей, повинні відповідати росту та силі дитини: легкі меблі, щоб діти могли їх перекладати; низенькі шафи, доступні їм за ростом; замки, що легко відкриваються; висувні ящики, легкі двері, які дитина може легко відчинити і зачинити; низькі вішалки для одягу; шітки за рукою дитини, мило, що вмишується в її долонях; чашки для вмивання такого розміру, щоб діти могли їх самі виливати; шітки для підлоги з короткими, гладкими ручками; одяг, що легко знімається – таке оточення сприяє активності.

Великого значення Монтессорі надає естетичному оформленню приміщення: “Дуже важливо, щоб шкіряні меблі та предмети були гарними і художніми. Краса тут не в прикрасах і розкошах, а в гармонії ліній та кольорів, у простоті...” Вона заперечувала безликі кімнати з голими невеселими стінами і сірими меблями, що ніяк не відображають культурну спадщину. З любов’ю вона відгукувалась про національну культуру рідної Італії: “Кожен куточок Італії зберігає якусь таємницю місцевого мистецтва”, не має містечка, де в старі часи не існувало б зручних та красивих речей, що несуть в собі практичність та художнє чуття... Мені видається чудесним план... зайнятись обмеженням стародавнього селянського мистецтва і відобразити в меблях для “будинку дитини” форму і колір столів, стільців, шафок, посуду, малюнок тканин і, взагалі, декоративні мотиви, що зустрічаються в стародавніх будівлях”.

Оздоблюють кімнати зелені рослини і квіти. Їх ставлять досить низько, щоб діти самі могли їх поливати. Якщо педагог любить домашніх тварин і вміє про них піклуватись, то вони можуть жити в приміщенні групи. Дітям буде корисно спостерігати за їх поведінкою і способом життя, годувати і піклуватись про них

Приміщення, як місце роботи в Монтессорі-дитячому садку відрізняється від обладнання "традиційних садків". Всі матеріали знаходяться на відкритих полицях у вільному користуванні дітей. Приміщення поділяються на зони відповідно до 5 навчальних розділів педагогіки Монтессорі: зона для вправ у практичному повсякденному житті; сенсорна зона; зона для розвитку мови, навчання письма і читання; математична зона; "космічна зона" – зона з матеріалами для знайомства з навколишнім світом, природою, основами природничих наук. В кожній зоні матеріали розташовані зліва направо за підвищенням складності.

Кожен матеріал присутній в єдиному екземплярі. Якщо дитина хоче взяти матеріал, який вже використовується, вона може зачекати чи зайнятися з іншим матеріалом, спробувати працювати разом з товаришем, якщо той не проти і матеріал це дозволяє. Таким чином, дитина вчиться поводитись в суспільстві, товаристві. Серед матеріалів – особливо призначених для вправлення в практичному житті – є красиві, легкі предмети, що б'ються. Згідно Монтессорі, "... такі речі за своєю крихкістю стають "виховним матеріалом". З цих позицій дітям даються фаянсові тарілки та шкляний посуд для пиття, це речі – доповідачі, вони говорять про грубі, хаотичні та недисципліновані рухи".

При оснащенні приміщення – суспільного місця, враховується, що воно призначене для спілкування та взаємодії дітей від 3 до 6 років. На думку Монтессорі, це сприяє соціальному розвитку групи дітей. В приміщенні повинні бути матеріали, що відносяться до зони найближчого розвитку кожної дитини.

Дидактичний матеріал

Допомога саморозвитку дитини від 3 до 6 років здійснюється за допомогою диференційованої системи матеріалів, що відносяться до таких навчальних розділів: вправлення у практичному житті, розвиток сенсорик, розвиток мови, навчання письму і читання, математика, а також розділ, присвячений "космічному вихованню" – знайомству з навколишнім світом та людською культурою. В процесі навчання дітей від 6 до 12 років, а також більш старших, на зміну матеріалам, що використовувались на ранніх стадіях навчання, використовуються матеріали для вивчення історії людської цивілізації, географії, основ фізики, хімії, астрономії і т.д. В кожному розділі матеріали впорядковані за складністю і всі разом є частиною підготовленого середовища.

Велику увагу педагогів привертають сенсорні матеріали Монтессорі і робота з ними. Ігри, заняття, вправи з дидактичними матеріалами дозволяють розвивати зорово-розрізнявальне сприйняття розмірів, форм, кольорів, розрізняти звуки, сприяють математичному розвитку і розвитку мови. Ось який сенсорний матеріал пропонує Монтессорі в своїй першій основоположній праці "Метод наукової педагогіки":

- Дидактичний матеріал, який використовувався у вправах для зорово-розрізнявального сприйняття розмірів є геометрично вкладними предметами. Цей набір складається з трьох дерев'яних брусків, кожен завдовжки 55 см., заввишки 6 см., завширшки 8 см. В кожному бруску – 10 круглих отворів. В кожен отвір вкладається дерев'яний циліндр, що легко витягується з гнізда за допомогою мідного гудзика, приробленого до верхньої грані кожного циліндра. В першому бруску циліндри всі однакової висоти і різного діаметру, у другому – однакового діаметру, з різною висотою. В третьому – циліндри відрізняються за висотою і діаметром. Різниця в розмірах наступного від попереднього в кожному

випадку складає 0,5 см. Граючись таким набором, дитина сама при звичається розрізняти предмети за їх товщиною, висотою та об'ємом. Всі циліндри витягуються з гнізд, переміщуються. Розглядаючи циліндри і отвори, дитина повинна поставити кожен на своє місце, так, щоб він без зайвих зусиль потрапив у отвір.

- Інший набір – великі бруски, що поступово змінюють свої розміри: всього 4 групи брусків.

- 10 чотиригранних призм, з яких найбільша має основу 10 сантиметрів, а основи інших зменшуються поступово на 1 сантиметр. Довжина кожного бруска 20 см. Дитина буде драбину, сходинки якої стають щораз ширшими до вершини. Вона сама може себе проконтролювати, бо якщо помилилась, то драбина буде не правильною. Головна ознака – товщина.

- Набір складається з 10 паличок. Палички 4-гранні, кожна грань має в поперечнику 3 см. Перша паличка завдовжки 1 м., остання – 1 дм. Кожна більша за іншу на 1 дм. Палички замальовані поперемінно в червоні, в сині кольори. Їх прикладають одну до одної, утворюється прямокутний трикутник, що замальований поперечними полосами. Вибираючи з хаотично розташованих на столі паличок, дитина слідує за зменшенням довжини і чергуванням кольору. Якщо палички розкладені правильно, то рівномірність зменшення драбини є чіткою. Цей набір можна використовувати в навчанні арифметичі, з його допомогою дітей вчать лічити до 10, додавати. Головна ознака – довжина.

- Набір складається з 10 призм з основою 20х 5 см. і висотою, що поступово збільшується від 1 до 10 см. Призми покриті жовтим лаком, тільки основа призми покрита білою фарбою. Коли дитина за висотою розкладає призми (біла основа в неї завжди зверху), то утворюється драбина з однаковими сходинками. Головна ознака – висота.

- Набір складається з 10 дерев'яних кубів, зафарбованих рожевою фарбою. Ребро найбільшого рожевого куба – 10 см., у решти кубів ребро поступово зменшується на 1 см до найменшого куба, ребро якого 1 см. До набору треба зелений килимок з клейонки або картону. Гра полягає в тому, що дитина буде вежу з кубів. Найбільший куб ставлять в основу вежі, за ним – наступний за величиною і так до найменшого куба в 1 см. Якщо вежу не правильно збудовано, і якийсь куб виступає за межі – допущено помилку. Тут головна ознака – величина: великий – маленький.

Діти можуть гратися з кожним набором окремо чи з усіма наборами одночасно, тоді вони можуть і повинні зосереджувати свою увагу на певному параметрі величини, що дуже корисно для них.

Дидактичний матеріал для зорово-розпізнавального сприйняття форм – сприйняття зорово-тактильно-м'язеве.

- Плоскі геометричні вкладки з дерева. Як вказує Монтессорі, думка про такі вкладки вперше виникла у Ітара, в подальшому і Сеченов застосовував їх. Одна з дошок суцільна, а друга – має отвори у вигляді різних геометричних фігур. В них вкладаються геометричні форми досить щільно, щоб їх було зручно витягти, до кожної форми приробляється мідна кнопка. Цей матеріал постійно оновлювався і удосконалювався Монтессорі. і в кінцевому вигляді він є ящиком з колекцією геометричних формочок. Шафу з висувними ящиками, в якій вміщено рамки з геометричними вкладками; три серії карточок. Дитина вчиться співвідносити форму з отворами, спочатку помиляється, йде шляхом проб і помилок, за тим достатньо швидко визначає потрібну їй форму і виконує дію. Спочатку пропонують контрастні форми, а потім їх змінюють з тактильно-м'язевим

сприйняттям: дитина бачить і обмацує форму, проробляє те саме з отвором, в який її вкладає.

Аналогічний принцип – поєднання зорового сприйняття і м'язево-тактильного – використовується в іграх з карточками. Дитина повинна накласти певну форму на намальовану на карточці так, щоб вони повністю співпали.

Дидактичний матеріал для зорово-розрізняльного сприймання кольорів і сприйняття хроматичного відчуття. Матеріал складається: а) з різноманітно забарвлених тканин гладких, в полосу, в клітинку, з крапочками, горошками; б) зі зроблених з матеріалу “німецьких ляльок” з волоссям з різнобарвної шерсті; в) з шерстяних м'ячів яскравого забарвлення. Цей матеріал слугує для уроків про кольори. В кінцевому результаті було створено матеріал з маленьких довгастих дощечок, обмотаних різнобарвною шерстю чи шовком. Ці дощечки мають краями дерев'яні бруски, щоб шовк не торкався стола і не забруднювався. Дитина бере рукою за дерев'яні краї і не забруднює ніжних кольорів. На дощечках є нитки 8 кольорів, кожен з 8 відтінками: чорний (від сірого до білого), червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, синій, фіолетовий і коричневий.

Вправи полягають в тому, що перед дитиною кладуться дощечки 2-х кольорів. Показавши їй один з них, її просять віднайти такий самий серед інших дощечок, що хаотично розкладені на столі. Поступово вона складає стовпчик з усіх кольорів. Від яскравих кольорів переходить до відтінків, вчиться розпізнавати їх за наступністю. Потім показують всі вісім відтінків кожного кольору. Ускладнюється завдання тим, що змішуються 8 відтінків двох суміжних кольорів (наприклад, синій та фіолетовий, жовтий і помаранчевий) і пропонують розкласти їх за порядком.

Вправи на розпізнавання звуків спрямовані на привчання вуха дитини до різних шумів так, щоб вона могла розрізнити найтихший шум. Таке виховання відчуття слуху має й іншу мету: розвиває естетичне відчуття і допомагає виробляти практичну дисципліну.

Для розпізнавання відтінків шуму використовуються коробочки, наповнені дрібним природним матеріалом – від піску до гальки. Їх коливання породжує шум. Використання уроків тиші дозволяє виховувати гостроту слуху в дітей. Педагог просить всіх заспокоїтись, вони поступово замовкають, а дорослий говорить все тихіше, ледь чути. Дітям дуже подобається “послухати тишу” і вони намагаються нічим не порушувати її. В такій тиші педагог створює різні шуми та звуки, спочатку зовсім контрастні, а більш схожі; деколи порівнюють шуми і звуки. Діти, зачаровані тишею, як пише Монтессорі, починають прислуховуватись то до густих і м'яких, то до різких та веселих звуків. І коли не тільки слухали, а всією своєю сутністю вони відчували ці звуки, тоді вони переставали любити різкі і ставали чутливими до грубого шуму.

Марія Монтессорі надавала великого значення вихованню почуттів. Вона підкреслювала, що це полегшує природний розвиток особистості. Особливе значення він має для дітей від 0 до 5 – 5,5 років, коли формується весь їх організм. Одна сторона – полегшення природного психофізичного розвитку дитини. Інша – пристосування індивіда до середовища. Обидві сторони виховання не поділяти між собою. Виховання почуттів розвиває в людині здатність до спостереження і не тільки забезпечує її пристосування до сучасних умов цивілізації, а й безпосередньо готує її до практичного життя.

Монтессорі вважала, що естетичне і моральне виховання також

залежать від виховання почуттів. Збільшивши кількість відчуттів, розвинувши здатність яскраво відчувати відмінності в стимулах, забезпечується тонша чутливість людини взагалі і збільшується її насолода від життям. Вона починає розуміти і відчувати красу гармонії, а не контрастів. Естетична гармонія природи, мистецтва стає зрозумілою і близькою людині. Вона з грубими відчуттями байдуже проходить повз красу, її властиві лише сильні, грубі відчуття, які, як вважала Монтессорі, часто породжують погані звички. Багатством і глибиною змісту, оригінальністю і конкретністю матеріалів, що спонукають дитину до активної діяльності, характеризується метод Монтессорі з навчання дітей математики.

Значну цікавість викликає також підхід Монтессорі до навчання дошкільників письма і читання.

Висока алгоритмічність і різноманітність властиві вправам з оволодіння навичками практичного повсякденного життя. Соціальні посібники Монтессорі широко використовуються в практиці дитячих садків і “живуть” деколи самостійно, за межами “системи Монтессорі.”

Методика роботи з матеріалами з перелічених розділів в її сучасному варіанті представлена, наприклад, в альбомі “Монтессорі-матеріали. Школа для малюків” і в наших книгах “Математика за методом Монтессорі в дитячому садку і школі” і “Життєва практика і сенсорне виховання дошкільників за методом Монтессорі”.

В попередні роки в оцінці внеску Монтессорі в педагогічну науку здебільшого визнавалась розроблена нею система сенсорного виховання і створений з цієї метою дидактичний матеріал, підкреслювалась її глибока “любов до дитини”. Прикладне значення системи Монтессорі “нівеливало” цінність її теоретичної концепції.

Ідеї Монтессорі базуються на певних поглядах на дитину, на філософії, що порівнювала її з “людиною, яка спить на краю безодні: вона повинна перевести свій погляд з природи, яку пригнічує, на свою особисту душу, яку прирекла на небуття. Це – метанова людяність.” Монтессорі вірила, що цієї мети можна досягти, оскільки дитина більше розуміє, коли росте, ніж в дорослому віці. Відповідальність лежить на кожній людині, а не на групі: “Все людство – єдине і тільки єдине: одна раса, один клас і одне суспільство”. Люди на стільки не усвідомлюють свою єдність, що очевидність цієї єдності постає перед ними скоріше у формі страху знищення, ніж в образі тріумфу творчості.

Монтессорі вважала, що до “всесвітньої свідомості” необхідно дітей спонукати і культивувати її в дитині між 6-12 роками, оскільки саме в цьому віці вона сприйнятніша до цієї ідеї.

Монтессорі відмічав: “Це новий шлях, новий напрям навчання: допомагати розуму в різноманітних процесах його розвитку, підтримувати його сили і укріпляти його багаточисельні можливості.”

Ідеї М. Монтессорі широко розповсюджувались в багатьох країнах. Сьогодні в світі існують тисячі шкіл Монтессорі. З 1929 року створено “Міжнародну асоціацію Монтессорі”, що має багато філій. Окрім неї існують багаточисельні суспільні організації та асоціації, які також розповсюджують та пропагандують ідей Монтессорі. Так, в Росії підготовку педагогів-Монтессорі здійснюють на різних сходах педагогічної освіти. Початковий курс за теоретичними основами і методикою роботи з Монтессорі-матеріалами читається в Навчально-педагогічному комплексі №7 “Маросейка”. В Московському педагогічному державному університеті на факультеті дошкільної

педагогіки і психології відкрито спеціалізацію для студентів за Монтессорі-педагогікою. В Російському інституті підвищення кваліфікації працівників освіти навчаються практичні працівники. Як відмічають самі педагоги, досвід роботи за системою Монтессорі не можливо "засвоїти і впровадити" без переосмислення особистого життєвого і професійного досвіду.

Вальдорфський дитячий садок

Вальдорфська педагогіка - це міжнародне культурно-освітнє рішення. Перша Вільна вальдорфська школа була створена відомим філософом Рудольфом Штейнером в 1919 р. для дітей працівників сигаретної фабрики в Штутгарті. Створення вільних, не залежних від держави шкіл було надзвичайно важливим кроком на шляху відродження, до якого після Першої Світової війни прагнули країни Центральної Європи.

Перетворення шкільної системи вимагало створення нової педагогіки, орієнтованої на людину.

Рудольф Штейнер - вчений, філософ, соціальний практик - інтенсивно сприяв становленню нових суспільних форм. Він розробив методи пізнання душевного і духовного світу і вніс в культуру імпульс самопізнання і розвитку, що по-новому орієнтує мислення. Р. Штейнер був фундатором антропософії (від грец. "антропос" - чоловік і "софія" - мудрість).

Рудольфу Штейнеру (1861-1925) з дитинства, як відмічають біографи, була властивою пристрасть до навчання, перехідна в одержимість, і здатність до самоосвіти. Його інтереси були широкі: історія, філософія, психологія, біологія, стенографія, фізика, драматургія. Але особливою для нього привабливістю мала математика, зокрема геометрія. Вивчаючи природновідповідні праці Гете, він виявляв, що існують "нетрадиційні" методи дослідження картини світу. Він усвідомлював, що душа його здібна до незалежних духовних переживань, однак він не міг зв'язати внутрішньо ясного духовний досвід, реально існуючу природу і наукові поняття про природу - ось що займало розум і почуття шістнадцяти-сімнадцятилітнього юнака.

Упродовж всього життя Штейнер розвивав, перевіряв і пропагував ідею про існування надчутливої дійсності, яку можна вивчити за допомогою органів відчуттів, інших чим органи почуттів фізичного тіла. Шлях пізнання, на який вступив Штейнер і передавав іншим, він назвав антропософією. Вивчаючи теоретичні праці Р. Штейнера, опубліковані в цей час на російській мові, дізнаємося про генетизм, як найважливішу передумову антропософії, глибше знайомимося з фундаментальною проблемою "живого пізнання життя", з уявленнями автора про духовно-душевну істоту людини (тіло, душа, дух), про його безсмертне ядро, що неухильно розвивається, про різні шляхи внутрішнього розвитку.

Антропософський шлях пізнання, на якому і була побудована вальдорфська педагогіка, відрізняється від "звичайного" шляху. Шлях навчання пов'язаний з певною життєвою позицією. Можна не відразу і не у всьому погоджуватися з цією позицією, але тим, хто вступив на антропософський шлях пізнання, важливо прийняти головні цільові установки. "Гранична мета, - вказує Ф. Карлгрен, - хоч вона і здається спочатку дуже віддаленою - полягає в тому, щоб розвинути здібності душі і духа, як необхідні, щоб ясно і усвідомлено заглянути в надчутливий світ."

Штейнер пропонує учням шлях самопізнання. Оволодіти способами самопізнання і отримати перші результати з саморозвитку нелегко.

Водночас завдяки самопізнанню людина знає або може навчитися розуміти, що необхідно і як при зіткненні з проблемами або труднощами зуміти їх подолати. Перший крок - вправи. Оволодіння технікою і регулярне їх використання мають мету "вивести на рівень свідомості приховані внутрішні сили і все більше зміцнювати ці сили за допомогою активної, що регулярно відновлюється". Здатність, якої можна досягти таким шляхом, Штейнер називав "вільним від тіла мисленням". Медитативні вправи, що рекомендуються Штейнером, розвивають більш інтенсивне мислення і тоді починаєш більш гостро дивитися на навколишнє, чим раніше.

Різні явища в органічному світі, факти навколишньої дійсності, зворотний перегляд дня можуть стати предметом спостережень під час вправ. Внутрішні сили, які допомагають розвитку надчутливих органів сприйняття, не є чимось "таємним" або "містичним". Це, на думку Штейнера, природні душевні здібності, ними ми постійно користуємося в повсякденному житті. Той, хто прагне до внутрішнього навчання, може посилити ці здібності і перетворити їх в свої постійні якості і життєві устої.

Існують шість якостей, які виділяються Штейнером, як особливо важливі для людини, що вправляє: мислячий контроль, вольовий контроль, холоднокровність (контроль емоцій), позитивність, внутрішня рівновага.

Оволодіння антропософськими основами пізнання приводить до осмисленого взаємозв'язку трьох людських душевних здібностей: мислення, почування і волі. Основоположне уявлення про сутність людини, за Штейнером, полягає в єдності між названими психічними здібностями і фізіологічними органічними процесами: нервово-сенсорними, ритмічними і процесами обміну речовин.

Ці уявлення про людину складають основу вальдорфської педагогіки. "У дошкільному віці, коли дитина переважно створює фізичне тіло, на передньому плані знаходиться вольове життя. Розвиток відбувається, передусім, через наслідування. У ранньому шкільному віці центральне значення для дитини передбачає емоційне життя. Заняття у вальдорфській школі з 1 по 7 класи абсолютно зумисне звертаються переважно до почуттів і тим самим вводять у дію ритмічні процеси. Лише в перехідний вік у дитини з'являється здатність самостійного мислення. Заняття в старших класах вальдорфської школи будуються, таким чином, на особливих завданнях, що формують розумові здібності".

Метою вальдорфської педагогіки було прагнення подолати ті труднощі, що панують в традиційній педагогіці. В шкільній системі антипедагогічну і антисоціальну селекцію і створити рівні умови для дітей з різними здібностями і соціальним походженням. Підхід до людини, як до єдиного цілого, є головним педагогічним принципом на всіх стадіях вальдорфської школи.

Процес навчання будується відповідно до вікових особливостей дитини і істотно змінюється при переході від першого семирічного життя дитини до другого і від другого - до третього.

Глибоке розуміння розвитку дитини в дитинстві і юності показує, що це не просто процес безперервно прогресуючого розширення знань і умінь. Відбуваються і метаморфози, внаслідок яких дитина набуває нового відношення до світу, колишні стимули, домінанти навчання і розвитку відходять на задній план, на їх місці з'являються нові. Найбільш виразно це виявляється в кризові періоди: 3 року, 7 років, 12-14 років. Тому

вальдорфська педагогіка наділяє кожну фазу специфічним змістом, задачами і методами виховання. Хоч кризовий період знаходиться в тісному зв'язку з віком дитини, однак тенденції в розвитку залежать не тільки від віку, на кожному рівні необхідно стимулювати і направляти процес розвитку через виховання і навчання.

Педагоги і теоретики вальдорфської школи вважають, що перша велика епоха виховання дитини приблизно до семирічного віку визначається тим, що в дитині душа і дух ще не прийшли до внутрішньої самосвідомості - вони набагато тісніше, ніж в подальшому житті, пов'язані з процесами тілесного розвитку дитини. Свідомість дитини, її переживання залежать від того, які враження з навколишнього життя вона сприймає своїми почуттями. Вирішальну роль в навчанні при оволодінні прямоходінням, мовою, розвитку інтелекту, почуттів, мислення мають приклади з навколишнього світу. Основна форма навчання в цей період життя - спочатку безпосереднє, а за тим непряме наслідування. Те, що дитина бачить, чує, сприймає, діє на неї і сприяє повторенню, наслідуванню відповідних рухів, жестів, міміки, висловлювання. Ця імітаційна діяльність впливає на розвиток елементарних навичок, на формування орієнтування в навколишньому.

Мета вальдорфської педагогіки - встановити контакт дитини зі світом, розвинути приховані здібності і властивості.

Які ж основні положення вальдорфської педагогіки?

Все життя людини пронизане ритмами: ритм дихання і пов'язаний з ним пульс-добовий ритм, річний ритм. Кожний ритм ставить перед процесом виховання свої вимоги, особливі, специфічні. Вихователь повинен розуміти і бачити можливі перспективи розвитку кожної дитини, створюючи для цього умови.

Одна з особливостей дитинства - наслідування. Діти в дошкільному віці вчать, граючи, слухаючи і складаючи казки. Вони вчать через безпосереднє спілкування з дорослим. Якщо є внутрішній зв'язок з людиною, яка виховує і вчить дітей, ніяких труднощів в ученні не виникає. Р.Штейнер особливо відмічав роль наслідування, яке надзвичайно сильне в дошкільникові.

Дитина повторює слова, які чує. Вона починає говорити тією мовою, якою спілкуються навколишні. Навчання в цьому віці некорисні. Діти поведуться так, як і дорослі. У неспокійної людини такими ж неспокійними будуть і діти.

Принцип авторитету - ще один з принципів вальдорфської школи. Діти вчать в діалозі, але наслідують тому, кому хочуть, хто завойовує їх довіру. Інших серед вихователів не може бути. Адже основне призначення виховання не сума знань і навичок, не оволодіння предметами, а вільне самовизначення дитини. Не потреба виробництва, не соціально-політична кон'юнктура визначають цілі виховання, освіти у вальдорфській педагогіці, джерело освітніх цілей - в конкретній дитині. Педагог не слуга суспільства, а слуга дитини. Тому ще один принцип вальдорфської школи - свобода.

Свобода - не в значенні асоціальності. Людина живе в соціумі, в світі: школа готує дитину до контакту з ним. Але вона не орієнтує дітей у бік тієї або іншої світоглядної тенденції, стосується це політики чи релігії. Принцип свободи виявляється у відсутності страху. У школі і дитячому саду немає оцінок.

Що ж може примусити вчитися? Тільки бажання.

У вальдорфській школі і дитячому саду однакова увага приділяється

розвитку розумової, емоційної і вольової сторін особистості. Предмети і види діяльності не мають переваги перед іншими. Нарівні з теоретичними науками йдуть заняття прикладними і художніми видами діяльності, оскільки саме мистецтво народжує цілісне світосприймання, а образне мислення природне для дитини. Художні дисципліни - живопис, скульптура, ліплення, драматичне мистецтво, гра на різних музичних інструментах займають велике місце на заняттях.

Що повністю відповідає принципам Р.Штейнера - працювати з всіма дітьми, не розділяючи їх на обдарованих і на відстаючих. До кожної дитини виявляється диференційований підхід, робиться це настільки делікатно, що ніхто цього не помічає. Процес благотворного перетворення тієї або іншої дитини протікає неспішно, часом завершується вже в школі.

Як і вальдорфські школи, дитячі сади відкриваються з ініціативи батьків, які значною мірою оплачують їх утримання. Менш спроможні батьки вносять меншу плату, ніж більш спроможні, останні виступають спонсорами.

Вальдорфська школа і дитячий сад існують на засадах самоврядування: всі найважливіші організаційні питання вирішуються вчительською колегією. У школі немає директора. У організаційній роботі вчительської колегії беруть участь і батьки. Над установою немає верхніх керуючих інстанцій. Одна з особливостей функціонування установ - роль батьків. Ініціативна батьківська група повинна діяти відповідально. Всі батьки знають свої обов'язки і суть роботи в робочих групах і комітетах. Тому кажуть, що вальдорфська педагогіка завжди "зростає знизу, а не будується зверху". У спільних вчительсько-батьківських об'єднаннях вирішуються питання будівництва, проведення спільних свят, відносин з державними організаціями. Один день - батьківський, коли батьки разом з дітьми займаються ручною працею, малюванням, беруть участь в концертах.

Названі вище принципи пронизують життя будь-якої установи, яка побудована на ідеях вальдорфської педагогіки.

Як працює вальдорфський дитячий садок? У дитячий садок приймаються діти 3-7 років. Заняття проводяться з групою 12-20 дітей. Тривалість перебування дітей в дитячому саду - 4-5 год., тобто половина дня. На думку Р. Штейнера, більш тривале перебування дитини в товаристві інших дітей і у відриві від мам надзвичайно втомлює. А саме така тривалість перебування дитини в дитячому саду підходить найбільше. Це, правда, не завжди влаштовує батьків. Розвиток сучасного суспільства, де жінки, що мають маленьких дітей, продовжують брати участь в суспільному житті, вимагає продовжити час перебування дітей в дитячому саду. Однак цей час необхідно максимально скорочувати. Важливі ті години, коли дитина в товаристві батьків або одного з них усвідомлювала свій власний світ, де в центрі знаходиться сім'я, в центрі сім'ї - батьки і вона. Існування власного світу вселяє в дитину впевненість у собі, яку в подальшому житті ніщо не замінить.

Р.Штейнер надавав великого значення середовищу, в якому мешкає дитина. Він багато писав про архітектуру, про використання природних матеріалів для будівництва і оздоблення, велику увагу приділяючи підбору кольору, форми на основі природовідповідних канонів - все це сприяє створенню атмосфери, що діє на дитину вмиrotворено. В обстановці не повинно бути нічого кричущого, вульгарного, але, водночас, вона не повинна бути убогою.

Заняття і гра постійно змінюються. Основна ідея полягає в тому,

щоб створити визначений, благотворно впливаючий на дитину ритм: гармонійне чергування організованих і самостійних занять.

Одним з занять, в якому бере участь вся група, є малювання. При цьому мова йде не про те, щоб примусити дітей малювати щось визначене, наприклад пейзаж, будинок, тварину. Дитина випробовує природну потребу просто попрацювати з фарбами. Діти наносять акварельні фарби на папір широкою кистю, радіють їх згущенню і розмитості, тому, що з суміші фарб то там, то тут виникає новий колір. Це дивує і зачаровує дітей. У дитини на листі паперу кольори фарб знаходяться в русі, вони виникають і пропадають. Тому малювання, вважає Р.Штейнер, є важливою подією і є ключем до емоційного розуміння мистецтва. Часто вихователь у вальдорфському дитячому саду до приходу дітей все готує і починає малювати сама. Діти, що прийшли першими, збираються навколо і з цікавістю спостерігають. Все, що дорослому довелось б пояснювати - як тримати пензлик, як поводитися з фарбами - діти бачать і прагнуть наслідувати. Іноді вони беруть участь в підготовці до занять. У тому й іншому випадку у дітей з'являється внутрішнє бажання - самим братися за роботу. Вони отримують лист паперу, готують його для малювання (занурюють у воду, розпрямляють губкою). Розкладається інший матеріал - фарби в чашечках, баночки з водою, пензлики. Діти починають малювати: молодші просто "забавляються" з фарбами, п'яти-шестирічні отримують теми малюнків або малюють за задумом. Після малювання роботи не обговорюються. Вихователь разом з дітьми радіє тому, "що можуть фарби". Листочки висихають на столах, їх збирають і розвішують.

Ще один предмет для загальних занять з дітьми - ліплення. Як і на заняттях малюванням, замість пояснень дітям дається можливість отримати безпосереднє враження, спостерігаючи роботу дорослого. Для занять використовується забарвлений віск або пластична глина. Діти готують матеріал самі: розминають глину напередодні заняття, накривають її вологою серветкою. Вранці допомагають зсунути столи, накривають їх клейонкою, розкладають дощечки. Починають працювати, фантазують, насолоджуються діями з матеріалом, спостерігають за роботою вихователя. Услід за дорослим вони відтворюють те, що їх надихнуло. Готові роботи ставлять на полицю.

Гра на музичних інструментах у вальдорфському дитячому саду проходить так: дорослий спочатку розказує історію або вірш про звуки, а потім "відтворює" ці звуки на найпростіших музичних інструментах. Потім дітям роздають інструменти. Знову повторюється історія про звуки, і тепер вже діти грають на інструментах, імітуючи те, що показував дорослий.

Спів - заняття, в якому знову бере участь вся група. Зазвичай, з дітьми співають в різноманітних ситуаціях. Наспівуючи дітям, беручи участь разом з ними в хоровому співі чи слухаючи, як вони співають хором в супроводі музичного інструмента або без супроводу, дорослі вибирають ті пісні, які діти готові часто слухати або наспівувати. Одна і та ж мелодія, багато разів заспівана або почута, як відмічає Штейнер, розвиває в дитині почуття ритму. Радість приносять дітям ігри, в яких можна співати. Повільний спів супроводить дію, дозволяє дітям, слухаючи, стежити за висотою звуку і правильно підспівувати.

Один раз в тиждень у вальдорфському дитячому саду проводиться євритмія - особливий вид художніх занять, розроблений Р.Штейнером. Євритмія побудована на певних закономірностях, які адекватно виражають музику в рухах тіла, пластиці. Маленькі діти стосуються безпосередню цього

мистецтва рухання незалежно від того, чи є вони глядачами або учасниками дії. Євритмія надає можливість відчувати радість від вільного, природного руху і при цьому найкращим чином будить дитячу фантазію. У євритмії можна використати і теми казок, вдаючись до простих, ритмічних, поетично-музичних образів.

Головна подія дня - казка або історія, яку розказують дітям вранці або вже перед їх відходом додому. Вона повинна бути розказана, а не прочитана, не програна на магнітофоні, не прослухана по радіо, не переглянута по телевізору. Під час оповідання діти знаходяться в духовному контакті з оповідачем. Такий контакт дозволяє зримо спостерігати процес розвитку дитини. Які твори вибирати для цієї мети? Штейнер підкреслює, що особливо підходять необроблені, нескорочені казки. У них таємні життєві істини, мова народу у всій соковитості й колориті. Події в них звернені до серця дитини і не схильні до впливу сучасної цивілізації з її прихильністю до доцільності і вигоди. У старовинних казках і історіях розповідається про внутрішні переживання, а не про зовнішні події. Розповіді, що дійшли до нас в народних переказах, показують, як в повсякденному житті виявляються різні людські якості. До них можна знов і знов звертатися в процесі виховання, як вважає Штейнер, щоб допомогти навіть дітям старшого віку в конкретних ситуаціях. І все це засвоюється дітьми - навіть якщо вони не всі розуміють. Саме з цього і починається пізнання національної культури.

Оскільки казка - це щось ціле, її не можна дозувати: руйнується структура і цілісність змісту, зло неодмінно повинно бути покаране. Його не можна залишати непереможеним і тому казку треба завжди розказати до кінця. Недопустимо ділити її на два дні. Не обов'язково розтлумачувати дітям зміст або обговорювати казку. Внаслідок своєрідності вона просто в цьому не має потреби.

Кожне зі згаданих занять у вальдорфському дитячому саду несе дітям свій новий стимул. У залежності від педагогічної обстановки в конкретній групі час від часу можна віддавати перевагу тому чи іншому виду занять або ж ритмічно чергувати їх упродовж тижня. Впорядковане ритмічне чергування, відмічав Штейнер, завжди вносить організуюче начало і гармонію. Наприклад, в понеділок можна провести заняття євритмією, у вівторок - ліплення, в середу розказати історію, в четвер провести музичну гру, в п'ятницю - малювання, а в суботу - невелику спільну прогулянку. Звичайно, на вибір занять впливають погода і пори року.

Незалежно від того, який вид роботи запланований для групи загалом, другою частиною щоденних занять в дитячому саду є вільна гра. Про дитячу гру неодноразово говорив Штейнер: "У грі саме істотне в ігровому і виховному відношенні засновується якраз на тому, що ми відкидаємо наші правила, наші педагогічні і виховні мистецтва і надаємо дитині її власним силам. І що ж робить дитина, залишена наодинці зі своїми силами? Дитина випробовує в грі зовнішні предмети, пробує, чи діє те або інше завдяки її власним зусиллям. Тим самим дитина приводить в рух волю до дії. І по тому, яким чином поводяться навколишні предмети під впливом волі, виявляється, що життям дитина виховується в грі абсолютно інакше, ніж під впливом особистості вихователя або його педагогічних принципів. Дуже важливо, якомога менше заповнювати гру дитини чимсь розсудливим. Чим більше в грі дитини неусвідомленості, чим більше в грі дитина дивиться на живе, тим гра краща.

У грі виявляється одна з найважливіших якостей - творча фантазія. Вона вимагає дбайливого і уважного відношення. Вона вносить теплоту

і щирість у вчинки дитини і неподільна з діяльністю органів і почуттів. І ра у вигляді сухої, абстрактної діяльності, пов'язаної з розрахунком комбінацій, прямо протилежна грі, повній фантазії. І ра, пронизана фантазією, служить попередниками найшлішнішої здатності - уміння з всією щирістю і людяністю віддаватися своїй роботі.

Штейнер вважав, що вільна гра в дитячому саду повинна бути організована таким чином, щоб в залежності від погоди і пори року діти постійно мали в своєму розпорядженні на свіжому повітрі або в приміщенні різноманітні іграшки і матеріали: купу піску, гойдалки, конячки-гойдалки, прості ганчірні ляльки, наповнені овечою шерстю, книжки з картинками, кольорові олівці, легкі дерев'яні стелажі, які діти могли б завісити, щоб влаштувати куток для гри, кольорові хустки, шматки тканини і покривала для декорацій і костюмів в сюжетній грі і т.д.

Діти вільно об'єднуються для гри, вибирають собі заняття і беруть участь у ній. Втручання дорослого повинно зводитися до мінімуму. Він повинен постійно мати в полі зору всю групу, але при цьому знайти собі якусь справу, корисну для дитячого саду і одночасно здатну зацікавити дітей. Можна, наприклад, шити що-небудь для ляльок. Діти розташуються поряд, деякий час спостерігають, а потім також захочуть шити. Вони отримують матеріал і нитки і приступають до роботи, в чомусь повторюючи дорослого, а в чомусь створюючи оригінальне.

На свіжому повітрі можна зайнятися з дітьми садовими роботами, владнати клумби, зібрати опале листя і інш.

На думку Штейнера, при розподілі часу, який дитина проводить в дитячому саду, треба прагнути до рівноваги між вільною грою дітей з їх ініціативи і заняттями з цілою групою дітей. Якщо на вільну гру відводиться дуже мало часу, діти позбавляться самого цінного в своїй діяльності, і для розвитку фантазії, ініціативи і переробок вражень залишиться дуже мало місця. Крім того вільній грі завжди потрібне щось, що сприймається дитиною у взаємодії з всією групою, як імпульс.

Про те, як в грі потрібно враховувати індивідуальні відмінності дітей, Рудольф Штейнер говорив: "Найбільш характерна гра властива дітям до п'ятирічного віку включно. Звичайно, діти грають і потім, але тоді в гру домішується і щось інше, і гра втрачає свій характер, що полягає в тому, що вона повністю визначається - я б сказав - свавіллям душі".

Якщо прагнути до належного керівництва грою, треба, передусім, враховувати те, що називається задатками темпераменту, також інші фактори, з ними пов'язані. Прийнято вважати, що, наприклад, дитині з флегматичним характером потрібне що-небудь особливо живе, здатне розворушити і вивести на правильний шлях, а дитині більш схильній до замкненості, до меланхолійного темпераменту - навіть якщо він як такий в дитині ще не виявлений, а намічається лише схильність до нього, - що-небудь веселе. Власне кажучи, це не зовсім правильно відносно до гри, навпаки, справа в тому, що потрібно намагатися вивчити основний характер дитини. Скажімо, повільна дитина чи жвава, а потім постаратися пристосувати гру до цього. Отже, треба спробувати для повільної дитини і гру певною мірою вести в повільному темпі, для жвавої дитини витримувати швидкий темп гри і перейти від одного темпу до іншого лише поступово.

Потрібно підходити до дитини саме з тим, що відповідає її душевному складу. Здійснюють найгрубшу педагогічну помилку, коли думають, що подібне потрібно лікувати не подібним, а протилежним".

Вальдорфська педагогіка надає великого значення ритмам, будує на цій основі свою роботу: ритмічне поєднання гри і занять протягом дня; ритмічне поєднання різноманітних занять протягом тижня, їх внутрішня взаємодія з порами року, погодою, емоційною обстановкою і педагогічною ситуацією на даний момент в групі.

Ритм року сприймається дітьми, якщо влаштовуються обов'язкові річні свята. Вони повторюються з року в рік. Звичайно, у вересні проводиться свято жнив - зі снопами, осіннім урожаєм. У листопаді - свято ліхтариків, для якого діти роблять ліхтарики і запалюють їх після заходу сонця. На свято запрошуються батьки і родичі. Кожна дитина із засвіченим ліхтариком обходить навколо дитячого саду, а з настанням темряви всі співають пісні ліхтариків. На закінчення приходить сторож і роздає всім тістечка.

За тиждень до Різдва на підлозі влаштовується різдвяна спіраль з моху і ялинових гілок. У центрі запалюється велика свічка, а діти з маленькими свічками в руках обходять спіраль, співають різдвяні пісеньки. У грудні приходить святий Микола із золотою книгою, в якій є запис про кожну дитину. З ним помічник несе мішок з подарунками. Весь передріздвяний тиждень запалюються вінки, діти грають в домовика, розгрівають різдвяну п'єсу, її показують батькам в останній день Різдва.

На Великдень прикрашають пир'ям і яєчною шкаралупою великодні дерева. Кажуть дітям, що великодні яйця сховав в саду заєць, всі їх шукають, а потім котять.

На Трійцю збирають зелень і квіти, роблять птахів з шовкового паперу. Серію свят завершує літнє свято, коли кімнати прикрашають зеленню, кольорами, діти надівають вінки з кольорів.

Вихователі вальдорфського дитячого саду, прийнявши ідеї Штейнера, самовіддано служать дітям, роблячи кожний день цікавим, наповненим змістовним, відміченим маленькими перемогами і радіощами. Робота тут не може перетворитися в рутину, оскільки пов'язана з прагненням зрозуміти кожну дитину, розібратися в її темпераменті, характері, можливостях. Педагоги прагнуть створити легку, невимушену атмосферу для дітей, і тоді вони охоче йдуть в дитячий сад.

Дитина здатна відчувати сердечну теплоту дорослих, в такій атмосфері у неї з'являється почуття захищеності, упевненості і кожен день життя приносить радість.

Вальдорфська педагогіка - це напрям, який донедавна, практично, був зовсім невідомий у нас. Потреба в альтернативній педагогіці, яка звернена до дитини, враховує індивідуальне начало, загострила інтерес до вальдорфської школи і уможливила знайомство з нею. Розуміння самотності вальдорфської школи, гуманістичної спрямованості її ідей дозволило нам знайти свій шлях в реформуванні вітчизняної школи і дошкільного виховання.

"КРОК ЗА КРОКОМ"

Програму розроблено колективом Дошкільного проекту Дж. Сороса в Центрі розвитку дитини Джорджтаунського університету. Виконавчий директор програми доктор наук Помела А. Коглін.

Фонд Сороса - Інститут "Відкрите товариство" - ця мережа фондів, програм і інститутів, що підтримуються за рахунок засобів філантропа Джорджа Сороса і засновані ним для сприяння розвитку відкритого товариства у всьому світі і, особливо, в країнах Центральної і Східної Європи. З цієї метою Фонд Сороса співпрацює з

організацією - "Міжнародні ресурси дітям", розвиваючи і втілюючи в життя проект за назвою "Крок за кроком". В даний час програма містить декілька проектів: "Ранній вік" (для дітей від народження до 3 років), "Дошкільний вік" (від 3 до 6 років), "Початкова школа" (від 6 до 9 років), "Вища школа" і "Навчальні центри" спрямовані на індивідуальне розкриття і розвиток кожної дитини, що відповідає підготовці студентів і педагогів для роботи в усіх вищезгаданих проектах. У даному посібнику основну увагу приділено програмі для роботи з дітьми дошкільного віку.

Фонд Сороса виступив з ініціативою розробки і втілення в життя програми дошкільного виховання, що поєднує багаті традиції європейського закладу з теорією і практикою американської програми. Автори-розробники (біля тридцяти американських фахівців з дошкільного виховання) розглядають програму, як робочий документ, що пропонується для подальшого доопрацювання й адаптації до соціокультурного контексту країн, в яких ця програма буде реалізована. Програма відкрита для змін, корекцій, виходячи з активності самих дітей, їхніх батьків і вихователів.

За задумом авторів, програма в результаті адаптації повинна відповідати специфічним потребам і культурним традиціям кожної країни. Водночас, вона містить декілька особливостей, що є її незмінними, обов'язковими елементами: індивідуалізація для кожної дитини; допомога дітям у здійсненні вибору за допомогою планування діяльності й організації центрів активності; участь сім'ї.

Головна мета програми - підготувати дитину до життя у швидко змінюваному (соціумі, політиці, в навколишньому середовищі, науці, техніці, індустрійній сфері), сформувані стійке прагнення й уміння вчитися самостійно.

У якості базових визначається розвиток вмінь: приймати і бути ініціатором змін у тих або інших життєвих ситуаціях; критично мислити, вміти здійснювати вибір; ставити і вирішувати проблеми; бути творчим, спритним; піклуватися про товариство, країну, навколишнє середовище.

В основі філософії програми лежить гуманістична ідея про те, що розвиток маленької дитини повинен бути цілком вільним. Методологія програми побудована на принципі спонтанного природного процесу навчання дитини, що здійснюється в її реальному житті. Як відзначають автори, програма ґрунтується на теоретичних положеннях Ж.Піаже, Е.Еріксона і Л. Виготського і виходить з того, що навчання дитини відбувається, коли вона намагається осмислити навколишній світ. Хоч діти самі повинні сформувати своє власне світорозуміння, роль дорослого, як посередника і помічника значна. Колектив вихователів забезпечує дитину різноманітним довкіллям, надає допомогу, керує діями дитини і підтримує інтерес, щоб підвищити ефективність навчання.

Програма базується на розумінні існування визначених загальних методів для всіх стадій розвитку. Кожна дитина індивідуальна і приходить в клас зі своїми власними інтересами і потребами, володіє різноманітними індивідуальними стилями пізнання і можливостями. Методи, запропоновані програмою "Крок за кроком" спрямовані на те, щоб заняття в класі орієнтувалися на дітей з метою надання їм можливості бути "дослідниками", робити продуманий вибір і досягати успіху.

Педагоги повинні вміти бачити сильні і слабкі сторони кожного вихованця, планувати відповідні напрями роботи з ним, пропонувати завдання, що враховували б ці розбіжності. Беручи до уваги широке коло інтересів дітей, їхній рівень розвитку та особисті якості, педагоги показують, що вони звертають увагу на кожну дитину.

Вони дають приклад поваги і позитивного ставлення - тих якостей, що хочуть виховати в дітях.

Педагог організовує таке середовище перебування дітей, яке підтримує індивідуалізоване навчання. Плануючи гнучкі й цікаві завдання, старанно спостерігаючи за дітьми впродовж дня, педагог змінює й адаптує матеріали і завдання відповідно до різноманітних інтересів і потреб дітей в класі. Індивідуалізоване навчання дає дітям можливість розвиватися з власною швидкістю.

Виховання і навчання за програмою "Крок за кроком" динамічні і створюють умови для розвитку кожної дитини відповідно до її індивідуальності.

Обов'язковим, незмінним елементом програми є багатоаспектна співпраця з сім'єю. Педагогічний колектив повинен докласти чимало зусиль для створення неформального об'єднання трьох головних учасників педагогічного процесу: дітей, вихователів і батьків. Це вимагає від керівництва дошкільного закладу і вихователів уміння налагоджувати контакти з батьками, виділяти додатковий час для роботи з ними, планувати навчально-виховну роботу так, щоб батьки посіли місце повноправного партнера. Програма "Крок за кроком" допомагає дітям розвинути власне розуміння:

- фізичного світу: завдяки вимірюванню, зважуванню, будівництво з блоків і мотузок, роботи з дерева, ігор з піском і водою, змішування фарб;

- соціальної і культурної дійсності: в іграх, готуванням їжі, читанням оповідань, драматизацією, в прогулянках і дискусіях з приводу суспільних подій;

- логіки і математики: вимірюванням, порівнянням, рахунком, наявністю тотожностей, виявленням послідовностей, сортуванням і класифікацією;

- усного і письмового слова: в читанні, листуванні, малюванні, слуханні, висловлюванні власних ідей. Програма стимулює:

- фізичний розвиток: у ходьбі, лазінні, киданні, різанні, гаптуванні, малюванні, письмі й вдяганні;

- соціальний і емоційний розвиток: подоланням розбіжностей і неузгодженостей, висловлюванням почуттів, стримуванням імпульсів, проявами турботи і поваги один до одного, до дорослих, виявленням власної ініціативи і підтриманням чужої, розподілом іграшок і матеріалів, проявом опадливості й спільним досягненням мети.

Програма дає докладну мету, засоби і технології роботи з дітьми та батьками, рекомендації вихователям і координаторам з організації педагогічного процесу в цілому й окремих його фрагментах, надає матеріали для анкетування і бесід з батьками і дітьми.

У програмі використовується поняття "виконавчий стандарт", включений у всі блоки програми, розкриває основні цілі і напрями роботи.

Докладніше деякі аспекти організації роботи з програми "Крок за кроком" подаємо надалі.

Одним з головних напрямів є повноправна участь сім'ї. Ідеологію програми засновано на вихованні в умовах шанобливого ставлення до дитини в сім'ї. Персонал дитячого садка визнає чільну роль сім'ї, як першого вихователя дитини. Значення сім'ї для розвитку дитини в ранньому дитинстві важко переоцінити.

Вже один факт кооперації вихователів і батьків у вихованні дітей викликає розуміння і повагу. Проте ефективною така спілка

стає не відразу. Присутність батьків може ініціювати у вихователів відчуття, що вони, а не діти стають об'єктом пильного спостереження. Може виникнути занепокоєння з приводу можливих помилок. Тож вони перебувають в постійній напрузі. Батьки відчувають дискомфорт, їм важко часом відкрито висловити свої сумніви, поділитися переживаннями, поставити запитання. Успіх спільної справи залежить від того, наскільки батьки і вихователі зможуть відкинути свої побоювання і діяти спільно, розвиваючи дух співпраці. Спілкування, взаємна повага і, насамперед, визнання важливості інтересів дитини створюють основу для плідної взаємодії.

У програмі детально описано різноманітні форми участі батьків у вихованні і навчанні дітей: відвідування дитячого садка, збори, семінари зі спеціалістами, бесіди, консультації, обмін досвідом, разові ділові доручення, заняття та ігри з дітьми в групі, виготовлення устаткування, екскурсії, свята і багато іншого. Кожна форма роботи посідає чільне місце в педагогічному процесі, що забезпечує захист від формалізму.

Одним з важливих напрямів роботи кожного вихователя є відвідування ним сім'ї дитини два рази: на початку і наприкінці року. Мета візитів може бути різноманітною. Починається така робота з відвідань сім'ї дитини, що готується до вступу в дитячий садок, щоб встановити більш тісний контакт з сім'єю. Знайомство маляти з новим дорослим у звичній обстановці полегшує його перехід з сім'ї в групу дитячого саду. Спілкуючись з батьками у невимушених домашніх умовах, вихователь одержує інформацію про навички, переваги, проблеми у розвитку дитини. Це дозволяє з самого початку вибрати правильний тон спілкування, швидше налагодити відносини, що ґрунтуються на довірі.

Зазвичай діти радіють приходу вихователя, треба намагатись проявляти зацікавленість всім, що показує дитина. Заздалегідь слід повідомити батькам мету візиту, щоб не пов'язувати прихід педагога з неприємними розмовами.

Відвідування приносить велику користь батькам і вихователю. Батьки одержують уявлення про те, як вихователь спілкується з дитиною; вихователі знайомляться з атмосферою вдома, де дитина проводить велику частину часу.

Необхідним елементом стратегії спілкування з сім'єю є обговорення з батьками філософії програми, коли закладаються основи співпраці і порозуміння, забезпечується єдність поглядів на виховання і навчання дитини. Вихователі і батьки обговорюють умови для забезпечення дитині плавного і спокійного переходу в дитячий садок.

Під час приходу і перед відходом дитини з дитячого садка проводяться бесіди вихователя з батьками, що є обов'язковою частиною розкладу. Педагог зобов'язаний проводити таку роботу з кожним батьком.

Зв'язок з батьками відбувається постійно в різних формах: записки батькам про досягнення дитини, подяка за допомогу, інформаційні листи про продовження занять удома, пропозиція якоїсь роботи з дитиною, дошки оголошень з інформацією про заняття й успіхи дітей. Це створює атмосферу доброзичливості, зацікавленості, поважного ставлення до дітей і дорослих.

У групі створюються умови для вільного перебування батьків: від півгодини раз на тиждень до щоденних відвідувань та ігор з дітьми в групі, на прогулянці. Час перебування в групі не обмежується. Приймається будь-яка форма співробітництва.

Перше знайомство батьків з приміщенням і устаткуванням

групи відбувається тривалий час. Вони разом зі своєю дитиною граються, працюють, займаються художньою діяльністю, гуляють, слухають музику, діють, знайомлять дитину з тим, що її чекає в дитячому садку, пояснюють правила, дошкільного закладу. Первинне знайомство створює уявлення про майбутнє життя дитини в дитячому садку, дозволяє батькам надалі почувати себе в групі комфортніше. Як зазначалося, батькам дається можливість приходити в дитячий садок на тривалий час. При цьому вони не завжди знають, що їм робити. Якщо вихователям заздалегідь відомо про прихід когось з членів сім'ї дітей, то можна спланувати роботу так, щоб продумати його участь в іграх і заняттях з дітьми. У цьому випадку записка з ім'ям батька з інструкцією запланованих дій вивішують на дошці оголошень. Знайомство батьків упродовж року з правилами, з тим, де можна грати, займатися з дітьми, з розпорядком дня і принципами спілкування з дітьми в різноманітних центрах активності, допоможе членам сім'ї впевнено почуватися в групі.

На дошці оголошень може бути така інструкція:

Загальна інформація для помічників

Намагайтеся брати участь в тому, що роблять діти. Будьте з ними товариськими, активними.

Заохочуйте дітей вдягатися і роздягатися самостійно, допомагайте тільки тоді, коли це необхідно.

Не давайте своїх найменувань роботі дітей (малюнкам, будівлям і т.д.), наводячи власну інтерпретацію. Запитайте в них, як це називається? Запропонуйте пояснити, чому дається така назва.

Ставте питання вихователям у відповідний час.

Одягніться зручніше для того, щоб Ви змогли при необхідності посидіти на підлозі, побути з дітьми на вулиці.

Не обговорюйте поведінку тієї чи іншої дитини з дорослими, з її батьками чи членами її сім'ї. Якщо у Вас є питання, щось незрозуміло-поговоріть з вихователями чи координатором програми.

Діліться своїми ідеями і пропозиціями з вихователями, щоб вони могли використовувати їх у роботі.

Якщо у Вас є особливі вміння чи можливості - повідомте про це вихователям, щоб вони могли ними скористатися.

З'ясуєте, якої дисциплінарної політики варто притримуватися в групі. Запитайте у вихователів, що варто робити, якщо діти б'ються чи кривдять один одного.

Не обговорюйте поведінку дітей в їхній присутності.

Давайте дітям достатньо часу для самостійного вирішення проблеми, перед тим, як пропонувати свою допомогу. Деякі батьки не мають можливості приходити в дитячий садок. Є багато інших засобів участі в педагогічній роботі: надіслати матеріали, допомогти щось обладнати чи змайструвати.

Необхідно докласти всіх зусиль для залучення до життя дитячого садка чоловічої частини оточення кожної дитини. Для цього плануються батьківські збори, види діяльності, щоб батьки змогли взяти активну участь.

Програма "Крок за кроком" припускає висловлення подяки за надану допомогу і участь у житті групи. Це може бути: усна персональна подяка тому чи іншому члену сім'ї дитини, нагадування в інформаційних листах і листках про тих батьків, що допомагали вихователям, нагородження батьків значками чи сертифікатами подяки, як знак вдячності і т.д.

Неформальна участь у житті групи дозволяє дорослим глибше

зрозуміти свою дитину, допомогти їй, а дітям - відчувати близькість рідних, розділити з ними свої радості й переживання. Батьківські збори є важливою частиною роботи. Вони проводяться не рідше одного разу на місяць. Батьки, педагоги і координатор програми визначають тему і тип зборів. Батьківські збори бувають: інструктивні, консультативні, неформальні та взаємної підтримки. Кожен з зазначених типів має свої особливості, що розкриваються в рекомендаціях для вихователів. При цьому важливим є пошук ідей і вибір тем для зборів, розкриття потенціалу активності батьків. Якщо збори проводяться в зручний для батьків час і організовані цікаво, тоді учасники зборів одержують не тільки користь, а й задоволення від спілкування один з одним.

У програмі передбачено обов'язкове створення сімейних кімнат, для спілкування батьків. Сімейна кімната повинна бути доступною для батьків, затишною і привабливою. Зручна канапа, крісла, килим на підлозі, на стінах дитячі малюнки, на полицях - вироби дітей, коробки з іграшками для молодших братів і сестер. Зустріч у сімейній кімнаті за чашкою чаю або кави дозволяє повернути до душевної розмови. Це приміщення використовується, як кабінет координатора роботи з сім'ями (посада обов'язково передбачається в штатному розкладі дитячого садка). Складається гнучкий і зручний для всіх розклад роботи сімейної кімнати: повинна бути відкритою для батьків якнайчастіше. У сімейній кімнаті чи в іншому приміщенні організовується ігрова і бібліотека з книгами, іграми і іграшками, що можна брати додому на нетривалий час. Батьки надають допомогу, взявши завдання дбати про книги та іграшки.

Посильна участь батьків у заняттях і в іграх з дітьми з урахуванням їхніх можливостей і здібностей дозволяє урізноманітнити засоби і форми взаємодії. У програмі розумно сполучено права батьків у виборі занять з дітьми з їх обов'язком додержуватися необхідних вимог, запропонованих філософією програми. Головні - повага до особистості кожної дитини, рівноправне партнерство з нею, заохочення самостійності, підтримка творчих здібностей.

Відкритість дитячого садка для батьків, залучення їх до педагогічного процесу потребують високої майстерності педагогів і керівників дошкільного закладу, творчого підходу до планування і здійснення спільної роботи. Підготовці до зустрічі з дітьми та з сім'єю надається важливе значення в програмі, цьому присвячено спеціальний розділ, визначено мету і завдання, рекомендації з організації роботи:

- зі створення умов для поступового переходу дитини із сім'ї в дитячий садок;
- з більш детального знайомства з кожною дитиною з метою формування уявлень про її інтереси і здібності, вміння грати і спілкуватися з ровесниками;
- зі створення атмосфери доброзичливості в групі.

Дитячий садок знайомиться з дитиною і сім'єю, організовуючи візит вихователя перед початком відвідування дитиною групи, про що уже вказувалося. Вихователі мають уявлення про дитину зі слів членів сім'ї, упродовж взаємодії з дитиною і спостереження за нею, що ведеться в грі, спілкується з членами сім'ї та іншими дорослими в різних ситуаціях. Коли дитина починає відвідувати дошкільний заклад, вихователі уважно придивляються до дитини, вивчають її особливості, складають об'єктивну характеристику її досягнень, щоб зрозуміти проблеми і їх причини. Для цього вивчаються індивідуальні прояви і поведінка

дітей у малих і великих групах, під час гри і розподілу ролей, позитивні і негативні взаємодії між дітьми в групі, види діяльності, що цікавлять дітей чи викликають зацікавлення. Встановлення атмосфери поваги один до одного, між координатором програми, вихователями і дітьми потребує часу. Коли діти бачать і відчувають, що кожен з них прийнятий і шанований, вони почуваються комфортно і вільно виявляють свої інтереси, стиль поведінки. Діти люблять похвалу і вона повинна бути індивідуалізованою і виключати фальш.

У дитячому садку діє свій набір правил, необхідних для нормальної життєдіяльності. Він може відрізнятися від сімейного. Цей порядок залежить від вихователя, умов організації життя і особливостей віку дітей, що легко сприймають вимоги дитячого садка і достатньо швидко засвоюють: що можна робити, чого не можна, що необхідно знати, чого варто очікувати від інших і що очікують навколишні від дитини. Основний засіб допомоги дитині - прийняти нову систему вимог, що базується на її залученні до діяльності побудови і зміни правил. Залучення дітей у цей процес позитивно впливає, є більш ефективним, ніж заохочення чи покарання. Наявність чітких правил щодо поведінки в групі привчає дитину до самоконтролю.

У програмі приділено серйозну увагу організації простору групової кімнати і всіх приміщень. На думку авторів, цей простір повинен піддаватися частим змінам з ініціативи дітей і вихователів, відповідно до сучасних вимог і пізнавальних потреб дітей, стимулювати природну допитливість дитини. Кожен має можливість творчо використовувати матеріали й обладнання групи, самостійно організувати ігрове середовище. Дитячі роботи теж стають частиною обстановки.

Вся діяльність групи щотижня планується всім колективом педагогів: ранковий прийом, вибір занять, час прийому їжі, груповий час, прогулянка, сонні години, переходи від одного заняття до іншого, події, що відбуваються декілька днів. У кожен режимний відрізок часу чітко визначається зміст роботи вихователя. Складається розклад так, щоб співвідносились різні види діяльності дітей, враховувався баланс активності і спокою, передбачалося достатньо часу для занять за вибором дітей, ігор, прогулянок. Розклад повинен бути гнучким, спроможним включити непередбачені події, наприклад, екскурсії, спостереження, візит батьків, а також зобразити сьогоденні настрої групи. У рекомендаціях для вихователя пропонується форма планування на тиждень у вигляді таблиці зі зразками і варіантами лаконічного запису.

Важливий блок програми - організації центрів активності і діяльності дітей. Матеріали й устаткування розміщуються в спеціально організованих місцях або зонах - центрах активності. У них відбуваються ігри і заняття. Кожна група має декілька таких центрів: "Сюжетно-рольова гра", "Відкрита площа", "Будівництво", "Література", "Мистецтво", "Маніпулятивні (настільні) ігри й іграшки", "Пісок і вода".

У програмі описано кожен центр: зазначаються можливі види діяльності та дії дітей, визначаються аспекти розвитку, які вони забезпечують, перераховуються необхідні рекомендовані, а також можливі матеріали, посібники, іграшки, устаткування, пропонуються засоби їх розміщення і варіанти використання; дано рекомендації, до діяльності вихователів з керівництва й участі в роботі центрів.

Вихователям варто подумати про вигляд відповідного простору, щоб забезпечити активність дитини. Будівництво з кубиків і блоків вимагає достатньо місця, спроможного вмістити

декілька дітей, що граються разом і забезпечити цілість їхніх будівель. Добре, якщо є килимове покриття, що приглушує шум і дозволяє зручно розташуватися на підлозі. Центр літературних занять повинен бути маленьким і більш інтимним, з м'яким килимом, подушками, зручними стільцями і столом для аркуша паперу і малювання. Книги потрібно розташувати так, щоб діти мали до них вільний доступ.

Кожен центр організовується для занять декількох дітей водночас. Матеріали й обладнання розміщуються на доступному місці, періодично поновлюються. Дітям дозволяється і пропонується відбирати й використовувати матеріали на свій розсуд чи відповідно до задуму, переміщувати по кімнаті, переносити їх з одного центру в інший.

В обов'язок вихователя входить добір і розташування матеріалу, надання дитині права вибору чи постановки проблемних ситуацій, демонстрація на прохання дітей чи в процесі спільної діяльності деяких зразків дій, заохочення і корегування дитини, створення емоційної позитивної атмосфери, спостереження за діяльністю.

Робота в центрах активності будується з принципами: гра супроводжує всі види діяльності; індивідуальний підхід до дітей у всіх ситуаціях; надання свободи вибору; установка на формування і підтримку дитини позитивного самопочуття; сполучення різних видів активності в будь-якій діяльності; індивідуальних і групових ігор і занять; забезпечення всебічного розвитку дитини в кожному центрі.

Заняття та гра в центрах стимулюють дослідницьку активність, розвивають креативні можливості дитини, забезпечують можливість гратися самостійно, поодиноч чи невеличкими групами.

Спільна діяльність в малих групах за задумом авторів, створює умови для особистісної взаємодії, коли діти вчаться вирішувати проблемні чи конфліктні ситуації, приймати рішення, поступатися один одному, вислуховувати різні точки зору, демонструвати свої вміння й вчитися в інших - усе це фактично сприяє соціальному, емоційному і особистісному розвитку дитини.

У програмі дошкільного проекту Сороса "Крок за кроком", детально розглядається устаткування центрів активності й організації діяльності дітей. Рекомендації викладаються логічно й послідовно:

Характеристика центру і значення діяльності, що розгортається в ньому.

Фізичний розвиток, розвиток соціальних уявлень і навичок, емоційний розвиток, інтелектуальний розвиток, розвиток наукових понять, матеріали й устаткування, роль вихователів (планування, керівництво, збагачення діяльності), діяльність і проекти, залучення батьків.

В описі центрів виділено специфічні підрозділи. Наприклад, "засоби підтримки драматичної гри" у центрі "Сюжетно-рольова гра". У центрі "Відкрита площа" введено такі підрозділи - "ігрова зона (зони лазіння, ігор з піском і водою, транспорту, тиші, столярна, садова ділянка)", розглядається вплив погоди на дітей і рекомендовано одяг для прогулянок. У центр "Будівництво" вміщено "мовний розвиток", у центрі "Грамота" - аркуш паперу, книжковий куток, стіл, куток слухання. У центрі "Мистецтво" - умови для експериментування з різними матеріалами. Кольорова крейда, маркери, глина, пластилін, матеріал для колажів, ножиці для правої і лівої рук, клей, цупкий папір - все знаходиться на відкритих полицях і доступне дітям.

Специфіка діяльності в центрі виражається в доборі устаткування й у рекомендаціях з використання різних технік

образотворчої діяльності (пальцевий живопис, живопис картопляним крохмалом, мильними пластильками, друкування губкою, плямовий живопис, друкування мотузкою, восковий живопис).

У центрах активності (маніпулятивному, будівельному, сюжетній гри, літературному, музичному) використовуються різноманітні ляльки: готові (придані в магазині) і зроблені дітьми та дорослими, паперові площинні, ляльки-маріонетки, маски, ляльки зі шкарпеток і рукавиць, пінопласту і глини й ін. Вони допомагають розвивати мовлення й уяву, сприяють загальному розвитку дітей.

У центрі "Маніпулятивні ігри й іграшки" зосереджено картинки й ігри-головоломки, ігри з фішками, лото, леґо, доміно, кольорові магнітні картинки. Ігри можуть мати позначки, що вказують на ступінь складності. Ігри центру вимагають умінь спостерігати, ідентифікувати, класифікувати, підбирати, порівнювати за зразком чи орієнтиром, створюють можливість для розвитку творчості й інтересу до дослідження.

Центр активності для ігор з піском і водою обладнують у груповій кімнаті та на ділянці дитячого садка. Діти пускають водою човники, наповнюють водою і випорожнюють їх, спостерігають за плаваючими і тонучими предметами, малюють водою, просівають пісок, заривають в нього предмети, відшукують їх, пропускають пісок між пальцями, роблять "пиріжки", малюють за допомогою піску - всі ці ігри потребують спеціального обладнання й організації. У рекомендаціях йдеться про роботу вихователя з обладнання такого центру.

Автори програми "Крок за кроком" підкреслюють, що центри активності є рушіями всієї програми. Навчання дітей здійснюється щодня, вони працюють, граються, вчаться в центрах за встановленим розкладом. Кожна дитина зранку визначає, в якому центрі вона буде сьогодні працювати і повідомляє про своє бажання за допомогою символів на спеціальній дошці. Вихователь готує посібник у кожному центрі для декількох дітей і продумує тему заняття. За допомогою дорослих і самостійно діти виконують завдання, вирішують проблемні ситуації, працюють з посібниками й навчальними матеріалами. Тривалість занять чітко не регламентується. Вихователь планує, щоб та чи інша дитина впродовж тижня "попрацювала" в кожному з центрів. Матеріали й обладнання в центрах знаходяться вільно, впродовж усього дня, тому дитина може перейти і до іншого центру.

Програмою визначено гнучку систему опосередкованої стимуляції дитини до роботи в тому чи в іншому центрі. Один із засобів - опертя на інтерес. Наприклад, дитина любить будувати будинок з кубиків, а не хоче малювати. Можна додати до будівельних матеріалів маркер, папір і клейку стрічку і запропонувати зробити умовний знак "Вхід за роґом" і вивісити на будинок. Можна використовувати об'єднання дітей, в якому одна дитина засвоїла те або інше поняття, діє краще іншого. Спільна взаємодія безсумнівно корисна, тому що в ігровій формі створюються кращі умови для вправлення в новому вмінні, виконання важкого завдання.

Важливо в організації педагогічного процесу крім занять у центрах, ініційованих вихователями і дітьми, проводити самостійні теми чи проекти, що розвиваються й охоплюють весь дитячий і вихователський колектив.

Наводимо приклад комплексної роботи, що ґрунтується на допитливості дітей і підтримці вихователя.

У декількох дітей виникла розмова про китів. Вихователь звернув увагу, що діти зацікавилися цими великими ссавцями.

Запропоновано продовжити розмову і, керуючи невимушеною бесідою, діти розповідають усе, що вони вже знали про китів. Одні стверджували, що кити всі однакові, інші говорили про блакитного кита-косатку. Дискусія закінчилася пропозицією вихователя поговорити з батьками і з'ясувати їхню думку.

Наступного дня одна дитина прийшла в дитячий садок з книгою про китів, а інша сказала, що його мама вивчає китів в університеті. Діти з великою увагою слухали книги про китів, розглядали ілюстрації і навіть намалювали та підписали запрошення мамі-вченому з проханням прийти в групу і розповісти про китів. Через декілька днів діти пішли в бібліотеку за книгами про китів, малювали картинки для своїх книг, робили китів з фольги і пускали їх у воду, а на програвачі слухали звуки китів. Вони проявили такий інтерес до проблеми збереження китів, що написали лист в екологічний комітет, висловлюючи занепокоєння їх безпекою і збереженням.

Розповідаючи про розміри китів, вихователь запропонувала дітям уявити, яку площу могло би зайняти дитинча кита. Тоді діти за допомогою рулетки виміряли кімнату і зрозуміли, що кит у їхній груповій кімнаті не поміститься. Потім вони обговорили можливість "побудувати" кита на майданчику з великих блоків і знову виявили, що їх замало для китових розмірів. Діти разом з вихователем, користуючись мотузкою, з'ясували довжину кита.

Більше місяця китовий проект володів увагою всієї групи дітей і підтримувався стійким інтересом трьох дітей. Все це говорить про те, що діти можуть глибоко досліджувати предмет, вирішувати проблеми, використовувати знання з різних галузей. Дітям допомагають батьки і дорослі. Проекти розширюються і потребують використання різного матеріалу. Комплексність у вивченні теми приводить дітей до засвоєння навколишнього світу за межами групи.

У програмі визначено сполучну ланку між центрами, що є домінантою в навчанні дитини - це музика. Музика - багаточе джерело розвитку дітей. Її найбільш очевидна роль полягає в сприянні емоцій. Діти охоче слухають, насолоджуючись мелодійністю музики, самі співають прості пісні, висловлюючи з їхньою допомогою свої власні почуття, беруть участь у хоровому співі, рухах, милуючись ритмічністю, колірною піснею заспокоюють дітей. Музика є природною частиною гри і сприяє позитивній виховній взаємодії з дорослими.

Можливості музики для розвитку дитини не використані цілком, якщо вихователь не допоможе зрозуміти походження звуків, дасть можливість порівняти висотні розбіжності між звуками з різних джерел. Музика стає частиною розкладу кожного центру активності. Автори програми не тільки йдуть шляхом створення спеціального музичного центру й включають музику впродовж усього дня у види діяльності, які відбуваються в різних центрах у груповій кімнаті та поза нею.

Автори програми попереджають, що варто виявляти обережність у використанні музики, як фону. Вона може бути корисною підмогою, що робить більш приємним виконання щоденних режимних моментів, але не повинна відривати дітей. Пісні використовуються, як засіб переходу від одного виду діяльності до іншого чи для заповнення пауз очікування обіду, здійснення туалету, під час роботи в центрах (якщо це обумовлено темою заняття і не відволікає дітей), під час відпочинку, відходу додому. Необхідно мати різноманітні предмети, що можна використовувати в музикуванні: брязкальця - коробочки з

покришками, наповнені різними дрібними предметами (рисом, квасолею, піском, гудзиками, насінням), алюмінієві банки з-під лимонаду; зі щипкових інструментів - дріт, нитки різної товщини; ударних - кубики, порожні банки; духових - пластикові пляшки, трубки, сопілочки, свистульки. Інструменти фабричного виготовлення використовуються у визначений час.

У програмі серйозну увагу приділено спостереженню за поведінкою дітей. У виконавчому стандарті вказується: забезпечити постійне спостереження й оцінку росту і розвитку кожної дитини з метою планування видів діяльності, відповідно до індивідуальних потреб. Воно розглядається як процес спостереження за дитиною, коли вона працює, грається, за умови невтручання в її діяльність. Результати спостереження реєструються. Хоча багато вихователів роблять це природною уявою, проте системний підхід до спостереження допомагає забезпечити повноту одержуваних даних. Корисність спостереження доведено практикою. Маленькі діти найчастіше не спроможні висловити в словах те, що виявляється в їх діях. Реєструючи дії чи результати діяльності дитини, вихователі одержують матеріал, за яким можна говорити про доступність мети, її зацікавленість і результативність їх діяльності, типів поведінки, рівні навичок і просування в розвитку. Вихователі повинні бути об'єктивними і реєструвати факти, а не їх інтерпретацію.

Матеріали спостережень складають основу карти спостережень, де утримується інформація про те, що дитина може і чого не може в розвитку. Це дозволяє вихователям визначати перспективи роботи з дитиною.

Загальне керівництво програмою здійснюється так: у кожній групі (до 25 дітей) упродовж дня працює один вихователь і два асистенти. У найбільш навантажених моменти на допомогу може прийти третій асистент. У міру можливостей посади асистентів виконують батьки.

Асистент вихователя - важлива фігура в педагогічному колективі. Фахова позиція асистента - відношення до вихователя, як до лідера. Асистент при необхідності звертається до вихователя за допомогою, інформує вихователя про свої інтереси і наміри, позитивно ставиться до інструктування і контролю з боку вихователя.

Роботі вихователів надає підтримку - координатор програми, що відповідає за виконання функцій, які забезпечують залучення батьків у дитячі групи. Це нова кадрова посада, ключова для реалізації даної інноваційної програми. У його функції входить: добір і запис дітей і їхніх сімей для включення в дану програму; добір асистентів; визначення і реалізація успішної стратегії залучення батьків у програму; встановлення зв'язку з суспільними інстанціями, що можуть сприяти медичному і соціальному забезпеченню життя сімей; організація спеціального помешкання (сімейної кімнати). Координатор узгоджує діяльність вихователів, асистентів і батьків, забезпечуючи умови спільних заходів, бере участь в організації і роботі сімейного консультативного комітету, що обговорює з персоналом подробиці реалізації програми.

Педагогічний колектив повинен складати команду однодумців, працювати збагачено і гармонійно. Для цього необхідний чіткий розподіл обов'язків і встановлення здорових принципів взаємодії. Варто регулярно обговорювати і переглядати організацію роботи, планувати розподіл обов'язків, проте завжди бути готовими до непередбаченої ситуації, переключатися з однієї справи на іншу. Поважне відношення, гідна оцінка і використання індивідуальних умінь усіма членами команди збагачують програму і дозволяють максимально

використовувати можливості кожного з її членів.

У кожному інноваційному дитячому садку необхідно здійснювати щорічну оцінку реалізації програми.

Орієнтовна схема оцінки:

а) як ровесник відповідає на засоби звертання (охоче відкликається, відповідає невдоволено і роздратовано, залишає ровесника без уваги, грубо відштовхується і т.д.);

б) який настрій у дитини, що виконує прохання дорослого.

Оцінка.

1. Дитина охоче відкликається на прохання дорослого, виявляє доброзичливість, установлюючи контакт із ровесником, виражає задоволення, радість, виконавши завдання, і, навпаки, прикрість при невдачі - "+".

2. Дитина неохоче відкликається на прохання дорослого, вступає в контакт із ровесником не відразу, після паузи, повільно, дещо насторожено привидляється до нього, затрудняється в засобах звертання - "+".

3. Дитина неохоче виконує прохання дорослого, засоби взаємодії з ровесником носять конфліктний характер - "-".

На основі отриманих даних обговоріть індивідуальні особливості дітей за такими питаннями:

1. Вид діяльності, у якій дитина досягає найкращих результатів. Діяльність, що особливо захоплює дошкільника.

2. Характер взаємовідносин дитини з навколишніми.

3. Стан дитини в групі ровесників.

4. Переважний емоційний стан.

5. Можливі причини тих або інших проявів.

6. Рекомендації для вихователів.

Завдання 3

Спираючись на результати спостереження, бесіди з вихователем за запропонованим нижче питальником визначіть зорієнтованість педагога на одну з моделей взаємодії з дітьми.

Питальник виявлення загального типу орієнтованості вихователя на учбово-дисциплінарну або особистісну моделі взаємодії з дітьми.

Шановний вихователь!

Вашій увазі пропонуються твердження, що стосуються процесу виховання і навчання дошкільників.

Якщо ви цілком погоджуєтесь з тим або іншим твердженням, поставте навпроти нього бал 5. Якщо погоджуєтесь більше, ніж не погоджуєтесь - бал 4. Якщо згодні і не згодні однаково - бал 3. Якщо більше не згодні, ніж згодні - бал 2. І, нарешті, якщо цілком не погоджуєтесь з наведеними твердженням - бал 1.

48 балів і більше - виражена орієнтованість на учбово-дисциплінарну модель взаємодії з дітьми;

43-47 балів - помірна орієнтованість на учбово-дисциплінарну модель;

38-42 бала - помірна орієнтованість на особистісну модель взаємодії;

37 балів і менше - виражена орієнтованість на особистісну модель взаємодії з дітьми

	Твердження	Бал
	Схворий вихователь кращий, ніж психічний	
+	Вихователь - готова особа, від нього залежать Залежить ефективність виховної роботи	
	На заняттях, у ході режимних моментів дитина Виконувати те, що намічено вихователем	
	Слухняність дітей - заслуга педагога *	
	Дитина подібна до «глини», з якої можна ліпити Що завгодно	
	Дитина повинна виконувати усі вимоги Вихователя	
	Основна мета вихователя - реалізувати вимоги Програми виховання і навчання дітей	
	Центральна завдання навчально-виховної Установи - опанування дітьми знаннями	
	Головне в роботі педагога - домогтися Старанності дітей	
	Виховання, насамперед - це вимогливість до Дітей	
	Заохочувати тільки ті бажання й ініціативу Дітей, що відповідають поставленим Завданням	
	Гарна дисципліна - запорука успіху в вихованні Навчанні дітей	
	Покарання - не краща форма виховання, але Необхідна	
4	Діяльність дітей потребує постійного контролю	

Запитання і завдання

1. Назвіть основні причини, якими зніційовано оновлення змісту дошкільної освіти в Україні.

2. Охарактеризуйте нові підходи до наукової експертизи сучасних програм дошкільної освіти.

3. Проаналізуйте особливості й значення спільних і відмінних ознак освітніх програм різного рівня в забезпеченні особистісно - зорієнтованого навчання і виховання дітей.

4. Розкрийте особливості варіативних підходів до освіти дітей в різних програмах.

5. Опишіть, як зреалізовано в кожній програмі орієнтування на загальнолюдські й національні цінності й свободу особистості?

6. Які спільні пріоритети у вихованні дітей за різними програмами слід виділити на сучасному етапі інтегрування України в європейський освітній простір?

7. У чому виявляється гуманізація цілей і завдань дошкільної освіти на сучасному етапі розвитку її теорії та практики?

8. Охарактеризуйте основні позиції інноваційних технологій у сучасній дошкільній освіті України та за рубежом.

9. Зробіть аналітичні огляди українських освітніх програм для різних типів закладів дошкільного виховання.

10. Опишіть, як використовується зарубіжний освітній досвід в практиці національного дошкілля в Україні?

Використана література до II розділу

1. Державна Національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). - Дошкільне виховання. № 2, 1994. - К.: Освіта, 1994. с.2-3
2. Концепція дошкільного виховання в Україні. - К.: Освіта, 1993. - 16 с.
3. Типовий статут дошкільного виховного закладу. - Дошкільне виховання. № 9, 1994. - К.: Освіта, 1994. с.6-8
4. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. - К.: Освіта, 1999. - 68 с.
5. Декларація прав дитини. - Виховна робота в закладах освіти в Україні. Випуск II. - К.: Освіта, 1998, с.10-14
6. Конвенція про права дитини. - Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. - К.: Освіта, 1998, с.14-43
7. Національна програма "Діти України". - Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. - К.: Освіта, 1998, с. 116-145
8. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку. - К.: Освіта, 1991. - 198 с.
9. Дитина. Програма навчання і виховання дітей в дитячому садку. - К.: Освіта, 1993. - 267 с.
10. Надія. Програма навчання й виховання обдарованих дітей дошкільного віку. - Одеса, 1994. - 197 с.
11. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку навчання й виховання дітей. - Запоріжжя: ЛІПС. Лтд, 2000. - 268с.
12. Українське дошкільня. Програма виховання та навчання дітей в дошкільних закладах. - Львів: ОУКПО. - 165с.
13. Ранній інтелектуальний розвиток. Програма за методикою М. Є. Веракси. - Львів. 1996. - 124с.
14. Лицем до дитини. Програма О.А. Винницької в II-х частинах. - Львів. 1988. - 134с.
15. Сприяння індивідуальному розвитку в дитячому садку. - Торонто-Львів. 1996.
16. Юний еколог. Програма екологічного виховання дітей дошкільного віку: Практична екологія для дітей. - Івано-Франківськ, 1999. - С. 36-57.
17. Дошкільник і економіка. Програма економічного виховання дітей дошкільного віку // Дошкільне виховання. - 1994. - №8.
18. Крок за кроком. Дошкільний проект Д. Сороса. Робоча програма. Рукопис. 1994
19. Концепція дошкільної освіти. Київ.: Освіта-1998. - 20с.
20. Про освіту. Закон України від 23 березня 1996р. // Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Київ. - 1998, с. 43-76
21. Крутій К.Л. Експериментальна робота в дошкільному закладі освіти. - Запоріжжя, 1999. - 56с.
22. Современные образовательные программы для дошкольных учреждений / Под ред. Т.Ерофеевой. - М.: Академия, 2000. - 34с.
23. Слагаемые педагогической технологии / Под ред. В. Беспалько. - М, 1989. -
24. Шадриков В. О новых программно-методических комплексах по дошкольному образованию // Дошкільне виховання. - 1997. - №11. - с.4.
25. Хомерики О.Г., Потапшик М.М., Лоренсов А.В. Развитие школы как инновационный процесс. - М.: Новая школа, 1994. - 61с.
26. Школи нового типу в Україні. / В.Ф. Паламарчук та ін.

К. ВПЮЛ. 1996. - 153с.

Рекомендована література до II розділу

1. Державна Національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). - Дошкільне виховання. № 2, 1994. - К.: Освіта, 1994. с.2-3
2. Конвенція дошкільного виховання в Україні. - К.: Освіта, 1993. - 16 с.
3. Типовий статут дошкільного виховного закладу. - Дошкільне виховання. № 9, 1994. - К.: Освіта, 1994. с.6-8
4. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. - К.: Освіта, 1999. - 68 с.
5. Декларація прав дитини. - Виховна робота в закладах освіти в Україні. Випуск II. - К.: Освіта, 1998, с.10-14
6. Конвенція про права дитини. - Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. - К.: Освіта, 1998, с.14-43
7. Національна програма "Діти України". - Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. - К.: Освіта, 1998, с. 116-145
8. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку. - К.: Освіта, 1991. - 198 с.
9. Дитина. Програма навчання і виховання дітей в дитячому садку. - К.: Освіта, 1993. - 267 с.
10. Надія. Програма навчання й виховання обдарованих дітей дошкільного віку. - Одеса, 1994. - 197 с.
11. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку навчання й виховання дітей. - Запоріжжя: ЛІПС. Лтд, 2000. - 268с.
12. Українське дошкільня. Програма виховання та навчання дітей в дошкільних закладах. - Львів: ОУКПО. - 165с.
13. Ранній інтелектуальний розвиток. Програма за методикою М. Є. Веракси. - Львів. 1996. -
14. Лицем до дитини. Програма О.А. Винницької.
15. Сприяння індивідуальному розвитку в дитячому садку. - Торонто-Львів. 1996. -
16. Юний еколог. Програма екологічного виховання дітей дошкільного віку: Практична екологія для дітей. -
17. Дошкільник і економіка. Програма економічного виховання дітей дошкільного віку // Дошкільне виховання. - 1994. - №8.
18. Крок за кроком. Дошкільний проект Сороса. Робоча програма. Рукопис. 1994
19. Концепція дошкільної освіти. Київ.: Освіта-1998. - 20с.
20. Про освіту. Закон України від 23 березня 1996р. // Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Київ. - 1998, с. 43-76
21. Крутій К.Л. Екстремальна робота в дошкільному закладі освіти. - Запоріжжя, 1999. - 56с.
22. Современные образовательные программы для дошкольных учреждений / Под ред. Т.Ерофеевой. - М.: Академия, 2000. - 341с.
23. Слагаемые педагогической технологии / Под ред. В. Беспалько. - М, 1989
24. Шадриков В. О новых программно-методических комплексах по дошкольному образованию // Дошкільне виховання. - 1997. - №11. - с.4.
25. Хомерики О.Г., Потапшик М.М., Лоренсов А.В. Развитие школы как инновационный процесс. - М.: Новая школа, 1994. - 61с.
26. Школи нового типу в Україні. / В.Ф. Паламарчук та ін.

К.: ВІПОЛ, 1996. - 153с.

27. М. Богуславський. Тридцять лет по системе Монтессори // Богуславский М.В., Сороков Д.Т., Фаусек Ю.: тридцать лет по методу Монтессори. - М., 1994. - с.6-15.

28. Монтессори М. Разум ребенка: главы из книги / пер. с итал. Н. Плавинской; под ред. Е. Хилтунен. - М., 1997

29. Монтессори М. Самовоспитание и самообучение в начальной школе. - М., 1993

30. Монтессори - материал. Школа для малышей. Часть 1 / пер. с нем. М. Буториной; ред. Е. Хилтунен. - М., 1992. - 174с.

31. Тиханов А. Педагогическая теория и практика М. Монтессори / Дошкольное воспитание. - 1989. - №10. - с.66-70

32. Сорокова М. Монтессори-педагогика в ВУЗе: опыт преподавания, проблемы, программа // Подготовка специалистов к работе в условиях гибкой многофункциональной сети дошкольных образовательных учреждений. Материалы семинара-совещания 30 января-2 февраля 1996 года. - ч.1. - Шадринск, 1996. - с.81-91

33. Горохова Т. Маленький принц в вольдорфской школе // Педагогика. - 1994. - №3. - с.117

34. Грюнелиус Э. Вольдорфский детский сад: Воспитание детей младшего возраста / Пер. с нем. - М., 1992. - 205с.

35. Штейнер Р. Духовное обновление педагогики. - М., 1995. - с.18

36. Радишевский А. Американо-американские дети. Матерям куды их подти (дошкільня) // Учитель, 199. - №1-2

37. Лаврентьева Г. Вольдорфський дитячий садок у Німеччині // Дошкільне виховання. - 1998. - №6. - с.22-23

38. Маслова В. Організація суспільного дошкільного виховання в США // Дошкільне виховання. - 1998. - №7

39. Неліна Т. Приватний садок в Австралії // Дошкільне виховання. - №4 с. 24-25

РОЗДІЛШ. ПРАКТИЧНІ Й СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

На шляху до вдосконалення професійної підготовки майбутніх спеціалістів дошкільного профілю, а саме до роботи з дітьми в закладах дошкільної освіти різного типу, викладачі курсу "Дошкільна педагогіка" розв'язують низку завдань. Передусім - це чітке окреслення об'єктів подальшої професійної діяльності за спеціальністю "Дошкільне виховання".

Об'єктами професійної діяльності бакалавра за спеціальністю "Дошкільне виховання" є дошкільні заклади (навчально-виховні дитячі садки, дитячі ясла-садки, дитбудинки для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без опіки дорослих). Відповідно до фундаментальної та спеціальної підготовки бакалавр може виконувати такі види професійної діяльності:

- догляд за дітьми: забезпечення життєдіяльності дітей на основі передових методик і технологій педагогічної діяльності, турбота про здоров'я дітей, створення позитивного емоційного стану дитини, раціонального виховного середовища, надання в разі необхідності першої медичної допомоги дітям; проведення загартовуючих та інших оздоровчих заходів тощо;

- гносично-дослідницьку: вивчення індивідуально-особистісних особливостей дітей, збір і аналіз фактів поведінки дітей, встановлення причин і наслідків вчинків вихованців; проектування розвитку особистості кожної дитини і дитячого колективу; засвоєння передового досвіду;

- освітньо-виховну: розробка і здійснення змісту виховання і навчання дітей, відбір форм і методів, спрямованих на формування в дитини ставлення до природи, навколишнього світу, інших дітей та самого себе, інтересу і культури пізнання;

- конструктивно-організаційну: організація педагогічного процесу в дитячому садку, використання форм, які забезпечують ефективний розвиток дітей, моделювання і керівництво різними видами діяльності дітей, педагогічне управління їх поведінкою поведінкою і активністю;

- діагностичну: визначення рівня розвитку дітей, стану педагогічного процесу і завдань освітньо-виховної роботи з дітьми і їх батьками, визначення підсумків власної педагогічної роботи, їх відповідність вимогам часу;

- консультативно-координаційну: забезпечення єдності роботи дитячого садка і сім'ї, спрямованої на створення повноцінного мікро- та макросоціуму, використання потенціалу середовища, сприятливого для становлення самостійної, творчої особистості дитини, використання педагогічно доцільних форм роботи на основі диференційованого підходу до різних типів сімей.

Орієнтуючись на здобуття професійної освіти на рівні бакалавра випусник має змогу набути під час навчання додаткову спеціальність: вихователь з правом навчання іноземної мови, дефектолог, логопед.

Об'єктами професійної діяльності спеціаліста за спеціальністю "Дошкільне виховання" є дошкільні заклади, організації соціального захисту дітей. Відповідно до фундаментальної та спеціальної підготовки вони можуть виконувати такі види професійної діяльності:

- догляд за дітьми: навчання та виховання дітей дошкільного віку, підготовка вихователів дітей дошкільного віку шляхом викладацької діяльності в педагогічних коледжах;

– гностично-дослідницьку: вивчення індивідуально-особистісних особливостей дітей, збір й аналіз фактів поведінки дітей, проектування розвитку особистості й специфіка опанування професійними вміннями й навичками студентів педагогічних коледжів, засвоєння передового досвіду, нових педагогічних технологій;

– освітньо-виховну: розробка і здійснення змісту виховання і навчання дітей, фахової підготовки вихователів дошкільного профілю в педагогічних коледжах, відбір форм, методів і чинників соціалізації особистості майбутнього педагога в мікро- і макросоціумі;

– конструктивно-організаційну: організація педагогічного процесу в д/с, в дошкільному педагогічному коледжі, використання форм, які забезпечують ефективний розвиток дітей; моделювання і керівництво різними видами діяльності дітей: педагогічне управління поведінкою і активністю майбутніх вихователів;

– діагностичну: вивчення рівня розвитку дітей, стану педагогічного процесу і завдань освітньо-виховної роботи з дітьми, студентами педагогічних коледжів, визначення підсумків власної педагогічної роботи, їх відповідність вимогам часу, використання коректуючих методик;

– консультативно-координаційну: використання педагогічно доцільних форм роботи з різними студентами на основі диференційованого підходу до особистості майбутнього педагога; використання педагогічно-доцільних форм роботи на основі диференційованого підходу до різних типів сімей.

Об'єктами професійної діяльності магістра за спеціальністю "Дошкільне виховання" є дошкільні заклади різних типів, соціальні служби, коледжі, інститути та університети; управління закладами освіти, номенклатурні посади в навчальних і виховних організаціях. Відповідно до фундаментальної та спеціальної підготовки магістр може виконувати такі види професійної діяльності:

– навчання та виховання дітей дошкільного віку, підготовку вихователів дітей дошкільного віку шляхом викладацької діяльності в педагогічних коледжах, інститутах, університетах, викладацька діяльність в інститутах післядипломної освіти педагогічних працівників, організація дошкільних закладів освіти, контроль стану функціонування дошкільних закладів освіти в Україні (різного типу);

– гностично-дослідницьку: вивчення індивідуально-особистісних особливостей дітей, проектування розвитку особистості й специфіки опанування професійними вміннями й навичками студентів педагогічних коледжів, інститутів, університетів, вдосконалення кваліфікаційних категорій практикуючих вихователів у системі ІПОПІ;

– освітньо-виховну: розробка і здійснення змісту виховання і навчання студентів, фахової підготовки вихователів дошкільного профілю в педагогічних коледжах, інститутах, університетах, відбір чинників соціалізації особистості майбутнього педагога в мікро- та макросоціумі, відбір форм і методів професійного вдосконалення вихователів-практиків у системі ІПОПІ дотично до атестаційної категорії;

– конструктивно-організаційну: організація педагогічного процесу в педагогічному коледжі, педагогічному інституті, університеті, курсів ІПОПІ;

– діагностичну: визначення рівня розвитку дітей, стану педагогічного процесу і завдань освітньо-виховної роботи зі студентами, визначення підсумків власної педагогічної роботи, досвіду практичної підготовки педагогів для дошкільних закладів у різних освітніх системах європейських

країн і країн світу;

– консультативно-координаційну: використання педагогічно доцільних форм роботи з різними студентами на основі диференційованого підходу до особистості майбутнього педагога, моделювання різних варіантів педагогічних освітніх технологій з урахуванням надбань вітчизняної та зарубіжної педагогіки в царині дошкільної й професійної підготовки педагогів до роботи в різних закладах навчання й виховання дітей.

Упродовж навчання у вузі в студентів формують дотичні до їхнього фаху професійно-педагогічні вміння.

Загальні вимоги до випускника за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр. Він має бути:

– обізнаний з основними вченнями в галузі гуманітарних та соціально-економічних наук, здатний аналізувати соціально-значущі проблеми та процеси, вміти використовувати методи цих наук у своїй професійній і соціальній діяльності; а також:

– знати етичні та правові норми, які регулюють ставлення людини до суспільства, оточуючого середовища, вміти враховувати їх у власному житті та професійній діяльності;

– розуміти сутність та соціальне значення своєї майбутньої професії;

– мати цілісне уявлення про процеси та явища, що відбуваються в суспільстві і природі, про методи їх пізнання, уміти користуватись ними при вирішенні відповідних освітньо-виховних завдань;

– продовжувати навчання та здійснювати професійну діяльність в іншомовному оточенні;

– мати наукове уявлення про здоровий спосіб життя, володіти вміннями та навичками здорового фізичного самовдосконалення;

– володіти культурою мислення, знати його загальні закони, бути здатним у письмовій чи усній формі правильно оформити свої думки;

– мати належний рівень професійної підготовки і загальної культури, а також гуманістичної спрямованості, особистої відповідальності, любові до дітей, здатності до співробітництва з ними, правильного їх розуміння, адекватного відгукування на їх поведінку і стан, творчого підходу до професійних справ;

– уміти на науковій основі організовувати свою працю, використовувати найновітніші методи;

– володіти знаннями основ виробничих відносин, готовністю до кооперації з колегами та до роботи в колективі, знати основи педагогічної майстерності;

– бути спроможним в умовах розвитку науки і мінливої соціальної практики до переоцінки накопиченого досвіду, аналізу своїх можливостей, уміти набувати нові знання, використовувати сучасні інформаційні освітнянські технології;

– узагальнювати досвід, впроваджувати кращий педагогічний досвід у практику власної роботи з дітьми;

– підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність;

– здійснювати психолого-корекційний вплив на дітей, які мають деякі відставання в розвитку, що знаходяться у кризовому стані та конфліктних ситуаціях.

Спеціаліст повинен бути готовим до посади вихователя, методиста, завідувача, організатора-керівника навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку в типовому дошкільному закладі, в закладах закритого типу (дитячий будинок маляти), дитячих дошкільних закладах для дітей з

різними відхиленнями (аномаліями) у розвитку, а також до роботи викладача у дошкільних педучилищах і педагогічних коледжах. Він призначається на посаду викладача дошкільної педагогіки, дитячої психології або конкретних методик дошкільного виховання. Крім того, спеціаліст готовий до роботи у відділах народної освіти на посадах інспектора-методиста дошкільного виховання.

Спеціаліста мають вирізняти такі особистісні якості:

- громадська і моральна зрілість, висока національна свідомість і український патріотизм;
- любов до своєї професії, педагогічна майстерність;
- відданість українським національним принципам в роботі зі своїми вихованцями, колегами;
- любов до дітей, гуманне й доброзичливе ставлення до них;
- громадська активність, практичний склад розуму;
- справедливість, тактовність, європеїзм;
- вимогливість до себе і студентів;
- спостережливість і педагогічна увага;
- самокритичність і самооцінка дій і вчинків;
- винахідливість і оптимізм;
- спілкування державною українською мовою;
- тактовність, ввічливість, повага до своїх колег, їх думок і позицій, підтримка ініціативи і ціння починань;
- неухильне дотримання у помислах і особистій поведінці народних чеснот і норм християнської моралі, а в спілкуванні – українського мовленнєвого етикету;
- зібраність і зовнішня охайність, духовна, інтелектуальна й фізична досконалість.

А також спеціаліст повинен знати:

- теоретичні основи загальноосвітніх і фахових дисциплін в обсязі, який забезпечує якісне виконання навчальних програм (альтернативних) у дошкільному закладі, педагогічному училищі чи коледжі;
- дисципліни психолого-педагогічного циклу, дошкільну педагогіку і педагогіку школи; психологію загальну, дитячу, вікову й педагогічну; анатомію і фізіологію дитини; гігієну і педіатрію дошкільного віку; українознавство;
- конкретні методики дошкільного виховання, тенденції їх розвитку в умовах національного дошкільного закладу та за рубежом; перспективи розвитку методик на сучасному етапі;
- методику викладання кожної дисципліни, яка передбачена відповідними програмами і навчальними планами дошкільного спеціального закладу;
- історію розвитку українського дошкілля в Україні і в конкретному регіоні, тенденції удосконалення мережі дошкільних закладів з різними формами власності та фінансування на сучасному етапі;
- історію розвитку педагогічної думки взагалі і дошкільної, зокрема, в Україні і в конкретному регіоні;
- культурно-освітницьку діяльність українських педагогічних товариств і спілок на Україні і в нашому регіоні колись і тепер;
- основи педагогічної практики, шляхи її удосконалення в умовах роботи національних дошкільних закладів за альтернативними програмами;
- анатомо-фізіологічні і гігієнічні норми організації педагогічного процесу в дошкільних закладах;

особливості організації і методичного керівництва різними видами діяльності дітей в різних вікових групах;

- особливості і специфіку роботи дошкільного закладу з батьками і громадськістю;
- зміст і структуру альтернативних програм навчання і виховання дітей в дошкільному закладі;
- принципи організації й керівництва дошкільним вихованням у населеному пункті;
- принципи організації й керівництва дошкільним вихованням у населеному пункті з урахуванням типу д/з і специфіки його діяльності;
- принципи організації, планування і керівництва педагогічним процесом у дошкільному коледжі, інституті, університеті;
- проведення студентської науково-дослідницької і навчально-дослідницької діяльності.

На прикінцевому етапі вдосконалення професійної підготовки формують вміння **магістра**:

- застосовувати одержані знання в галузі національного виховання і навчання дітей дошкільного віку, студентів педколеджів інститутів, університетів у вирішенні педагогічних навчально- та науково-методичних завдань відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дітей та з урахуванням конкретних педагогічних ситуацій;
  - володіти різними методиками психолого-педагогічного обстеження, діагностування та коректування відхилень в розвитку дітей дошкільного віку в т. ч. девіантної поведінки;
  - орієнтуватися в теорії, практиці дошкільного виховання та навчання дітей дошкільного віку за рубежом і в нашій країні, підготовки фахівців до роботи з дітьми в д/з;
  - критично оцінювати науково неспроможні і педагогічні компроміси і вища в дошкільних закладах на умовах їх альтернативної діяльності і фінансування (приватні, кооперативні тощо);
  - вести викладацьку роботу, визначати ступінь засвоєння матеріалу студентами педагогічного коледжу з різних предметів, виявляти їх індивідуально-педагогічні здібності та хист до науково-педагогічної діяльності;
  - користуватися різноманітними методами на формах навчання, прогресивними прийомами керівництва навчальною, пошуковою і практичною діяльністю студентів педагогічного коледжу;
  - з професійних позицій оцінювати педагогічні явища і процеси, які відбуваються в колективі вихователів дошкільного закладу, педколеджів, інститутів, університетів;
  - здійснювати керівництво творчими колективами студентської молоді в педколеджах, інститутах, університетах;
  - вести науково-дослідну і методичну роботу з профілю викладацької діяльності в педколеджі, інституті, університеті;
  - організовувати різні типи дошкільних закладів для дітей з урахуванням їхніх індивідуально-типологічних особливостей розвитку, що носять об'єктивний характер (обдаровані діти; які мають відхилення в розвитку; соціально занедбані діти).
- Означеними знаннями, як і практичними вміннями та навичками студенти опановують на *семінарських і практичних заняттях*, а також під час *лабораторного практикуму* з дошкільної педагогіки і методик дошкільного виховання.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ, як форма навчальної діяльності зі студентами, покликані розвивати їх самостійність і творчість, а також

поглиблювати, розширювати і конкретизувати ті знання, якими попередньо опановано на лекціях і в самостійній навчальній діяльності.

Чільне місце в структурі семінарських занять посідає підготовка студентів до роботи з першоджерелами – носіями наукової і практичної інформації з проблем дошкільної освіти в Україні та за її межами. Студентів готують не лише до всестороннього аналізу джерельної бази загальних, конкретних і часткових проблем навчання і виховання дітей, їх зосереджують на сутності й важливості аналітико-синтетичних операцій. У результаті майбутні педагоги пізнають теорію та практику не лише роботи з дошкільниками, а й зміст відповідної підготовки вихованців у освітніх системах різних країн світу, вчать синтезувати актуальне й інтегрувати його у змісті самостійних педагогічних задумів, проєктів. Водночас відводиться певний час на аналіз та узагальнення передового педагогічного досвіду, пізнання здобутків у педагогічних колективах, які працюють за авторськими програмами, тобто зорієнтовані на передові педагогічні технології.

Важливими є ті можливості, які подають семінарські заняття для опанування мовою педагогічної науки, професійною термінологією, вчать висловлювати педагогічні прогнози й висновки.

Методика проведення семінарських занять передбачає 1) *дискусії*, колективне обговорення значущих тем чи їх окремих положень, точність оперування науковими термінами, засадами прогресивних концепцій і теорій дошкільного виховання шляхом використання 2) *мозкової атаки*, 3) *метаплану*, 4) *рольових ігор*¹ та ін.

Методика проведення *семінарського заняття* може бути найрізноманітнішою; отож вона передбачає співбесіди за попередньо укладеними темами чи тематичними блоками, обговорення новинок наукової та методичної літератури, заздалегідь написаних рефератів і відповідей, проведення ділових і рольових ігор та ін. На таких заняттях студенти вчать аналізувати виступи своїх однокурсників, уточнювати й конкретизувати висловлені думки, брати на себе функції опонента, а також репрезентувати надбання здійсненої навчально-дослідної та науково-дослідної роботи.

¹ 1. Початок наукового інтересу до *дискусії*, як методу стосується 30-х років ХХ століття, періоду досліджень відомого швейцарського педагога Ж. Піаже. У них охарактеризовано вплив групової дискусії з однолітками на саморозуміння дитини, на набуття нею вмінь приймати точку зору іншого й толерантно враховувати її в подальшому. На думку сучасних вчених (Б. Ломов, К. Левін, О. Реан та ін.) завдяки дискусії відбувається логічних відхід від егоцентричного мислення, забезпечується емоційний поштовх до самостійної пошукової активності, яка реалізується в конкретних діях.

2. *Мозкова атака* – форма стимулювання творчої фантазії групи студентів, за якої народжується щонайбільше цікавих ідей, пропозицій, ініціатив. Угорський методолог Я. Шушанський вперше розробив оригінальну технологію проведення не лише мозкової атаки, а й її різновиду – метаплану.

3. *Метоплан* – поетатне (6 етапів) обговорення проблеми з подальшою класифікацією її актуальних аспектів; уможливорюються письмові записи – рецензії кожної проблеми (аспекту), прогнозування шляхів їх розв'язання, обговорення зі схваленням чи з запереченням ухвал щодо способів розв'язання поставлених завдань.

4. *Рольові гри* – форма підготовки студентів до виконання практичних функцій у тих реальних ситуаціях, які виникають в педагогічному процесі. Її практикують як групову практичну вправу задля вироблення оптимальних способів приймання рішень, застосування адекватних методів і прийомів у штучно створених умовах, які відтворюють фактичний педагогічний процес. В основу гри покладаються загальної рівні елементи, як от: проблема, ролі, ситуації, дії, матеріальне оснащення

Характерною рисою сучасного навчання студентів є неоднозначність не лише змісту, а й організаційних форм його повідомлення. Відтак у вищій педагогічній школі України практикують різні форми семінарських занять. Насамперед, це традиційний *семинар-бесіда* за заздалегідь укладеним переліком питань, які порушуватимуться в обговоренні за моделлю трикутника: викладач → студент, студенти між собою; викладач → кожен окремий студент. За цією моделлю широко практикують оцінково-дискусійні прийоми, в результаті чого з'являються оригінальні пропозиції студентів.

Семінари-дискусії передбачають досить різностороннє обговорення спірного положення чи питання, на якому ґрунтується проблема. Педагогічна технологія підготовки семінару-дискусії охоплює не лише ґрунтовну обізнаність студентів з планом обговорення проблеми, а й якомога ширше опертя на зміст лекційного матеріалу й рекомендованої для опрацювання літератури.

На основі одержаних даних з навчально-дослідної та науково-дослідної роботи зі студентами активно практикуються *семінари-дослідження*. Аргументується ця форма головним чином достатнім і високим рівнем обізнаності студентів зі змістом, їх надійною теоретичною й методичною підготовкою у царині дошкільної дидактики й виховання. Істотною перевагою цієї форми семінарських занять є, на наш погляд, актуалізація у їхньому змісті таких методів професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю, як міні дискусія, діалог, опонування, самостійне висвітлення теми з опертям на першоджерела та ін.

Здебільшого всі попередні різновиди семінарів передбачають достатнє опертя на зміст лекційних матеріалів, а от *семінар-дослідження* не лише допускає, а й передбачає відхід від лекційної тематики. За таких умов викладач і студенти висловлюють коментарі, оцінки, власні судження й ставлення до проблеми. Важливо, що водночас в майбутніх педагогів формується комунікативна й дискусійна культура, критичне мислення.

З метою широкого впровадження в навчальний процес семінарів-дослідження, важливо створювати особливу обстановку для навчання. Згідно досліджень С. Парнса їй сприяють такі умови:

- усунення внутрішніх перешкод для вияву творчості й самостійності кожним студентом;
- відстрочене оцінювання знань кожного студента на прикінцевому етапі семінару;
- запровадження аналогій та альтернатив, опертя на їх визначальні положення;
- стимулювання уяви, фантазування, мислення, сприяючи розвитку й конкретизації знань й опанованого досвіду;
- зосередження на розвитку творчої діяльності з усвідомленням власної самодостатності у її змісті.

Деяко інші функції виконують у навчальному процесі *практичні заняття*. Їх мета – активне формування в студентів практичних умінь і навичок, способів логічного інтегрування теоретичних уявлень і понять з досвідом безпосередньої діяльності з дітьми. Перевагу практичних занять забезпечує своєрідний тренінг, який згідно методики стимулює до активної участі в практичних діях кожного учасника, в т. ч. і викладача. Навчання на практичних заняттях синтезує змістовий та розвивальний компоненти. Відтак воно виступає не лише як процес передачі знань, демонстрування практичних умінь і навичок, а й як засіб формування

мислення, розвитку способів моделювання навчальної та виховної діяльності з дітьми в подальшому, як засіб різностороннього впливу на особистість майбутнього педагога. З цією метою важливо, вважаємо, практикувати на практичних заняттях різні типи і різні види діяльності, притаманної дошкільникам упродовж перших 6-7 р. життя. По-друге, студентам доцільно повідомити про можливості кожного методу, яким можна чи слід послуговуватися в роботі з дітьми, враховуючи специфіку особистісно-зорієнтованого підходу, а також принципи індивідуалізації та диференціації навчання й виховання.

Сучасний етап розвитку педагогічного процесу у вузі – етап інтенсифікації та модернізації, в зміст яких покладається, передусім, синтез найсучасніших надбань учених України й зарубіжжя. Відтак актуалізується впровадження передових педагогічних технологій у двох площинах: вуз → студент → майбутній фахівець та вуз → студент → майбутній фахівець → дитина-вихованець → родина вихованця. Опанування новітніми технологіями, це, насамперед, екстраполяція у вузівський процес надбань практиків, які можуть підтвердити їх науково-методичну дотичність до вимог сьогодення.

Центральною ланкою для подібної апробації технологій є практичні заняття, на яких якнайактивніше використовуються прогностичні ідеї, новаторські пошуки, авторські надбання. Оптимізувати таке заняття – означає домогтися максимальних результатів фахової підготовки спеціалістів дошкільного профілю у реальних умовах вузу. За такого підходу можна проектувати й надзавдання – домагатися максимально повного опанування студентами знаннями, уміннями й навичками не лише на репродуктивному, а й на творчому рівнях.

Отже, можемо стверджувати, що прогнозування практичних занять у сучасному вузі – це систематизоване дослідження з чітким проектуванням технологічних процесів й очікуванням від їхнього застосування результатів. Відтак педагог добирає раціональні способи його проведення, унеможливаючи методичні несподіванки й прорахунки. За такого підходу до організації та проведення практичних занять перед викладачем відкривається можливість активного втручання в перебіг подій, створюються передумови для гнучкого, оперативного, всебічно обґрунтованого керування процесами професійної підготовки майбутніх педагогів.

Чимала частка часу в навчально-виховному процесі відводиться викладачами дошкільної педагогіки *лабораторному практикуму*. Його якісна відмінність полягає, насамперед, у тому, що заняття означеного типу проводяться на базі дошкільних закладів за межами університету (інституту, коледжу). Вже з молодших курсів викладачі залучають студентів до здійснення належної психолого-педагогічної діагностики як усієї групи вихованців, так і кожного вихованця зокрема. Зазначимо, що в діагностичній діяльності студента зосереджують на доцільності цілісного сприйняття навчально-виховного процесу в д/з, необхідності в єдності аналізувати організацію педагогічного процесу й становити матеріально-ігрового середовища в дитячому садку, його тип й зосередженість на розв'язанні низки освітніх завдань певного, чіткого означеного змісту.

Отже раціональними на лабораторному практикумі нам бачаться нижче запропоновані завдання:

- виявлення з-поміж дітей тих, кому притаманна загальна й особлива

інтелектуальна, емоційна та духовна обдарованість;

- передбачення (прогнозування) стимулів для розумової й пізнавальної активності дітей, їх самопізнання й самовиховання;

- включення вихователів і батьків у діагностичні процеси в ролі активних об'єктів і суб'єктів їх творення;

- залучення батьків до аналізу діагностичних даних, результатів діагностичних обстежень дітей у різних видах діяльності, передбачення шляхів співпраці з метою усунення упущень й недоліків у суспільному й сімейному вихованні;

- створення предметно-ігрового середовища та практичних моделей роботи з дітьми на заняттях й поза ними в аспекті мікрогрупового диференціювання й індивідуалізації засобів педагогічного впливу на вихованців та корекції;

- поінформовання вихователів і батьків про здобуття теорії та практики в царині навчання й виховання дітей дошкільного віку в Україні та за рубежом;

- укладання характеристик динаміки вікового розвитку дітей, вдосконалення показників їх різнобічного зростання впродовж дошкільного дитинства.

На заняттях лабораторного практикуму студенти виконують різноманітні завдання. Насамперед, це навчально-дослідницькі теми, які реалізуються шляхом поглибленого ознайомлення зі специфікою педагогічного процесу в різних вікових групах дитячих дошкільних закладів освіти різного типу; аналізу розвивальних потенцій предметно-ігрового середовища з урахуванням соціально-технічних умов дошкільного закладу; вивчення процесів розвитку навчання й виховання дітей; виявлення й діагностування обсягу їх знань, якості вмінь і навичок; спостереження за поведінкою та міжособистісним вихованням, а також його спрямованістю (ситуативне та позаситуативне спілкування), вивчення стилю спілкування й взаємодії педагога з дітьми, з їх батьками, з колегами; аналізу документації дошкільної установи та ін.

З метою досягнення високої результативності в професійній підготовці майбутніх вихователів дошкільних закладів під час *лабораторного практикуму* застосовують різноманітні методики. Здебільшого їх зосереджують у трьох визначальних напрямках:

- *робота з дітьми у різних вікових групах;*

- *робота з працівниками дошкільних закладів;*

- *співпраця з родинами вихованців й з громадськістю.*

Узагальнення вище сказаного є підставою для визначення того, що *випускник* повинен знати з циклу загальних гуманітарних та соціально-економічних дисциплін:

- основні історичні факти, дати, події та імена історичних діячів;

- типологію, основні джерела виникнення та розвитку масових соціальних рухів, форми соціальних взаємодій, чинники соціального розвитку, типи та структури соціальних організацій і вміти їх аналізувати;

- умови формування особи, її свободи, відповідальності за збереження життя, природи, культури, розуміння ролі насильства та ненасильства в історії та людській поведінці;

- необхідність макропропорцій, їх особливості, роль ситуацій на макроекономічному рівні, сутність фінансово-економічної політики;

- права та свободи людини і громадянина, вміти їх реалізувати;

- основи української правової системи та законодавства організації та функціонування судових і правових органів, правові та морально-етичні

норми у сфері професійної діяльності;

- феномен культури, її роль у людській життєдіяльності, а також способи надбання, зберігання та передачі соціального досвіду;

- форми і типи культур, основні культурно-історичні центри та регіони світу, закономірності їх функціонування та розвитку, знати історію України, її місце в системі світової культури та цивілізації;

- основи фізичної культури та здорового способу життя.

ВИПУСКНИК ПОВИНЕН ВМІТИ:

- вільно володіти державною мовою України;

- висловлювати та обґрунтовувати свою позицію з питань ціннісного ставлення до історичного минулого;

- аналізувати в узагальнених рисах основні економічні події в своїй країні та за її межами;

- виділяти теоретичні і прикладні, аксіологічні та інструментальні компоненти у підготовці та обґрунтуванні політичних рішень, у забезпеченні особистого внеску в суспільно-політичне життя;

- використовувати і укладати нормативні та правові акти стосовно майбутньої діяльності, вживаючи необхідних заходів для відновлення порушених прав;

- оцінювати досягнення культури на підставі знання історичного контексту їх створення, бути здатним до діалогу на теми ставлення до культури і суспільства;

- сформувати свою думку щодо сакральної та секулярної духовності;

- на базі лексичного і граматичного мінімуму однієї з іноземних мов спілкуватися в усній і писемній формах;

- вести бесіди-діалоги загального характеру іноземною мовою, користуватися правилами мовного етикету, читати літературу за спеціальністю для пошуку інформації, складати анотації, реферати та ділові листи іноземною мовою.

ВИМОГИ ДО ЦИКЛУ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

ВИПУСКНИК ПОВИНЕН ЗНАТИ:

- основні державні документи, правові та нормативні акти з питань виховання та навчання, соціального захисту дітей;

- системи соціального виховання дітей, основні напрями і перспективи розвитку народної освіти і педагогічної науки в Україні, близькому зарубіжжі, у світі;

- лінгвістичні основи української мови, а також “Закон про мови в Україні”;

- тенденції, закономірності розвитку загальної та дошкільної педагогіки, їх органічну єдність і водночас специфіку;

- програмно-методичні документи і матеріали;

- методи психолого-педагогічної діагностики розвитку дитини;

- способи педагогічного керівництва педагогом виховання дітей у сім’ї, а також забезпечення наступності між дитячим садком і школою;

- ефективні вимоги і методи роботи з батьками.

ВИПУСКНИК ПОВИНЕН УМІТИ:

- дати психологічну характеристику дитини (її темпераменту, здібностей), інтерпретацію власного психологічного стану, володіти найпростішими способами психологічної саморегуляції;

- здійснювати диференційований та індивідуальний підхід до дітей, сприяти розвитку їх здібностей і задатків;

- застосовувати системи педагогічних впливів, які ґрунтуються на педагогіці співробітництва, національних традицій, гуманному ставленні до дитини;

- проводити діагностичне обстеження дошкільника, аналізувати рівень знань і умінь, здійснювати різні види спостережень, працювати у тісній взаємодії з сім’єю.

ВИМОГИ ДО ЦИКЛУ ПРОФЕСІЙНО-ЗОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН

ВИПУСКНИК ПОВИНЕН ЗНАТИ

- анатомію і фізіологію дитини дошкільного віку;

- основи педіатрії та гігієни дітей;

- основи психолого-педагогічних, науково-методичних дисциплін, необхідних для розв’язання педагогічних, науково-методичних і організаційних завдань;

- зміст, організаційні форми і методи навчання й виховання дітей дошкільного віку для здійснення їх різнобічного розвитку;

- основи етики і естетики дитячої літератури з основами культури і техніки мовлення, народознавства і родинної педагогіки;

- методи педагогічного керівництва різними видами дитячої діяльності;

- зміст існуючих посібників із різних питань наочності, аудіовізуальної техніки, комп’ютера в роботі з дітьми.

ВИПУСКНИК ПОВИНЕН УМІТИ:

- планувати, організовувати і результативно здійснювати навчально-виховну роботу з дошкільниками;

- керуватися в своїй педагогічній діяльності принципами загальнолюдської моралі;

- застосовувати знання педагогіки, психології, методик у процесі організації предметно-практичної та предметно-художньої діяльності вихованців, розвитку мови і мовлення, математичних уявлень;

- забезпечувати набуття дітьми життєвого досвіду, знань, умінь і навичок, необхідних для їх подальшого навчання в школі;

- з професійних позицій оцінювати педагогічні явища, які відбуваються в педагогічному процесі національного дошкільного закладу;

- здійснювати керівництво дитячою творчою працею, самостійною художньою діяльністю, гуртковою, студійною та іншими видами роботи дітей з урахуванням їх інтересів та здібностей;

- здійснювати керівництво творчими колективами студентської молоді в педагогічних училищах;

- вести науково-дослідну і методичну роботу з профілю викладацької діяльності в педучилищі (коледжі);

- проводити лекційно-пропагандистську роботу серед колег, батьків дітей та громадськості з актуальних проблем охорони материнства і дитинства у нашій країні на сучасному етапі.

Варіанти комплексних контрольних завдань (ККЗ), які доцільно практикувати в діагностичній роботі зі студентами подаємо в додатку 3.

Відтак подаємо теми й такі форми роботи з ними, які сприятимуть максимальному опануванню студентами знаннями, вміннями й навичками

не лише стосовно роботи з дітьми, а й у царині самоосвіти й самовиховання. А саме – аналізу й синтезу першоджерел, вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду, моделювання у реалізації оригінальних методик діагностування й корекції освітніх і життєвих потреб вихованців.

У посібнику запропоновані матеріали для *практичних занять* викладено за такою *структурою*:

- назва теми, визначення її сутності, основні її положення й пріоритети, які осмислюються і засвоюються студентами самостійно;
- практичні навчально-дослідницькі завдання, що спрямовуються викладачами на зміцнення знань і формування вмінь і навичок;
- література для самопідготовки студентів й наповнення теоретичних положень письмовими записами, написання рефератів, конспектів подається в кінці розділу.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА”

У посібнику основну увагу зосереджено на опануванні педагогічною теорією навчання й виховання дітей дошкільного віку на різних історичних етапах становлення науки про дитинство й вікових етапах розвитку самого дитинства не лише в Україні, а й за рубежом. Зосередження потребують й ті вміння та навички, які обумовлені певними теоретичними положеннями та є адекватними до їх змісту й логіки висвітлення. Таким чином актуалізуються засвоєні впродовж лекційних занять основні ідеї, альтернативні підходи, а також теоретична й практична значущість порушених в обговоренні проблем. Відтак доцільними є й запропоновані вимоги до відповіді студента, які, на наш погляд, можуть позитивно стимулювати самоконтроль, самоаналіз і самооцінку. Це такі:

- високий теоретичний рівень опанування проблемою чи окремим її аспектом;
- методична чіткість й професійна виразність розкриття питання;
- опертя на положення з опрацьованої самостійно літератури, застосування їх змісту для аналізу практичних і проблемних ситуацій в реальному педагогічному процесі дошкільних закладів освіти різного типу;
- підтвердження основних даних і висновків практичними результатами роботи з дітьми, домагання довести прикладну значущість теоретичних положень для розвитку теорії та практики роботи з дітьми; уміння чітко висловлювати свої думки педагогічною термінологією, послуговуючись літературною українською мовою у вільній усній формі.

Заняття 1 ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА ЯК НАУКА

Питання для обговорення

1. Предмет дошкільної педагогіки як науки.
2. Основні поняття дошкільної педагогіки: виховання, навчання, освіта, прийоми, методи, кошти, гуманізація, розвивальне середовище, педагогічний процес, педагогічна діяльність, педагогічний досвід, педагогічна майстерність, педагогічне новаторство.
3. Джерела розвитку дошкільної педагогіки: народна педагогіка, прогресивні ідеї минулого і теперішнього часу у вітчизняній і зарубіжній педагогіці, дані суміжних наук, кращий досвід дитячих установ, експериментальні дослідження
4. Зв'язок дошкільної педагогіки з іншими науками.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Підготуйте мікровиступ, що розкриває суть одного-двох понять дошкільної педагогіки.
2. Підготуйте реферативні виступи на тему “Значення і зміст одного з джерел розвитку дошкільної педагогіки” (за вибором).
3. Складіть схему зв'язків дошкільної педагогіки з іншими науками (з системою педагогічних і психологічних наук, з природничими науками, філософією і т.д.) або зобразіть її у вигляді малюнка. Підготуйте мікровиступ про суть зв'язків дошкільної педагогіки з однією або двома науками.
4. Підготуйте реферативний виступ про зв'язок дошкільної педагогіки з однією з методик виховання і навчання дітей (для студентів, що закінчили педагогічний коледж).

Заняття 2

РОЗВИТОК СУСПІЛЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ Питання для обговорення

1. Система суспільного виховання дітей. Становлення дошкільного виховання в Україні та Івано – Франківщині в другій половині ХІХ століття.
2. Провідна роль суспільного дошкільного виховання на сучасному етапі.
3. Типи дошкільних закладів в Україні.
4. Національний дошкільний заклад . Огляд основних концептуальних положень.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Підготуйте реферативні виступи про перші заклади дошкільної освіти в Галичині .
2. Доведіть , що типи дошкільних закладів і механізми їх функціонування були соціальнозумовленими.
3. Підготуйте реферати на тему : “Становлення і розвиток дошкільного виховання в Україні”, “Дошкілля Галичини: погляду минуле і майбутнє”.
4. Дайте відповідь на перше питання у формі тез.
5. Поширено опишіть один з типів дошкільних закладів України / за погодженням з викладачем /.

Заняття 3

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЗА КОРДОНОМ

Питання для обговорення

1. Стан дошкільного виховання в країнах далекого зарубіжжя

Навчально-дослідницькі завдання

1. Підготуйте реферат про стан і перспективи розвитку дошкільної освіти за кордоном (за погодженням з викладачем).

Заняття 4

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.

Питання для обговорення

1. Основні напрямки гуманізації педагогічної роботи в дошкільному закладі.
2. Характеристика освітніх програм розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку.

Навчально-дослідницькі завдання

Підготуйте:

1. Опорну схему, що відображає основні напрямки гуманізації педагогічної роботи в Д.З.О.
2. Презентацію однієї з освітніх програм (виконується кожним студентом).

Заняття 5

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ І ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Питання для обговорення

1. Основні підходи до періодизації життя людини. Сучасні психолого-педагогічні дослідження проблеми.
2. Вікові особливості дітей дошкільного віку.
3. Специфіка роботи вихователя в різних вікових групах.
4. Акселерація. Ампліфікація. Депривація. Сучасні психолого-педагогічні дослідження.
5. Госпіталізація. Особливості роботи вихователя в групах д/з закритого типу.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Дайте обґрунтування і наведіть конкретні приклади акселерації, ампліфікації, депривації в дошкільному віці.
2. Доберіть 3-4 педагогічні ситуації з урахуванням вікових особливостей дітей.

Заняття 6

ВПЛИВ НОРМИ Й ВІДХИЛЕННЯ ВІД НОРМИ РОЗВИТКУ НА ОРГАНІЗАЦІЮ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Питання для обговорення

1. Норма і відхилення: поняття і характеристика в дошкільному дитинстві.
2. Типи відхилень у розвитку дітей дошкільного віку.
3. Теорії відхилень та їх регулятивно-правові функції в період дитинства.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Опишіть з першоджерел характерні відхилення в розвитку дітей д/в, які впливають на їх інтелектуальну, емоційно-вольову і фізичну сфери.
2. Охарактеризуйте типи закладів дошкільної освіти, які б забезпечили належний розвиток навчання і виховання дітей з притаманними їм відхиленнями.
3. Укладіть картотеку публікацій для вихователів стосовно порушеної проблеми.

Заняття 7

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Питання для обговорення

1. Про поняття "соціалізація".
2. Сутність соціалізації. Етапи соціалізації.
3. Фактори та агенти соціалізації.
4. Засоби і механізми соціалізації.
5. Складові чинники процесу соціалізації.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Наведіть альтернативні визначення процесу соціалізації новітнього соціально-педагогічного явища.

2. Охарактеризуйте утруднення, які виникають в процесі соціалізації дошкільника.

3. Наведіть приклади конкретного впливу інститутів функціонування освіти на соціалізацію дошкільників.

Заняття 8

ОСОБИСТІСТЬ ДИТИНИ ЯК ОБ'ЄКТ І СУБ'ЄКТ ВИХОВАННЯ

Питання для обговорення

1. Роль біологічних і соціальних чинників в розвитку дитини.
2. Значення дошкільного дитинства в становленні особистості.
3. Вплив різних видів діяльності на психічний розвиток дитини.
4. Необхідність врахування індивідуальних, вікових і статевих особливостей при вихованні дітей.

Навчально-дослідницькі завдання

На основі вивченої літератури дайте характеристику етапів соціалізації дитини в ранньому і дошкільному віці.

Заняття 9

СВОЄРІДНІСТЬ ПЕРІОДУ РАНЬОГО ДИТИНСТВА. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПЕРШИХ МІСЯЦІВ ЖИТТЯ²

Питання для обговорення

1. Загальні закономірності фізичного і психічного розвитку дітей раннього віку.
2. Особливості вищої нервової діяльності дітей.
3. Урахування особливостей віку при організації виховання.
4. Теоретичне обґрунтування необхідності виховання дітей з моменту народження.

Навчально-дослідницькі завдання

Ознайомившись з літературою, встановіть залежність між загальними педагогічними правилами виховання і особливостями розвитку дітей.

Заняття 10

ГРА ЯК ВЕДУЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКА

Питання для обговорення

1. Основні характеристики гри як основної діяльності і форми організації життя дітей дошкільного віку. Можливості ігрової діяльності як розвиваючого і виховного фактору.
2. Зміст і структура творчої сюжетно-рольової гри (уявна ситуація, сюжет, ігрова дія, роль, правила, мотив).
3. Характеристика сюжетно-рольової гри як творчої діяльності (ігровий образ, засоби його усвідомлення, наявність задуму, розвиток творчості і фантазії).
4. Закономірності розвитку сюжетно-рольової гри (основний закон становлення дитячих ігор у ранньому і дошкільному віці, ліній і рівні розвитку гри, способи побудови ігрової діяльності).
5. Організація сюжетно-рольових ігор у різних вікових групах дитячого садка (принцип організації ігор, основні аспекти керування ними).

Навчально-дослідницькі завдання

1. Випишіть цитати із вивченої літератури, що переконливо

доводять наступне положення: "Гра – це засіб розвитку і виховання дитини дошкільного віку".

2. Виділіть критерії, які можуть скласти основу діагностичних карт по виявленню рівня розвитку сюжетно-рольової гри у дітей різних вікових груп.

3. Складіть таблицю методичних прийомів керівництва сюжетно-рольовими іграми дітей дошкільного віку. Доберіть приклади, що відображають деякі методи.

4. Намітьте лінії перспективного розвитку творчої сюжетно-рольової гри в одній із вікових груп дитячого садка.

5. Підготуйте мікроповідомлення по одному із джерел додаткової літератури.

Заняття 11

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРЕДМЕТНО-ІГРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Питання для обговорення

1. Педагогічна цінність іграшки та ігрових засобів.

2. Сучасна класифікація іграшок.

3. Характеристика предметно-ігрового середовища у різних вікових групах дошкільного закладу.

4. Історія народної іграшки в Україні, її види та місце в педагогічному процесі на сучасному етапі.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Проведіть анкетування продавців магазинів іграшок, з'ясуйте відношення до іграшки дорослих і дітей (анкети додаються, див. дод. К).

2. Проаналізуйте асортимент іграшок у магазинах з боку їх відповідності педагогічним вимогам.

3. Використовуючи методичні напрацювання і результати власного соціологічного дослідження, складіть рекомендації для батьків на тему: "Як правильно вибрати іграшку для дитини дошкільного віку".

Підготуйте реферативні повідомлення по організації предметно-ігрового середовища в різних вікових групах ДЗО.

Заняття 12

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІЙ ГРІ

Питання для обговорення

1 варіант

1. Виховання активності і організаторських умінь у дітей в сюжетно-рольовій грі.

2. Виховання у грі гуманних проявів і дружби між дітьми.

3. Виховання ігрового колективу і якостей суспільності у дітей старшого дошкільного віку.

2 варіант

1. Виховання дітей у процесі їх спілкування при підготовці до гри.

2. Розгортання рольових і реальних відносин дітей під час гри. Їх характеристика. Можливі конфлікти, їх причини. Регулювання взаємовідносин дітей з метою формування ігрового колективу.

3. Розвиток творчості дітей у процесі сюжетно-рольової гри.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Проаналізуйте запропоновану літературу, виділивши організагорські уміння, гуманне почуття, дитяче суспільство, ігровий колектив, сформулюйте основні положення авторів, що мають

значення для розкриття теми.

2. Опишіть методи виховання у грі активності і організаторських умінь, любові до рідного дому, доброго ставлення до народів нашої та інших країн, гуманних почуттів і колективізму. Наведіть приклади.

3. Опишіть приблизний хід сюжетно-рольової гри дітей 5 – 6 років, вказавши засоби педагога, направлені на рішення виховних завдань у ситуаціях, що складаються. Визначте їх направленість (для студентів, що закінчили педагогічний коледж)

Завдання 13

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ

Питання для обговорення

1. Функції дидактичної гри.

2. Види дидактичних ігор.

3. Структурні компоненти дидактичної гри, їх характеристика.

4. Методи організації дидактичних ігор в різновікових групах дошкільного освітнього закладу.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Законспектуйте статтю Бондаренко А.К. "Формування первинних основ соціальної активності у дітей дошкільного віку засобами дидактичної гри" (Дошк. Виховання 1987, - № 3).

2. Складіть анотацію на збірку дидактичних ігор (за вибором студентів).

3. Зробіть спробу розробити нові дидактичні ігри або варіанти до вже надрукованих.

Заняття 14

ТЕАТРАЛІЗОВАНІ ІГРИ

Питання для обговорення

1. Значення театралізованих ігор для становлення особистості дитини.

2. Характеристика основних видів театралізованих ігор.

3. Своєрідність ігор – драматизацій.

4. Особливості організації ігор дітей в різних вікових групах дитячого садка і керівництва ними.

5. Розвиток творчості дошкільників в процесі ігор – драматизацій.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Розробіть програму спостережень за організацією і ходом гри – драматизації в одній із вікових груп.

2. Продумайте і сплануйте підготовчу роботу для драматизації якогонебудь літературного твору (вік дітей виберіть самі).

3. Сформулюйте показники дитячої творчості в процесі постановки літературного твору.

Заняття 15

КОМП'ЮТЕРНІ ІГРИ

Питання для обговорення

1. Комп'ютерні технології в системі дошкільного виховання.

2. Розробка комп'ютерних програм для дошкільників.

3. Вимога до комп'ютерно-ігрового комплексу в дошкільному закладі.

Навчально-дослідницькі завдання

Проаналізуйте тематичний принцип групування

розвиваючих і навчаючих ігор системи << КИД/Малюк >> для дошкільників. З'ясуйте, які завдання вони вирішують.

Заняття 16

РЕЖИМ ДНЯ В ДОШКІЛЬНІЙ УСТАНОВІ

Питання для обговорення

1. Природничо-наукові основи режиму дитячого життя.
2. Педагогічне значення режиму дня.
3. Правильно організований режим дня - засіб попередження втоми дітей.
4. Організація режиму дня в різних вікових групах.

Навчально-дослідницькі завдання

Розробіть педагогічні рекомендації для батьків з фізичного виховання спираючись на опорні схеми (див.дод. Л)

Заняття 17

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ

Питання для обговорення

1. Сенсорна культура і розумовий розвиток дітей.
2. Зміст і завдання сенсорного виховання в сучасній вітчизняній педагогіці.
3. Методи сенсорного виховання.
4. Особливості систем сенсорного виховання Ф.Фребеля, М.Монтессорі, Е.І.Тихеевої.

Навчально-дослідницьке завдання

Підготуйте реферати про системи сенсорного виховання Ф.Фребеля, М.Монтессорі, Е.І.Тихеевої.

Заняття 18

РОЗВИВАЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Питання для обговорення

1. Яке місце в державно-освітньому стандарті дошкільної освіти займають вимоги до середовища дитини. Чому ці вимоги є складовою частиною державного стандарту. З яких основних компонентів він складається?
  2. Які якості формуються у дитини в умовах розвиваючого середовища?
  3. Назвіть два основні джерела знань і соціального розвитку дитини. Яке їх значення в педагогічному процесі на шляху дошкільного виховання.
  4. Які зміни в утворенні середовища сучасного дошкільного закладу можна виділити, як нові прогресивні підходи? Як вони сприяють розвитку дитини та її емоційному благополуччю.
  5. Назвіть принципи побудови розвиваючого середовища, які з них можуть бути реалізовані в дитячому садку в найближчий час, а які - в більш віддаленій перспективі? Поясніть чому?
  6. Як організувати взаємозв'язок спеціалістів по створенню розвиваючого середовища в дитячому садку?
- Наведіть приклади того, в чому можуть брати участь і за що власне відповідати різні спеціалісти.

Навчально-дослідницькі завдання

Підготуйтеся до тренінгу за темою заняття.
Приблизний сценарій проведення тренінгу.

Організація простору.

Простір аудиторії повинен утворювати умови для роботи студентів в групах і разом з тим сумісної роботи всіх учасників.

Меблі розкладаються таким чином, щоб навколо кожного столу могла розміститися група студентів в кількості 8-12 чоловік.

Передбачається також робота з дошкою, яка повинна бути видна для кожного учасника.

Необхідно передбачити додатковий стіл (столи) на якому будуть експонуватися створені в процесі роботи макети.

Матеріали і обладнання.

Для кожної групи - велика коробка для виготовлення макету, кольоровий папір, клаптики тканини, кольорові фламастери, ножниці, клей, кісточки, дві схеми (роздатковий матеріал).

Первинний аналіз.

Уважно розгляньте схеми двох варіантів організації середовища в груповій кімнаті дитячого садка і порівняйте їх, виділяючи переваги і недоліки кожного.

Проектування.

1. Інструкція.

Обговоріть в групах об'єкт проектування, причому ним може бути групове, або будь-яке інше приміщення дитячого садка, окрема зона приміщення або участка, зала, коридор, сходові клітки і т.д. Для проектування використайте матеріали, розміщені на столах.

Рекомендується розбити простір на зони для різних видів, активності дітей, передбачити дверні і віконні отвори - їх можна зобразити на стінках коробки, оформити зони перегородками, ширмами, промаркувати шафи. Намалювати або склеїти другі меблі, іграшки, обладнання. Якщо проектується ділянка, позначити на ній дерево, будинки і приблизно намітити (з допомогою аплікації, або шляхом вирізання) вікна і двері, продумати освіченість і другі санітарно-гігієнічні умови. Перелік подібних орієнтирів може бути продовжений вихователем, студентами.

При виготовленні макету необхідно врахувати результати аналізу розглянутих схем.

2. Заявка проекту.

Після обговорення, на яке дається 5-7 хв. кожна група по черзі заявляє свій об'єкт проектування.

3. Виготовлення макетів.

Дальше групи приступають до виготовлення макетів, на це відводиться та частина заняття, яка залишилась, не менше 1 г.

За 25-30 хв. до закінчення роботи вихователь оголошує, що після завершення макета кожна група буде його представляти на загальне обговорення. Для цього готуються короткі повідомлення (доклади) від груп по запропонованій формі. Учасники групи повинні самостійно вибрати доповідача і допомогти йому підготувати повідомлення.

4. Структура доповіді.

Назва доповіді (девіз, образ).

Об'єкт проектування.

Джерело проектної ідеї (реальний досвід дошкільного закладу - вказати, якого саме, література, уявна ситуація - «мрія»).

(наприклад «Розвиваюче середовище дитячого садка ХХІ ст.»).

Структура проекту (із яких компонентів складається - демонструється на макеті).

Основні характеристики проекту (направлення розвитку дітей, або види діяльності і процеси, які відбуваються в даному просторі, які самі середовища цьому служать, на які принципи автори опираються, інше).

Презентація і захист проектів.

Кожна група повинна виступити двічі: як автори проекту і як експерти проекту іншої групи.

Викладач оголошує послідовність доповідей. Для кожної доповіді призначаються експерти.

До дошки запрошуються доповідач і експерти, 2-3 представники групи експертів (вибираються учасниками групи експертів).

Доповідач робить повідомлення на 5-7 хв. Після цього другі учасники групи проекту при необхідності вносять доповнення, поправки, висловлюють «особливу думку».

Учасникам інших груп пропонується задавати питання доповідачу.

Після відповіді на питання слово надається експертам. Їхнє завдання полягає в тому, щоб розкрити позитивні сторони проекту і дати критичний аналіз і конструктивні пропозиції по удосконаленню проекту.

Після висловлювань експертів конструктивні пропозиції можуть вносити інші учасники. Потім заслуховується наступна доповідь і т.д.

В кінці тренінгу всім учасникам надається можливість підійти до стола на якому експериментуються всі макети, ознайомитися з ними і продовжити обговорення в нерегламентованій формі.

Заняття 19

ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ РОЗУМОВОЇ АКТИВНОСТІ

Питання для обговорення

1. Характеристика розумової активності дітей дошкільного віку в дослідженнях вітчизняних педагогів і психологів.

2. Педагогічні умови формування розумової активності дошкільнят (повчальний вплив дорослих, використання спеціальних методів навчання і виховання, організація пізнавальної і пошукової діяльності дітей і інш.).

3. Характеристика основних методів і прийомів формування розумової активності у дошкільнят (дидактична гра, ігри-головоломки, моделювання, проблемні і пошукові ситуації, досліди, питання проблемного характеру і т.д.).

4. Роль різних видів діяльності в формуванні розумової активності дітей (творчої гри, конструювання, експериментування і інш.).

Навчально-дослідницькі завдання

1. Випишіть існуючі визначення розумової активності і проаналізуйте їх за схемою, що запропонована в коментарях.

2. Підготуйте матеріал для демонстрації одного з методів формування розумової активності дітей.

Заняття 20 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Питання для обговорення

1. Визначення основних понять: "дошкільна дидактика", "дидактична система", "категорії дошкільної дидактики".

2. Розробка основних положень теорії дошкільного навчання в історії вітчизняної і зарубіжної педагогіки (Я. А. Коменський, І. Г. Песталоцці, Ф. Фребель, М. Монтессорі, К. Д. Ушинський, Е. І. Тихеева, С. Ф. Русова, А. Животко та ін.).

3. Закономірності й принципи навчання дітей дошкільного віку.

4. Організація процесу навчання дошкільників в дослідженнях О. П. Усової в сучасних освітніх програмах. Зміст, форми, методи і прийоми навчання дошкільників.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Підготуйте реферат за темами:

"Програма навчання дошкільників в "Материнській школі" Я. А. Коменського";

"Методи навчання дітей І. Г. Песталоцці, навчання дошкільників у дидактиці Ф. Фребеля";

"Організація навчання дітей за методом М. Монтессорі";

"Аналіз організації навчання К. Д. Ушинським у дошкільних закладах Європи середини ХІХ ст.";

"Е. І. Тихеева про організацію занять у д/з";

"Проблемне навчання дошкільнят у системі Грізовських занять";

"Особливості навчання дошкільнят у співвідношення з програмою "Розвиток";

"Пізнавальний розвиток дошкільнят у співвідношення з програмою "Надія";

"Надія";

"Зміст освітньої роботи з дітьми у співвідношення з програмою "Надія";

"Зміст освітньої роботи з дітьми у співвідношенні з програмою "Дитина";

"Дитина".

Вислухавши реферати, прорецензуйте їх, виділіть повне і глибоке розкриття теми, послідовність і логічність викладення, наскільки вдало підібрані приклади з практики, чи доступно викладений матеріал, які є помилки.

2. Зробіть порівняльний аналіз підходів до навчання дошкільників, характерних для різних освітніх програм, заповніть таблицю.

Назва програми	Принципи вибору учбового змісту	Основні розділи освітньої роботи	Організація навчання дітей (способи, форми)
Державна програма виховання і навчання у дитячому закладі "Малютко"			
"Дитина"			
"Українське дошкільня"			
Дитина в дошкільні роки			
"Надія"			

3. Складіть анотації на статті з передового досвіду, що надруковані в журналі "Дошкільне виховання", що стосуються організації навчання дошкільників у дошкільних закладах різного типу.

Заняття 21 **СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.**

Питання для обговорення

1. Характерні ознаки гуманістичної педагогіки.
2. Новація та інновація в сучасному педагогічному процесі.
3. Гуманістична спрямованість педагогічної інноватики.

Псевдоінновації.

4. Визначальні чинники інноваційної діяльності вихователя дошкільного закладу.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Обґрунтуйте чим відрізняються новація та інновація в сучасному педагогічному процесі.
2. Охарактеризуйте як впливають псевдоінновації на педагогічну технологію.
3. Опишіть найважливіші, з вашого погляду, чинники інноваційної діяльності вихователя дошкільного закладу освіти.

Заняття 22 **ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ**

Питання для обговорення

1. Заняття – традиційна форма навчання в д/с.
2. Варіативність організації занять.
3. Різноманітність форм організації навчально-пізнавальної діяльності в д/з.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Складіть конспект статті О. П. Усової “Процес навчання на заняттях”.
2. Підготуйте тези статті В. М. Аванесової “Теоретичні основи занять як форми організації розумового виховання і навчання”.
3. Складіть конспект варіативної організації учбово-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Заняття 23 **ПЛАНУВАННЯ І ОБЛІК ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Питання для обговорення

1. Педагогічні основи планування:
  - а) завдання планування;
  - б) діюча програма навчання і виховання-основа планування;
  - в) вимоги до планування;

2. Зміст планування.

4. Форми планування.

5. Облік навчально-виховної роботи.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Дати відповідь на 1-3 питання плану письмово.
2. Скласти розклад занять для дітей дошкільного віку (групу погодити з викладачем).
3. Написати календарний план на 1 день.

Заняття 24 **ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ, ПОЧУТТІВ,**

ЗВИЧОК І ДОСВІДУ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ДОШКІЛЬНИКІВ

Питання для обговорення

1. Характеристика особливостей виховання моральних почуттів у дітей дошкільного віку.
2. Специфіка розвитку етичних уявлень у дітей.
3. Формування моральних звичок і збагачення морального досвіду поведінки.
4. Мотиви моральної поведінки дітей.
5. Взаємозв'язок компонентів морального розвитку дитини. Причини невідповідності етичних уявлень дітей їх поведінці.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Законспектіруйте одну із статей В. К. Котирло.
2. Складіть анотацію на посібник Т. І. Поніманської “Моральне виховання дошкільників”.
3. Підготуйте реферативні виступи з першого та з четвертого питань.
4. Розробіть зміст проблемної ситуації (сценарій ситуативного заняття), яка обумовить поєднання уявлень дітей про гуманне відношення до людей з їх власною моральною поведінкою, повправляйте їх у позитивних вчинках.

Заняття 25 **ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО СОЦІАЛЬНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ**

Питання для обговорення

1. Сутність індивідуального підходу до дітей.
2. Основні вимоги індивідуального підходу до дітей в процесі виховання гуманності, його вплив на соціальний розвиток дошкільника.
3. Характеристика гуманних відносин дітей до оточуючих.
4. Порівняння змісту і завдань морального і соціального розвитку дошкільників. Їх специфіка і взаємозв'язок.

Навчально-дослідницькі завдання

1. На основі аналізу літератури визначіть сутність понять “соціальний розвиток”, “моральний розвиток”; спробуйте сформулювати зміст поняття “соціально-моральний розвиток”.
2. Назвіть випадки, коли діти використовують гуманні відносини в корисних цілях. Обговоріть питання: чи залишаються такі відносини гуманними; чи вони обумовлені з соціальним або моральним розвитком дітей.
3. Розробіть і змодельуйте проблемні ситуації, що вимагають від дитини самостійного вибору морально-цінного рішення, прояву гуманності.

Заняття 26 **ВИХОВАННЯ В ДІТЕЙ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ**

Питання для обговорення

1. Визначення понять “культура поведінки”, “етикет”.
2. Методи і прийоми формування у дітей культурно-гігієнічних навичок, звичок і правил поведінки.
3. Зміст поняття “культура спілкування”. Методи і прийоми формування культури спілкування дітей з дорослими і ровесниками.
4. Зміст поняття “культура діяльності”. Методи і прийоми її формування із урахуванням вікових особливостей і можливостей дітей.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Підготуйте реферативні виступи на тему "Педагогу, батькам і дітям: а) етикет у ідальні; б) про елегантність і культуру одягу; в) етикет в гостях; г) про дотримання етикету у громадських місцях".

2. Придумайте гумористичні розповіді-мініатюри або розіграйте короткі інсценівки, які спонукають дітей помітити помилки в своїй поведінці та виправити їх.

3. Підготуйте мікровиступ про те, що майбутнім вихователям необхідно збагатити арсенал своїх засобів толерантної мовної поведінки.

4. Складіть портрет ідеально вихованої дитини молодшого і старшого дошкільного віку.

5. Складіть анотацію і підготуйте рекламу нової книги з означеної теми.

Заняття 27

ВИХОВАННЯ КОЛЕКТИВІСТСЬКОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Питання для обговорення

1. "Колективізм", "якості громадськості" і інші поняття, що використовуються авторами в дослідженнях з проблеми формування у дошкільнят початків колективізму.

2. Етичні почуття як основа розвитку початків колективізму.

3. Розвиток первинних об'єднань дітей. Мотиви, спонукаючі дітей до об'єднання.

4. Методика формування колективістської спрямованості у старших дошкільнят.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Випишіть показники, що відображають сформованість у дітей початків колективізму, якостей громадськості, колективних взаємовідносин, представлені різними авторами. Зіставте їх, виділіть загальні і своєрідні характеристики. Зробіть висновок.

2. Охарактеризуйте вияв у дітей комунікативної активності в спільній діяльності (праці, грі, образотворчій діяльності і інш.).

Обговоріть умови, що сприяють формуванню комунікативної активності. Наведіть приклади її вияву.

Заняття 28

ПРОПЕДЕВТИКА І КОРЕКЦІЯ НЕГАТИВНИХ ВИЯВІВ В ПОВЕДІНЦІ ДИТИНИ

Питання для обговорення

1. Причини порушення дитьми правил поведінки, негативних виявів.

2. Попередження можливих порушень дисципліни з урахуванням індивідуальних особливостей дітей.

3. Заохочення і покарання як засоби педагогічної корекції. Вимоги до заохочень і можливих покарань.

4. Неприпустимість антипедагогічних способів заохочення і покарання.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Підготуйте короткі реферативні виступи за темою.

2. Розробіть зміст рекламного ролика для батьків про школу фізичних покарань, що принижують людську гідність дитини.

Заняття 29

ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО ДОМУ В УМОВАХ СІМ'Ї І ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ УСТАНОВИ

Питання для обговорення

1. Розвиток прихильності і любові до рідного дому - початковий етап патріотичного виховання дітей.

2. Шляхи, засоби і методи формування у дітей емоційно насиченого зображення рідного дому:

а) виховання любові і поваги до батьків, передусім до матері, інших членів сім'ї, друзів;

б) вплив сімейних традицій на виховання прихильності і любові до рідного дому;

г) виховання почуття захоплення рідною природою і дбайливого відношення до неї.

3. Виховання дбайливого відношення до рідного дому.

4. Педагогічні умови виховання у дітей прихильності і любові до рідного будинку.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Підготуйте мікровиступ на тему "Психологи про необхідність виховання у дітей чуйності, уважності і дбайливості до своїх близьких".

2. Підберіть народну або авторську казку, що виховує любов і повагу до матері або батька, друга.

3. Розробіть зміст консультації для батьків на тему "Як підготувати і провести день народження вашої дитини".

4. Підготуйте серію мікровиступів, присвячених народній педагогіці Древньої Русі: а) про роль матері в житті дитини, шанування дітьми батьків; б) про бабусю і дідуся - домашніх вихователів; в) про дбайливе відношення до природи; г) прислів'я і приказки про любов до Батьківщини і захисту Вітчизни.

5. Розробіть зміст проекту "Рідний будинок". Складіть конспект заняття, направлений на виховання у дітей любові до рідного дому, до малої або великої батьківщини.

Заняття 30

ЗАХИСТ ПРАВ І ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ

Питання для обговорення

1. Основні міжнародні акти про захист прав дітей.

2. Положення дітей в світі, в Україні.

3. Конвенція про права дитини, її основний зміст.

4. Пошук шляхів реалізації прав дитини в суспільному дошкільному вихованні України.

5. Досвід правового виховання старших дошкільників і молодших школярів.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Знайдіть в газетах і журналах приклади порушення прав дітей в нашій країні і за рубежом.

2. Проаналізуйте педагогічні і дитячі журнали, газети (на вибір), видані за останні два-три роки, як в них висвітлено питання захисту прав і правового виховання дітей.

3. Складіть рецензію на одну із статей.

Заняття 31 ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ ЕТИКИ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

Питання для обговорення

1. Визначення понять "народ", "національне почуття", "національність", "національна самосвідомість", виховання "етики міжнародного спілкування".

2. Особливості національної самосвідомості і відносини дітей дошкільного віку до представників різних народів.

3. Зразковий об'єм знань, що повідомляється старшим дошкільнятам про людей якої-небудь національності.

4. Принцип вибору народів і послідовність ознайомлення дітей з їх культурою в дошкільній освітній установі.

6. Цілями і засоби виховання у дітей доброзичливого відношення до людей різних національностей.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Підготуйте реферативний виступ на тему "Зарубіжні і вітчизняні програми виховання дітей в дусі світу і світового громадянства".

2. Складіть конкретну програму знань про який-небудь народ для ознайомлення дітей дошкільного віку з його культурою.

3. Розробіть дидактичну гру, направлену на виховання у дітей доброзичливого відношення до людей різних національностей (для студентів, що закінчили педагогічний коледж).

Заняття 32

ВИДИ ПРАЦІ ДІТЕЙ І ФОРМИ ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Питання для обговорення

1. Види праці дітей і зміст кожної з них.

2. Місце праці в режимі дня.

3. Доручення як форма організації праці дітей. Їх характеристика, можливі ускладнення. Керівництво дорученнями.

4. Чергування як форма організації праці дітей. Їх характеристика. Керівництво справою чергових.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Запропонуйте зміст загальних доручень для дітей різних вікових груп (в приміщенні, на ділянці дошкільної установи, в різні пори року). Обґрунтуйте їх значення, визначте число учасників і розподіліть роботу між ними. Спираючись на рекомендації, що є, покажіть можливі ускладнення в змісті доручень, що пропонується для старших дошкільнят, в розв'язанні ними питань, що вимагають узгодження інтересів, думок учасників.

2. Розробіть програму спостережень за вихователем, що керує роботою чергових. Визначте прийоми, направлені на навчання дітей трудових навичок, на виховання відповідального відношення до своїх обов'язків.

Зміст праці дітей в дошкільній установі				
Вікова група	Види і зміст праці			
	Самослужкування	Господарсько-побутова праця	Праця в природі	Ручна праця

Планування праці дітей на тиждень

Вікова група	Доручення		Чергування	Коллективна праця	Частота проведення і число учасників	Тривалість (хв.)
	Індивідуальні	групові				
Молодша						
Середня						
Старша						
Підготовча до школи						

Заняття 33 КОЛЕКТИВНА ПРАЦЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ І КЕРІВНИЦТВО НЕЮ

Питання для обговорення

1. Виховні можливості колективної діяльності дітей.

2. Колективна праця як форма організації діяльності дітей. Її характеристика. Вимоги до вибору змісту.

3. Методика керівництва колективною діяльністю дітей. Виконання завдань морального виховання.

Навчально-дослідницькі завдання

Запропонуйте зміст праці, що дозволяє організувати діяльність дітей усієї групи, і завдання для кожної підгрупи (ланки). Доведіть співвідношення запропонованого вами змісту педагогічним умовам організації праці.

Заняття 34

ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Питання для обговорення

1. Зміст економічного виховання дітей в сучасних програмах навчання в закладах дошкільної освіти України.

2. Створення предметно – ігрового середовища в різних вікових групах задля економічного виховання.

3. Організація і планування процесу економічного виховання в різних вікових групах.

4. Економічне виховання дітей у сім'ї.

Навчально – дослідницькі завдання

1. Дайте характеристику стану роботи обраного закладу дошкільної освіти з економічного виховання дітей в різних вікових групах.

2. Охарактеризуйте рівень адекватності предметно – ігрового середовища дошкільного закладу до змісту економічного виховання дітей.

3. Доберіть по 3 – 4 ситуації дотичні за змістом до економічної проблематики.

4. Розробіть оригінальні методики діагностування рівня обізнаності дітей з економічною проблематикою.

Заняття 35

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Питання для обговорення

1. Мета і завдання екологічного виховання.
2. Засоби екологічного виховання.
3. Методи і форми організації роботи з екологічного виховання в дошкільних закладах.
4. Створення матеріальної бази і методичне керівництво процесом екологічного виховання в різних вікових групах дошкільного закладу.
5. Організація науково – дослідницької діяльності в старшому дошкільному віці.

Навчально – дослідницькі завдання

1. Скласти сценарій заходу природоохоронного змісту.
2. Розробити 1 – 2 дидактичні гри з екологічного виховання.
3. Проаналізувати умови екологічного виховання в одній з груп базового дитячого садка; дати рекомендації щодо їх удосконалення.
4. Описати значення екологічного виховання для всебічного розвитку особистості.
5. Обґрунтувати завдання екологічного виховання дітей дошкільного віку.
6. Назвати особливості науково – дослідницької діяльності в старшому дошкільному віці.

Заняття 36

РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ Й ПОЧУТТІВ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Питання для обговорення

1. Зв'язок естетичного виховання іншими сторонами виховання дитини.
2. Зміст і завдання естетичного виховання дітей дошкільного віку.
3. Формування у дітей оціночного ставлення до прекрасного в оточуючому житті і мистецтві.
4. Організація естетичного виховання у дошкільному закладі.
5. Естетика поведінки дітей і дорослих.

Навчально – дослідницькі завдання

Сформулюйте зміст консультації для батьків на тему: “Зустріч дітей з прекрасним”. Порадьте батькам залучити дітей до прекрасного в домашніх умовах, які музеї та виставки краще відвідати, які подивитися вистави.

Заняття 37

ХУДОЖНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ У ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Питання для обговорення

1. Витоки дитячої творчості.
2. Види художньої діяльності дітей.
3. Метод розвитку творчих здібностей у дитини.
4. Організація умов для самостійної художньої діяльності дошкільників.

Навчально – дослідницькі завдання

1. Підготуйте коротке повідомлення про один з видів художньої діяльності дітей (на вибір).
2. Із прочитаної літератури виберіть і проведіть на занятті приклади використання методу творчих завдань для розвитку творчості дітей у різних видах художньої діяльності (на вибір).

Заняття 38 СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ СІМ'Ї І ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ УСТАНОВИ

Питання для обговорення

1. Психосексуальний розвиток дитини.
2. Іграшка в психосексуальному розвитку дитини й її ролі корекція.
3. Ведуча роль сім'ї в статевому вихованні дітей, неправильні установки і помилки батьків.
4. Методи і прийоми формування початкових якостей жіночності у дівчаток.
5. Методи і прийоми формування початкових якостей мужності у хлопчиків.

Навчально – дослідницькі завдання

1. Складіть анотацію на розділ “дошкільний вік” книги В.Е.Каган “Вихователю про сексологію”.
2. Розробіть зміст стенду для батьків на тему: “Особливості статевого виховання дівчаток і хлопчиків”, визначивши окремі рубрики.
3. Випишіть із запропонованих джерел з посиланням на авторів, методи і прийоми формування фемінінності у дівчаток і мускулінності у хлопчиків.
4. Складіть для дітей старшого дошкільного віку кросворд про дівчаток чи хлопчиків.

Заняття 39

ОРГАНІЗАЦІЯ ЖИТТЯ ДІТЕЙ В РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУПАХ

Питання для обговорення

1. Створення розвиваючої предметно-ігрової сфери в дошкільному закладі.
2. Організація режимних процесів в різновікових групах.
3. Особливості організації навчання. Види занять.
3. Індивідуальний підхід до дітей з різним рівнем розвитку.

Навчально-дослідницькі завдання

Проведіть аналіз режимів дня для дітей молодшої і підготовчої до школи групи, виявіть зміни в тривалості і формах організації окремих режимних моментів.

Заняття 40

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В РІЗНОВІКОВІЙ ГРУПІ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Питання для обговорення

1. Визначення понять: “педагогічний процес”, “принципи організації педагогічного процесу”, “різновікова група”, “малокомплектний дитячий садок”, “контрастний вік дітей”, “суміжний вік дітей”.
2. Особливості організації педагогічного процесу за контрастного вікового комплектування груп.
3. Особливості організації педагогічного процесу за суміжного вікового комплектування груп.
4. Організація педагогічного процесу в змішаних групах дітей від 3 до 6 років.

Навчально – дослідницькі завдання

1. Під час спостереження й аналізу педагогічного процесу в

різновіковій групі дитячого садка в першу чи другу половину дня :

а) встановить специфіку вікового комплектування групи дітей (суміжний , контрастний вік , змішана група , куди включаються діти від 3 до 6 років) ;

б) визначте особливості міжвікового спілкування і взаємодії дітей в різних видах діяльності

(різновиди контакту між молодшими і старшими , між дітьми одного віку , взаємонавчання , допомога один одному , увага) ;

в) Зверніть увагу на організацію режимних процесів , занять , ігор , праці , вільної діяльності дітей . Відмітьте специфіку педагогічного керівництва , позитивні моменти , труднощі і шляхи їх подолання ;

г) визначіть класичні й інноваційні технології , якими користується педагог , організовуючи освітньо – виховний процес в різновіковій групі дошкільного закладу .

1. Складіть анотації до підручника В.М. Аванесової , А.Г. Арушанової , А.М. Давидчук , на статтю Т.М. Доронової , виділіть питання , які стосуються організації педагогічного процесу .

Заняття 41 ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗАКРИТОГО ТИПУ

Питання для обговорення

1. Тип дошкільного закладу , його функціональне призначення .
2. Основні вікові групи дітей , специфіка планування роботи вихователів .

3. Особливості організації навчально – виховного процесу в різних вікових групах .

4. Специфіка роботи старшого вихователя .

5. Функції та особливості роботи обслуговуючого персоналу дошкільного закладу .

6. Матеріальна база дошкільних закладів закритого типу , обладнання педагогічного процесу .

Навчально – дослідницькі завдання

1. Зробити порівняльний аналіз планування роботи вихователя дошкільного садка і закладу закритого типу .

2. Дати письмову відповідь на 4 – 5 питання плану .

Заняття 42

ВЗАЄМОДІЯ СУСПІЛЬНОГО І СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Питання для обговорення

1. Роль сім'ї в формуванні особистості дитини.

2. Історія розвитку сімейного виховання.

3. Переваги і недоліки сімейного виховання.

4. Сучасний підхід до проблеми співробітництва дошкільної установи і сім'ї.

Навчально – дослідницькі завдання

1. Наведіть приклади з художньої літератури, що підтверджують значення і специфіку сімейного виховання, вплив авторитету

батьків на дитину.

2. Складіть таблицю, де були б відображені позитивні й негативні сторони виховання дитини в сім'ї дитячому садку.

3. Виділіть нові напрямки співробітництва педагогів і батьків.

4. Підготуйтеся до дискусії з питань: "Чи може дитячий садок через педагогічну просвіту впливати на морально-психологічний клімат сім'ї."

"Якою я бачу спільну роботу дитячого садка і сім'ї сьогодні".

5. Розкрийте тему про "відкритість" дитячого садка з точки зору спілкування педагога з батьками.

Заняття 43

ФОРМИ І МЕТОДИ ВЗАЄМОДІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ УСТАНОВИ З СІМ'ЄЮ

Питання для обговорення

1. Традиційні форми роботи педагогів з батьками (колективні та індивідуальні) ,
їх аналіз.

2. Нетрадиційні форми роботи педагогів з батьками.

3. Шляхи оптимізації співробітництва з батьками.

Навчально – дослідницькі завдання

1. Складіть бібліографію з питань роботи дитячого садка з сім'єю за останні 10 років (на основі 12-ти номерів журналу "Дошкільне виховання").

2. Розробіть зміст консультацій для батьків на одній з проблем сімейного виховання (на вибір) .

3. Складіть таблицю "Індивідуальні й колективні форми роботи з батьками" .

4. Розробіть сценарій нетрадиційної форми взаємодії педагогів з батьками.

Заняття 44

ФОРМУВАННЯ БАТЬКІВ ЯК ПЕДАГОГІВ

Питання для обговорення

1. Суть педагогічної рефлексії, як складової частини педагогічної культури.

2. Методи формування педагогічної рефлексії у батьків.

3. Метод ігрового моделювання в спілкуванні з батьками.

4. Метод домашніх завдань для батьків, його переваги.

Навчально – дослідницькі завдання

1. Розробіть анкету для батьків, на основі якої можна було б визначити, чи знають вони свою дитину.

2. Розробіть запитальник для бесіди, мета якої – виявити уявлення дітей про своє положення в сім'ї.

3. На основі особистих спостережень складіть 2-3 педагогічні ситуації, продумайте питання для їх аналізу.

4. Складіть сценарій ігрового тренінгу, який допоможе батькам звільнитися від стереотипів в своїй поведінці.

5. Зробіть підбір художньої або мемуарної літератури про життя дитини в сім'ї.

Продумайте, як його можна використати в роботі з батьками для формування у них рефлексивного відношення до всієї діяльності.

6. Підберіть відповідну літературу для вихователя по формуванню у батьків педагогічної рефлексії.

Заняття 45

ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Питання для обговорення

1. Зміст загальної готовності дітей до шкільного навчання.
2. Особливості і зміст спеціальної готовності дітей до школи.
3. Значення комплексної готовності дітей до навчання в школі.

Навчально – дослідницькі завдання

Підготуйтеся до проведення ділової гри “Круглий стіл” за темою “На порозі школи”

Заняття 46

ДІАГНОСТИКА ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ

Питання для обговорення

1. Наступність в роботі ДЗО і школи. Завдання підготовки дітей до школи.

2. Основні передумови розвитку навчальної діяльності.
3. Діагностика її види.
4. Діагностичні методи. Класифікація діагностичних методів (за В.Ананьєвим).

Навчально – дослідницькі завдання

1. Складіть програму діагностичного обстеження дитини 6 – річного віку з метою визначення її готовності до школи:
а) програма включає блоки, що визначають інтелектуальну, морально-вольову, мотиваційну, соціальну готовність;
б) програма включає блоки, що визначають спеціальну готовність з розвитку мови, математики, підготовку до письма, по ознайомленню з навколишнім.

2. Підготуйте огляд і презентацію збірок діагностичних матеріалів, що орієнтовані на визначення готовності дітей до школи.

Заняття 47

ТИПИ ТА СТРУКТУРА УРОКІВ В ПЕДУЧИЛИЩІ

Питання для обговорення

1. Теоретичне та методичне обґрунтування класно-урочної системи і сучасні психолого-педагогічні дослідження проблеми.
2. Типи сучасного уроку. Структура і місце уроку в професійній підготовці учнів педучилища.
3. Вимоги до різних типів уроків з дошкільної педагогіки.
4. Особливості розробки конспектів уроків різного типу. Сучасні психолого-педагогічні дослідження оптимізації підпроцесу в середніх навчальних спеціальних закладах.

- А) значення постановки мети;
- Б) вимоги до викладу нових знань, відтворення попередніх;
- В) методика пояснення домашнього завдання.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Розробіть план-конспект уроку з дошкільної педагогіки на тему за погодженням з викладачем.
2. Зробіть письмовий аналіз одного конспекту уроку.

Заняття 48

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ПЕДУЧИЛИЩАХ

Питання для обговорення

1. Поняття про методи навчання, їх класифікація. Взаємозв'язок

методів навчання.

2. Методи навчання за класифікацією Цукіної. Особливості їх добору за дидактичним призначенням.

3. Використання ТЗН на уроках з дошкільної педагогіки.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Складіть таблицю “Методи навчання дошкільної педагогіки в педучилищі”
2. Зробіть вибірку статей з проблеми.

Заняття 49

МІСЦЕ ІГРОВИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ПЕДУЧИЛИЩІ

Питання для обговорення

1. Ігри-вправи та методика їх використання.
2. Місце дидактичних ігор в педагогічному процесі дошкільного педучилища.
3. Застосування ділової і педагогічної гри у викладанні курсу “Дошкільна педагогіка”.
4. Особливості розв'язання педагогічних задач на уроках з дошкільної педагогіки.
5. Засоби активізації самостійної роботи учнів.

Навчально-дослідницькі завдання

1. Підібрати педагогічні задачі до теми уроку (за вибором студента). Описати методику їх використання на уроці.
2. Розробити конспект ділової або педагогічної гри (за вибором студента).
3. Розробити тематику педагогічних ігор до курсу “Дошкільна педагогіка” для студентів III-IV курсів.

Заняття 50

ПРОБЛЕМНЕ ТА ПРОГРАМОВАНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ В ПЕДУЧИЛИЩІ

Питання для обговорення

1. Значення і місце проблемного та програмованого навчання в педагогічному процесі. Сучасні психолого-педагогічні дослідження проблеми.
  2. Основні шляхи реалізації проблемного навчання на уроках з дошкільної педагогіки.
  3. Місце програмованого навчання на уроках з дошкільної педагогіки.
  4. Підготовка і методичне керівництво роботою викладача.
- #### **Навчально-дослідницькі завдання**
1. Підібрати зразки проблемного і програмованого навчання учнів.
  2. Проаналізувати прийоми створення проблемних ситуацій для подачі матеріалу.

Рекомендована література до III розділу

1. Нормативно-правові документи функціонування системи дошкільного виховання в Україні

1. Державна Національна програма “Освіта”(Україна XXI

- століття).- Дошкільне виховання, №2, 1994.- К.: Освіта, 1994. с.2-3
2. Конвенція дошкільного виховання в Україні.- К.: Освіта, 1993.- 16 с.
3. Типовий статут дошкільного виховного закладу//Дошкільне виховання. - № 9. - 1994. - с.6-8
4. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні.- К.: Освіта, 1999.- 68 с.
5. Декларація прав дитини.- Виховна робота в закладах освіти в Україні. Випуск II.- К.: Освіта, 1998, с.10-14
6. Конвенція про права дитини.- Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II.- К.: Освіта, 1998, с.14-43
7. Національна програма "Діти України".- Виховна робота в закладах освіти України.- Випуск II.- К.: Освіта, 1998, с. 116-145
8. Малютко. Програма виховання дітей дошкільного віку.- К.: Освіта, 1991.- 198 с.
9. Дитина. Програма навчання і виховання дітей в дитячому садку.- К.: Освіта, 1993.- 267 с.
10. Надія. Програма навчання й виховання обдарованих дітей дошкільного віку.- Одеса, 1994.- 197 с.
11. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку навчання й виховання дітей.- Запоріжжя: ЛПІС. Лтд, 2000.-268с.
12. Українське дошкілля. Програма виховання та навчання дітей в дошкільних закладах.- Львів: ОІУКПО.
13. Ранній інтелектуальний розвиток. Програма за методикою М. Є. Веракси.- Львів. 1996.-
14. Лицем до дитини. Програма О.А. Винницької.
15. Сприяння індивідуальному розвитку в дитячому садку.- Торонто-Львів. 1996.-
16. Юний еколог. Програма екологічного виховання дітей дошкільного віку: Практична екологія для дітей.-
17. Дошкільник і економіка. Програма економічного виховання дітей дошкільного віку//Дошкільне виховання.-19994.-№8.
18. Крок за кроком. Дошкільний проект Сороса. Робоча програма. Рукопис. 1994
19. Концепція педагогічної освіти. Київ.: Освіта.-1998.- 20с.
20. Про освіту. Закон України від 23 березня 1996р. // Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Київ.- 1998, с. 43-76
21. Современные образовательные программы для дошкольных учреждений /Под ред. Т.ерофеевой.- М.: Академия, 2000.-341с.

II. Наукова та науково-методична література

1. Артемова Л. В. Колір. Форма. Величина. Число. - К.: Томіріс, 1997. - 176 с.
2. Богданов А.А. Познание с исторической точки зрения /Составитель и автор вступительной статьи О.Г. Носкова. - М.: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО «МОДЭК», 1999. - 480 с.
3. Васякович Г.П. Педагогіка вищої школи: Навчально-методичний посібник. - Львів: Ліга-Прес, 2000. - 100 с.
4. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. - К.: Либідь, 1997. - 376 с.
5. Волков Г. Н. Этнопедагогика: Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учебн. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 1999. - 168 с.
6. Эрик Г. Эрикссон. Детство и общество. - Изд. 2-е перероб. и дополн./

- Пер. с англ. - СПб: ИТД «Летний сад», 2000. - 416 с.
7. Козлова С.А., Куликова Г.А. Дошкольная педагогика: Учеб. для студ. сред. пед. учебн. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 1998. - 432 с.
8. Лисенко Н.В. Еколого-педагогічна культура вихователя дошкільного закладу. - Івано-Франківськ: «Плай», 1994. - 244 с.
9. Лисенко Н.В., Кирста Н.Р. Методичні поради до вивчення курсу «Дошкільна педагогіка»/Для студентів денної і заочної форми навчання. - Івано-Франківськ, 1993. - 61 с.
10. Лисенко Н.В. Практична екологія для дітей. - Івано-Франківськ: Сіверсія, 1999. - 156 с.
11. Лисенко Н.В. Соціальна екологія в системі професійно-педагогічної підготовки вихователя дошкільного закладу. - К., 1997. - 240 с.
12. Мижеринов В.А., Ермоленко М.Н. Введение в педагогическую профессию. - М., 1999. - 288 с.
13. Науковий експеримент у системі професійної підготовки педагогів/За ред. М.Г. Стельмаховича, 1996. - 258 с.
14. Педагогіка/Под ред. П.И. Пидкасистого. - М., 1998. - 640 с.
15. Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів. - К., 1998. - 343 с.
16. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс. В 2-х кн. - М., 2000. - 1500 с.
17. Пидкасистый П.И., Портнов М.Л. Искусство преподавания. - М., 1999. - 208 с.
18. Поздняк Л.В., Ляшенко Н.Н. Управление дошкольным образованием. - М., 2000. - 432 с.
19. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки. К.: Абрис, 1998. - 448 с.
20. Практическая психология образования/Под.ред. И.В. Дубровиной. - М., 1997. - 528 с.
21. Проскура О.В. Психологічна культура праці завідувачої дошкільного закладу. - К., 1994. - 124 с.
22. Удосконалення професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю/Упорядник Л.В. Артемова, Н.В. Лисенко. - К., 1996. - 206 с.
23. Українське національне дошкілля: вчора, сьогодні, завтра/Історичний аспект проблеми//Упорядник Н.В. Лисенко. - Івано-Франківськ, 1994. - 77 с.
24. Швед М.С. Педагогіка. - Львів. 1996. - 140 с.
25. Щербань П.Н. Навчально-педагогічні ігри. - К., 1993. - 120 с.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ПРАВА ДИТИНИ

проголошених в Статуті Організації Об'єднаних Націй, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності:

беручи до уваги, що необхідність в такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 р. і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20.11.1959 р., і визнана у Всезагальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (частково статті 23, 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (частково ст. 10), а також в статутах і відповідних документах спеціалізованих закладів і Міжнародних \ / організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей, що, як вказано в Декларації прав дитини, дитина, в її фізичній і розумовій незрілості, потребує спеціальної охорони і турботи, включаючи правовий захист як до, так і після народження;

спираючись на положення Декларації про соціальні і правові принципи, що торкаються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання і їх усиновлення на національному і міжнародному рівнях, Мінімальних стандартних правилах Організації Об'єднаних Націй, що торкаються правосуддя у співвідношенні неповнолітніх («Пекінські правила») і Декларації про захист жінок і дітей в надзвичайних ситуаціях в період збройних конфліктів;

беручи до уваги, що у всіх країнах світу є діти, які живуть у виключно важких умовах, і що такі діти потребують особливої уваги;

признаючи важливість традицій і культурних цінностей кожної нації для захисту і гармонійного розвитку дитини;

враховуючи важливість міжнародної співпраці для покращення умов життя дітей в кожній країні, частково у країнах, що розвиваються;

погодилися про наступне:

ЧАСТИНА I

Стаття 1.

Для мети справжньої Конвенції дитиною являється кожна людська особа до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, приміненім до даної дитини, вона не досягає повноліття раніше.

Стаття 2.

1. Держави-учасниці вважають і забезпечують всі права, передбачені справжньою Конвенцією, за кожною дитиною, яка знаходиться в межах їхньої юрисдикції, без будь-якої дискримінації, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного, етнічного чи соціального походження, матеріального положення, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів, або яких-небудь інших обставин.

2. Держави-учасниці приймають всі необхідні міри для забезпечення захисту дитини від всіх форм дискримінації чи наказу на основі статуту, діяльності, виражених поглядів чи переконань дитини, родичів дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї.

Стаття 3.

1. У всіх діях в відношенні дітей, незалежно від того, державні вони чи приватні установи, які займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами,

першочергово увага приділяється найкращому забезпеченню інтересів дитини.

2. Держави-учасниці зобов'язані забезпечити дитині такий захист і турботу, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права і обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які несуть за неї відповідальність за законом і з цією метою приймаються всі законодавчі і адміністративні міри.

3. Держави-учасниці забезпечують, щоб заклади, служби і органи, відповідальні за турботу про дітей, або захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, частково, в галузі безпеки і охорони здоров'я з точки зору чисельності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Стаття 4.

Держави-учасниці приймають всі необхідні міри для втілення прав, признаних в справжній Конвенції. У відношенні економічних, соціальних і культурних прав держави-учасниці приймаються такі міри, в максимальних рамках маючи у них ресурси, і у випадку необхідності, в рамках міжнародної співпраці.

Стаття 5.

Держави-учасниці поважають відповідальність, права і обов'язки родичів і у відповідальних випадках членів поширеної сім'ї чи родини, як це передбачено місцевим звичаєм, опікунів чи інших осіб, які несуть за законом відповідальність за дитину, певним чином керувати дитиною в здійсненні ними признаних справжньою Конвенцією прав і робити це в співвідношенні з розвиваючими здібностями дитини.

Стаття 6.

1. Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя.

2. Держави-учасниці забезпечують в максимально можливому ступені виживання і здоровий розвиток дитини.

Стаття 7.

1. Дитина реєструється відразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і на громадянство, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їхню турботу.

2. Держави-учасниці забезпечують здійснення цих прав у співвідношенні з їх національним законодавством і виконання їх обов'язків згідно відповідних міжнародних документів у цій області, частково у випадку, якщо б інакше дитина не мала громадянства,

Стаття 8.

1. Держави-учасниці зобов'язані поважати право дитини на збереження своєї індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я й сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання.

2. Якщо дитина незаконно позбавляється частини або всіх елементів своєї індивідуальності, держави-учасниці забезпечують їй необхідну допомогу і захист для найшвидшого встановлення її індивідуальності.

Стаття 9.

1. Держави-учасниці забезпечують, щоб дитина не розлучалася зі своїми батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи, згідно судового рішення, визначають у співвідношенні з приміненним законом і процедурами, що таке розлучення необхідне в найкращих інтересах дитини. Таке визначення може задаватися необхідним в тому чи іншому конкретному випадку, наприклад, коли родичі жорстоко відносяться до дитини чи не піклуються про неї,

або коли родичі проживають окремо і необхідно прийняти міри відносно місця проживання дитини.

2. В ході будь-яких розборів у співвідношенні з пунктом 1 даної статті всім зацікавленим особам надається можливість брати участь в розборі і висловлювати свої точки зору.

3. Держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома родичами за виключенням випадку, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

5. В тих випадках, коли таке розлучення витікає з якого-небудь рішення, прийнятого державою-учасницею, наприклад, при арешті, тюремному ув'язненні, висланні, депортації чи смерті (включаючи смерть, що настала за будь-якої причини під час знаходження даної особи в відомстві держави) одного чи обох батьків, чи дитини, така держава-учасниця надає батькам, дитині, чи, якщо це необхідно, іншому члену сім'ї на їхнє прохання необхідну інформацію у відношенні місця знаходження відсутнього члена (членів) сім'ї, якщо представлення цієї інформації не нанесе збитків благополуччю дитини. Держави-учасниці в подальшому забезпечують, щоб таке прохання само по собі не призводило до неблагополучних наслідків для певної особи (осіб).

Стаття 14.

1. Держави-учасниці поважають право дитини на свободу думки, совісті, релігії.

2. Держави-учасниці поважають права і обов'язки батьків, у відповідних випадках законних опікунів, керувати дитиною у здійсненні її права методом, згідним з розвиваючими здібностями дитини.

3. Свобода сповідувати свою релігію чи віру може мати тільки такі обмеження, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, загального порядку, моральності й здоров'я населення чи захисту основних прав інших осіб.

Стаття 15.

1. Держави-учасниці визнають право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів.

2. У відношенні здійснення даного права не можуть примінятися будь-які заборони, окрім тих, які приміняються у співвідношенні з законом і які необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я чи моральності населення, чи захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 16.

1. Ні одна дитина не може бути об'єктом довільного чи незаконного втручання в здійснення її права на особисте життя, сімейне життя, недоторканість житла чи таємниці кореспонденції, чи незаконного посягання на її честь і репутацію.

2. Дитина має захист закону від такого втручання чи посягання.

Стаття 17.

Держави-учасниці визнають важливу роль засобів масової інформації і забезпечують, щоб дитина мала доступ до інформації і матеріалів з різноманітних національних і міжнаціональних джерел, особливо до таких інформацій і матеріалів, які спрямовані на вплив соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини. З цією метою держави-учасниці:

а) розповсюджують засоби масової інформації і матеріали, корисні для дитини в соціальному і культурному відношенні і в дусі статті 29:

б) поширюють міжнародну співдружність в галузі підготовки, обміну і розповсюдженню такої інформації і матеріалів з різноманітних культурних, національних і міжнародних джерел;

в) поширюють випуск і поширюють дитячу літературу;

г) поширюють засоби масової інформації до приділення особливої уваги мовним потребам дитини, яка належить до якої-небудь групи меншин чи корінного населення;

д) поширюють розробку належних принципів захисту дитини від інформації і матеріалів, які приносять шкоду її благополуччю, враховуючи положення статей 13 і 18.

Стаття 18.

1. Держави-учасниці приймають всі можливі міри для того, щоб забезпечити принципи загальної і однакової відповідальності обох родичів за виховання і розвиток дитини. Батьки або в окремих випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основної турботи.

2. З метою гарантії і впливу здійснення прав, складених в справжній Конвенції, держави-учасниці надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними своїх обов'язків по вихованню дітей і забезпечують розвиток сітки дитячих закладів.

3. Держави-учасниці приймають всі необхідні міри для забезпечення того, щоб діти, родичі яких працюють, мали право користуватись призначеними для них службами і закладами по догляду за дітьми.

Стаття 19.

1. Держави-учасниці приймають всі необхідні законодавчі, адміністративні, соціальні та інші міри з метою захисту дитини від всіх форм фізичного чи психологічного насильства, відсутності турботи чи грубого відношення, чи експлуатації, включаючи сексуальне зловживання зі сторони батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

2. Такі міри захисту в разі необхідності включають ефективні процедури для розробки соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині і особам, які про неї піклуються, а також для здійснення інших форм попередження і виявлення, повідомлення, передачу на розгляд, розслідування, лікування і наступні міри у зв'язку з випадками жорстокого відношення до дитини, вказаних вище, а також у випадку необхідності відкриття судової процедури.

Стаття 20.

1. Дитина, яка тимчасово чи постійно позбавлена свого сімейного оточення, або яка в її власних найкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, які надає держава.

2. Держави-учасниці у співвідношенні зі своїми національними законами забезпечують заміну догляду за такою дитиною.

3. Такий догляд може виключати в себе частково передачу на виховання, «кафаал» по ісламському праву, усиновлення, чи, у випадку необхідності, приміщення по догляду за дітьми. При розгляді варіантів заміни необхідно певним чином враховувати бажання виховання дитини і її походження, релігійну і культурну приналежність, рідну мову.

Стаття 21.

Держави-учасниці, які визнають чи дозволяють існування системи усиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувались

першочергово, вони:

а) забезпечують, щоб усиновлення дитини вирішувалось тільки компетентними керівниками, які визначають у співвідношенні з законами і процедурами і на основі всієї достовірної інформації, яка має відношення до даного питання, що усиновлення припустиме, враховуючи статус дитини відносно батьків, родичів і законних опікунів і що, якщо необхідні зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення на основі такої консультації, яка може бути необхідною;

б) визнають, що усиновлення в іншій країні може розглядатись в якості альтернативного способу догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або поміщення в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання чи усиновлення, і якщо забезпечення будь-якого підходячого догляду в країні походження дитини є неможливим;

в) забезпечують, щоб у випадку усиновлення дитини в іншій країні застосовувались також і гарантії і норми, які примінюються у відношенні усиновлення всередині країни;

г) приймають всі необхідні міри з метою забезпечення того, щоб у випадку усиновлення в іншій країні влаштування дитини не призводило до отримання невинуватених фінансових вигод, пов'язаних з цими особами;

д) сприяють в необхідних випадках досягненню мети дійсної статті шляхом довгосторонніх і багатосторонніх домовленостей чи згод і прагнуть на цій основі забезпечити, щоб влаштування дитини в іншій країні здійснювалось компетентними керівниками чи органами.

Стаття 22.

1. Держави-учасниці приймають необхідні міри з тим, щоб забезпечити дитині, яка бажає отримати статус втікача або того, хто вважається втікачем, в співвідношенні з приміненними міжнародним чи внутрішнім правом і процедурами, як супроводжувачим, так і не супроводжувачим її родичам чи іншою особою, належний захист і гуманітарну допомогу в користуванні приміненними правами, викладеними в дійсній конвенції та інших.

Додаток Б

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується:

наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг;

створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

НАЦІОНАЛЬНА ПРОГРАМА «ДІТИ УКРАЇНИ»

1. Що таке *Національна програма "Діти України"*, хто її прийняв?

Національна програма «Діти України» затверджена Указом Президента від 18 січня 1996 р. № 63/96. Вона розроблена на підставі Конвенції ООН про права дитини, Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей та Плану дій щодо її виконання.

Прийняття Національної програми викликане ситуацією у сфері розвитку дітей, яка характеризується погіршенням не лише кількісних, а й якісних характеристик населення, зокрема загостренням проблеми здоров'я дітей. 60% дітей мають ті чи інші порушення соматичного та психічного характеру. Зростає кількість дітей, які мають психоневрологічні захворювання (328,8 тис.), хвороби нервової системи і органів чуття (1,3 млн.). 10% від загальної кількості дітей, які вступають до першого класу загальноосвітньої школи, мають затримку психічного розвитку, у значній частині школярів спостерігається недорозвиненість емоційно-почуттєвої, інтелектуальної та вольової сфери. Почастішали випадки порушення імунної системи, хронічних запальних захворювань бронхолегеневої системи, органів травлення, сечових шляхів та захворювань щитовидної залози.

Загострюється проблема соціального сирітства. Серед дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків (близько 90 тисяч), лише 7% – круглі сироти. Серед дітей-підлітків та молоді поширюється куріння, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, венеричні захворювання, посилюється загроза епідемії СНІДу. Частішають випадки вагітності неповнолітніх. Помітно зростає дитяча бездоглядність, злочинність, проституція, кількість самогубств.

У духовному розвитку спостерігається розпливчастість життєвих цілей, девальвація загальнолюдських і культурно-національних цінностей, для значної частини дітей властивий стан соціальної інфантильності.

Об'єктивними причинами різкого зниження фізичного-психічного, соціального і духовного здоров'я підростаючого покоління є і либока соціально-економічна криза, екологічні проблеми, критичний стан щодо забезпечення дітей раціональним харчуванням, слабка матеріально-технічна база системи охорони здоров'я і освіти. Комерціалізація соціальної сфери обмежує доступ дітей до позашкільної освіти, задоволення їх культурних інтересів та спортивно-оздоровчих потреб.

2. Яка мета і основні завдання програми “Діти України”?

Основна мета програми “Діти України” - не забезпечення права кожної дитини народитися здоровою, вижити і мати умови для всебічного розвитку, бути надійно соціально і психологічно захищеною. Програма розрахована на період до 2000 року і має стати орієнтиром для формування регіональних дій стосовно поліпшення становища дітей та відповідних територіальних програм на основі інтеграції діяльності державних установ з і громадськими та іншими організаціями.

Основними завданнями програми є:

- створення сприятливих умов для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дітей, забезпечення їх правового та соціального захисту;

формування гармонійно розвиненої особистості і громадянина, здатного до повноцінної життєдіяльності в усіх сферах виробництва, науки, освіти і культури;

- профілактика захворюваності та забезпечення дітей найбільш досконалими видами медичної допомоги, засобами лікування і відновлення здоров'я;

- проведення радикальних заходів щодо запобігання інфекційним і паразитарним захворюванням;

- створення умов для ліквідації недоїдання дітьми, а також запобігання хворобам, пов'язаних з неповноцінним харчуванням;

- здійснення заходів щодо профілактики злочинності, наркоманії, алкоголізму і куріння серед дітей;

- реалізація наукових розробок, спрямованих на вирішення актуальних проблем дитинства;

- удосконалення системи інформації населення щодо забезпечення здорового розвитку дитини.

3. Які основні напрями програми «Діти України»?

Національна програма «Діти України» реалізується у комплексі з програмами, затвердженими Урядом, зокрема Довгостроковою програмою поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства, Національною програмою імунопрофілактики населення на 1993-2000 роки, Державною національною програмою «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національною програмою планування сім'ї, комплексною програмою розв'язання проблем інвалідності, за такими напрямками:

- § поліпшення умов розвитку, виховання і освіти дітей;

- § поліпшення стану здоров'я підростаючого покоління шляхом профілактики захворювань жінок і дітей та вдосконалення системи охорони здоров'я;

- § сприяння повноцінному харчуванню дітей та розвитку індустрії дитячого харчування;

- § поліпшення умов життя дітей, які перебувають в особливо складних і надзвичайних умовах;

- § удосконалення правового законодавства щодо захисту материнства і дитинства

У подоланні кризи, що склалася, основну роль повинні відіграти сім'я, держава і суспільство.

4. Яка роль відводиться сім'ям у виконанні Національної програми?

Сім'я є і залишається природним середовищем для фізичного, психічного і духовного розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Вона має виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження і передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей прийдешнім поколінням. У першу чергу сім'я повинна залучати дітей до освіти, культури і прищеплювати загальнолюдські норми суспільного життя. Основними методами збереження та зміцнення здоров'я в умовах сім'ї має стати профілактика захворювань та дотримання певних гігієнічних правил у повсякденному житті, оптимальна фізична активність, загартування організму, повноцінне харчування, запобігання шкідливим явищам - курінню, алкоголізму тощо.

Усі державні та суспільні інституції мають підтримувати зусилля батьків або осіб, які їх замінюють, спрямовані на забезпечення

відповідних умов для виховання, освіти, розвитку здорової дитини.

5. Що повинна зробити держава для реалізації Національної програми?

Держава повинна сприяти правовому і соціальному захисту дітей, створенню належних умов для всебічного розвитку молодого покоління. Предметом особливої уваги є:

- зменшення негативного впливу навколишнього природного середовища на стан здоров'я дітей, розвиток служб планування сім'ї, генетичних центрів, закладів амбулаторно-поліклінічної мережі та забезпечення спеціалізованої медичної допомоги кожній дитині, яка цього потребує;

- забезпечення збереження та оптимізації мережі закладів освіти, розвиток і створення нових типів навчально-виховних закладів для дітей різного віку, організація їх повноцінного дозвілля, сприяння розвитку психолого-педагогічних служб, основним завданням яких має бути діагностико-психологічне обстеження, профілактика, корекція, консультативно-методична допомога всім учасникам навчально-виховного процесу, просвітницька робота, психологічна експертиза нових технологій навчання та виховання.

Під особливою увагою і турботою держави повинні бути діти, які з тих чи інших причин перебувають у скрутних умовах існування. Державна опіка щодо цих дітей має стати одним з пріоритетних напрямів соціальної роботи. На зміну ізольованому інтернатному вихованню має прийти інтегроване навчання та виховання.

Реабілітаційні заходи стосовно хворих дітей та дітей-інвалідів розширюватимуться за рахунок розвитку сфери соціальної реабілітації.

Держава всіляко підтримуватиме розвиток усіх форм благодійності та спонсорства стосовно дітей.

6. Яка роль суспільства у виконанні Національної програми?

Суспільство повинно забезпечити дітям повнокрону участь у всіх сферах діяльності, що їх стосуються. Головні зусилля суспільства та його інституцій мають бути спрямовані на створення розвинутої системи патронажу сімей трудовими колективами та громадськими організаціями, що сприятиме наданню адресної допомоги дітям з особливо неблагополучних, уразливих сімей.

7. Які результати планується одержати від реалізації Національної програми «Діти України»?

Здійснення намічених Програмою заходів дасть змогу: стабілізувати та надалі скоротити рівень смертності дітей у віці від 1 року - до 12 на 1000 народжених живими;

- знизити рівень смертності дітей віком від 0 до 14 років - до 98 на 100 тисяч населення відповідного віку за рахунок смертності від:

- інфекційних захворювань - до 3;

- вроджених вад розвитку - до 20;

- травм, нещасних випадків та отруєнь - до 20;

- хвороб нервової системи та органів чуття - до 4;

- хвороб органів дихання - до 5;

- знизити рівень загальної захворюваності дітей на 15 %;

- підвищити рівень охоплення дітей профілактичними щепленнями, що дасть змогу:

- знизити інфекційну захворюваність у цілому;

- ліквідувати захворюваність на поліомієліт та випадки смерті від дифтерії;

· довести рівень грудного вигодовування немовлят у віці до 4 місяців до 75%, що сприятиме значному зменшенню захворюваності дітей молодшого віку;

· знизити рівень інвалідизації дитячого населення;

· забезпечити право кожної дитини на отримання кваліфікованої медичної допомоги;

· скоротити рівень недостатності харчування дітей, подолати вітамінну (вітаміни А і С) та йодну недостатність у дітей;

· створити економічні умови для розвитку вітчизняної індустрії дитячого харчування, що дасть змогу скоротити обсяги закупівлі продуктів дитячого харчування за кордоном;

· поліпшити якість освіти і виховання дітей з урахуванням їх індивідуальних здібностей і потреб;

· створити належні умови для соціальної адаптації та захисту інтересів дітей-сиріт, дітей, які залишилися без піклування батьків, дітей-інвалідів;

· забезпечити підтримку творчо обдарованої особистості;

· забезпечити формування нових засад соціального та правового захисту дітей та сімей з дітьми;

· забезпечити інтеграцію зусиль центральних і місцевих органів державної виконавчої влади, установ та організацій, спрямованих на захист прав дітей.

8. Що таке Державна сімейна політика в Україні і як вона реалізується?

Державна сімейна політика є складовою частиною загальнодержавної соціальної політики України. Її роль обумовлюється тим, що реальна і соціальна допомога та підтримка сім'ї (з урахуванням фактичних можливостей держави) утворюють передумови для ліквідації несприятливого впливу соціально-економічної кризи, підвищення рівня життя населення, поліпшення демографічної ситуації, які є наслідком переходу економіки до ринкових відносин.

На підставі основних положень законів України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми", "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні", "Про освіту", "Про зайнятість населення", "Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх", а також постанови Кабінету Міністрів з питань надання соціальної допомоги та підтримки сімей. Конвенції та рекомендацій Організації Об'єднаних Націй розроблена Концепція* державної сімейної політики в Україні.

Основним об'єктом Концепції є сім'я, і Концепція включає комплекс заходів соціально-економічного, правового, ідеологічного, медико-гігієнічного характеру, спрямованого на підвищення життєвого рівня сім'ї, поліпшення системи виховання підростаючого покоління, припинення депопуляційних процесів. Мета Концепції полягає в утворенні необхідних умов для поліпшення життєдіяльності сім'ї, виховання дітей, охорони материнства і дитинства, забезпечення умов для суміщення трудової діяльності та сімейних обов'язків членів сім'ї.

9. Які принципи покладені в основу Державної сімейної політики?

В основу Державної сімейної політики покладені такі принципи:

· вона повинна відбивати сучасний стан та перспективи розвитку економіки. При цьому, виходячи із реальних економічних можливостей держави, сприяти забезпеченню досягнення необхідних стандартів рівня

життя членів сім'ї;

· адресність конкретним категоріям сімей з урахуванням їх можливостей, індивідуальних потреб та рівня матеріальної забезпеченості;

· диференційований підхід до забезпечення та підтримки рівня доходів сім'ї: надання соціальної допомоги членам сімей залежно від ступеня непрацездатності, та економічної самостійності, демографічних характеристик окремих груп громадян (дорослі, діти, мешканці міст і сіл);

· першочергове право на допомогу надається мало-забезпеченим сім'ям, які тимчасово опинилися у скрутному становищі та з об'єктивних причин.

КОНЦЕПЦІЯ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ (проект)

1. МЕТАІЗВАННЯ

Демократизація державної діяльності та суспільного життя України потребує переорієнтації дошкільного виховання згідно з сучасними тенденціями духовного, економічного та національного розвитку країни.

В умовах відродження суверенітету України визрівають можливості для створення таких дошкільних закладів, у яких би повною мірою були використані досягнення етнопедagogіки й світової педагогічної думки відповідно до народних виховних традицій та національних звичаїв.

Основи духовного та фізичного формування особистості закладає сім'я. Родинне виховання в єдності з суспільним дошкільним вихованням забезпечує повноцінний та всебічний розвиток дитини.

Концепція передбачає формування провідних засад дошкільного виховання, які є основою для творчого використання в інтересах розбудови сучасного дитячого садка.

Кожний конкретний народ через власне дошкільне виховання продовжує себе в дітях, генерує свій національний дух, характер, психологію, традиційну культуру, спосіб життя. Цілком закономірним є прагнення кожного цивілізованого народу мати свій національний дитячий садок.

Національним є той дитячий садок, який забезпечує етнізацію особистості, тобто природне входження дитини в духовний світ і традиційне життя рідного народу, в культуру нації як складову загальнолюдської культури. Він будується на ґрунті загальнолюдських ідей гуманізму й демократизму, органічного взаємозв'язку народного й національного, збереження національних та прилучення до загальнолюдських духовних цінностей, орієнтується на перспективу розвитку особистості.

Мета дошкільного виховання — формування основ духовності особистості.

Завдання дошкільного виховання

1. Пробудити у дитини духовне начало, розвинути його як домінуюче в структурі особистості.

2. Формувати особистість у контексті рідної культури, мови як емоційного природного середовища дитини, що відповідає її етнопсихології.

3. Відновити престиж української мови — материнської мови дітей, державної мови, суверенної України, мови корінної нації як засобу соціалізації особистості.

4. Сформувати творчу індивідуальність на національній основі і водночас розвинути на рівні сучасності, яка живе активно, цікаво, відповідно до вікових соціальних та фізіологічних потреб і готова фізично та психічно до подальших вимог сім'ї, життя, школи.

5. Прищеплювати дитині безкорисливість як вищу цінність у шкалі цінностей культури і водночас елементи економічної обізнаності, діловитості.

II. ОСНОВНІ ЗАСАДИ

Концепція дошкільного виховання ґрунтується на наукових,

теоретичних положеннях філософії, педагогіки й психології, відповідно до яких в основі освіти лежать культура і наука. Основи духовності закладаються сім'єю і розвиваються дитячим садком, побудованим на традиціях родинного виховання, етнопедagogіки та сучасних здобутків педагогічної науки.

Вихідні засади концепції розвитку й виховання дитини визначаються суверенним правом кожного народу дбати про своє майбутнє та своє відтворення і передбачають:

формування гармонійно розвиненої підростаючої особистості, наділеної національною свідомістю, гідністю й прагненням зберігати й примножувати національну культуру як елемент культури загальнолюдської;

прищеплення загальнолюдських морально-етичних цінностей, зокрема таких якостей, як доброта, чуйність, милосердя, людяність, справедливість, правдивість, сумлінність, чесність, гідність, громадянськість, повага й гуманне ставлення до людей різних національностей;

максимальне пристосування до природи дитини, до її вікових, статевих та індивідуальних особливостей, до фізіологічних, психологічних (генетичних), національних рис;

диференціацію навчально-виховного процесу відповідно до індивідуальних задатків, нахилів, здібностей, інтересів та потреб кожного вихованця, виявлення талантів, створення як найсприятливіших умов для їхнього розквіту, для самовираження, самоствердження й самореалізації кожного індивіда;

гуманізацію й демократизацію педагогічного процесу як найважливішу умову вільного самопочуття дитини в дошкільному закладі, її прагнення вдосконалюватися, активно та ініціативно діяти, виявляти своє ставлення до людей і середовища;

незалежність навчально-виховного процесу від партійного, релігійного спрямування, соціально-педагогічну самостійність вихователів, забезпечення реальних можливостей для організації їхньої діяльності на основі власної творчості та ініціативи відповідно до місцевих історико-етнографічних особливостей країни;

гармонійне поєднання родинного й суспільного виховання, що ґрунтується на взаємній повазі й підтримці, активному підході до явищ навколишньої дійсності, ненав'язливому введенні дитини в життя,

відповідність організації, структури і змісту виховної системи в цілому прогресивним досягненням етнопедagogіки і світової педагогічної думки;

культування знань, збудження інтересу й прагнення до навчання та іншої праці;

опанування сучасних здобутків відповідно до соціально-культурних вимог часу і науково-технічного прогресу, що задовольняє потреби сім'ї та суспільства у вихованні дітей;

збереження національної психології, генотипу, який сформувався протягом століть у певних природно-географічних та історичних умовах як сукупність спадкових психічних і фізичних структур, що передавалися нацією з покоління в покоління й зумовили її національне обличчя;

відродження національної культури за допомогою введення у повсякденний побут різних видів мистецтва рідного народу, доречне використання фольклору, його пропаганда й поширення, використання національних мотивів у сучасному мистецтві, інтер'єрі, одязі тощо

з урахуванням регіональних умов.

актуалізацію національних звичаїв духовно-морального, інтелектуального, гуманно-демократичного, трудового, оздоровчого й культурно-естетичного характеру в народнопобутових традиціях, святах, обрядах, піснях, родинних реліквіях, народному календарі;

оволодіння рідною мовою як найціннішим скарбом нації, плекання любові до материнського слова як першого й могутнього духовного наставника людини, як найдійовішого вияву національної культури та історії, додержання статусу української мови як державної відповідно до діючого Закону про мови в Україні;

ознайомлення з історією рідного народу як джерелом духовності й мудрості, свідченням безперервної наступності поколінь, національної самосвідомості, гордості, основою для формування громадянина суверенної демократичної держави;

розкриття географічних особливостей як багатства рідного краю, як витоків формування в дитини чуття Батьківщини, чуття господаря своєї країни.

ІІІ. ЗМІСТ І ЗАСОБИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Рідна мова. Зміст і засоби української мови виражають психологічні, соціальні, національні особливості народу, досвід попередніх поколінь. Якнайкраще пристосована до психологічних особливостей дитини, рідна мова забезпечує природне виховання й навчання малят.

Дитину навчають користуватися рідною мовою в живому безпосередньому спілкуванні з оточуючими людьми, формують мовне мислення, основні засоби мови, усне мовлення за нормами літературної мови, пошану до носіїв діалектів. Повноцінний розвиток мовлення забезпечує цілеспрямоване навчання відповідно до структурних елементів мови — фонетичних, лексичних, граматичних. Одномовність значною мірою гарантує нормальне функціонування й розвиток української нації, збереження народу як етносу. Додержання україномовного режиму в сім'ї та дитячому садку обов'язкове для нормального розвитку дитини.

Мовний режим здійснюється диференційовано щодо дітей з різним типом двомовності. Навчання української мови у російських дитячих садках передбачає такі аспекти: державний, етичний, інтелектуальний, естетичний, практичний.

У сучасних умовах налагодження та поширення політичних, економічних, наукових, культурних міжнародних зв'язків України нагальною потребою є прилучення до однієї з мов міжнародного спілкування вже в дошкільному віці — найсприятливішому періоді оволодіння другою мовою. Інша мова, неспоріднена українській, не становить загрози до її виродження. Грамотна з лінгвістичної й психолінгвістичної точок зору методична система забезпечує успіх в оволодінні запропонованим обмеженим мовним матеріалом і створення відповідних передумов для подальшого засвоєння будь-якої іноземної мови практично всіма дітьми при мінімумі засобів. Важливо використовувати їх природно, гнучко, ситуативно, осмислено, задовольняючи пізнавальні, ігрові, особисті психофізіологічні потреби і враховуючи можливості дітей, зокрема тих, що мають комунікативні та лінгвістичні здібності.

Природа рідного краю є основою матеріальної і духовної культури народу. Географічні, біологічні та інші природні фактори, що

зумовили національні особливості українців, формують у дітей чуття єдності, гармонії людини й природи. Дитяче чутливе сприймання природи як живого організму, зустріч з її таємницями, прагнення досягнути їх, породжує любов до природи, екологічне світобачення.

Рідна історія дає знання про виникнення, становлення й розвиток свого народу. Старші дошкільників ознайомлюють з доступними відомостями про доленосні віхи на шляху розвитку рідного народу, про його боротьбу, спроби відродитися і стати на рівень з іншими народами світу. У дітей пробуджують розуміння історії та інтерес до неї, духовність, історичну пам'ять, усвідомлення себе як частини народу. У доступній формі дітей знайомлять із сучасними соціальними процесами національного відродження.

Державна і народна символіка розглядається у єдності з історичним минулим народу. Вона виражає істотні сторони, визначальні події в житті української нації, держави.

Ознайомлення дітей із змістом і мотивацією державних та етнічних символів, доречно їх використання у повсякденному житті, державних урочистостях формує чуття дому, родини, краю, гордості за свій народ, єдності на основі спільних емоційних переживань, духовних цінностей.

Фольклор. Твори фольклору, як і мова — це органічний фактор формування у дитини відчуття етнічної належності. Вони впливають передусім на її емоційну сферу, розвивають почуття, допомагають відтворити картину світу в традиційних для народного світогляду формах: казках, прислів'ях, приказках, забавлянках, колисанках, мирилках, потішках тощо.

Життєвий досвід, зокрема фольклорний, передається від старших до молодших поколінь. У сучасних умовах національний дитячий садок стає спадкоємцем традицій виховання, що передались у фольклорі, адаптуючи ці суголосні сімейні засоби виховання. Залучення небайдужих батьків до участі у різних заходах, зокрема до підготовки і проведення фольклорно-етнографічних свят, створює атмосферу невимуженості й емоційності, необхідних для прилучення дітей до народних традицій, стимулює творчість.

Фольклор використовується доречно, принагідно до певних, конкретних обставин, випадків. До місцевого фольклору звертаються як до найближчого духовного середовища. Ознайомлення з розмаїттям фольклору у різних етнографічних регіонах України створює у дітей уявлення про багатоманітність національної культури свого народу.

Гра та іграшка. Гра як у широкому розумінні (обряди, культи, мистецтво), так і вузькому (ігри дітей, дорослих) є складовою частиною культури і відображає її особливості й зміни. Гру використовують як невимужений спосіб прилучення дітей до народних звичаїв і традицій, оскільки народні ритуали ґрунтуються на ігрових засобах. Малят

завжди приваблюють соковитий народний гумор, доречні приказки, прислів'я, загадки, потішки, стають близькими й доступними народні пісні, хороводи. В активний словник, входять забуті слова й вирази. Ігрова форма, емоційний характер фольклорних ритуалів створюють радісний настрій, формують позитивне ставлення до народних звичаїв.

Народні ігри, породжені сімейною педагогікою, посідають належне місце в педагогічному процесі як засіб ласкавого поводження з дітьми, прагнення порадувати, потішити їх, спонукання до звуконаслідування, емоційної виразності міміки й мови.

У системі виховання дошкільнят велику увагу приділяють

народним іграм з правилами, лічилками, співом, музичним супроводом. Як носіїв жарту, сатири використовують народні театри — сплав пісень, таночків, гри, гумору.

Іграшка — стародавній вид народного мистецтва, виразник національної культури. Реалістична або умовна манера виконання іграшки демонструє дітям можливу варіативність образів, веде до узагальнень. Гра й розваги з народною іграшкою прилучають малят до господарських занять, виховують спритність, естетичний смак, розвивають фантазію, уяву. Народна іграшка ненав'язливо, без зайвого дидактизму розкриває дитині світ, формує активне багатогранне ставлення до нього, активізує творчі можливості. Вона виражає наступність, зберігає особливості місцевої етико-естетичної культури, допомагаючи становленню особистості на рідному ґрунті. Відновлення ігрових традицій є засобом передачі культурного досвіду від покоління до покоління, зростання національної самосвідомості, спрямованої на відновлення національної культури в дитячому товаристві.

Національне мистецтво. Мистецтво, сконцентроване в естетичній формі, матеріалізує національний дух народу у проявах його творчості. Твори українських скульпторів, художників, народних митців яскраво відбивають риси національного характеру і відображають життєвий уклад, історію й культуру народу України.

Народне і професійне мистецтво формує у дітей естетичні смаки, відчуття багатства, краси національного духу, втіленого у різноманітних видах і жанрах — літературному, пісенному, музичному, танцювальному, образотворчому, декоративно-прикладному тощо. Мистецькими традиціями мають бути просякнуті всі сфери життя дітей.

Засвоєння національної музичної культури дітьми зумовлене національним музичним генотипом. Це вироблена поколіннями сукупність музичних структур і засобів (ритм, лад, гармонія тощо), які передаються, закріплюються спадково і забезпечують природне органічне сприймання та переживання. Органічність сприймання і переживання фольклорного музичного мистецтва зумовлюються вродженою готовністю дитини до сприймання інтонаційного багатства рідної національної музики й мови, особливостей їх ритмічного інтонування тощо.

Прилучення дітей до фольклорної естетики передбачає опанування народного співу, який принципово відрізняється від професійного.

Гра дітей (починаючи з трьох років) на простих музичних інструментах виховує любов до музичного мистецтва свого народу, природи рідного краю. Важливе місце в системі національного виховання мають посідати музично-ритмічні рухи, танці й хороводи.

Народний календар — система історично обумовлених дат, подій, свят, традицій, звичаїв і обрядів, які у певній послідовності відзначає весь народ протягом року, — прилучає дошкільнят до живої енциклопедії побуту й дозвілля народу. В могутньому гармонійному комплексі емоційно-естетичних засобів виховання дитина формується як представник певного етносу. В дитячому садку народний календар є природовідповідною програмою національного виховання. Традиції і обряди, притаманні кожному святу, пов'язані з природою рідного краю, природою самої людини, трудовою діяльністю народу в різні пори року. Вони поглиблюють емоційні зв'язки дитини з життям, працею, красою рідного народу. Зміст та ідейно-моральна насаженість народного календаря виховують у малюка добропорядність, добродійність, милосердя та інші чесноти. Активна, доступна дошкільникам

участь у підготовці та відзначенні свят, урочистостей поглиблює зв'язок дітей з сім'єю, рідним народом.

Родинно-побутова культура втілює любов і піклування батьків та родини про дітей, збереження рідної мови, сімейних традицій, вивчення свого родоvodu і продовження заповітів батьків та старійшин роду, дбайливе ведення господарства, бережне ставлення до національної духовної і матеріальної культури, доречне й естетичне використання її в побуті, розуміння краси й моралі, гуманне ставлення до людей і природи, вшанування національних героїв.

Сім'ї, що є носіями родинно-побутової культури, мають стати активом співробітництва з дитячим садком в усіх напрямках національного виховання.

Народні традиції — звичаї, обряди, норми і правила поведінки, що переходять з покоління в покоління. На основі народних традицій у дітей формуються норми й правила моральної поведінки, світосприймання. Традиції — це живий пізнавальний, емоційний, зрозумілий зв'язок між минулим, сучасним і майбутнім народу. Прилучаючись до традицій, наслідуючи їх, діти вбирають їх пізнавальний, психологічний, моральний, естетичний зміст.

IV. ПРОГРАМА ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС

Розвиток особистості в дошкільному закладі передбачає:

задоволення актуальних соціологічних і соціальних потреб, властивих дошкільному дитинству;

практичне використання дошкільниками засвоєних знань, моральних норм, способів діяльності в доступних, цікавих, посильних їм справах та спілкуванні;

своєчасне використання сензитивних періодів дошкільного дитинства для закладення основи і перспективи розвитку дошкільників; підготовку до наступного навчання в школі, подальшого життя, творчої трудової діяльності тощо.

Зміст програм розвитку і виховання дитини дошкільного віку має гуманітарне спрямування і передбачає елементарну освіту за такими напрямками:

фізична, гігієнічна культура та охорона здоров'я;

суспільна, краєзнавча, історична обізнаність;

моральна, етична сфера;

мовна, комунікативна готовність;

естетично-прикладний цикл;

конструктивний, математичний розвиток.

Зміст кожного напрямку поєднує:

національну психологію, культуру, історію, регіональні умови;

загальнолюдські надбання;

сучасні здобутки культури та досягнення науково-технічного прогресу;

розуміння психології народу, яка складається віками (це дає змогу найбільш адекватно формувати особистість);

національну культуру, яка є внеском у загальнолюдські надбання демократичності, гуманізму, совісті, честі, гідності, громадянськості, чуття прекрасного;

історичне минуле народу — джерело непересічності поколінь, патріотизму та інтернаціоналізму;

природні та економічні особливості регіону — умову розвитку пізнавальних, господарських інтересів, нахилів.

Світова культура та науково-технічний прогрес, зокрема іноземні мови, світова література, образотворче мистецтво, музика, розвивальні комп'ютерні ігри, — засоби виходу за рамки національної, територіальної, соціальної обмеженості, прилучення дитини до загальнолюдських цінностей.

Формування особистості здійснюється на підставі цілісного підходу до організації навчально-виховного процесу, який передбачає органічне поєднання відповідних напрямів, форм, методів педагогічної роботи, належну організацію різних видів діяльності дітей, орієнтацію як на соціально значущі цілі виховання, так і на інтереси й потреби, типові для дошкільників взагалі і кожної дитини індивідуально.

Основним у виховному процесі є взаємне довіря, повага, радість, гумор, любов між дорослими і дітьми, дітей між собою, а також співробітництво між сім'єю і дошкільним закладом.

Зміст програми і педагогічного процесу повинен бути соціально-цінним, доступним, актуальним для дітей.

Слід наголосити на міжпредметних зв'язках і реалізації їх як основи повноцінної організації педагогічного процесу, що дасть змогу ефективно використати регламентований (заняття) і нерегламентований (різні види самостійної діяльності дітей) час педпроцесу, забезпечити повторення матеріалу, засвоєння його дітьми різними засобами (навчанням, вивченням, самостійним застосуванням).

Заняття — провідна, але не єдина форма навчання. На заняття вносяться лише основоположний зміст програми. Проводяться вони з підгрупами дітей за графіками почергової зміни різних занять, організованих фахівцями.

У змісті, що вноситься на заняття, виділяють основні компоненти — знання, способи їх добування й застосування як основоположні для розвитку самостійних і змістовних видів діяльності. Останні, завдяки цьому, знаходять у програмі своє місце як діяльність, породжена навчанням, коли дитина може самостійно, творчо поєднувати свій досвід з тим, чого її навчали дорослі, практично застосовувати знання і моральні норми у вчинках і справах. Так, надбання дитини стають необхідними їй повсякденно, що викликає потребу подальшого пізнання і вдосконалення.

Дедуктивними, й індуктивними способами (формами, методами, прийомами) педагог залучає дітей до оволодіння знаннями, способами діяльності, до пошуку, відкриття нового.

Педагог виступає джерелом інформації, взірцем для наслідування як оцінно-емоційний стимул. Він задовольняє соціальну потребу дитини в спілкуванні, спрямовує її, даючи емоційну оцінку діяльності. Дошкільник у педагогічному процесі — не тільки об'єкт, а й суб'єкт процесу пізнання, морально-емоційної атмосфери в групі, взаємного впливу в середовищі дітей, індикатор педагогічних зусиль, партнер у співробітництві з дорослими й однолітками, старшими, молодшими дітьми.

Роль гри в педагогічному процесі зумовлена її функцією — творчою інтеріоризацією дитиною власного досвіду пізнання навколишнього середовища. Змістова гра та інші види діяльності (навчальна, трудова, спілкування) розвиваються в умовах педагогічного процесу, побудованого на поєднанні вищерозі ляннутих аспектів. Гра сприяє формуванню у дітей

ієрархічної структури мотивів, які становлять основу морального спрямування особистості. Вона є ніби першим щаблем в осягненні моральних взаємин, підпорядкуванні мотивів, які продовжують діти і поза грою. Гру проводять для спонукання дітей до таких вчинків, мотивів, взаємин, які не використані в реальній дійсності, для невимушеного усвідомлення знань, моральних норм, для застосування способів їхнього пізнання й перетворення. Крім того, гра — найлегший ступінь для усвідомленого оволодіння надбанням культури, досвідом людських взаємин, знаннями, способами діяльності тощо.

Впровадження електронної, зокрема, комп'ютерної техніки — новий етап інформаційної культури в педагогічному процесі дошкільного закладу. Комп'ютери застосовують у роботі з дошкільниками в ряду традиційних засобів репрезентації пізнавального та виховного змісту. Комп'ютерні програми складають з урахуванням психології сприймання й пошукової діяльності дошкільників. Ігрова мотивація є основним рушійним механізмом і стимулом розв'язання дидактичних завдань комп'ютерних програм.

Оволодіння дитиною способами управління відеотерміналом підпорядковане та обмежене потребою досягнення успіху в роботі з кожною програмою. Це забезпечує невимушене й досить швидке оволодіння дошкільниками клавіатурою дисплею, вільну орієнтацію в пропонованому їм наборі умовних позначень.

Відповідно до цього рекомендується створити комп'ютерно-ігровий комплекс (КІК) — технічно-педагогічне середовище — та орієнтуватися на нього як на органічну складову матеріально-педагогічних умов дошкільних закладів.

Модифікація клавіатури комп'ютера відповідно до української абетки відкриває широкі можливості для того, щоб оперувати зображенням на відеотерміналі букв алфавіту рідної мови. Вводячи ігрові ситуації до програм, ураховують емоційність навчання грамоти дітей: активізують сприйняття букв, полегшують оперування буквами при створенні різних поєднань, які утворюють нові склади, поліпшують злитне читання. Можливості деяких комп'ютерів дають змогу зобразити звучання поданих на відеотерміналі букв. Це використовується як момент, що передуює появі зображення букв чи підкріплює правильність вибору дитиною певної букви. Комп'ютерні програми цікаво й доступно ознайомлюють дітей з сучасністю та історичним минулим рідного краю, фольклорними образами народних казок, потішок, пісень, з мотивами декоративно-прикладного мистецтва тощо. Такий зміст комп'ютерних програм, посилення їх емоційного впливу засобами гумору, гри, малих форм народної творчості є передумовою успішного прилучення дітей до культури свого народу і створює можливість вивчати українознавство в дитячих садках. Проте треба зважати на те, що обмежені зображувальні засоби комп'ютерної техніки, яка доступна дошкільним закладам, збіднюють змістовність та емоційність впливу програм, не дають змоги відобразити звучання мови тощо.

Таким чином, проблема прилучення дітей до українознавства в сензитивний період мовного та емоційного розвитку людини розв'язується шляхом пошуку й розширення спектру педагогічних засобів, серед яких чільне місце посідає гра, народна іграшка, сучасна комп'ютерна техніка, спеціальні відеопрограми, використання їх для оптимізації педагогічного процесу взагалі, і в справі українознавства в дошкільних закладах зокрема.

Отже, національний дошкільний заклад передбачає природний перебіг педагогічного процесу, спрямованого на етнізацію та всебічний розвиток кожної дитини, на основі широкого застосування звичних для неї засобів родинної етнопедагогіки, у контексті реального життя, при якому виховання здійснюється цілком природно й вільно, тобто на оптимальному рівні, коли дитина не відчуває, що її хтось виховує.

Розглянуті положення щодо української культури і мови можуть бути реалізовані відповідно до етнічних особливостей, історії та сучасних перспектив розвитку будь-якої нації, що проживає на території України.

У ПЕДАГОГІЧНІ КАДРИ

Завдання працівників системи дошкільного виховання на сучасному етапі полягає у прищепленні дітям любові до рідної мови, сім'ї, до свого роду, до рідного краю, до Батьківщини, а отже, задатків національної свідомості.

Підготовка педагогічних кадрів у галузі національного дошкільного виховання здійснюється в державній системі педагогічної професійної освіти України.

Підготовка педагогічних кадрів має забезпечувати:

формування готовності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до роботи в умовах гуманізації педагогічного процесу, що базується на особистісно-орієнтовній взаємодії дитини і педагога та їхньому повноправному партнерстві і співробітництві;

розвиток національної свідомості педагогічних кадрів дошкільних закладів на основі глибоких знань з історії й сучасності свого народу, його культури, традицій, етнопедагогіки;

володіння українською мовою як засобом невимушеного спілкування з дітьми, спрямування розвитку у дітей мови як носія національної культури, духовності народу;

обізнаність зі станом природи та перспективами соціально-політичного розвитку України, свого регіону, краю;

чітку визначеність своєї ролі як громадянина у процесі відродження всіх сторін життя регіону і становлення особистості вихованців як національної генерації;

оволодіння надбаннями національної і світової педагогічної думки, методиками навчання і виховання дітей дошкільного віку.

Підготовка працівників дошкільних закладів передбачає два етапи: попередній відбір та навчання й виховання майбутніх спеціалістів.

Щодо відбору, то профцентри відділів народної освіти включають у сферу, своєї діяльності орієнтування підлітків на професію педагога-дошкільника. З цією метою потрібно:

у перелік професій, рекомендованих для профорієнтації, включати і професію вихователя дошкільного закладу;

створити регіональні програми діяльності профцентрів, передбачивши в них теоретичні та практичні аспекти педагогічної роботи з дітьми;

зміцнювати взаємозв'язок у роботі профцентрів і шкіл майбутнього педагога у вузах.

Виховання майбутнього педагога-дошкільника передбачає ряд аспектів, якими є:

історія народу, національні й культурні традиції, у процесі вивчення яких формуються уявлення про Київську Русь як українську державу, розуміння закономірностей національно-визвольної боротьби

українського народу впродовж століть, особливостей сучасного етапу розвитку;

природа, надра, народне господарство рідного краю, вивчення яких сприяє формуванню у студентів екологічної свідомості та культури, економічного мислення, навичок активної природоохоронної діяльності, оволодінню методикою виховання у дітей дошкільного віку бережливого ставлення до природи;

побут народу, ознайомлення з яким спрямовує студентів на глибоке вивчення етнічного складу населення конкретного регіону, особливостей мови, побуту, традицій, ремесел, архітектури різноманітних етнічних груп, а також сприяє формуванню почуття патріотизму, глибокої поваги до національних надбань кожної етнічної групи;

багатство усної народної творчості, оволодіння яким сприяє зростанню духовного та інтелектуального рівня студентів, поверненню до життя традицій народної педагогіки, зокрема, гуманного ставлення до дитини;

художня література: вивчення цього предмета сприяє виробленню у студентів гуманістичних засад, націлює їх на виявлення й повернення до широкого кола читачів імен забутих авторів свого регіону, чий творчий відображали світ дитини, сприяли її розумовому розвитку, духовному збагаченню, становленню високих громадянських якостей;

національне мистецтво, глибоке ознайомлення з яким виховує естетичні почуття і смаки, прагнення пізнати прекрасне і прилучитися до нього, формує потребу в самостійній художній діяльності, у залученні до неї дітей дошкільного віку та їхніх батьків, сприяє відродженню народних ремесел з урахуванням регіональної специфіки (Таврія, Крим, Донбас, Полісся, Поділля, Буковина, Галичина, Закарпаття, Волинь тощо);

світогляд майбутніх фахівців передбачає відмову від догматичних стереотипів мислення і повернення до загальнолюдських цінностей, які є основою формування почуття патріотизму та інтернаціоналізму, гордості за належність до певної національної групи, готовності відроджувати та відстоювати духовні цінності свого народу й матеріальні багатства рідного краю.

VI. ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА І РЕАБІЛІТАЦІЯ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО САДКА ТА СІМ'Ї

Дбаючи про відродження української нації, необхідно вирішувати соціально-психологічні проблеми дитинства, які виникли в умовах сучасного суспільства.

Важлива роль у психологічній службі покладається на практичного психолога. Спираючись на свої професійні знання про вікові закономірності психічного розвитку, діяльності і поведінки людини, залежність їх від особливостей взаємин малят з дорослими та ровесниками, психолог забезпечує можливості для індивідуального підходу до дитини в дошкільному закладі, визначає причини відхилень у розвитку та шляхи психолого-педагогічної корекції.

Діяльність психолога в дошкільній установі має бути спрямована на забезпечення повноцінного психічного розвитку дітей, на діагностику особливостей інтелектуального й особистісного розвитку, на профілактику й усунення причин порушень у їх поведінці і розвитку в цілому. У розв'язанні проблем психолог повинен виходити насамперед з інтересів дитини, сприяти всебічному і гармонійному її розвитку.

Робота психолога передбачає профілактику, діагностику,

психокорекцію.

Профілактична робота визначається необхідністю своєчасно запобігати можливим порушенням в інтелектуальному й споживчо-мотиваційному розвитку. З цією метою психолог веде роботу з адаптації дітей у дитячому садку, дає рекомендації вихователям і батькам в адаптаційний період, здійснює психологічне обстеження кожної дитини, аналізує весь хід її розвитку, узагальнюючи інформацію, що одержує з різних джерел (спостережень за дитиною, бесід з нею, психологічних експериментальних обстежень, бесід з батьками, вивчення документації, продуктів діяльності дитини).

Діагностична робота передбачає поглиблене психолого-педагогічне вивчення дошкільників протягом перебування у дитячому садку: систематичне обстеження дітей для прогнозування їх психічного розвитку, відповідності його віковим нормативам; діагноз психологічних причин порушень в інтелектуальному розвитку дітей, причин порушень у поведінці, в спілкуванні, в оволодінні необхідними соціальними вміннями і навичками з метою здійснення індивідуального підходу до кожної дитини в процесі виховання.

Психокорекційна робота передбачає активний вплив психолога на процес формування індивідуальності дитини. Завдання цього напрямку — корекція відхилень у психічному розвитку дитини на основі створення оптимальних можливостей і умов для її психічного розвитку в межах норми, за принципами єдності діагностики, і прогнозу корекції розвитку.

Гуманізація і демократизація практичної педагогіки передбачає індивідуальний підхід до дитини, заснований на глибокому розумінні її психологічних особливостей, на вивченні її інтересів, на створенні умов для виявлення справжньої творчої активності кожного малюка.

Додаток Д

Проект

ЗАКОН УКРАЇНИ “ПРО ДОШКІЛЬНУ ОСВІТУ”

І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Законодавство України про дошкільну освіту

Відносини у сфері дошкільної освіти регулюються Конституцією України, Законом України «Про освіту», цим Законом та іншими законодавчими актами.

У разі виникнення невідповідності між цим Законом та іншими актами законодавства України, крім Конституції та Закону України «Про освіту», що регулює відносини у сфері дошкільної освіти, діють норми цього Закону.

Стаття 2. Завдання законодавства про дошкільну освіту

Завданнями законодавства про дошкільну освіту є:

створення умов для забезпечення права громадян України на здобуття дошкільної освіти; реалізація принципу обов'язковості дошкільної освіти для дитини старшого дошкільного віку; визначення компетенції органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, органів громадського самоврядування у сфері дошкільної освіти, створення правових гарантій для функціонування і розвитку системи дошкільної освіти в Україні; визначення прав, обов'язків, повноважень та відповідальності фізичних і юридичних осіб у сфері дошкільної освіти, а також здійснення правового регулювання відносин у цій галузі; піднесення престижу української мови як державної, мови корінної нації.

Стаття 3. Державна політика у сфері дошкільної освіти

Держава визнає важливу роль дошкільної освіти для подальшого становлення особистості і створює належні умови щодо її реалізації, забезпечує обов'язкову дошкільну освіту дитини старшого дошкільного віку.

Держава надає всебічну допомогу сім'ї у вихованні дитини через створення широкої мережі дошкільних закладів освіти різних організаційно-правових форм, забезпечує розвиток та доступність дошкільної освіти.

Державна політика у сфері дошкільної освіти базується на таких принципах:

гуманізація дошкільної освіти — утвердження дитини як найвищої цінності суспільства;
підтримка та захист пріоритету виховної функції сім'ї;
загальнодоступність та варіативність дошкільної освіти,
всебічний розвиток особистості на засадах національних і загальнолюдських цінностей;
відповідність системи дошкільної освіти особливостям розвитку дитини дошкільного віку.

Стаття 4. Дошкільна освіта

Дошкільний вік — це дитинство від народження до семи років, базовий етап фізичного та духовного становлення людини.

Періоди дошкільного віку: ранній, молодший, середній, старший.

Дошкільна освіта — це виховна та навчальна діяльність, що забезпечує всебічний розвиток дитини від народження до семи років, відповідно до її здібностей, нахилів, індивідуальних особливостей.

національно-культурних потреб держави і суспільства: формує відповідно до віку основні норми загальнолюдської моралі, дає знання про природу, людину, суспільство, започатковує набуття життєвого досвіду, основи трудового виховання, екологічної культури.

Стаття 5. Завдання дошкільної освіти

Завданнями дошкільної освіти є: забезпечення права дитини на щасливе дитинство; реалізація державної політики у галузі освіти; задоволення потреб та інтересів громадян у дошкільній освіті; становлення особистості дитини, забезпечення її фізичного та психічного здоров'я; розвиток розумових та творчих здібностей, пізнавальної активності; національно-культурний розвиток; виховання поваги і любові до батьків, родини, батьківщини, морально-етичного ставлення до себе самого, людей, навколишнього світу, явищ живої і неживої природи; здійснення необхідної корекції вад психофізичного розвитку дитини.

Стаття 6. Основні принципи дошкільної освіти

Основними принципами дошкільної освіти є: органічне поєднання родинного та суспільного виховання; максимальне пристосування до природних особливостей дитини; диференціація освітньо-виховного процесу відповідно до індивідуальних здібностей, інтересів, потреб дитини; гуманізація та демократизація педагогічного процесу; забезпечення активної позиції дитини у самовираженні та співробітництві з дорослими; введення дитини у світ національної культури, формування інтересу і поваги до неї, активного використання в житті.

Стаття 7. Права громадян на здобуття дошкільної освіти

Громадяни України мають рівні права на здобуття дошкільної освіти незалежно від статі, расової та національної належності, соціального стану, ставлення до релігії, стану здоров'я та місця проживання, відповідно до індивідуальних здібностей та нахилів.

Дошкільна освіта у межах базового компонента (державних стандартів) у дошкільних закладах різних форм власності здійснюється за рахунок держави.

Дітям з вадами у психофізичному розвитку гарантовано право на безоплатне здобуття дошкільної освіти та корекції вад розвитку.

Стаття 8. Мова (мови) навчання в системі дошкільної освіти

Мовна політика у галузі дошкільної освіти визначається Конституцією України та діючим законодавством про мови.

В місцях компактного проживання національних меншин створюються дошкільні заклади освіти, групи з мовою спілкування і навчання відповідної національної меншини.

Вивчення української мови як державної в усіх закладах, групах є обов'язковим.

Право громадян на дошкільну освіту державною і рідною мовами забезпечується створенням необхідної кількості дошкільних закладів освіти, груп відповідно до потреб населення і умов для їх функціонування.

Держава сприяє створенню та діяльності державних і недержавних дошкільних закладів освіти.

Стаття 9. Управління дошкільною освітою

Управління дошкільною освітою здійснюється з метою забезпечення умов для реалізації права громадян на дошкільну освіту через систему органів управління освітою, що створюються та діють відповідно до цього та інших законодавчих актів.

Стаття 10. Освітньо-виховний процес, громадсько-

політична та релігійна діяльність в системі дошкільної освіти

Освітньо-виховний процес в системі дошкільної освіти є вільним від втручання політичних партій та інших об'єднань громадян і ґрунтується на засадах державної політики з врахуванням потреб та інтересів дитини.

Державні заклади дошкільної освіти в Україні відокремлені від церкви (релігійних організацій), мають світський характер.

Релігійне виховання та форми його здійснення визначаються родиною.

Працівники дошкільних закладів не мають права чинити релігійний вплив на вихованців.

Належність особи до будь-якої політичної партії, громадської, релігійної організації, що діють відповідно до Конституції України, не є перешкодою для її участі в освітньо-виховному процесі.

Стаття 11. Базовий компонент дошкільної освіти

Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти) визначає вимоги суспільства до вихованості та навченості дітей дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті в сім'ї та різних типах дошкільних закладів незалежно від форм власності.

Базовий компонент дошкільної освіти складається з інваріантної (обов'язкової) і варіативної (додаткової) частин. Інваріантна забезпечує мінімально достатній рівень дошкільної освіти, а варіативна зорієнтована на врахування індивідуальних особливостей дитини.

II. СИСТЕМА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Стаття 12. Поняття системи дошкільної освіти

Система дошкільної освіти — це єдність родинного виховання, дошкільних закладів різних типів і організаційно-правових форм, органів управління освітою і підзвітних їм установ.

Стаття 13. Родинне виховання

Родинне виховання — це обов'язок сім'ї перед дитиною, суспільством, державою забезпечити повноцінний розвиток дитини, духовну єдність поколінь, засвоєння цінностей національної і загальнолюдської культури.

Сім'я — основний осередок суспільства, вона зобов'язана виховувати для нього гідних громадян.

Сім'я є природним середовищем для життя дитини, повинна піклуватися про її фізичний і духовний стан.

Стаття 14. Обов'язки сім'ї перед державою у вихованні дитини

Для повноцінного розвитку дитини сім'я зобов'язана забезпечити її дошкільну освіту як в родинному колі, так і в дошкільних закладах різних організаційно-правових форм.

Відвідування дитиною дошкільного закладу не звільняє сім'ю від обов'язку виховувати її.

Стаття 15. Право сім'ї на вибір форм здобуття дошкільної освіти

За бажанням батьків дитини або осіб, які їх замінюють, дошкільна освіта може здійснюватись в сім'ї, дошкільних закладах різних організаційно-правових форм, приватними особами, які мають ліцензію на право здійснення освітньої діяльності.

Для здобуття дошкільної освіти сім'я має право вибору дошкільного закладу незалежно від місця проживання.

Стаття 16. Дошкільна освіта для дітей з психофізичними вадами та ослабленим здоров'ям

Держава сприяє розвитку різних форм соціальної адаптації дітей

з психофізичними вадами, хворих, гарантує створення умов для забезпечення їм рівних можливостей здобуття дошкільної освіти, реабілітації та покращення здоров'я.

Освітньо-виховний процес в таких закладах здійснюється за окремими програмами, методиками, розробленими Міністерством освіти України у поєдженні з Міністерством охорони здоров'я України.

Стаття 17. Дошкільний заклад освіти

Дошкільний заклад освіти — це заклад освіти, що забезпечує право дитини на здобуття дошкільної освіти, задоволення її життєво важливих потреб, реалізує замовлення родини, суспільства, держави на різнобічний розвиток особистості у дошкільному віці.

Дошкільний заклад реалізує право дитини на одержання перших навичок життєдіяльності, достатній рівень обізнаності, умінь, навичок.

Стаття 18. Правовий статус дошкільного закладу освіти

Дошкільний заклад освіти є юридичною особою.

Дошкільні заклади освіти за організаційно-правовими нормами можуть бути загальнодержавними, комунальними, відомчими та іншими. Допускається заснування дошкільних закладів освіти на принципі змішаного фінансування.

Дошкільні заклади освіти, засновані на загальнодержавній або комунальній формах власності, мають державний статус.

Статус загальнодержавного мають дошкільні заклади, засновником яких є відповідний орган державної влади України, уповноважений згідно з чинним законодавством створювати юридичні особи державної форми власності.

Статус комунального мають дошкільні освітні заклади, засновником яких є відповідний орган місцевого самоврядування, уповноважений створювати юридичні особи комунальної форми власності.

Дошкільні заклади освіти, засновниками яких є підприємства, організації чи установи, окремі громадяни України, іноземні громадяни, створюються за організаційно-правовими формами, передбаченими чинним законодавством України з урахуванням вимог цього Закону.

Дошкільні заклади освіти, незалежно від їх статусу і належності, забезпечують якість дошкільної освіти відповідно до вимог державного стандарту (базового компонента дошкільної освіти).

Стаття 19. Умови і порядок створення та державна реєстрація дошкільних закладів освіти

Дошкільні заклади освіти створюються засновником відповідно до соціально-економічних, національних, культурно-освітніх потреб та за наявності необхідної матеріально-технічної, науково-методичної бази, кадрового забезпечення у порядку, що визначається цим Законом і Кабінетом Міністрів України.

Дошкільний заклад освіти вважається створеним і набуває прав юридичної особи з дня його державної реєстрації.

Державна реєстрація дошкільних закладів освіти здійснюється відповідно до Закону України «Про підприємництво» та вимог Закону про дошкільну освіту.

Освітньо-виховна діяльність дошкільного закладу розпочинається з моменту одержання ліцензії на здійснення діяльності пов'язаної з одержанням дошкільної освіти.

Ліцензія видається у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 20. Умови і порядок ліквідації чи реорганізації

дошкільних закладів освіти

Потреба у дошкільних закладах освіти визначається місцевими органами державної виконавчої влади та самоврядування.

Припинення функціонування дошкільного закладу освіти шляхом ліквідації чи реорганізації проводиться за рішенням засновника(засновників) або судових органів.

Ліквідація дошкільного закладу освіти, що розташований у сільській місцевості, може бути здійснена за умови згоди на це територіальної громади села (селища).

Припинення діяльності дошкільного закладу проводиться ліквідаційною комісією, яка утворюється засновником (засновниками) або судовими органами, у встановленому порядку.

Ліквідація чи реорганізація дошкільного закладу освіти можлива через невідповідність санітарно-гігієнічних, матеріально-технічних умов державним вимогам, відсутність дитячого контингенту, невідповідність кадрового забезпечення.

Ліквідація дошкільного закладу можлива також і в інших випадках, передбачених чинним законодавством України.

У разі реорганізації дошкільного закладу освіти його права і обов'язки переходять до правонаступників.

Вивільнені приміщення дошкільних закладів використовуються для роботи з дітьми.

ТИПОВИЙ СТАТУТ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВНОГО ЗАКЛАДУ

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Дошкільний виховний заклад (далі – дошкільний заклад) здійснює свою діяльність відповідно до чинного законодавства. Положення про дошкільний виховний заклад України, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 1 вересня 1993 року № 688 (далі – Положення), даного статуту.

2. Засновником (ами) дошкільного закладу є _____

(вказується засновник (и) дошкільного закладу)

Засновник (и) або уповноважений ним (и) орган здійснює фінансування дошкільного закладу, його матеріально-технічне забезпечення, надає необхідні будівлі з обладнанням і матеріалами, організовує будівництво і ремонт приміщень, їх господарське обслуговування, харчування та медичне обслуговування дітей.

3. Юридична адреса дошкільного закладу _____

(індекс, область, район, місто, селище, село, назва вулиці, № будинку, №№ телефон)

4. Головною метою дошкільного закладу є задоволення потреб громадян у нагляді, догляді, оздоровленні, вихованні та навчанні дітей дошкільного віку.

5. Головними завданнями дошкільного закладу є: реалізація державної політики в галузі освіти; забезпечення фізичного і психічного здоров'я дітей; розвиток творчих здібностей та інтересів дитини; надання кваліфікованої допомоги в корекції недоліків розвитку дитини; формування умінь і навичок, необхідних для навчання в школі _____

(вказуються інші завдання, що не суперечать чинному законодавству)

6. Відповідно до рішення _____ (місцевих органів державної

виконавчої влади – щодо закладів освіти всіх форм власності) про реєстрацію статуту _____

(назва дошкільного закладу)

визначається юридичною особою з дня реєстрації в місцевому органі державної виконавчої влади, має печатку зі своїм найменуванням, штампи, рахунки в установах банків.

7. Дошкільний заклад самостійно приймає рішення і здійснює діяльність в межах своєї компетенції, передбаченої чинним законодавством, Положення та даним статутом.

8. Дошкільний заклад несе відповідальність перед собою, суспільством і державою за:

реалізацію головних завдань, визначених Законом України про освіту та Положенням;

забезпечення рівня дошкільного виховання в обсязі державних вимог;

дотримання фінансової дисципліни.

II. КОМПЛЕКТУВАННЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

9. Порядок комплектування дошкільного закладу визначається засновником (ами). Для зарахування дитини в дошкільний заклад необхідно пред'явити:

(медичну довідку про стан

здоров'я дитини, документи для зарахування в заклад

(групу) компенсуючого типу, свідоцтво про народження дитини.

10. Дошкільний заклад має одновікові, різновікові групи _____

(загального розвитку, компенсуючого.

сімейного, прогулянкового та інших напрямків)

11. У дошкільному закладі функціонують групи:

(денного, цілодобового, короткотривалого перебування

дітей, можуть бути вказані інші групи)

12.

(кількість дітей у групах). (допускається менша, ніж визначена нормами, кількість дітей у групах за умови виділення додаткових коштів його засновником (ми) або місцевими органами державної виконавчої влади)

13. За дитиною зберігається місце в дошкільному закладі у разі її хвороби, карантину, хвороби або відпустки матері, на час чергової відпустки батьків або осіб, які їх замінюють, а також у літній періоду і тривалості їхньої відпустки.

14. З урахуванням місцевих умов засновник (и) може вносити необхідні зміни у встановлений порядок зберігання за дитиною місця в дошкільному закладі.

15. Відрахування дітей з дошкільного закладу може здійснюватись

(на підставі медичного висновку про стан здоров'я дитини, за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють; при невиконанні батьками угоди між дошкільним закладом і батьками (якщо така угода існує); коли дитина не відвідує заклад без поважних причин більше місяця; у разі невнесення плати за утримання дитини після встановленого терміну)

16.

(термін повідомлення батьків про відрахування дитини)

17.

(порядок прийняття та відрахування дітей, умови збереження за дитиною місця в дошкільному закладі, який не має статусу державного)

III. РЕЖИМ РОБОТИ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

18. Режим роботи дошкільного закладу _____

(початок і закінчення роботи закладу (групи), робота

чергових груп)

19. Дошкільний заклад працює на _____

робочому тижні, тільки у вечірні або нічні години, у вихідні і святкові дні, за змінним графіком, сезонно та інші)

Вихідні дні _____

(субота, неділя, святкові)

IV. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

20. Навчально-виховний процес у дошкільному закладі здійснюється відповідно до програми виховання і навчання дітей дошкільного віку.

21. Дошкільний заклад працює за програмою (ми) _____

(рекомендованими Міністерством освіти України

або за авторською (ми) програмою (ами)

22. У дошкільному закладі (групах) визначена (і) _____
мова (и) навчання і виховання дітей.

V. УЧАСНИКИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

23. Учасниками навчально-виховного процесу дошкільного закладу є: педагогічні працівники, технічні працівники та навчально-допоміжний персонал, батьки (особи, які їх замінюють), представники підприємств, установ, кооперативних, громадських організацій, фондів, які беруть участь у навчально-виховній роботі.

24. _____
(форми морального заохочення учасників навчально-виховного процесу)

25. Права батьків або осіб, які їх замінюють:

обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування дошкільного закладу з питань навчання, виховання дітей; брати участь у поліпшенні організації навчально-виховного процесу та зміцненні матеріально-технічної бази закладу; захищати в органах громадського самоврядування закладу та у відповідних державних і судових органах законні інтереси своїх дітей; заслуховувати звіти завідуючого та вихователів дошкільного закладу про роботу у виховних групах.

Батьки або особи, які їх замінюють, зобов'язані (зобов'язання визначені ст. 54 Закону України про освіту): своєчасно вносити плату за утримання дитини в дошкільному закладі у встановленому порядку; своєчасно сповіщати дошкільний заклад про можливість відсутності або хвороби дитини.

26. Педагогічними працівниками дошкільного закладу можуть бути особи з високими моральними якостями, які мають відповідну педагогічну освіту, у певних випадках – професійну практичну підготовку, фізичний стан, яких дозволяє виконувати покладені на них функції.

Педагогічні працівники приймаються на роботу до закладу завідуючим за погодженням із радою закладу.

27. Педагогічні працівники мають право: на вільний вибір, розробку та застосування методик виховання і навчання дітей за погодженням з радою закладу; на підвищення кваліфікації в педагогічних вищих навчальних закладах, аспірантурі та інших навчальних закладах з виплатою їм стипендії за наявності відповідних фондів; вимагати від завідуючого дошкільним закладом створення умов для здійснення навчально-виховного процесу.

28. Педагогічні працівники зобов'язані: дотримуватись статуту дошкільного закладу, посадової інструкції, правил внутрішнього трудового розпорядку, умов контракту чи трудової угоди; співпрацювати з сім'єю вихованця дошкільного закладу з питань навчання і виховання дітей; сприяти задоволенню попиту батьків на додаткові освітні послуги.

29. _____

(інші права і обов'язки учасників навчально-виховного процесу дошкільного закладу, визначені Законом України про освіту (ст. 50-51)

30. Працівники дошкільного закладу несуть відповідальність за життя, фізичне і психічне здоров'я кожної дитини згідно з чинним законодавством.

VI. УПРАВЛІННЯ ДОШКІЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

31. Управління дошкільним закладом здійснюється його засновником (и) і _____

(вказується структурний підрозділ місцевого органу державної виконавчої влади)

Безпосереднє керівництво роботою дошкільного закладу здійснює його завідуючий, який призначається і звільняється засновником (и) або уповноваженим ним органом з дотриманням чинного законодавства, та рада дошкільного закладу.

32. Органом самоврядування дошкільного закладу є загальні збори членів трудового колективу та батьків.

Кількість учасників загальних зборів від працівників дошкільного закладу _____, батьків і представників громадськості _____

Термін їх повноважень становить _____

Рішення загальних зборів приймаються простою більшістю голосів від загальної кількості присутніх.

Збори скликаються не рідше одного разу на рік.

Загальні збори обирають раду дошкільного закладу, її членів та голову, встановлюють термін її повноважень; заслуховують звіти завідуючого, голови ради дошкільного закладу про їх роботу, дають їй оцінку шляхом таємного або відкритого голосування; затверджують основні напрями вдосконалення роботи і розвитку дошкільного закладу

(визначаються інші функції, що не суперечать чинному законодавству)

33. У період між загальними зборами вищим колегіальним органом є рада дошкільного закладу (у малокомплектних дошкільних закладах функції ради можуть виконувати загальні збори).

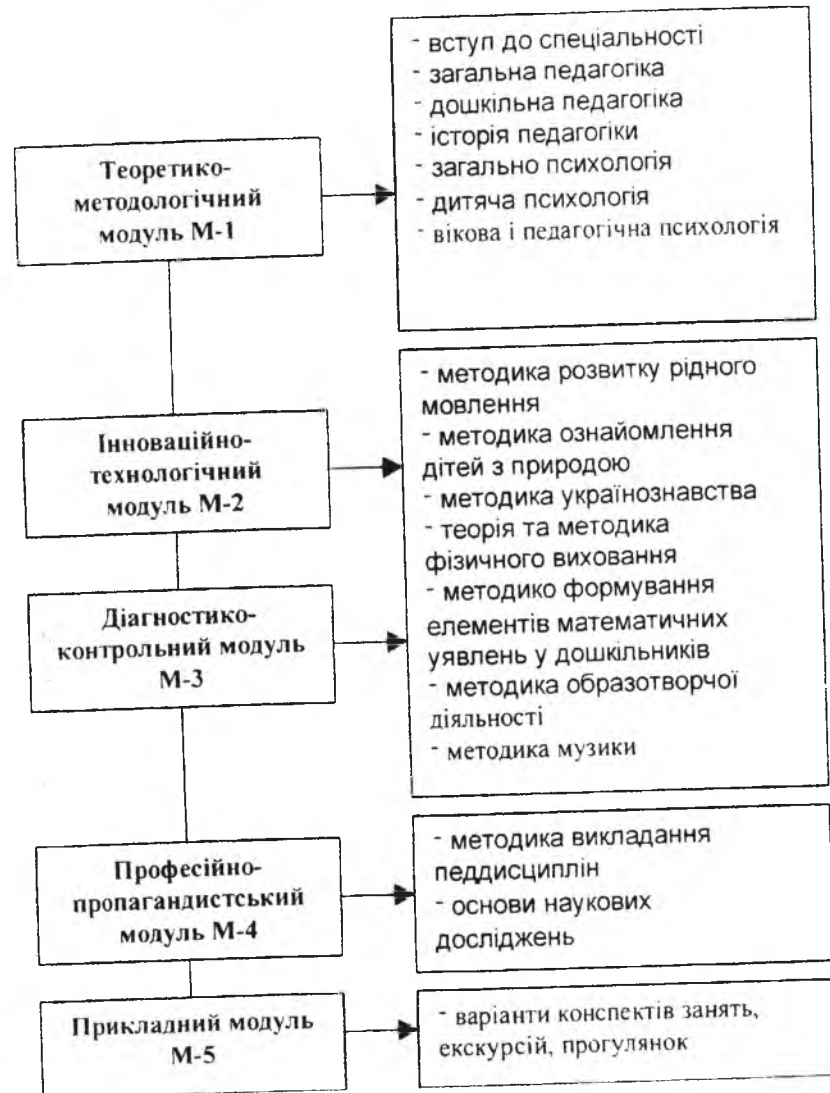
Кількість засідань ради визначається за потребою.

Засідання ради дошкільного закладу є правомірним, якщо в ньому бере участь не менше двох третин її членів (працівники дошкільного закладу, вчителі, батьки, засновники, спонсори та інші).

Рада дошкільного закладу: затверджує разом із засновником статут дошкільного закладу, зміни та доповнення до нього; організовує виконання рішень загальних зборів; затверджує річний план роботи закладу; розглядає та погоджує режим роботи закладу та груп; підтримує громадські ініціативи щодо удосконалення розвитку, навчання і виховання дітей; погоджує зміст роботи з педагогічної освіти батьків; визначає порядок встановлення надбавок, доплат і премій працівникам дошкільного закладу, вносить пропозиції до їх заохочення; порушення питання про розірвання трудової угоди з працівником, який не відповідає посаді, що займає; разом із завідуючим дошкільним закладом контролює Структурних підрозділів органів державного управління з питань роботи дошкільного закладу і приймає відповідні рішення; контролює витрачання бюджетних асигнувань, визначає напрямки використання бюджетних і позабюджетних коштів

КОМПЛЕКСНІ КВАЛІФІКАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНОСТЮ
7.010.101 «ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ» ДЛЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ТА
МАГІСТРІВ

М-1. Завдання теоретико-методичного модуля:

I. 1. Методи науково-педагогічних досліджень – це:
а) способи упорядкованої взаємопов'язаної діяльності учителя і учнів
б) способи одержання науково достовірної інформації про закономірності розвитку людини, її виховання, навчання, способи побудови наукових теорій;
в) результат довготривалого сприймання навчального процесу

I. 2. Короточасна пам'ять:

а) має об'єм всередньому 5-9 елементів;
б) дозволяє довго пам'ятати телефонний номер;
в) всі відповіді неправильні.

I. 3. З'ясуйте спільне і відмінне у змісті понять: уявлення; знання; вміння; навички; базові новоутворення дошкільного віку; підгрунтя для подальшої виховання особистості; якісні новоутворення дошкільного віку; надбання сензитивного періоду: зміст опанування чинною програмою (програмами);

фактор адаптації особистості в мікросоціумі; фактор адаптації особистості макросоціумі; чинник адаптації; показник ініціації.

I. 4. Як називається метод, з допомогою якого здійснювалося дослідження? В одному експерименті з допомогою перевірених об'єктивних методик сім виставлялися особливості деяких характеристик пам'яті дошкільників, школярів і дорослих. —..

а) спостереження;
б) бесіда;
в) метод попередніх зрізів;
г) кількісна і якісна обробка даних.

I. 5. Узагальнена професіограма педагога включає педагогічну спрямованість особистості, особливості пізнавальної сфери, педагогічний вияв емоційно-вольової сфери, характерологічні і типологічні особливості педагога. Вкажіть, в якому пункті вказано особливості пізнавальної сфери:

а) педагогічна і психологічна спостережливості, здатність довільно концентрувати та розподіляти увагу, творча спрямованість уяви, логічність мислення, чуття нового, гнучкість розуму;

б) логічність мислення, комунікативність, педагогічний оптимізм, гнучкість розуму;

в) комунікативність, педагогічний такт, чуття нового.

I. 6. Якому вихованню надавав перевагу Джон Локк?
а) розумове;
б) фізичне;
в) моральне.

М-2. Завдання інноваційно-технологічного модуля:

II. 1. Вкажіть основні сезонні явища в житті рослин, з якими знайомлять дітей дошкільного віку:

а) гутація;
б) сон рослин;
в) сокорух;
г) геліо тропізм;
д) листопад.

- е) фотосинтез; осіннє розквічування листя;
 є) зимовий спокій рослин.
 П. 2. Мета етичної бесіди:
 а) з'ясування засобів художньої виразності, композиційної структури та жанру твору;
 б) забезпечити навколишнє сприймання художнього твору, викликати інтерес до читання;
 в) роз'яснення норм і правил загальнолюдської моралі.
 П. 3. О.Леханов у праці «Листи до сина» зробив висновки про гру. Підкресліть найважливіші:
 а) з'являється на певному етапі розвитку людського суспільства;
 б) обов'язковим атрибутом ігор є іграшка;
 в) має чітко виражені загальнолюдські, національні та історико-культурні цінності.
 П. 4. Хто з вчених обґрунтував методику проведення рухливих ігор різних видів:
 а) Г.І.Осокіна;
 б) Л.В.Кормілова;
 в) В.А.Тимофєєва;
 г) Е.С.Вільчковський;
 д) Т.І.Дмитренко;
 е) С.Ф.Цвек.
 П. 5. Назвіть, у якій послідовності здійснюється порівняння чисел:
 а) порівняння чисел на основі знання учнями того, щоб утворити наступне число, треба до даного числа додати одиницю; щоб утворити попереднє число, треба від даного числа відняти одиницю;
 б) порівняння чисел на наочно-предметній основі;
 в) порівняння чисел на основі знання учнями того, що дане число більше будь-якого числа, і менше будь-якого числа, яке слідує за ним.
 П. 6. Види конструювання в д/с:
 а) конструювання з будівельного матеріалу;
 б) дизайн;
 в) художнє;
 г) конструювання з паперу (покидькового матеріалу);
 д) конструювання з природного матеріалу.
 П. 7. Музичні здібності дітей:
 а) є вродженими;
 б) формуються і розвиваються в процесі різних видів музичної діяльності;
 в) формуються і розвиваються в процесі фізичного розвитку.
 М-3. Завдання діагностико-контрольного модуля:
 Ш. 1. В якій послідовності розвивається мовлення дітей:
 а) фонетику рідної мови;
 б) перші слова;
 в) гудіння;
 г) лепет, наслідування;
 д) розуміння деяких слів;
 е) «комплекс поживлення».
 П. 2. Існують такі вимоги до показників виміру достовірності одержаних результатів:
 а) першою вимогою мають бути єдині критерії для всіх показників у рамках однієї класифікації об'єктів;
 б) другою вимогою - рівень сформованості готовності до

дослідницької педагогічної діяльності:

- в) третьою вимогою - використовувати в єдності якісні та кількісні виміри
 г) четвертою вимогою - вимір має відповідати поставленим завданням
 Ш. 3. У якій з нижче поданих відповідей названо характерні особливості сюжетно-рольових ігор молодших дошкільнят?
 а) діти дотримуються правил в іграх, ігрові дії є досить розгорнутими, ролі часто замінюються, перед початком гри діти домовляються, гра триває до 16 хв.;
 б) самі діти добирають потрібні для гри іграшки, перебд початком гри домовляються, в яку саме гру і як будуть гратися, в іграх бере участь від 5 до 15 дітей, ігри колективні;
 в) ігри відтворюють зовнішню Сторону окремих предметних дій дорослих, в іграх є зачатки задуму, нескладний сюжет, ролі, які часто змінюються і підказуються предметами, що випадково потрапляють під руку, діти граються поруч.

М-4. Завдання професійно-пропагандистського модуля:

- IV. 1. Змодельуйте один технологічний блок уроку з «Дошкільної педагогіки» на тему «Методи навчання дітей дошкільного віку». Тип - комбінований урок
 IV. 2. Розробіть план-конспект навчального заняття з МРРМ на тему: «Базовий компонент мовленнєвого розвитку дошкільника як обов'язковий мінімум мовленнєвого розвитку дітей».
 Обґрунтуйте вибраний вами варіант виду заняття, методів навчання та прийомів активізації пізнавальної діяльності студентів.
 IV. 3. Батьки звернулись до молодшої виховательки: «Наша Оксана піде через рік до школи, але вона не знає букв і не вміє читати і писати. Чи досить знань, що є у неї, для вступу до школи?» Якби Ви відповіли батькам? З яким рівнем знань діти повинні йти до школи, які навички з підготовки до навчання грамоти повинні бути сформовані?
 IV. 4. Що повинні робити батьки, щоб розширити самостійність дитини при спілкуванні її з зовнішнім предметним світом?

М-5. Завдання прикладного модуля:

- V. 1. Складіть план-конспект заняття для дітей ст-групи д/з на тему «Весна настала» так, щоб забезпечити їх стійку увагу.
 V. 2. Розробіть сценарій сюжетного показу для дітей раннього віку
 V. 3. Доберіть дидактичні вправи для усвідомлення старшими дошкільниками зв'язку між додаванням і відніманням:
 а) з демонстраційним матеріалом;
 б) з індивідуальним дидактичним матеріалом;
 в) з числами (дії за зразком).
 V. 4. В якому випадку учні першого класу запам'ятають 10 малюнків, якщо їм дати спеціальне завдання запам'ятати малюнки, або якщо такого завдання не давати, але запропонувати розкласифікувати ці малюнки за певним принципом? Чому?
 Якими закономірностями пам'яті це пояснюється? Яку роботу можна ще провести з учнями після виконання ними цього завдання в плані формування прийомів, способів розумової діяльності?

**КОМПЛЕКСНЕ КВАЛІФІКАЦІЙНЕ ЗАВДАННЯ ЗА
СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ»**
освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр
Варіант № 8

М-1. Завдання теоретико-методичного модуля:

I. 1. До основних категорій в педагогіці належать:

- а) виховання, самовиховання, перевиховання;
- б) виховання, самовиховання, перевиховання, освіта, навчання;
- в) виховання, освіта, навчання;
- г) правильної відповіді немає.

I. 2. Розвиток організму:

- а) визначається генотипом кожного індивіда;
- б) специфічний для кожного виду;
- в) залежить від внутрішнього процесу дозрівання;
- г) всі відповіді правильні.

I. 3. З'ясуйте спільні і відмінні ознаки у змісті педагогічних понять: навчання;

виховання; освіта; особистість; група; особа; формування; об'єкт дослідження;

єдність мети і завдань; спільність принципів; ідентичність методи; спільність організаційних форм і засобів впливу на особистість дошкільника; чинність Міжнародних декларацій та Конвенцій прав дитини; синтез теорії та практики; інтегрування зусиль різних інститутів виховання особистості в сензитивному періоді.

I. 4. До якої групи завдань належать наступні завдання дитячої психології: 1) Формування гуманістичної спрямованості особистості; 2) Розвиток ранніх етапів свідомості і самосвідомості; 3) Діагностика і розвиток творчих здібностей і т.п.

- а) теоретична;
- б) методологічна;
- в) практична.

I. 5. Узагальнена професіограма педагога включає педагогічну спрямованість особистості, особливості пізнавальної сфери, педагогічний вияв емоційно-вольової сфери, характерологічні і типологічні особливості педагога. Вкажіть в якому пункті вказано складові педагогічної спрямованості особистості:

- а) психологічна готовність до педагогічної праці, психолого-педагогічна культура, любов до дітей;
- б) педагогічні здібності, педагогічний такт, педагогічний оптимізм;
- в) любов до дітей, психологічна сумісність з дітьми, педагогічні здібності.

I. 6. Хто із зарубіжних педагогів здійснив значний вплив на теорію і практику фізичного виховання?

- а) Я.А. Коменський;
- б) Джон Локк;
- в) Й.Г. Песталоцці.

М-2. Завдання інноваційно-технологічного модуля:

II. Назвіть, якою може бути краєзнавча тематика розповідей вихователя для

- I. дітей дошкільного віку;
- а) побут українців;

- б) народні промисли в краї;
- в) природничі та історичні пам'ятки;
- г) виробнича діяльність у краї;
- д) охорона природного довкілля;
- е) об'єкти Червоної книги;
- є) корисні копалини краю;
- ж) археологічна довідка місцевості;
- з) «Знай, люби, бережи».

II. Сприймання змісту художнього твору складається з таких процесів як:

- 2 а) читання;
- б) слухання;
- в) розуміння;
- г) усвідомлення;
- д) внутрішнього мовлення;
- є) усвідомлення.

II. Народна гра - це:

- 3. а) вид людської діяльності;
- б) спосіб самовираження дитини, її вдосконалення;
- в) вид діяльності дитини дошкільного віку, який полягає у відтворенні дій

дорослих та відносин між ними;

г) форма організації педагогічного процесу в дошкільному закладі.

II. Вкажіть у яких працях Е.С.Вільчковський розглядає методику навчання

- 4. дошкільників різних вправ спортивного характеру:
- а) «Рухливі ігри в дитячому садку»;
- б) «Ранкова гімнастика дошкільників під музику»;
- в) «Методика фізичного виховання в дитячому садку»;
- г) «Фізична культура дітей дошкільного віку»;
- д) «Фізичне виховання дошкільників в сім'ї».

II. Які поняття й уявлення формуються у дошкільників в процесі встановлення

- 5. взаємно однозначної відповідності між множинами предметів:
- а) просторові і часові;
- б) про форму і величину;
- в) кількісні.

II. Які прийоми вирішування використовуються в стартній групі:

- 6. а) складеного паперу навпіл;
- б) гармошкою;
- в) обриванням;
- г) по косій лінії;
- д) силуетне.

II. Методика музичного виховання дошкільників розглядається як:

- 7. а) систем наукових знань і понять про закономірності розвитку, виховання, навчання дітей в процесі залучення їх до музики;
- б) окрема наукова дисципліна, не пов'язана з іншими науками;
- в) частина музикознавства.

М-3. Завдання діагностико-контрольного модуля:

III. 1. В якому віці діти оволодівають предметними діями?

а) в період новонародженості;

б) немовлячий період;

в) ранній пік;

г) молодший дошкільний вік;

д) старший дошкільний пік.

III. 2. Основні етапи формуючого експерименту:

а) розробка і обґрунтування експериментальної методики;

б) постановка педагогічного експерименту і обґрунтування отриманих результатів;

в) передбачення якісних умінь практичного етапу досліджуваної проблеми;

г) розробка і обґрунтування предмету та об'єкту дослідження.

III.3. Знайдіть правильне твердження. Сформованими ознаками навчальної

діяльності виступають:

а) у середніх дошкільників;

б) у старших дошкільників;

в) на кінець дошкільного віку;

г) у початкових класах.

М-4. Завдання професійно-пропагандистського модуля:

IV. 1. Скласти план-конспект заняття для дітей старшого дошкільного піку на тему «Наша планета - Земля».

IV. 2. , Розробіть план-конспект навчального заняття з ТМФВ па тему: «Методика проведення заняття з фізичної культури»

Обґрунтуйте вибраний лами варіант пилу заняття, методів навчання та прийомів активізації пізнавальної діяльності студентів.

IV. 3. Яку б роботу Ви провели з батьками, щоб навчити їх працювати з дитячою

книжкою?

IV. 4. Студентка педучилища під час педагогічної практики в д/з підійшла до Миколки (5 р.ж.) і сказала йому: «Зачекай хвилинку, мені необхідно з тобою порозмовляти!» Хлопчик зупинився і здивовано подивився на неї. Студентка почала з ним розмову.

1. Чи правильно поступила студентка, вирішивши скористатися методом бесіди?

2. Яких умов повинен дотримуватися дослідник, використовуючи метод бесіди?

М-5. Завдання прикладного модуля:

V. 1. Як вихователь може використати працю дитини в д/з для розвитку різних сторін її особистості. Складіть план такої роботи для дітей 6-го віку.

V. 2. Розробіть систему підготовчих вправ для розвитку мовленнєвого апарату, котрі сприяють правильній артикуляції звука [p].

V. 3. Складіть самостійно математичний диктант, який доцільно запропонувати з метою закріплення просторових категорій і відношень в підготовчій групі.

V. 4. Розгляньте ситуацію та дайте відповіді на запитання, наведені в кінці завдання.

На 3-4 р.ж. дитина часто виявляє впертість; відмовляється виконувати вимоги дорослих; на заборону реагує афектом; прагне діяти самостійно, заявляючи «Я сам». При цьому впертість має вибірковий характер: вона виявляється стосовно дорослого, до того ж близької людини

і не поширюється на однолітків.

Про свідчить це явище? Як воно характеризує процес психічного розвитку?

V. 5. Чи згодні Ви з поданим нижче міркуванням батьків? Обґрунтуйте свою відповідь.

Дітям слід дозволити цілковито піддаватися на волю своїх емоцій і бурхливо виявляти їх.

V. 6. Розробіть системи запитань (но 5-7) відповідно до виду бесіди:

- бесіда морально - оцінювального змісту.

- бесіда на з'ясування розуміння дітьми засобів художньої виразності твору;

- бесіда на розуміння дітьми жанру твору.

V. 7. Ігровий метод полягає у наданні особливої форми пізнавальному завданню шляхом введення одного чи кількох елементів гри. Такими елементами можуть бути сюжет, форма діяльності учнів, настанова на виграш. Опишіть три гри, елементами яких є сюжет, форма діяльності, настанова на перемогу і які можна застосовувати па занятті з теми. «Розрізнення предметів за розмірами: товстий, тонкі».

V. 8. Визначити рівень психологічної готовності дитини до шкільного навчання.

Шановні студенти! Пропонуємо взяти участь у соціологічному опитуванні, мета якого – виявити асортимент іграшок для дошкільників у спеціалізованих магазинах і ставлення до нього продавців, батьків і дітей. Воно дозволить створити об'єктивну картину про педагогічні цінності сучасної іграшки.

Інструкція: анкетування продавців та покупців проводиться індивідуально, у формі письмового опитування. Заздалегідь готується необхідна кількість анкет (за числом учасників опитування).

Процедура опитування: перш ніж почати роботу, повідомте мету обстеження. Запропонуйте відповісти на питання анкети: позначити значками (підкреслити) відповіді, які співпадають з оцінкою опитуваного, чи написати власні варіанти. Подякуйте за допомогу у дослідженні проблеми педагогічної цінності іграшки.

АНКЕТА ДЛЯ ПРОДАВЦІВ

1. Які іграшки для дошкільників користуються найбільшим попитом у ваших покупців:

- ляльки (дівч.), машини (хлопч.),
- дидактичні іграшки,
- м'які іграшки (відтворюють тварин),
- тематичні набори (назвіть їх),
- інші варіанти відповідей, вкажіть їх _____.

2. Чим керуються дорослі, купуючи іграшки:

- віянням моди,
- вартістю іграшки (дорожче, дешевше),
- віковими особливостями дитини,
- бажанням розширити кругозір дитини про техніку, природу, побут людей, різні народи,
- інші варіанти відповідей, вкажіть їх _____.

3. Чи часто у продажі бувають військові іграшки? Так/ні: Які найпоширеніші з них?

- Зброя (назвіть яка),
- Військова техніка,
- Тематичні набори (назвіть їх),
- Настільно-друковані ігри на військову тематику (назвіть),
- Інші варіанти відповідей, назвіть їх _____.

4. Які іграшки переважають у продажі: імпортні чи вітчизняні?

5. Яким з них надають перевагу покупці і, як ви думаєте, чому?

6. Чи узгоджують покупці з вами вибір іграшки для дитини. Так/ні.

Які питання задають?

АНКЕТА ДЛЯ ПОКУПЦІВ

1. Як часто ви купуєте іграшки для своєї дитини:

- залежить від матеріального стану,
- від поведінки (іграшка як заохочення),
- тільки як подарунок до свят,
- залежить від особливостей психічного і фізичного розвитку дитини,
- інші варіанти відповідей, вкажіть їх _____.

2. Ви відвідуєте магазин іграшок

- з дитиною.

- без дитини.

3. Якщо відвідуєте магазин іграшок з дитиною, то чим керуєтесь:

- бажанням потішити дитину,
- прагненням розвивати його волю,
- спробою ознайомити його з домашньою економікою,
- інші варіанти відповідей, вкажіть їх _____.

У якому випадку ви відвідуєте магазин іграшок без дитини:

- дитина вередує, якщо їй не купляють усі іграшки, що сподобалися, щоб запобігти травмуванню психіки через неможливість купити ці іграшки,

- територіальна віддаленість магазину,

- хвороба дитини,

- інші варіанти відповідей, вкажіть їх _____.

4. Чим зумовлений вибір іграшки для покупки:

- проханням дитини,
- вартістю іграшки,
- бажанням розширити знання дитини про техніку, побут, людей, різні народи,
- віковими особливостями дитини,
- індивідуальною схильністю дитини (надає перевагу технічним чи дидактичним, образним чи спортивним іграшкам),
- інші варіанти відповідей, вкажіть їх _____.

5. Чи купуєте військові іграшки? Так/ні. Якщо так, назвіть їх _____.

Чим ви керуєтесь, купуючи військові іграшки:

- проханням дитини,
- бажанням познайомити її з життям військових,
- вважаєте, що військові іграшки сприяють розвитку мужності, сміливості, волевих якостей,
- ці іграшки для хлопчиків,
- інші варіанти відповідей, вкажіть їх _____.

6. Яка лялька приваблює вашу дитину:

- Барбі,
- образ дитини, немовляти,
- плоскостінна лялька,
- немає особливої уваги,
- інші варіанти відповідей, вкажіть їх _____.

7. Про яку іграшку ви самі мріяли у дитинстві? Чи збулася ваша мрія? Так/ні. Чи є така іграшка у ваших дітей? Як вона з'явилася?

ОПОРНІ СХЕМИ З ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Форми організації педагогічного процесу

Заняття

> ВИДИ:

- за дидактичною метою;
- первинно-ознайомлювальні;
- поглиблено-пізнавальні;
- контрольно-тренувальні;

> ТИПИ:

- за структурою;
- тематичні;
- комбіновані;
- комплексні;
- інтегровані,

Екскурсії

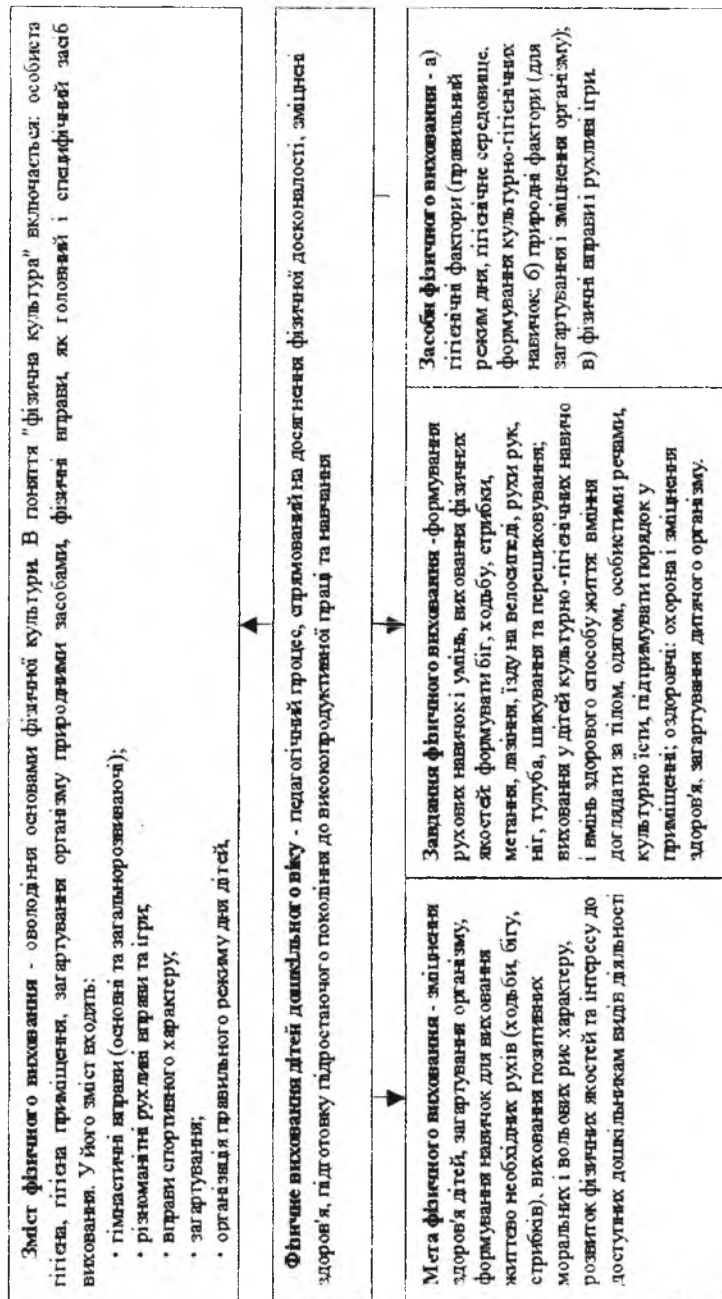
Факультативні заняття

Ігри

Свята

Мандрівки

Вечори

Моральне виховання дітей дошкільного віку - цілеспрямоване формування особистості

Завдання морального виховання:

- > навчити кожного бути людиною;
- > навчити людину жити самостійно;
- > підготувати майбутню особистість до активної участі у суспільному житті;
- > формувати основи народного світогляду.

Зміст морального виховання- формування у дітей досвіду спілкування з близькими людьми в процесі спільної з ними предметної та ігрової діяльності у повсякденному житті

Засоби морального виховання- знаходять своє відображення в усній народній творчості (приказки, прислів'я, загадки, легенди), поширенням є засіб осуду негативних вчинків

Мета морального виховання- виховувати людину, як носія високих моральних якостей

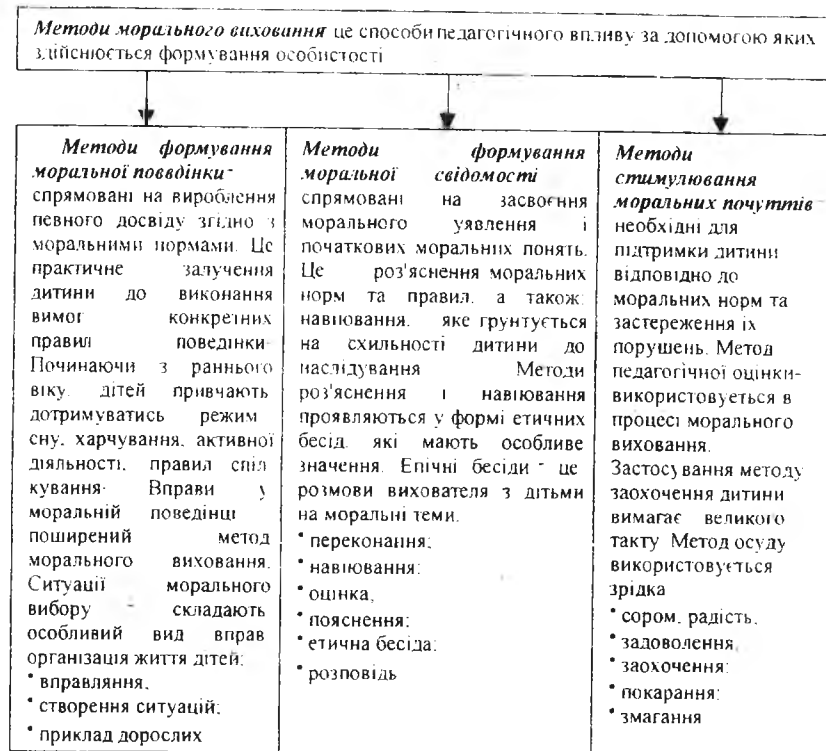
Модель морального виховання

Моральне виховання - довготривалий цілеспрямований процес свідомого впливу на дітей з метою прищеплення їм належних норм і правил поведінки

Моральний розвиток - процес якісних змін під впливом таких факторів: моральне виховання, соціальне оточення, самовиховання

Мораль - належна поведінка людини, а також цілісність норм та законів, яким вона підлягає

Моральна культура - основа виховання з перших років життя: формування позиції, ціннісних орієнтацій, інтересів

Умови трудового виховання

- Наявність програми Трудового виховання, що включає систему знань про працю, її організацію, як орієнтовну основу трудової діяльності дітей;
- Застосування системи засобів трудового виховання, х правильного використання у навчальне- ігровому процесі;
- Класифікацію вихователя, який повинен оволодіти змістом та методикою трудового виховання;
- Наявність відповідного обладнання для всіх видів праць, правильним зберіганням обладнання в доступному для дітей місці;
- Повсякденність праці і постійна участь кожної дитини в різних видах та формах праці;
- Посильність праці;
- Індивідуальна оцінка праці дитини;
- Тісний взаємозв'язок дошкільного закладу з сім'єю.

Завдання трудового виховання

Виховання психологічної практичної готовності до праці	Формування суспільних мотивів трудової діяльності, для найбільш цінних значних, стійких переконань в необхідності праці на користь суспільства	Виховання поваг до праці, бережливого ставлення до їх результату - суспільної та особистої значущості, виховання поваг до людей, які створюють матеріальні та духовні цінності	Формування культури праці, навичок, умінь індивідуальної та колективної праці	Розвиток інтерес до різних видів праці в цілях виявлення здібностей і нахилів кожного для свідомого вибору професії
--	--	--	---	---

Прийоми трудового виховання

- допомога вихователя в процесі одягання, роздягання;
- приклад дорослих;
- проведення дидактичних ігор;
- створення ігрових ситуацій;
- показ- пояснення;
- заохочення з урахуванням особливостей і

Естетичне виховання – це цілеспрямований, систематичний вплив на людину, з метою формування активної особистості, здатної сприймати прекрасне, відчувати потребу в естетичній діяльності, перетворенні дійсності за законами краси

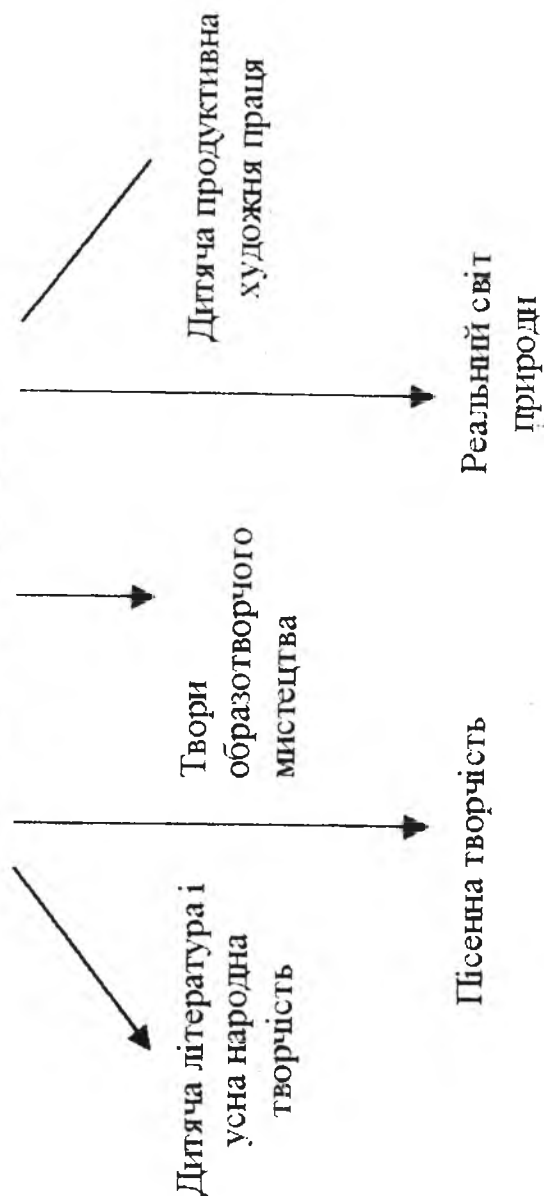
Змістовне виховання:

- виховання загальнонавчальних умінь і навиків;
- виховання естетичних почуттів, інтересів, потреб;
- виховання смаків, які реалізуються в естетичній діяльності людини

Задіяння естетичного виховання:

- формування естетичних понять, поглядів, переконань;
- виховання естетичних смаків;
- формування умінь і навик творити прекрасне, розвивати творчі здібності

Засоби естетичного виховання

Методи естетичного виховання

словесні: прослуховування ліричних творів з використанням художнього слова; розповідь за картиною; читання художніх творів	наочні: цілеспрямоване спостереження за явищами навколишнього середовища з опорою на зорово, слухові, дотикові сприйняття; розгляд картин або ілюстрацій, показ сенсорного способу обслідування	практичні: показ способу дії, вправлення в навичках, народнохорові ігри зі співом і діалогом
---	--	---

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО.....	3
РОЗДІЛ І. ВИТОКИ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ.....	5
1.1. Перші кроки українського національного дошкілля.....	5
1.2. Українське національне дошкілля: вчора, сьогодні, завтра.....	15
1.3. Сучасні типи дошкільних закладів в Україні.....	40
РОЗДІЛ ІІ. ПРОГРАМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В СУЧАСНИХ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	62
2.1. Державні освітні програми.....	67
2.2. Регіональні освітні програми.....	69
2.3. Авторські освітні програми.....	76
2.4. Альтернативні освітні програми.....	84
РОЗДІЛ ІІІ. ПРАКТИЧНІ Й СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ.....	123
ДОДАТКИ.....	158

Навчально-методичне видання

Міністерством освіти і науки України
Прикарпатський університет імені Василя Стефаника

Н.В. Лисенко, Н.Р. Кирста

Педагогіка українського дошкілля

Колектив кафедри «Теорії та методики дошкільного виховання» педагогічного факультету Прикарпатського університету імені Василя Стефаника висловлює щире подяку першому заступнику голови директорів ВАТ «Плай» за фінансову допомогу у виданні навчально-методичного посібника «Педагогіка українського дошкілля»

Комп'ютерний набір: Т. Польцева
Комп'ютерна верстка: В. Салига

Здано до набору 14.03.2001р.
Підписано до друку 11.04.2001р.
Формат 60х84/16 Папір ксероксний
Гарнітура Times New Roman Сур
Умов. друк. арк. 12,86. Вид. арк. 13
Тираж 500 екз. Зам. 389

НБ ПНУС

718929

Видавництво Прикарпатського університету «Плай»
76025, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57
тел. 59-60-51

НБ ПНУС

718929